

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

YUNAN ORTAÖĞRETİM TARİH DERS
KİTAPLARINDA TÜRK VE TÜRKİYE İMAJI ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

Mustafa KIRAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ

Konya – 2014

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

YUNAN ORTAÖĞRETİM TARİH DERS
KİTAPLARINDA TÜRK VE TÜRKİYE İMAJI ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

Mustafa KIRAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ

Konya – 2014

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KIRAN		
	Numarası	118308021002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Tarih Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tezin Adı	Yunan Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Türkiye İmajı Üzerine Bir Araştırma		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KIRAN
	Numarası	118308021002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Tarih Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
	Tezin Adı	Yunan Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Türk Ve Türkiye İmajı Üzerine Bir Araştırma

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma 20/11/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Nuri Köstüklü	Danışman	
Prof. Dr. Ramazan Tosun	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Gülneral Emiroğlu	Üye	

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın araştırma konusunun belirlenmesinde ve planlanmasında yardımlarını esirgemeyen, beni yönlendiren, çalışmama ışık tutan danışmanım, saygı değer hocam sayın Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ'ye, incelemiş olduğumuz Yunanistan Tarih ders kitaplarını isteğimiz üzerine temin edip tarafıma gönderen T.C. Atina Büyükelçiliği'ne ve çalışanlarına, Batı Trakya Türk Azınlığı Yüksek Tahsilliler Derneği üyesi ve BAKES Genel Müdürü Pervin HAYRULLAH'a, Yunan tarih ders kitaplarından yapmış olduğum çevirinin kontrolünü yapan ve düzenlemelerde bulunan Ayşe TOP'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca yardımlarını esirgemeyen, maddi ve manevi desteklerini üzerimden hiç eksik etmeyen sevgili babam Ali KIRAN'a annem Tebarik KIRAN'a, ve ablalarım Latife DİKEN'e, Sibel ŞAHİN'e, Fatıma ÖNAL'a ve Hürü YILDIRIM'a sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KIRAN		
	Numarası	118308021002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Tarih Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ		
	Tezin Adı	Yunan Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Türkiye İmajı Üzerine Bir Araştırma		

ÖZET

Bu çalışmada, Yunanistan’da okutulan tarih ders kitaplarında Türk ve Türkiye imajı üzerine inceleme yapılmıştır. Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti ve medeniyetler beşiği olarak bilinen Türkiye tarih ders kitaplarında nasıl yer almaktadır? Yunanistan’da okutulan tarih ders kitaplarında Türk ve Yunan ilişkilerinin tarihi boyutu nasıl ele alınmaktadır? Yunanistan’da okutulan tarih ders kitaplarının Türk ve Türkiye’ye bakış açısı nasıldır? Çalışmamızda bu ve buna benzer sorulara yanıt bulmak hedeflenmiş ve bu doğrultuda araştırmalara yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında Yunanistan’da okutulan sekiz adet tarih ders kitabının tamamı incelenerek Yunanistan’ın tarihi süreç içinde Türk – Türkiye – Osmanlı Devleti - Türkiye Cumhuriyeti’ne bakış açısını yansıtan kısımlar tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Yapmış olduğumuz çeviri ulaşılabildiğimiz kaynaklarla karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Yunan tarih ders kitaplarında yer alan bilgiler analiz edildiğinde Osmanlı Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında ansiklopedik bilgilere yer verildiği ancak bazı tarihi olaylara bilimsellikten uzak daha çok ideolojik bakış açısıyla yaklaşıldığı görülmüştür.

Bu nedenle karşılaştırmalı olarak verilen bilgilerin Yunanistan tarih ders kitapları hazırlanırken göz önüne alındığı takdirde olayların objektif bir biçimde ders kitaplarında yer almasını sağlayacağı gibi bugün bile halen devam eden Türk-Yunan sorunlarının çözümüne ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine faydası olacağı kanısındayız.

Anahtar kelimeler: Bizans, Ders Kitapları, Tarih Eğitimi, Türk, Türkiye, Kıbrıs, Ortaöğretim, Osmanlı, Rum, Yunanistan.

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KIRAN		
	Numarası	118308021002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Tarih Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ		
Tezin İngilizce Adı		A Study on the Image of Turk And Turkey in the Textbooks of History of Greek Secondary Education		

SUMMARY

In this study, an investigation was carried out on the image of Turk and Turkey in the textbooks of history instructed in Greece. How do Ottoman State, Turkish Republic, and Turkey, known as cradle of civilization, take place in the textbooks of history? In the textbooks of history, instructed in Greece, how the historical dimension of Turkish and Greek relationships is handled? How is the viewpoint of textbooks of history instructed in Greece to Turks and Turkey? In our study, it is targeted to find answers to these questions and similar ones and the studies in this direction were given place.

In the scope of the study, by examining all of eight textbooks of history, instructed in Greece, the subject of our thesis consists of, in the historical process, the parts reflecting the viewpoint of Greece to Turks-Turkey- Ottoman State, and Turkish Republic. The translation we have conducted, comparing it with the resources we can reach, was analyzed. When the information taking place in Greek textbooks is analyzed, it was seen that encyclopedic information was given place about Ottoman State and Turkey, however, ignoring some historical events, that they were ideologically approached.

Therefore, provided that the comparatively given information is considered while the textbooks of history of Greece are prepared, we are of the opinion that just as it will enable the events to take place objectively in the textbooks, it will also be useful for the solution of Turkish -Greek problems still continuing even today and for the development of the relationships between two countries.

Keywords: Byzantium, Textbooks, Historical Education, Turk, Turkey, Cyprus, Secondary Education, Ottoman, Rum, Greece.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
2. Araştırmanın Metodu ve Kapsamı	1
3. Kaynaklar	2
4. Konu İle İlgili Araştırmalar	2
BİRİNCİ BÖLÜM	5
YUNAN TARİH DERS KİTAPLARINDA, XIX. YÜZYIL BAŞLARINA KADAR OLAYLARA BAKIŞ	5
1.1. Roma Dönemi Anadolu ve Türkler	5
1.2. XI. Yüzyıldan XIV. Yüzyıla Kadar Anadolu ve Türkler	8
1.3. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan XIX. Yüzyıla Kadar Anadolu ve Türkler	27
1.3.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri	27
1.3.2. Osmanlı Devleti'nin Yükselme Devri	35
1.3.3. Osmanlı Devleti'nin Duraklama Devri	46
1.3.4. Osmanlı Devleti'nin Gerileme Devri	49
1.3.5. Osmanlı Devleti'nin Yönetim Anlayışına ve Kurumlarına Bakış	55
İKİNCİ BÖLÜM	63
XIX. YÜZYILDAKİ GELİŞMELERİN YUNAN TARİH DERS KİTAPLARINA YANSIMASI	63
1.1. Yunan İsyanı (1821 – 1827)	68
1.2. Yunan Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişimi (1830-1908)	83
1.3. Girit Sorunu (1821 – 1913)	95
1.4. Pontus Sorunu (1461 – 1923)	109
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	115
10 YILLIK SAVAŞ DÖNEMİNE BAKIŞ (1912-1922)	115
1.1. Balkan Savaşları (1912-1913)	115

1.2. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918).....	122
1.3. Türk İstiklâl Savaşı (1919-1922).....	128
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	145
CUMHURİYET DEVRİNDE YUNAN – TÜRK İLİŞKİLERİ (1923-1974)	145
1.1. Lozan Antlaşması (1923).....	145
1.2. Türk – Yunan Yakınlaşması ve 1930 – 1945 Dönemi	156
1.3. Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya Girişi (1946 – 1954).....	160
1.4. 6 – 7 Eylül 1955 Olayları ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler.....	161
1.5. Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekâtı.....	166
SONUÇ.....	177
BİBLİYOGRAFYA	180
EKLER.....	192
ÖZGEÇMİŞ.....	202

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

AÜDTCFD : Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi

Bkz. : Bakınız

C : Cilt

çev. : Çeviren

ÇTTAD : Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

OADB : Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

s. : Sayfa

S. : Sayı

TTK : Türk Tarih Kurumu

yay. : Yayınları

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, metodu, kapsamı, incelenen Yunan tarih ders kitaplarının künyesi ve daha önce yapılan benzer çalışmaların yer aldığı konu ile ilgili araştırmalar yer almıştır.

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Yunan tarih ders kitaplarında Türk ve Türkiye kavramlarının nasıl ele alındığını tespit etmektir. Bilindiği üzere son zamanlarda devlet düzeyinde yapılan Türk – Yunan görüşmeleri ile ikili bazı sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik adımlar atılarak ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bugünkü problemlerin halledilmesi için geçmişten gelen sorunları bir an önce çözüme kavuşturulması gerekir. Zira Türkler ve Yunanların yüzyıllar boyu paylaştıkları ortak tarih, vatandaş ve politikacı gözetmeksizin herkesin gözünde hassas bir konu olagelmiş ve tartışmaların sürekli canlı kalmasına sebebiyet vermiştir.

Her iki toplumun arasında dostluk duygularının temellendirilmesi ve gelişmesi için devletin eğitim sisteminde diğer devletlere bakış açısı önem arz etmektedir. Bu sebeple ders kitapları (özellikle tarih ders kitapları) öğrencilerin diğer ülkelere bakışını etkileyen ve ülkelerin birbirleriyle kurmaya çalıştıkları dostluk köprüsünün ne derece gerçekçi olduğunu gösteren eğitim araçlarıdır. Geliştirilmeye çalışılan Türkiye – Yunanistan ilişkileri açısından da her iki toplumun diğerine bakışını şekillendiren ders kitaplarının çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu yüzden Yunan tarih ders kitaplarındaki Türkiye ve Türklere bakış, şüphesiz Türk-Yunan ilişkilerinin gelişiminde de önemlidir.

2. Araştırmanın Metodu ve Kapsamı

Araştırmamızda metod olarak, Yunan eğitim sisteminde kullanılan tarih ders kitapları baştan sona tarandıktan sonra Türk ve Türkiye ile ilgili ifade ve değerlendirmeler mercek altına alınmıştır. Bu veriler, bilgi ve üslup bakımından bir kritiğe tabi tutulurken, olaylar kronolojik olarak sıralanmıştır. Araştırmamızda konu ile ilgili diğer kaynaklar da gözden geçirilerek Yunan tarih ders kitaplarında Türklerle ilgili ifadelerin ve yorumların ne derece gerçeği yansıtıp yansıtmadığını tespiti çalışılmıştır.

Araştırmanın kapsamı, Yunan tarih ders kitapları ile sınırlandırılarak, ders kitaplarında metodoloji ve biçim dikkate alınmayarak sadece Türk ve Türkiye imajı üzerinde durulmuştur.

3. Kaynaklar

Yunanistan'da iki ana kategoride lise eğitimi devam etmektedir. Genel Lise ve Meslek Lisesi. Bunların yanında daha küçük kategoriler olan Müzik Lisesi veya eğitim süresi 4 yıl olan Akşam Lisesi vardır. Ama bu liselerde de tarih dersleri Genel Liselerdeki tarih derslerinden farklı olmadığı bilinmektedir.

Bizim bu araştırmamızda incelediğimiz ve Yunanistan'da okutulan tarih ders kitapları; *Eskiçağ Tarihi* (Ortaokul 1.sınıf), *Ortaçağ ve Modern Tarih* (Ortaokul 2.sınıf), *Modern ve Çağdaş Tarih* (Ortaokul 3.sınıf), *Eskiçağ Dünya Tarihi* (Genel Lise 1.sınıf), *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815* (Genel Lise 2.sınıf), *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* (Genel Lise 3.sınıf ders kitabı olarak kullanılan kitap Meslek Lisesinin 3.sınıfında seçmeli ders olarak okutulmaktadır), *Tarihi Konular* (Lise 2.sınıf seçmeli ders kitabı), *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar* (Üniversitelerin bazı fakültelerine girmek isteyen Lise 3.sınıf öğrencilerine okutulmaktadır)'dan ibarettir¹.

4. Konu İle İlgili Araştırmalar

Bizim araştırma konumuzla dolaylı veya kısmen alakalı olabilecek sınırlı sayıda bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bunları şu şekilde değerlendirebiliriz;

-Betül Ayanoğlu: *Türk-Yunan Tarih Ders Kitaplarında Karşılaştırmalı Öteki* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011).

¹ Bu kitapların tam künyesi şöyledir:

- 1- Αντωνη Ν. Μαστραπα, *Ιστορια Του Αρχαιου Κοσμου*, Αθηνα, 2011.
- 2- Ιωαννης Δημητρουκας- Θουκυδιδης Ιωαννου- Κωστας Μπαρουτας, *Ιστορια Του Μεσαιωνικου Και Του Νεοτερου Κοσμου 565-1815*, Αθηνα, 2011.
- 3- Ιωαννης Κολιοπουλος, *Ιστορια Του Νεοτερου Και Του Συγχρονου Κοσμου*, Αθηνα, 2011.
- 4- Ιωαννης Δημητρουκας- Θουκυδιδης Ιωαννου, *Μεσαιωνικη Και Νεοτερη Ιστορια Β' Γυμνασιου*, Αθηνα.
- 5- Ευαγγελια Λουβη Δημητριος Χρ. Ξιφαρας, *Νεοτερη Και Συγχρονη Ιστορια Γ' Γυμνασιου*, Αθηνα, 2011.
- 6- Θεοδωρος Κατσουλακος-Γεωργια Κοκκορου-Αλευρα- Βασιλειος Σκουλατος, *Αρχαια Ιστορια Α' Γυμνασιου*, Αθηνα, 2010.
- 7- Μαρια Νυσταζοπουλου-Πελεκιδου- Ευαγγελος Κωφοσ, *Θεματα Ιστοριας*, Αθηνα.
- 8- Νικόλαος Γύζης, *Θεματα Νεοελληνικης Ιστοριας*, Αθηνα.

Bu çalışmada 2009–2010 eğitim öğretim yılında, Türkiye’de ve Yunanistan’da ilk-orta-lise düzeyinde zorunlu olarak okutulan tarih ders kitaplarında karşılaştırmalı olarak Osmanlı/Türk ve Bizans/Yunan imgeleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Türkiye ve Yunanistan’da okutulan tarih ders kitaplarında öz ve öteki imgelerinin nasıl aktarıldıkları tespit etmek ve karşılaştırmalı analizini yapmaktır. Buna bağlı olarak çalışmanın temel malzemesini Türkiye ve Yunanistan’da ilgili bakanlıklar tarafından hazırlatılan, bastırılan ve ülke genelindeki bütün okullara ücretsiz olarak dağıtılan tarih ders kitapları teşkil etmektedir. Çalışma iki ülkenin kendilerini ve birbirlerini nasıl gördüklerini belirlemeye yöneliktir. Dolayısıyla çalışmaya konu olan ülkelerin kesişen geçmişlerinde yer alan savaşlar araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Savaşların tarih ders kitaplarına aktarımında yer verilen imgelerin çözümlenmesinde metin ve söylem analizi tekniklerinden faydalanılmış; anlatımları açıklayan ya da destekleyen görsel malzemeler de değerlendirme kapsamında tutulmuştur.

-Serkan Avcı: *Türkiye ve Balkan Savaşlarına Katılan Balkan Ülkelerinin Tarih Ders Kitaplarında Balkan Savaşları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009).

Bu araştırmada, Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk ülkelerindeki lise düzeyinde eğitim veren okullarda okutulan tarih ders kitaplarında yer alan Balkan Savaşları (1912–1913) konusunun incelemesi yapılmıştır. Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk tarih ders kitaplarında Balkan Savaşları nasıl ele alınmaktadır? Türkiye ve Balkan ülkelerinin arasında Balkan Savaşları konusu anlatım yönünden ne gibi benzerlik ve farklılıklara sahiptir? Günümüzde tarih eğitiminin Türkiye’de ve Balkanlar’da geldiği nokta neresidir? Araştırmada bu ve benzer sorulara yanıt bulmak hedeflenmiş ve bu doğrultuda çalışma gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında Türkiye ve Balkan ülkelerinde 1930–2009 arasında okutulmuş ve halen okutulmakta olan yedi adet tarih ders kitabının Balkan Savaşları ile ilgili bölümleri araştırılmıştır. Balkan dillerinde yazılan kitapların ilgili kısımlarının çevirisi yapılarak konunun detaylı incelemesi yapılmıştır. Elde edilen verilerin karşılaştırılmalı analizleri yapılarak bilimsel kriterlere göre değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışma sonucunda Balkan ülkelerinde Balkan Savaşları konusunun eğitim müfredatı içerisinde Türkiye'ye kıyasla daha fazla yer edindiği, ancak bu bilgilerin içinde tarihi gerçekler adına bir takım tarihi kötüye kullanım örneklerinin yer aldığı ve Türkiye'de de Balkan Savaşları konusunun yeteri kadar önemsenmediği tespit edilmiştir.

- Emre Metin Bilginer: *Yunan Tarih kitapları hakkında son dönemdeki tartışmalar: Maria Repousi'nin 6. sınıflar için Modern Dönem Tarih Kitabı*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012).

Tez, son dönemde Yunanistan'daki tarih kitabı yazımıyla ilgili yaşanan tartışmaları analiz etmeyi amaçlamıştır. Tezin ele aldığı tartışma konusu kendisi de bir tarihçi olan Maria Repousi'nin önderliğindeki bir grup tarihçi tarafından yazılan tarih kitabının Yunan toplumunda birçok siyasi kırılmayı açığa çıkarması ve iktidar sahibi siyasi partiler ile birtakım grupların iki ülkenin ortak tarihindeki önemli hususları nasıl algıladığı konusuna dikkatleri çekmesi nedeniyledir.

6. Sınıflar için Modern Dönem Tarih Kitabı, yeni bakış açısını da beraberinde getirdiği ve Yunan toplumunun tamamını bunun içine çektiği belirtilerek, tez, kitabın başlıca niteliklerini tanımladıktan sonra içerisinde değinilen ve sonunda tartışmalara sebebiyet veren bazı özel başlıklara da odaklanılmış ve son olarak tartışmada öne sürülmüş göze çarpan önemli argümanları da gözden geçirilerek ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUNAN TARİH DERS KİTAPLARINDA, XIX. YÜZYIL BAŞLARINA KADAR OLAYLARA BAKIŞ

1.1. Roma Dönemi Anadolu ve Türkler

Türk tarihi, günümüzdeki halkların ve yabancı halkların arasında zamanla değişikliğe uğramadan önce Türk dilini konuşmuş olan Türk topluluklarının ortak tarihi olmuştur. Türklerin tarih sahnesine çıkması ise M.Ö. 220’de tarihte bilinen ilk Türk devleti olan Büyük Hun Devleti (Asya Hun Devleti) ile olmuştur. Yunan lise tarih ders kitaplarında Hunların kökeni *göçebe Moğol* olarak belirtilmiştir. Ancak Hunların kökeni ile ilgili olarak İbrahim Kafesoğlu, devleti kuran ve yürüten asıl unsurun Türk olduğuna şüphe olmadığını belirtmiştir².

İncelemiş olduğumuz aynı ders kitabında Hun alışkanlıkları başlığı altında şu bilgiler verilmiştir: “... *Ateş kullanmazlar ve pişmiş yiyecek yemezler, yabancı bitki kökleri ile beslenirler*”³. Bu cümlede yiyecek kelimesi ile kastedilen tahminimize göre et’tir ve verilen bu bilgi tartışmalıdır. Zira Hunların et seven bir topluluk olmalarından ve bozkır yaşantısı nedeniyle et’i dayanıklı duruma getirilerek saklayabilme yöntemlerinin bilinen en eskisi, tuzlandıktan sonra güneşte kurutularak tüketilmesiydi. Bugün Anadolu’da “pastırma” olarak bilinen tuzlanmış ve kurutulmuş et tüketimi Hunlar’da da yaygın idi. Yunan ders kitaplarında ifade edildiği üzere Hunlar’da çiğ et tüketimine dair tarihi kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır⁴. Ancak Batılı Hıristiyanların açlık nedeniyle Haçlı Seferi sırasında öldürdükleri insanların tam pişmemiş et’ini yedikleri bilinmektedir⁵.

Yine aynı ders kitabının aynı başlığı altında Hunlar hakkında, “*Herhangi bir ev yapılmazdı ancak mezar yapılırdı*”⁶ şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Bu ifadenin

²Ayrıntılı bilgi için bkz., İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 2004, s.58-59; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş I*, Ankara 1985, s.167-172.

³*Eskiçağ Dünya Tarihi*, s.247.

⁴Günümüzdeki pastırma/sucuk ürünlerinin temeli olarak bilinir. Mustafa Tayar, “Türk Yemek Kültürü”, (<http://www.dunyagida.com.tr/yazar.php?id=12>; erişim tarihi: 22.05.2013); Ayrıca bkz., İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.305.

⁵Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, (çev: M. A. Kılıçbay), Telos yay., İstanbul 1998, s.63; Hüseyin Ergin, “Haçlılar ve Kudüs Katliâmı”, (<http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/haclilar-ve-kudus-katlimi.html>; erişim tarihi: 02.07.2013)

⁶*Eskiçağ Dünya Tarihi*, s.247.

bütünüyle doğruluğu tartışmalıdır. Çünkü Hunlarda ev yapımı olmadığı ifadesiyle yerleşik hayatın olmadığı belirtilmiştir, bu ise gerçekte bağdaşmaz. Gerek arkeolojik kazı çalışmaları gerekse Çin kroniklerinden edinilen bilgiler Hunların ziraatle uğraştıklarını dolayısıyla yerleşik hayatın da var olduğunu ortaya koymaktadır. 1956 yılında yapılan çalışmalarla sadece Moğolistan topraklarında tespit edilen 220 civarında şehir ve yerleşim yerinin kayıt altına alındığı bilinmektedir. Ayrıca M.Ö. 82 yılında genç Hun İmparatoru Huyan-ti'nin danışmanı Wei-yui:

“Kuyular kazıp, surlarla çevrili şehirler inşa ediniz. Ayrıca zahirelerin muhafazası için kuleler yaptırınız...”⁷ tavsiyesi Hunların yerleşik hayata geçtiğinin ve imar faaliyetlerinde bulduklarının en güzel kanıtıdır.

Hunlar tarafından mezar yapma geleneği ise Türkler arasında İslâmiyet'ten önce en yaygın din olan Gök-Tanrı dininden kaynaklanmaktadır⁸. Bu dinde birçok dinde olduğu gibi ahiret inancı olmasından dolayı mezar yapımına önem verilmiştir. Bu inanca ait ilk mezar örnekleri ise kurgan denilen mezarlar ile Hunlar tarafından yapılmıştır⁹.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında Hunlarla ilgili olarak verilen bu bilgilerden sonra siyasi durum ile ilgili olarak, Hun - Çin çekişmelerine ve Ki-ok döneminde başlayan dostluk ilişkilerine, Hunlar arasındaki lüks ve casusluk faaliyetlerinin daha sonraki dönemde Hun devletini ikiye ayrılmasına sebep olmasına dair ansiklopedik bilgiler verilmiştir.

Yunan tarih ders kitaplarında Asya Hun Devleti ile ilgili olarak bahsettiğimiz sınırlı bilgiler yer almıştır. Bunun yanında 350 yılında Asya bozkırlarından batı yönünde harekete geçen; dönemlerine göre çok gelişmiş silah ve donanımları, yüksek hızları ve üstün savaş taktikleriyle önlerine çıkan kavimleri sürerek ya da egemenlik altına alarak Avrupa'nın neredeyse tamamını işgal eden, Avrupa'nın sosyal, kültürel, demografik yapısını alt üst eden ve bugünkü yapının temellerini oluşturan Kavimler Göçü'nün başlamasına, sonuç olarak Roma İmparatorluğunun 395 tarihinde Doğu ve

⁷Ekrem Kalan, “Volga Örneğinde Hun Kent Kültürüne Genel Bir Bakış”, *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S.24, Ankara Güz 2012, s.6-7.

⁸İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.295.

⁹Haldun Özkan, “Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.15, Erzurum 2000, s.31.

Batı olarak ikiye ayrılmasına sebep olan Avrupa Hunlarına ders kitaplarında ayrıca yer verilmiştir¹⁰.

Hunların baskısıyla oluşan Kavimler Göçü, Avrupa Hun Devleti ve Atilla dönemi ile ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir: “*Doğu Roma İmparatoru II.Theodosios, devletin toprak bütünlüğünü sağlamak ve Hunları kuzey Tuna’da tutmak için onunla birkaç kez küçük düşürücü anlaşmalar yapmak zorunda kaldı*”¹¹. Burada yapılan anlaşmaların “*küçük düşürücü*” olarak değerlendirilmesi dikkatimizi çekmektedir. Küçük düşürücü olarak nitelenen anlaşmalar aslında II.Theodosios’un yapılan anlaşmaların hükmüne uymaması, Atilla’dan kaçanları önemli görevlere getirmesi, vergiyi ödememesi gibi sebeplerle ortaya çıkmış en son olarak da 447 yılında II.Balkan seferine çıkan Atilla, II.Theodosios tarafından gönderilen elçilerle barış teklifini kabul ettiği Anotolyos anlaşması imzalanmıştır. Genel itibari ile yıllık vergi hükümlerinin yer aldığı anlaşmalarda Bizans’ı küçük düşürücü herhangi bir maddeye rastlanılmamıştır¹².

Atilla’nın ölümünden sonra ise Hunlar hakkında şu bilgiler verilmiştir: “*Hunlar küçük gruplara bölünmüş ve yavaş yavaş diğer halklar tarafından asimile olana kadar Orta ve Doğu Avrupa’da göçebe yaşamaya devam etmişlerdir*”¹³. Bu ifadeye karşılık İbrahim Kafesoğlu Hunların asimilasyona uğramadığını şu şekilde ifade etmektedir: “Hun topluluğu ne dil, ne de hayat tarzı yönlerinden değişikliğe uğramamış, siyasi iktidar sona erince de oraları bırakıp Türk çevresine dönmek tercih edilmiştir”¹⁴. Bu bilgiyi doğrular nitelikte Atilla’nın en küçük oğlu İrnek bir kısım Hun kütlesiyle doğuya doğru göç etmiş, Karadeniz’in kuzeyindeki Türk kitleleriyle karışan bu kitle bugünkü Bulgarların ataları olduğu ve “Bulgar” kelimesinin “bulgalanmak = bulanmak = karışmak” kelimelerinden “bulanana” yani karışan anlamında türediği kabul edilmiştir¹⁵.

Türkiye Tarihi açısından Yunan tarih ders kitaplarına bakacak olursak;

Anadolu, Tarih Öncesi çağlardan beri birçok (Sümer, Asur, Hitit, Yunan, Lidya, Kelt, Pers, Roma, Doğu Roma -Bizans-, Selçuklu, Moğol İmparatorluğu ve

¹⁰İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.71-72.

¹¹*Eskiçağ Dünya Tarihi*, s.247.

¹²(http://tr.wikipedia.org/wiki/Hun_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu; erişim tarihi: 20.05.2013).

¹³*Eskiçağ Dünya Tarihi*, s.248.

¹⁴İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.82.

¹⁵(<http://balturk.org.tr/bulgarlarin-adi-ve-kokeni/>; erişim tarihi: 23.05.2013).

Osmanlı Devleti¹⁶) medeniyetin beşiği olmuş ve ev sahipliği yapmıştır. Görüldüğü gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu bu sebeple medeniyetler beşiği olarak ifade edilmiştir. Yunan lise Tarih ders kitaplarında ise Hitit, Yunan, Pers, Roma uygarlıkları hakkında bilinen ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Burada dikkatimizi 16.yüzyıla kadar bütün kültürlerin başlangıcı sayılan Yunanlar kendilerinden 3000 yıl daha eski olan Sümer uygarlığının ders kitaplarında yer almaması kendi uygarlıklarını temel olarak görme yanlışlığından vazgeçemediklerinin göstergesidir¹⁷.

Türkiye ile ilgili olarak ise bilinen coğrafik özellikleri hakkında açıklamalar yapılmış coğrafi terim olarak bölge Yunan Lise ders kitaplarında Latince adı olan *Asia Minor (Küçük Asya)* kullanılmıştır. Roma İmparatorluğu il ismi olan veya gezginler tarafından Küçük Asya olarak adlandırılan Anadolu için Yunan ders kitaplarında Küçük Asya tabirinin tercih edilmesi ve sık sık kullanılması dikkat çekicidir. Ayrıca bu terimin Türkiye sınırlarını tam karşılamadığı ve siyasi amaçlar için kullanıldığı söylenilebilir¹⁸.

1.2. XI. Yüzyıldan XIV. Yüzyıla Kadar Anadolu ve Türkler

Hıristiyanlığın ilk doğduğu ve geliştiği topraklardan biri olan Anadolu, uzun yıllar Doğu Roma (Bizans) topraklarının esasını teşkil etmiştir.

VII. yüzyılda İslâmiyet'in zuhurundan sonra Dört Halife, Emevi ve Abbasiler döneminde Bizans gerilemiş ve Tarsus'tan Erzurum'a kadar uzanan Munzur - Karasu – Aras sıradağları boyunca uzanan dağlar, tarafların yüzyıllarca sınırı olarak zaman zaman el değiştirmiştir. X. yüzyılda Bizans, tarihinin en parlak dönemlerinden birisini yaşamış ve Kuzey Suriye'yi kontrolü altında bulundurmıştır. XI. yüzyılda Roma İmparatorluğunun varisi olarak İslâm dünyasını tehdit etmeye devam etmiş ise de gerek Balkanlarda gerekse doğuda görülen Türk akınları İmparatorluk için tehdit

¹⁶Osmanlı bir devlettir, yani Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (Büyük Osmanlı Devleti)'dir. Osmanlı padişahları kurdukları bu devlete hiçbir zaman "imparatorluk" dememişlerdir. Çünkü imparatorluk tabiri daha çok sömürü düzenine sahip devletler için kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Maksudoğlu, "Osmanlı Devleti mi, Osmanlı İmparatorluğu mu?", *Marmara Üniversitesi, İlahiyat F. Dergisi*, S.5-6, 1987-1988, s. 103-117; Nuri Köstüklü, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, 4.baskı, Konya 2006, s. 204.

¹⁷Ayrıntılı bilgi için bkz., ([http://www.turuz.info/Dil/0184-Sumerle%20turkler-muezziz%20ilmiye%20chigh%20\(51d\)\(2.212KB\).pdf](http://www.turuz.info/Dil/0184-Sumerle%20turkler-muezziz%20ilmiye%20chigh%20(51d)(2.212KB).pdf); erişim tarihi: 24.05.2013).

¹⁸Bkz. Ek:1

unsuru olmuştur. Doğu'da Çağrı ve Tuğrul Beg'in keşif seferleri başlamış¹⁹, akınlar yoğunlaşarak İbrahim Yinal idaresindeki Türk kuvvetleri Anadolu sınırlarını zorlamış ve bu cephede meşhur Hasankale (Pasinler) savaşını kazanmıştır. Balkanlara giren Peçenekler durdurulamamış ve yapılan antlaşma ile Peçeneklerin Balkanlarda yerleşmelerine ve Bizans ordusunda ücretli asker olarak kabul edilmelerine imparator razı olmuştur²⁰.

Buraya kadar verilen bilgiler Yunan Lise ders kitaplarında şu şekilde aktarılmıştır: *"Bu dönemde Bizans İmparatorluğunda büyük toprak kayıpları olmuştur. Aynı zamanda Yunanlılık fikri güçlenmektedir. Yeni kurumlarla tematik bir yönetim sağlar. Böyle bir ortam içinde Bizans İmparatorluğu muhaliflerine, özellikle Araplara karşı zor bir hayatta kalma mücadelesi verecektir. İlk olarak ihmal edilen halk için binalar inşa edilmiş daha sonra Roma egemen sınıfın düzeni sağlanmıştır"*²¹.

*...Devletin ekonomisine ek olarak İtalya savunması ve aynı şekilde Balkanlarda darbe almış, ancak Doğu'da savunma sorunu çok daha büyük hale gelmiştir. Kriz döneminde Doğu'da yeni bir düşman devleti toprak bütünlüğünü tehdit etmeye başladı"*²². Yaklaşık 1000 yılında görülmemiş bir hızla hareket eden Selçuklu Türkleri (Selçuklu kabilesi soyundan) doğudaki menfaati için Orta Doğu'daki Arap egemenliği izlerini sildi ve halifeliğin bölünmesi sonucunda Arap ülkelerindeki halifelik çöküşe geçmiştir"²³. Diğer bir ders kitabında ise bu durum tablo halinde aşağıdaki şekilde verilmiştir²⁴.

¹⁹Yusuf Ayönü, "Selçuklu – Bizans İlişkileri", *Türkler*, C.6, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.598-599.

²⁰Abdülkadir Yuvalı, "Malazgirt Meydan Muharebesi ve Bununla İlgili Yerli ve Yabancı Araştırmalar", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, 1994,s.36-37; Ayrıntılı bilgi için bkz., Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk - İslâm Medeniyeti*, İstanbul, 2005, s.116-123; Ahmet Toksoy, "Malazgirt Zaferinden Önce Doğu Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları", *Türkler*, C.4, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.678-686; Yusuf Ayönü, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)", *S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.25, Bahar 2009,s.53-60.

²¹*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.11.

²²*Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.53.

²³*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.54.

²⁴*Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.55.

Bizans'ın düşmanları (11. Yüzyıl sonu)	
Milletler	Eylemleri
Normanlar	Epir vs. bölge kıyısını tehdit etmiştir
Kumanlar – Peçenekler	Balkanların yağmalanmıştır
Selçuklu Türkleri	Küçük Asya'nın bir kısmını fethetti

Tablo:1

Bu Tablo'da kullanılan *Bizans'ın düşmanları* başlığı dikkat çekmektedir. Bu başlık Yunanistan'ın da üye olduğu AB'nin tarih öğretimi önerilerine uygun değildir²⁵. Ayrıca kendini Bizans'ın devamı olarak kabul eden Yunanistan bu ifade ile şuan komşu olduğu ülkenin ataları hakkında düşmanlığın halen devam ettiği gibi bir yargıda bulunmuştur.

Buna rağmen yukarıda verilen bilgilerle İslâmiyet'ten önce de Anadolu ve Balkanlarda Türklerin varlığı kanıtlanmıştır²⁶.

Bu genel bilgilerden sonra Selçuklu – Bizans siyasi ilişkilerine bakacak olursak;

İlk olarak 1048 yılında Selçuklu – Bizans arasında yapılan Pasinler(Hasankale) Savaşı'ndan bahsetmeyi uygun bulduk. Selçuklu – Bizans arasında yapılan ilk savaş olma önemine sahip olmasının yanında Bizans direnişinin kırılmasına ve Malazgirt Savaşına yol açan Pasinler Savaşı²⁷ hem Türk Tarihi hem de Bizans Tarihi açısından önemli olmasına rağmen incelemiş olduğumuz ders kitaplarında bahsedilmemesi dikkatimizi çekmiştir. Bu savaş hakkında ders kitaplarında hiçbir bilgi olmaması ile ilgili olarak Anadolu'nun fethinin hiçbir hazırlık yapılmadan ve alt yapısı olmadan aniden olduğu izlenimi verilmeye çalışıldığı söylenilebilir.

İkinci olarak, Anadolu'nun Türkler tarafından iskân edilmesi ve yönetilmesinin başlangıcı kabul edilen 1071 yılındaki Malazgirt Savaşından²⁸ bahsedecek olursak,

²⁵Serkan Avcı, *Türkiye ve Balkan Savaşlarına Katılan Balkan Ülkelerinin Tarih Ders Kitaplarında Balkan Savaşları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2009), s.9-11.

²⁶Yonca Anzerlioğlu, "Bizans İmparatorluğu'nda Türk Varlığı", *Türkler*, C.6,Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.218-230.

²⁷Nebi Gümüş, "İlk Anadolu Selçuklu-Gürcü Karşılaşması: Pasinler Savaşı ve Sonuçları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S.3, 2006, s.199; Ayrıntılı bilgi için bkz., Osman Turan, *a.g.e.*,s.121-123;Ahmet Toksoy,*a.g.m.*, s.682-688.

²⁸Osman Turan, *a.g.e.*, s.13-14.

Bu savaşıla ilgili olarak Yunan lise Tarih ders kitabında Şu bilgiler yer almıştır. II. Basil'in ölümünden sonra başlayan Bizans Kriz döneminde Bizans İmparatorluğunda iç savaşlar, askeri ve ekonomik zayıflamalar “*paralı ordunun oktğ, donanım, disiplin ve moral eksikliğinin*”²⁹savařta yenilgiye neden olduğu Şeklinde belirtilmiştir.

Ayrıca konu ile alakalı olarak Şu bilgiler verilmiştir: “*İmparator IV. Romanus Diogenes (1067-1071) Doğu bölgesinde Selçukluların yıkıcı istilasını Bizans İmparatorluğunun illeri ile sonlandırmaya çalıştı*³⁰. *İmparator aceleyle seferi başlattı, Bu Bizans için uygundu ama zamanlama doğru değildi*³¹. *1071 Malazgirt'te Bizans ordusunun büyük bir kısmı yok edildi ama gözü pek bir muharebe verildi*³². *Bulgar, Uz, Frank, Varangianlar(Vikingler) ve diğer yabancı askerler orada oldu. Bunların hepsinden sadece bazıları yoksulluk, kaygı ve silahsızlıkla perişan oldu. Yıllardır hiçbir imparator askeri harekât talebinde bulunmamıştı. Çünkü askerler alakasız, gereksiz, maaştan ve düzenden yoksun idi. Korkakların savaşı yönlendirmek için herhangi bir cesur harekti mümkün görünmüyordu. Buna karşın düşman askerleri, cesur, inatçı, deneyimli ve savaş için genellikle uygun idi. Malazgirt Savaşında IV. Romanus Diogenes ordusu yenildi*³³. *Romanus kendisi esir oldu ama barış antlaşması ile sonuçlandı ve yayınlandı. İmparator Konstantinopolis'e döndüğü sırada karşıt politikacılar onu mahveder. Bu durumu kullanan Selçuklu Türkleri barış antlaşmasını iptal ettiler. Malazgirt bölgesinde Bizanslılar çevrilir dolayısıyla felaketten sonra Türklerin eline bir on yıl içinde Kk Asya'nın büyük bir kısmı geçer*³⁴.

Verilen bilgilerde Selçuklu fetihlerinin yıkıcı olduğu belirtilmektedir. Ancak Yurt edindikleri Anadolu'da bilerek yahut kasti olarak yıkıcı faaliyette bulunmayan Türkler tarafından ele geçirilen hiçbir kale veya Şehir sebepsiz olarak, zevk için yakılıp yıkılmamıřtır³⁵. Bu ifadenin doğruluğunu göstermek için birkaç rnek

²⁹Ortaaę ve Modern Tarih, s.52-53.

³⁰Ortaaę ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.54.

³¹Ortaaę ve Modern Tarih, s.54.

³²Ortaaę ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.54.

³³Ortaaę ve Modern Tarih, s.54.

³⁴Ortaaę ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.54.

³⁵Arzu Etensel İldem, -Fransız Gezgincilerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar -19. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezgincilerin Yapıtlarında Karşılaştırmalı Türk ve Yunan İmgesi, 1. baskı, İstanbul 2000, s.64.

verecek olursak; Alp Arslan ve ordusu Anion şehri her taraftan kuşatıldığında şehir halkı askerlerin arasında kendilerine düşman olan kimse göremeyince bunları tüccar sandılar ve hatta “ne büyük kervan ne çok tacir geldi” deyip şaşakaldılar. Şehir koruyucuları tarafından halka durum duyuruluncaya kadar olayın aslı anlaşılmamıştı³⁶. Bir başka örnek olayda Anadolu’nun iç bölgelerine yönelen Süleyman Şah’ın ilk olarak Konya’yı ardından da Gevale kalesini ele geçirerek ciddi bir güçle karşılaşmadan Konya’dan İznik’in kapılarına kadar olan bütün bölgeleri hâkimiyetine almıştı³⁷. Bunun nedeni Anadolu’da büyük toprak sahiplerinin daha az toprağı olan köylü ve askerlerin topraklarını çeşitli yollarla ellerine geçirmeleri sonucu yerli halk, ülke savunmasına ilgi duymaz, hatta adil ve hoşgörülü Türk idaresini Bizans’a tercih eder hale gelmiştir. Bizans İmparatorları bunun çözümünü, Anadolu’nun savunmasında gerekli olan orduyu Anadolu’ya olmayan, Peçenek, Uz, Slav, Norman v.b. unsurları kullanmada aramıştır. Ayrıca dini ve milli menfaatleri yönünden bir türlü güvenemedikleri Ermeni ve Süryanilere de daha önce vermiş oldukları kısmî imtiyazları kaldırmışlar ve bu halklara Ortodoks din baskısı yapılmıştır³⁸. Buradaki bilgiler fetihlerin yıkıcı olmadığı hatta halk üzerinde toparlayıcı, birleştirici olduğunu göstermektedir.

Konu ile ilgili olarak IV. Romanus adıyla olarak taç giyen General Romanus Diogenes’in savaş hazırlıkları ve her iki tarafın asker sayısı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir³⁹. Ayrıca *İmparator aceleyle seferi başlattı* şeklinde bilgi verilmiştir. Böylelikle savaşın hazırlıksız veya aniden olduğu düşüncesi oluşturulmaya çalışılmış ise de hazırlıkların yapıldığı bilinmektedir⁴⁰.

Yunan ders kitaplarında yukarıda verilen bilgiler Bizans ordusunun kuvvetleri, karakteri ve savaş sırasında bulunduğu durum bilinen gerçekliklerdir. Ancak ücretli asker olarak Bizans ordusunda bulunan Türk boyları oldukları kesinleşmiş Peçenek ve Kumanlar diğerleri şeklinde ifade edilmiş, Uz adı geçse de bunların Türk kavmi

³⁶Ahmet Toksoy, *a.g.m.*, s.688.

³⁷Yusuf Ayönü, “Selçuklu – Bizans İlişkileri”, *Türkler*, C.6, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.600.

³⁸Abdülkadir Yuvalı, *a.g.m.*, s.37-38.

³⁹Bu konuda kaynaklarda farklı rakamlar verilmiş olsa da Selçukluların 50.000 civarında olduğuna ve Bizanslıların 200.000’den aşağı bulunmadığına hükmetmek yerinde olur (Osman Turan, *a.g.e.*,s.179).

⁴⁰Abdülhalik Bakır, *Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler*, C.II, Bizim Büro yay., Ankara 2008,s. 587.

olduğu belirtilmemiştir⁴¹. Böylelikle Türk Tarihi açısından bilinen gerçekliklere yer verilmemiş ve Türklerin tarih sahnesiyle çıkmasıyla başlayan devamlılığı kasıtlı olarak kesintiye uğratılmak istenmiştir.

Sonuç olarak incelemiş olduğumuz ders kitapları, Yunan kaynakları ve yapılan tetkikler konusunda Haçlı Seferi söz konusu olunca meseleyi derinliğine ele alarak incelemişler ancak Malazgirt konusunda susmayı tercih etmişlerdir.

Türk ve Dünya Tarihi açısından önemli iki savaştan (Pasinler, Malazgirt) sonra Türkler'in, Malazgirt'ten sonra Bizans'a vurdukları ikinci darbe olan ve sonucunda Bizans'ın Anadolu'da üstünlüğünü kaybetmesine neden olan Miryokefalos Savaşı'na değinecek olursak, bu savaş hakkında incelenen ders kitaplarında bilinen şu bilgilere yer verilmiştir⁴²: “...1162 yılında Sultan (II. Kılıçarslan) barış anlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Vaat ettiği gibi Bizans'a birçok şehri teslim etti ve askeri yardım sağlayacaktı. I. Manuel İtalya'da ilerlerken saldırgan eylemlerle vaadinden dönmüş ve bunların dikkat dağıtıcı istismarı deneyimi yaşamıştır. I. Manuel Selçuklu akınlarını geçiştirmek için 1176 yılında güçlü bir orduyla Küçük Asya'nın dağ geçitlerinde Miryokefalos merkezi yakınlarında ortaya çıktı⁴³. Türklerin ilerlemesini durduramadı⁴⁴. ...Burada korkunç bir yıkım yaşadı. Bizans ordusu neredeyse yok edilmişti. Manuel kendi tahribatını 105 yıl önce Bizans'ın Malazgirt'te uğradığı yenilgi ile karşılaştırdı”⁴⁵.

Selçuklu – Bizans siyasi ilişkilerine değinildikten sonra şimdi Anadolu'nun durumu ve Türklerin Anadolu'daki fetih hareketleri incelemiş olduğumuz ders kitaplarında nasıl yer aldığına bakacak olursak, “Eskiden Küçük Asya illeri Bizans Devleti'nin akciğeri olmuştu. Miryokefalos Savaşı, Türklerin konumunu pekiştirdi ve Küçük Asya karakterini etkilemiştir. İşgalcilerin şehirde katliam yapmaları, kıtlık ve veba etkisi ile komşu ülkelerdeki Hıristiyanların İslâmlaşmasına (yani İslâm'a geçmelerine) neden oldu⁴⁶.

⁴¹Yonca Anzerlioğlu, *a.g.e.*,s.218-223.

⁴²Ebru Altan, “Miryokephalos (Karamikbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri”, *Türkler*, C.6, Yeni Türkiye yay.,Ankara 2002,s.630-633; Ümit Hassan, “Siyasal Tarih: Açıklamalı Bir Kronoloji”, *Türkiye Tarihi*, C.I, Cem yay., İstanbul 2009, s.206.

⁴³*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.57.

⁴⁴*Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.55.

⁴⁵*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.57.

⁴⁶*Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.55.

Türk fethinin ana etkileri Küçük Asya'nın kaybı ve nüfusunun büyük bir kısmının İslâmlaştırılması oldu. Bu gelişme öncelikle ele geçirilen şehirlerden kaynaklanır, İslâmî kaynaktan düşmanları imha fikrini alan akıncılar, yağmacılık ile birlikte korkunç bir katliam yaptı. En az 60 şehir tahrip olur, bazıları birkaç kez. Trajedi'nin tipik örnekleri arasında Dorylaeum, Suriye ve Urfa Türklerin yıkım, kıtlık ve veba ile kentsel nüfusu vurduğu şehirlerdir. Nüfusun çoğu evlerinden göçe zorlandı ve dağlık bölgelere, müstahkem kent merkezlerine ve komşu Hıristiyan ülkelere sığınmak için başvurdular. Kaçakların ana akınları Küçük Asya'nın batı kıyıları ve Ege adalarına oldu. Sonuç olarak buralar da Türkler tarafından tahrip edildi''⁴⁷.

Verilen bilgilerle Anadolu'nun Bizans için önemli olduğu belirtilmiştir. Bu durum Batı Roma ile siyasi ve dini yollarını ayırmasından, bölgeden asker vs. ihtiyaçlarını karşılamasından ileri gelmektedir. Bizans'ın devamı için birlik sağlamaya çalışılmış daha önce belirttiğimiz gibi Süryaniler ve Ermenilere dini baskı yapılmış, ağır vergiler, ordu'nun halktan olması yerine ücretli askerlerin kullanılması ve Katoliklerin Ortodokslara din baskısı halkı Bizans yönetimine karşı olmasına neden olmuş yani Bizans İmparatorluğu Anadolu çeşitliliğini, yönetimini, zenginliğini gerektiği gibi kullanamamıştır.

Ders kitabında da belirtildiği gibi Miryokefalon Savaşı Türklerin Anadolu'dan atılamayacakları ve Anadolu'nun Türklerin yurdu olduğu kabul edilmiştir⁴⁸. Ayrıca Anadolu'nun Türkleşmesi açısından da dönüm noktası teşkil etmiş, zamanla Türk ahalinin nüfusu yerli Hıristiyanların sayısına yaklaşmıştır. Bundan yarım asır sonra başlayacak olan Moğol istilası yüzünden Orta Asya'dan gelen yeni göçlerle Anadolu baştanbaşa Türk yurdu haline gelecektir⁴⁹. Böylelikle Anadolu'daki Bizans-Ortodoks karakteri, Türk-İslâm karakterine doğru geçiş yapmıştır.

İncelemiş olduğumuz ders kitabında Türklerin şehirlerde katliam yaptıkları, yağmaladıkları, veba ve kıtlık etkisi ile Hıristiyan toplumu İslamlaştırdıkları, yakıp yıktıkları ve Hıristiyan halkın göçe zorlandığı bu davranışların kaynağı olarak da

⁴⁷Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.57-58.

⁴⁸Hasan Karaköse, Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı, Ankara 2006, s.177.

⁴⁹Ebru Altan, a.g.m.,s.633.

İslâm dini gösterilmiştir. Bu nedenle İslâm savaş hukuku hakkında bilgi verilerek diğer iddiaların değerlendirilmesi uygun olacaktır.

İslâm, sadece şan, şöhret ve servet elde etmek için yapılacak saldırıları reddeder. Dünyevî maksatlarla çıkılan İslâmî nitelikli bir savaş yoktur. Şayet savaş meşru değil ise bu, iç savaş, ihanet savaşı ve antlaşmanın bozulması v.s. gibi bir günah teşkil eder. Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah rızası için canını feda etme duygusunu insanlara aşlamış olup, asla İslâmî savaşlarda düşman tarafının maddi varlığını yağma ve talan etme söz konusu değildir⁵⁰.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in 41. ayetinde şöyle buyrulmaktadır:

“Onları (o mü'minleri) yeryüzünde iktidara getirsek, namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler ve kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir”.

Bu ayetten de anlaşıldığı üzere, İslâm'da savaş, hakları korumak, iyi ve doğru olanı savunmak, fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmaktır. Haksızlık yapıp yağmalamak, başkalarına zarar vermek için değildir.

Savaşın ikinci sebebi, fitneden korunmak, insanlar arasında güveni sağlamak, din ve vicdan hürriyetini güvence altına almaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: “Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah'a ait oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse, artık zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur”.

Bu ve önceki ayetlerde, Müslümanlara, kendileri ile savaşanlara karşı savaşmaları, fakat haksız yere saldırmaktan kaçınmaları emredilmektedir.

Müslümanlara saldırı olmadıkça, Müslümanların saldırmalarını İslâm kabul etmemektedir. Çünkü Allah saldırganı sevmez⁵¹.

Meşru Müdafaa hakkında ise;

“Kim size saldırırsa onun saldırdığı gibi siz de ona saldırın. Allah'tan korkup sakının⁵²” buyrulmaktadır.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalarla İslâm hukukunda savaşın gerekçesi belirtilmiş, yağma ve talan'ın söz konusu olmadığına vurgu yapılmıştır.

⁵⁰ Ahmet Akıncı, *İslâm Hukukuna Göre Savaşta Uyulacak Kurallar*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007), s.6-7.

⁵¹ Ahmet Akıncı, *a.g.t.*, s.8.

⁵² Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, (Yay. Haz. Hayrettin Karaman ve diğerleri), Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 2000, s.28.

Ders kitabı konu devamında İslâmlaştırma ve Küçük Asya nüfusunun büyük bir kısmının İslâmlaştırıldığı belirtilmiştir. Gerekli açıklamalar yapılmadan evvel İslâmlaşma hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

İslâmlaştırma; bir kişinin veya toplumun İslâm dinine geçmesinin sağlanmasıdır. Bu kelimenin iki anlamı vardır.

İlk anlamı bir kişi veya toplumun zorla, baskıyla ve şiddetle İslâm dinine geçirilmesi, ikinci manası ise Müslüman kişi ya da toplumun İslâm dininin güzelliklerini, hoşgörüsünü, diğer dinlerde olduğu gibi bir kavme ya da topluma değil tüm insanlara gönderildiğini, dünya ve ahiret hayatında kurtuluşun bu dinle olacağını bilerek hak ve son din İslâm'ı yaşayarak çevresine aşılmasıdır.

Türklerin katliam yaptığının iddia edildiği bir cümlede Yunanistan'ın ders kitaplarında İslâm dinini yüceltmek istemediği açıktır. Bu sebeple ders kitabındaki İslâmlaştırma kelimesinin birinci anlamı üzerinde durulacaktır⁵³. İslâmlaşma hakkında verilen bu bilgilerden sonra İslâm'a geçiş üzerinde durulması uygun olacaktır.

Allah'ın dinine davet hususunda Müslümanlara engel olan, yani insanların hürriyetlerini kısıtlayan, insanlara karşı savaşmak farzdır. Yoksa zorla insanları dine sokmak için savaşmak emredilmediği gibi, böyle bir davranış haksız saldırı kabul edilmiş ve keza Kur'ân-ı Kerim'de "Dinde zorlama yoktur" hükmüyle yasaklanmıştır⁵⁴.

Hürriyete değer vermeyen Bizanslılar, Suriye'de, İslâm'ı seçmiş olan yeni mü'minlere eziyet etmeye ve onları dinlerinden döndürmek için baskı yapmaya başlamışlardı. İmana karşı yapılan bu saldırıyı ve dini topluca redde yönelen bu zulmü gördükten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) kayıtsız ve ilgisiz kalamazdı. Mademki O, İslâm'ı zorla kabul ettirmeye çalışmıyordu; o halde hakikati görüp anlayarak, Müslüman olmuş kimselerin zor ve şiddet kullanılarak inançlarından döndürülmelerine de elbet rıza gösteremezdi. Onun için Bizans'ın tutumunu, getirdiği dine ve kendisine karşı apaçık bir saldırı olarak gördü.

⁵³İslâmlaştırma kelimesi Kıbrıs Rum ders kitaplarında da birinci anlamıyla kullanılmıştır. Nuri Köstüklü, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları I*, Çizgi kitapevi yay., Konya 2013, s.225.

⁵⁴Ahmet Akıncı, *a.g.t.*, s.9.

Bu maksatla yapılan harp, İslâmî olduğu kadar aynı zamanda insanî bir görevdir. Zira mazlumlar, zalimlerin pençesinden kurtarılmış olmaktadır⁵⁵.

Edindiğimiz bilgiler İslâm dininin kutsal kitabı Kur’ân-ı Kerim’in ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in insana her konuda rehber olduğu gibi savaş’ta ve sonrasında nasıl davranılması gerektiğini bildirmiştir. İslâm’ın sancaktarlığını yapan Türk askerinin bu kurallara uymadığını söylemek mantık dışı olacaktır. Ayrıca bu duruma uygun olarak Alp Arslan Hıristiyan memleketleri fethetmiş olmasına rağmen onların müellifleri tarafından da âdil, merhametli bir insan olarak tasvir edilir ve aleyhinde hiçbir şey söylememişlerdir⁵⁶. Buradaki verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere İslâm’ın insana verdiği değer Müslüman nüfusun artmasına neden olmuştur.

Yine incelenen ders kitabında *Küçük Asya’nın Katliamı ve Kıtlık* başlığı altında şu bilgiler verilmiştir:

“1079 – 1080 yılları başlarından itibaren isyan eden Hıristiyanlar; kıtlıktan, ıssız olan bu çevreden ve ölümcül Türk ordularından çoktan kurtulmuştu. Ancak Hıristiyanların bulunduğu hiçbir vilayet yıkımdan kaçamamıştır. Çiftçiler ve işçiler katlediliyor ya da esaret ve kölelik içinde yönetiliyordu. Kılıç zoruyla teslim olanların yerleşim yerlerinin kenarlarına tutsak edilmeleri yetiştiriciliğin durmasına ve yiyecek eksikliğine sebep oldu. Kıtlık her yere yayıldı. Birçok il kendi sakinleri tarafından terk edilmiştir. Doğu ulusu Ermeniler artık var olmayan Yunanların ülke kalıntıları üzerine kurulmuştur”⁵⁷.

Yukarıda yer alan ve değinmeden geçemeyeceğimiz “*Türk ordusunun ölümcül*” olduğu ifadesi doğru değildir. Çünkü ölümcül olarak belirttikleri ordunun 400 yıl egemenliğinde kaldıkları Türklerin katliam yaptığını iddia edenler şimdiki Rum – Yunan milletinin bugünkü mevcudiyetini de kabul etmedikleri söylenebilir. Çünkü bu kadar geniş bir zamanda nüfusun tamamen tükenmesi ya da asimile olması gerekirdi. Bu gerçekliği belirttikten sonra Hıristiyanların kurtulduklarını belirttikleri olay 1080 yılında taht mücadelesini kazanan Alexios savaş meydanlarında tecrübe kazanmış, Türklerin adetlerini ve hareket tarzlarını daha iyi öğrenmiş önce İstanbul şehrine rahat bir nefes aldirmek maksadıyla küçük gemilerle Boğaziçi sahillerinde

⁵⁵ A.g.t., s.35-36.

⁵⁶ Osman Turan, a.g.e.,s.320.

⁵⁷ Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.58.

bulunan Türk karargâhlarına bazı baskınlar tertip etti ve onları geri çekilmeye zorladı. Böylelikle Türkmenler bölgenin iç kısımlarına çekildiler ve iç bölgelerdeki Hıristiyan nüfus yönetimin değişmesi nedeniyle kendi istekleri ile garba göç ettikleri olay kastedilmektedir.

Anadolu şehirlerinin yıkımı konusunda ise ilk Türk istilâsı, Bizanslılar ve Haçlı savaşları, Anadolu'da büyük tahribata ve birçok yerin boşalmasına, istihsal ve vergilerin müthiş bir şekilde düşmesine sebep olduğu doğrudur. Ancak Bu devrede Türklerin çoğu henüz göçebe olduğu için Selçuklu devleti yerli halka ve çiftçilere muhtaç bulunuyordu. Bu sebeple Selçuklu hükümdarları bu halkları himayeden başka işgal ettikleri bölgelerden kendi devlet hudutları içine Hıristiyanları kitle halinde tehcir ve iskân edip istihsalini arttırmaya ve memleketi imâra çalışıyorlardı. Bu durumla alakalı olarak Artuklu hükümdarı Kara Arslan'ın: "Biz bu tehcir ettiğimiz insanları esir yapacak değiliz. Bunlara köylere nakl ve iskân edeceğiz; onlarda çiftliklerinde bizim için çalışacaklar" yani istihsal yapıp vergi ödeyecekler, şeklindeki sözleri çiftçi ve işçilerin katledildiği, köle edildiği, şeklindeki ifadelerin gerçek olmadığını göstermeye kâfidir.

Diğer bir husus ise üretim ve yetiştiriciliğin durduğu şeklindeki ifadenin de yanlış olduğu yukarıdaki bilgilerden de çıkarılabilir ancak üretimi arttırmak için yapılan birkaç uygulamadan bahsetmek daha uygun olacaktır.

Selçuklular ilk olarak Bizans idaresindeki Anadolu'da topraksız ya da toprak esiri (self) halinde olan köylülere işleyebilecekleri kadar toprağa tasarruf hakkı tanımışlar ve babadan evlâda intikal eden idare sayesinde topraksız kimse bırakılmamıştır.

Halk kitleleri Bizans ve Haçlı muharebelerinde ıssızlaşan Akşehir bölgesinde köyler, evler, çift aletleri, tohumluk dağıtılarak iskân edilmiş, birkaç yılda vergiden muaf tutulmuşlardı. Ayrıca Selçuklular tarafından yapılan bayındırlık faaliyetleri ile tarıma uygun yerlerde su kanalları yapılmış, ziraî ve sınaî istihsalin artması ile iktisadi seviyenin yükseldiği bilinmektedir. Bu durumu el-'Omarî: "Türk memleketi, Selçukluların son zamanlarına kadar, cennet gibi idi ve orada halk mesûd günler yaşıyor idi" ifadesiyle anlatmaktadır⁵⁸.

⁵⁸Osman Turan, *a.g.e.*,s.349-358.

Bizans'ın Miryokefalon Savaşından sonra Türkleri Anadolu'dan tek başına atamayacağına anlaması ve Batı'dan yardım istemesiyle Anadolu'ya Batılı Hıristiyanlar tarafından düzenlenen, 1096 tarihinde başlayan Haçlı seferleri 1291'de bitmiştir. Hem Türk tarihi hem de dünya tarihi açısından önemli sonuçları olan Haçlı Seferleri Yunan Lise Tarih ders kitaplarında ayrıntılı olarak yer almasa da değinmek uygun olacaktır.

İlk olarak Haçlı seferlerini kısaca tanımlayıp amacını belirtelim. Haçlı seferleri katılanların giysilerinin üstünde haç işareti taşıdıkları için bu isim verilmiştir ve Avrupalıların “Kudüs’ü kurtarma” sloganı ile Türkleri Anadolu'dan atmak ve bütün Orta Doğu’yu ele geçirmek için yaptıkları seferlerdir⁵⁹. İncelemiş olduğumuz *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565 – 1815* adlı ders kitabında ilk üç Haçlı Seferi, Sonuçları, Dördüncü Haçlı Seferi, *Ortaçağ ve Modern Tarih* adlı ders kitabında ise sadece ilk dört Haçlı Seferi hakkında kısmen bilgi verilmiş, diğer haçlı seferleri ile ilgili bilgi verilmemiştir. Şimdi incelemiş olduğumuz Yunan lise tarih ders kitaplarındaki konu ile ilgili bilgilere yer verdikten sonra değerlendirmeye çalışalım.

*“Haçlı Seferi'nin düşüncesi 11. yüzyılda Batı Avrupa'da iki etken'in birleşiminden ortaya çıkmıştır: Kutsal topraklara hac geleneği ile Arapların ve Türklerin hacılara karşı işledikleri zulüm ikincisi ise 1055 yılından bu yana Bağdat halifesi ve koruyucularının (Türklerin) Suriye'yi ve Kudüs'ü fethetmesidir”*⁶⁰.

Diğer bir ders kitabında ise;

*“11. yüzyılda Batı'da ortaya çıkan bir harekât olan Haçlı Seferleri Papaların girişimiyle oldu. Selçukluların (1077) fethettikleri Kutsal Mezar Kilise'sinin ve Kutsal topraklarının kurtuluşu amaçlanmıştır. Haçlı Seferi'ni etkileyen faktör hacılara karşı Araplar ve Türkler tarafından zulüm yapılması, Batı'nın ekonomik sorunları ve imparator I. Alexios Komnenos tarafından gönderilen yardım çağrılarıdır”*⁶¹.

12. yüzyılın batılı tarihçisi Haçlı Seferi'nin ana nedeni olarak Türklerin Fanatizmi söz konusudur der. Fakat bu bakış açısı tarihsel araştırmalar tarafından desteklenmemektedir. Papanın girişimiyle İspanya Hıristiyan topraklarını Araplar-

⁵⁹Hasan Karaköse, *a.g.e.*, s.173.

⁶⁰*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.67.

⁶¹*Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.59.

dan kurtarmak için Kutsal savaş haline getirildi"⁶². Buraya kadar verilen bilgilerde haçlı seferlerinin bilinen birkaç nedeni üzerinde durulmuştur. Ancak dikkatimizi çeken husus haçlı seferlerinin nedeninin *Türk fanatizmi* olmadığı belirtilmiştir, ancak bu durum neden belirtilme gereği duyulmuştur. Bunun sebebi değişik yorumlarla açıklanabilir, ancak biz sadece kitabını okuyan öğrencinin Haçlı Seferlerinin nedeni olarak Türklerin fanatikliğinin aklına gelmemesi için olabileceğini düşünüyoruz ki en iyi ihtimalle bu amaç için yapılmış olsa bile öğrencinin aklına neden böyle bir sorunun gelebileceği düşündürücüdür. Bir diğer husus ise Haçlı Seferlerinin iki nedeni üzerinde durulmasıdır: Birincisi Hıristiyan hacılara Arap ve Türklerin zulmü, ikincisi ise Türklerin Kutsal toprakları ele geçirmesidir. Şimdi görünürde iki nedene bağlanan Haçlı Seferlerinin gerçekte birçok nedenleri vardır, bunları kısaca maddeler halinde açıklayalım.

1. Ticaret: Uzakdoğu ile Avrupa arasındaki ticaretin ana hattı olan Ortadoğu'da Müslümanların kontrolünü kırmak ve ticaret yollarını ele geçirmek istemeleri.
2. Dinsel inanç: Batı Avrupalı Hıristiyanların, dinlerince kutsal sayılan Kudüs ve Filistin'i Müslümanlardan geri almak istemeleri.
3. Papa'nın teşvikleri: Papa'nın Katoliklere, Müslümanlarla savaşmaları durumunda cennet vaadinde bulunması.
4. Papa ve din adamlarının güçlerini arttırmak istemeleri.
5. Fransa'da ortaya çıkan Kluni tarikatının Hıristiyanları Müslümanlara karşı kıskırtması.
6. Müslümanlardan kaynaklanan korku ve endişe: Büyük Selçuklu Devleti ve onun ordularının Bizans ve Avrupa'yı tehdit etmesi.
7. Şövalye ve senyörlerin macera ve yeni topraklar istemeleri.
8. Avrupa'da toprak elde edemeyen soyluların toprak arzusu.
9. Avrupa'nın içinde bulunduğu yoksulluk.
10. Avrupalıların Doğu'nun zenginliklerini ele geçirmek istemesi.

Bugün pek çok tarihçi ve araştırmacı, ticaret yollarının kontrolünün, Haçlı Seferleri'nin esas nedeni olduğunu, diğer nedenlerin ise bu akınların yardımcı nedenleri olduğunu kabul eder⁶³.

⁶²Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.67.

⁶³Işın Demirkent *Haçlı Seferleri*, Dünya yay., İstanbul 1997, s.1-4.

Haçlı Birliğinin oluşturulması ve Haçlı Seferi ile ilgili olarak aşağıdaki bilgilere yer verilmiştir.

“...Haçlı Seferi'nin fikri yaygın olan kaniya göre Bizans – Alman prensleri arasında gelişti. Özellikle IV. Henry'e karşı dış konumunu güçlendirmek için Papalığa fırsat verdi. IV. Henry taht mücadelesinde, Bizans imparatorluğu ise Papalardan destek arayışı içindedir. I. Alexios açısından bakıldığında batıdaki savaşta paralı askerler Peçenek ve Kıpçaklarla çalışmıştı. Alexios paralı asker değil Papa tarafından da olsa Haçlıları bekliyoruz demiştir. Ayrıca Alexios Doğu'da savaşa gitmeye hazırlanırken riski olmadığı düşünülen Haçlılar İstanbul'da huzuruna çıktılar. Verdikleri yardım bu nedenle kuşkuyla karşılandı. Papa II. Urban 1095 yılının kasım ayında Birinci Haçlı Seferi için vaaz verdi”⁶⁴.

Bir diğer ders kitabında ise;

“I. Alexios bu çok önemli olayın ağırlığını yalnız kaldırmayı başaramadı ve İtalyanlar ile bir ittifak'a ihtiyaç olduğunu fark eder. Aslında Latinler: Türkler Kudüs ve İsa'ya hayat veren kurtarıcımız diyerek (inanılması dayanılmaz) bir bahane buldular. Bu mazeretler, zeki manipülasyon ve maharet ile yapıldı.

O yaşlı Roma Piskoposu, gönderilen elçilikler ve çağırılan krallar ile Batı bölgelerdeki bağımsız yönetimlerde soyluların birçoğunun istihdam edilerek ülkelerini terk etmeleri istedi ve bu amaçla onları yönlendirmeyi başardı.

Yani binlerce on binlerce... Konstantinopolis'e ve İyon Denizine geçti. Alexios ticaretinde inanç sözü ve onlarla anlaşmalar yapmış olması nedeniyle Doğu'ya yürüdü ve... Persler kurtarılmış Roma şehirlerini ve ülkelerini hızla terk etmek zorunda kalmış, Doğu Roma'nın gücü restore edilmiştir”⁶⁵.

Burada verilen bilgiler ulaştığımız bilgilerle paralellik göstermesi sebebiyle üzerinde durulmasına gerek duyulmamıştır⁶⁶.

Seferin gerçekleşmesinde etkin rol oynayan Papa'nın Haçlı Seferi Vaazı Yunan tarih ders kitaplarında da yerini şu şekilde almıştır:

“Yiğit askerler... Ne ülkeyi mülk olarak ve ne de ailelerinizi ellerinde tutmalarına izin vermeyin. Çünkü bu ülke deniz ve dağlar tarafından çevrilmiş

⁶⁴Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.67.

⁶⁵Ortaçağ ve Modern Tarih, s.59.

⁶⁶Ayrıntılı bilgi için bkz., Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.I, (çev: Fikret Işıltan), T.T.K yay., Ankara 1986, s. 3-92.

topraklar sizinle doludur. Orası sadece zenginliklerden arta kalan çalışanları besler. İkincisi siz aranızda parçalandınız ve yenilmiş oldunuz. Artık düşmanlıkları, tartışmaları ve uyumayı kesin bunların yarısına izin verilmesi aranızda savaşımlara neden olur. Anlaşmazlıkların sona erdirilmesi üzerinde duralım. Şeytan'ın hükmünde olan denizleri ve bu arazileri kurtarmak için kutsal topraklara yol alın. Kraliyet şehri (Kudüs)... şimdi düşman tarafından ele geçirilmiş ve böylece zarara uğradı... kültürünün (inanç felsefesinin) kaldırılmış olması... günahların bağışlanması için ve Cennet Krallığının ölümsüz bir zaferi olması için bu yolculuğu yapmanız gerekir⁶⁷.

Biz bu konuşmanın tam metnini vermek yerine genel bir fikir edinmeye uygun olarak Papa Kutsal toprakların kurtuluşu için Araplara karşı cihad için sadık davet sloganı "Tanrı istiyor" ile konuşmasını sonlandırdı"⁶⁸.

Burada dikkat edilmesi gereken husus Urbanus vaazında Bizans'tan bahsetmemiştir. Bunun sebebi dini birliği sağlamak ve sefere dini bir boyut kazandırmak istemesidir. Ayrıca sefere Tanrı istediği için gidilecek, Tanrı onlara rehber olacak, hayatını kaybedenlerin günahları affolunacak şeklinde halkı galeyana getirmiştir⁶⁹.

Diğer bir husus "*Şeytan'ın hükmünde olan denizleri ve bu arazileri kurtarmak için kutsal topraklara yol alın.*" denilerek Türk egemenliğinden kurtarılması kastedilmiştir. Türk fetihlerini durduramayan ve savaşlarda yenilgi alan Hıristiyan toplumu, kendi eksikliklerini açıkça kabul edemedikleri için Türk milletine Tanrı tarafından bir güç verildiğini iddia etmiştir. Bunun içinde Tanrının Kılıcı, Şeytan vs. benzetmelerle yenilmişlik kompleksinden kurtulmaya çalışmışlardır. Bu görüş ve düşünce geçmişten bu güne devam etmektedir⁷⁰. Bu da bize haçlı zihniyetinin halen devam ettiğini gösterir.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında yer aldığı şekilde ilk üç Haçlı Seferi;

"Papa'nın kutsal savaş fikrini aşılama için verdiği vaaz inananların pek çoğu tarafından heyecanla yanıt buldu. Onlar bu savaşı ebedi kurtuluşu sağlamak ve aynı zamanda kendi korkunç mali durumlarını iyileştirmek için çare olarak gördü. Birinci

⁶⁷Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.67.

⁶⁸A.g.e., s.69.

⁶⁹Steven Runciman, a.g.e., C.I,s.84.

⁷⁰Ayrıntılı bilgi için bkz.,(<http://www.gazetebursa.com.tr/medya/turkler-seytandır-h26935.html>); erişim tarihi: 29.06.2013);Arzu Etensel İldem, a.g.e.,s.26.

haçlı orduları yüzyılın ikinci yarısında, Flanders (Kuzey Denizi kıyısında eski Flandra Konluğu ve etrafındaki topraklardan oluşan tarihi bölgedir.), Provence(Fransa'nın güney doğusunda bulunan Provence, altı bölüme ayrılmıştır ve Orange'dan Nice'e kadar uzanır.), Güney İtalya vb. ağırlıklı olarak bu alanlardan geldi. Nüfus artışı ve yoğunluğu ile açlık ve salgın hastalılar oluştu.

Birinci Haçlı Seferi'ne (1096-1099) pek çok farklı halk orduları dâhil edildi. Başlangıçta yoksul ve çiftçilerden oluşan örgütlenmiş nüfus tarafından Haçlı Seferi başladı. Bizans, Küçük Asya topraklarını yağma ederek geçti ama Türkler tarafından buralar imha edilerek halk esir edildi.

...Alexis Bizans inançlarına ve çıkarlarına çalışacağına söz verdi ve haçlıları ikna etti. Sonra Alexis yardımı ile Haçlılar Anadolu'ya geçtiler ve Dorileon(1097) da Türkleri yendi. Toprakların Bizans imparatorluğu altında kalmasına anlaşma ile karar verildi. Temmuz 1099'da bir baskınla alınan Kudüs diğer fethedilen yerler (Urfa, Antakya) gibi krallık haline geldi"⁷¹.

Diğer ders kitabında ise;

"Ekonomik sorunlar (kalabalık ve arazi eksikliği) rol oynamış olsa da ilk dini Haçlı Seferi'idi. Bölünmüş halkın ve feodal yapının bir Haçlı Seferi'dir.

Yukarıdaki örgütsüz kitleler Türkler tarafından imha edildi. I. Haçlı Seferi'nde Türklerin yenilgisi üzerine feodal seferler devam etti ve böylece Batı Küçük Asya toprakları kazanılmış ve anlaşma ile Bizans'a bırakılmıştı"⁷² şeklinde ifade edilmiştir.

Ders kitaplarında belirtilen vaazın etkisi, katılımın en çok hangi bölgelerden olduğu ve askeri durum hakkında verilen bilgiler ulaşılmış olduğumuz kaynaklarla ve bilinen gerçekliklerle paralellik göstermektedir. Ancak bu bilgilerden farklı olarak I. Haçlı Seferi sırasında haçlı ordularına, Peçenek asıllı bir Türk olan ve "Megas Primikerios" unvanını alan "Tatikios" adlı Bizans kumandanının rehberlik ettiği bilinmektedir⁷³.

Burada dikkat çeken bir başka husus Bizans'ın yağma yaptığı kabul edilmiş, Türklerin yerleşim yerlerini imha ve halkı esir ettiği iddia edilmiştir. Biz bu durumu

⁷¹Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.69.

⁷²Ortaçağ ve Modern Tarih, s.59.

⁷³(<http://www.bililmeyenturktarihi.com/tag/hacli-ordulari-komutani-turk>; erişim tarihi: 01.07.2013).

daha öncede açıkladığımız gibi Türkler tarafından halk esir edilmemiş; savaşlara sahne olan, yok edilen, yıkılan şehirler yeniden kurulmuş ve şehirler yaşanılacak hale getirilmiştir. Aslında yol güzergâhlarındaki Belgrat, Sofya gibi şehirleri ve Anadolu'yu yağmalayan, yakıp yıkan, Yahudi – Müslüman ayırt etmeden katleden Haçlı birlikleridir⁷⁴. Bu sebeptendir ki İstanbul'da haçlı birlikleri kontrol altına alınmaya çalışılmış ancak başarısız olunca Yalova şehrine iâşeleri verilmek şartıyla nakledilmişlerdir⁷⁵.

Ders kitabında yeterince açıklanmayan ikinci ve üçüncü haçlı seferlerinden kısaca bahsedelim.

İkinci Haçlı Seferi: Urfa Kontluğunun 1144 tarihinde Türkler tarafından fethedilmesi seferin başlamasına neden oldu. Ve öncekilerden farklı olarak iki büyük hükümdarın (Fransa kralı VII. Louis ve Alman kralı III. Konrad) liderliğinde başladı. 1147 tarihinde Anadolu Selçuklu Sultan'ı I. Mesud tarafından III. Konrad'ın komutanlığındaki Haçlı Alman ordusunun çoğunluğu imha edildi. Bunun üzerine VII. Louis ve III. Konrad'ın ülkelerine dönme macerası başladı⁷⁶. Bu yolculuk esnasında Türkler aç, yoksul, hasta ve çaresiz insanlara acıyarak onlara yemek vermiş, hastalarını tedavi etmişti. Bu yüzden, üç binden fazla Hıristiyan genç, kendilerine merhamet eden Türklere sığınarak onlarla beraber gitmiş ve Müslüman olmuştu⁷⁷. Kısaca İkinci Haçlı Seferi de başarısızlıkla sonuçlanmış oldu.

Üçüncü Haçlı Seferi: Selahattin Eyyubi tarafından Haçlıların yenilgiye uğratılması ve Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesi nedeniyle düzenlenmiştir. Bu sefere Alman imparatoru Friedrich Barbarossa büyük bir orduyla katıldı. Konya'ya gelen haçlılarla savaşan II. Kılıçarslan yenildi ve Konya yağmalandı. Friedrich'in Silifke Çayı'nı geçerken boğulması ordunun dağılmasına neden oldu. İngiliz ve Fransız orduları Akka'yı kuşatmış olsa da Kudüs'ü almak için düzenlenen sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁷⁸.

⁷⁴Steven Runciman, *a.g.e.*, C.I,s.96-108; Ümit Hassan, *a.g.m.*,s.194; Hasan Karaköse, *a.g.e.*,s.175.

⁷⁵Hasan Karaköse, *a.g.e.*,s.174.

⁷⁶Hasan Karaköse, *a.g.e.*, s.176;Ümit Hassan, *a.g.m.*,s.201;Ayrıntılı bilgi için bkz., Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.II, (çev: Fikret Işıltan), T.T.K. yay., Ankara 1987, s. 205-239.

⁷⁷Ebru Altan, "İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular", *Türkler*, C.6, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.685.

⁷⁸Hasan Karaköse, *a.g.e.*, s.176; Ümit Hassan, *a.g.m.*,s.207-208;Ayrıntılı bilgi için bkz., Steven Runciman, *a.g.e.*, C.III, (çev: Fikret Işıltan), T.T.K. yay., Ankara 1987, s.3-91.

Bundan sonraki haçlı seferlerinin amacı sapmış ve Bizans üzerinde etkisi olmuş, Anadolu Selçuklu Devletinin Anadolu’da daha rahat hareket etmesini sağlamıştır.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarına göre ilk üç Haçlı Seferi’nin Sonuçları;

Dokuz defa yapılan haçlı seferleri amacına ulaşamadığı ve bu sebeple tekrarlandığı açıktır. Peki, bu seferlerin Haçlılara/Hıristiyan dünyasına bir katısı olmuş mudur? Şimdi bunun cevabını ders kitabından alalım: “*Aslında bu ilk üç Haçlı seferlerinin hiçbiri resmen gerçekleştirilmedi, nihai hedefi (Kutsal Toprakların fethi ve Hıristiyan Rumların birleşmelerini) geliştirdi*”⁷⁹.

Burada verilen bilgilerde ilk üç haçlı seferlerinin başarısız olduğu ancak Kudüs’ün fethi ve Hıristiyan Rumların birleştirilmesini nihai hedefin sağladığı belirtilmiştir. Bu hedefi Yunanistan değiştirerek Megali İdea diye adlandırdıkları merkezi İstanbul’da olan Bizans-Yunan İmparatorluğu’nu canlandırmayı amaçlamıştır.

Kutsal topraklara sahip olmak amacı güden haçlılar bu amaçlarına ulaşmışlar ancak kısa sürmüştür. Kutsal toprakların kazanılması/kaybedilmesi ve buraların zarar görmesi din gruplarının memnuniyetsizliği ile karşılanmıştır. Bu durum ders kitaplarında: “*Kutsal toprakların fethi uzun sürmedi. Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında kin başladı*”⁸⁰. Şeklinde belirtilirken Hıristiyanlar ve Müslüman arasında kin duygusu olduğu belirtilmiştir. Ancak Yahudilere yapılan zulüm, onların hoşnutsuzluğundan ve Bizans’ın Haçlılardan gördüğü zarar göz ardı edilerek durumu Hıristiyan – Müslüman çatışması ve memnuniyetsizliği şeklinde gösterilmeye çalışılmıştır. Bir diğer husus ise Türklerin hiçbir millete kin gütmeyeceğidir. Bunun en iyi kanıtı savaş anında bile düşman askerine insanlık dersi vermesidir ki bu tarz örnekler Türk Tarihinin her döneminde karşılaşılabilecek bir olaydır.

Dördüncü Haçlı Seferi’nin amacından saptığını daha önce belirtmiştik, şüphesiz Bizans’ın zararına olacak bu durum ders kitaplarında şu şekilde yer almıştır: “*İlk üç Haçlı Seferi’nden sonra dördüncü Haçlı Seferi’nde Konstantinopolis’in düşüşüne kadar Rumlar ve Latinler arasında düşmanlık arttı. Son olarak bir askeri harekâtın parçası olarak rekabet şiddetlenir: Batı’dan gelen genç Latin haçlılarla*

⁷⁹ Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.69.

⁸⁰ Gösterilen yer.

yerli liderler arasında yaşananlar, ulusal karşıtlıklar, din adamı ve sivil halk arasındaki çatışmalar, kişisel rekabet ortaya çıktı”⁸¹.

Bu paragrafta Bizans açısından sonuçları değerlendirilerek toplumda, dinde ikililiklerin sorun çıkardığı belirtilmiştir. Bu sebeptendir ki Latin’e karşı Türk’ü tercih etmişlerdir.

Haçlı Seferlerinin ekonomik sonucu ders kitaplarında; *“Doğu kentlerinde güçlendirilmiş İtalyan deniz limanlarının olmasına rağmen Haçlılar açısından ekonomik faydası sınırlı oldu. Haçlılar Doğu’yu zenginleştirecektir. Bu onların kahramanlıkları pahasına oldu. Birden fazla şirket kurban olarak kullanıldı ve şövalyelerin de aynı şekilde büyük kısmı yok oldu ve yoksul oldular, yurtdışı gezisi pahalıya mal oldu. Ve kilise kazanmasına rağmen daha fazla kaybetti”⁸².* Şeklinde yorumlanırken Haçlılar Akdeniz ticaretinin canlandırılmasına katkı sağladıkları doğrudur. Ancak seferlerin amacı ticareti geliştirmektir denilemez.

Ayrıca Sefere katılanların fakir olarak döndükleri ve gezi yaptıkları belirtilir ancak bu sefer ticareti geliştirmek için değil Türkleri Anadolu’dan atma seferidir. Sefere gidenlerin fakir olma sebebi ise sefere giderlerken dünyevi bütün mülklerini Kilise himayesine bırakmış olmalarıdır⁸³. Kilisenin fazla kaybetmesinin nedeni ise haçlı seferleri ile başlayan Rönesans ve Reform hareketleri ile otoritesini, zenginliğini kaybedecek olmasıdır.

Haçlı seferlerinin bilinen sonuçları ise;

- Doğu Hıristiyanlarına yardım amacıyla başlayan Haçlı seferlerinin doğulu Hıristiyanlara faydasından çok zararı olmuştur.

- Haçlılar, kurdukları devletlerin halkı olan Hıristiyan veya Müslümanlara en ağır zulüm ve haksızlıkları yapmaktan kaçınmadılar. Kudüs’te binlerce insan katledildi⁸⁴.

- Haçlıların asıl kötülüğü, Bizans imparatorluğuna oldu. İstanbul yağmalandı, Bizans İmparatorluğu’nu ortadan kaldırdılar, imparatorluk yeniden kurulsa da eski gücüne kavuşamadı.

⁸¹ Gösterilen yer.

⁸² Gösterilen yer.

⁸³ Steven Runciman, *a.g.e.*, C.I, s.85.

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., Hüseyin Ergin, *a.g.m.*, (<http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/haclilar-ve-kudus-katlimi.html>; erişim tarihi: 02.07.2013).

- Avrupa'da sosyal etkisi oldu. Başboş, saldırgan, sefil insanların doğuya gidişi, Avrupa'da kral ve feodal beylerin güçlenmesine sebep oldu. Sefere giden zenginler gelemediği için yeni zengin aile tipi oluştu.

- Türkleri Anadolu'dan atılamayacağını anladılar.

- Papalık önemli bir prestij kazandı, bir süre sonra prestij kaybına uğrasa da kilisenin ekonomik gücü arttı.

- Avrupa'nın doğu ticareti, haçlı devletleri sayesinde olağanüstü arttı.

- Doğu'nun şifalı bitkileri, ipekli ve pamuklu kumaşları, boya maddeleri vs. birçok kullanım malzemesi ve gıda maddesi Avrupa'ya taşındı.

- Doğu adetleri, kıyafetleri vs. çeşitli kültürel öğeleri Avrupa'ya yayıldı.

- Batılılar, doğu dünyasının askeri ve savunma sistemlerini öğrendiler⁸⁵.

1.3. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan XIX. Yüzyıla Kadar Anadolu ve Türkler

1.3.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri

Osmanlı Devleti, 1299-1923 yılları arasında varlığını sürdürmüş olan Türk devletidir. Doğu Avrupa, Güneybatı Asya ve Kuzey Afrika'ya kadar topraklarını genişletmiş ve 16. yüzyılda dünyanın en güçlü devleti halini almıştır. Üç kıtaya ulaşmış olan devletin sınırları içinde farklı dil, din ve ırk'a mensup halk yaklaşık 600 yıl boyunca egemenliğinde yaşamıştır. Şimdi, Osmanlı egemenliğinde yaşamış olan Yunanistan'ın, tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti'ne bakışını inceleyerek değerlendirmeye çalışalım.

İlk olarak Osmanlı beyliğinin kuruluşu hakkında şu bilgiler verilmiştir: *"...Osmanlılar olarak bilinen topluluk, Orta Asya'dan gelen göçebe Türklerdir. Moğolların etkisiyle batıya göç ettiler ve Bursa yakınlarına yerleştiler(1281). Bu küçük beylik yağma ve mülk arayan üreticileri, paralı askerleri ve kalabalıkları içine çekecektir"*⁸⁶.

İncelenen ders kitaplarında Osmanlı ile ilgili verilen bilgiler diğer konularda verilen bilgilerde olduğu gibi eksiktir. Biz bu konuyu Osmanlı Beyliği'nin kurucusu

⁸⁵Hasan Karaköse, *a.g.e.*, s.180-182;Ayrıntılı bilgi için bkz., Steven Runciman, *a.g.e.*, C.I, s.181-244; S. Runciman, *a.g.e.*, C.II, s.231-239;S. Runciman, *a.g.e.*, C.III, s.396-405.

⁸⁶*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.85.

olan Osman Gazinin babası Ertuğrul Bey dönemi ile sınırlandırarak öncesi olan bağlı olduğu Oğuz boyundan ya da Karakeçili aşiretinden bahsetmeden Anadolu'ya gelmeleri ve yerleşmelerinden bahsedeceğiz.

Ders kitabında Moğol etkisiyle göç edildiğinin belirtildiği gibi Osmanlı tarih geleneği de Osmanlı beyliğinin kurucusu Osman Bey'in atalarını 1220'lerden itibaren Moğollar'ın ortaya çıkması sonucu Anadolu'ya akan Türkmen kitlelerine bağlar⁸⁷. Osmanlılar geldiklerinde Bursa yakınları olarak belirtilen Söğüt ve Domaniç'e yerleşmemişlerdir. Burada belirtilen yerlere yerleşilmesi şu şekilde olmuştur: Oğuzların Kayı boyunun lideri olan Ertuğrul Bey Türkistan'ı terk edip yolda muharebe eden iki ordu (Tatar Moğolları ve Selçuklular) ile karşılaştı. Ertuğrul bunların kim olduğunu bilmeden ve kalabalık durumuna bakmadan zayıfa yardım etme kararını verdi. Ve savaşın neticesini tayin etti. Bu durumdan memnun olan Selçuklu Sultan'ı Alâü'd-din tarafından Engüri (günümüzde Ankara) civarındaki Karacadağ eteklerine yerleştiler⁸⁸.

1222-1230 yılları arasında, İznik İmparatoru III. Yannis Vatatzes ile Anadolu Selçuklu Sultan'ı I. Alâeddin Keykubad arasında Sultan Öyüğü ve Engüri civarında gerçekleşen mücadelelerden haberdar olan Ertuğrul Gazi, orduya hizmet amacıyla çarpışmalara katıldı, bu kapsamda Karacahisar'a yapılan kuşatmada yer aldı. Bunun üzerine I. Alâeddin Keykubad, Ertuğrul Gazi'yi akıncı başı yaptı ve kısa süre sonra I. Alâeddin Keykubad, Ertuğrul Gazi ve atalarına Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i yaylak olarak verdi⁸⁹.

Bir diğer husus beyliğe olan katılımcılar *yağmacı, paralı asker kalabalıkları* olarak ifade edilmiştir. Ancak bunların nasıl birleştikleri ve amaçları üzerinde durulmamıştır. Bu basite indirgenmiş ifadeyi açıklayacak olursak;

İlk savaşçı grup gazâ liderlerinin, kutsal savaş ve ganimet için etrafına alplar ve nöker/yoldaşlar (kan akrabalığı ve aynı boydan gelmesi şart değil) toplanmasıyla ortaya çıkar. Daha ziyade dışarıdan gelen “garîpler”, ganimet için savaşmaya gelen yabancılar, kullar olabilir. Yabancıların beylik altında birleşmesinin nedeni Oruç Tarihi'nde “bu Osmâniler garîpleri sevicidirler” ve bu gelenek Osmanlı tarihinde

⁸⁷Feridun Emecen, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine”, *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.18.

⁸⁸Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, İstanbul 1988,s.61-62.

⁸⁹(http://tr.wikipedia.org/wiki/Ertuğrul_Gazi; erişim tarihi: 11.07.2013).

sonuna kadar devam etmiştir. Bu savaşçı grubu birleştiren etken, bir yandan “doyum”, ganimet olmuşsa, öbür yandan kutsal savaş, gazâ olmuştur. Savaş grubunda kızıl börk giyip gazîliğe özenen ve alpların hizmetine giren aşiret Türkmenleri ise çoğunlukta idiler⁹⁰.

Bu bilgilerle ders kitabında yağma olarak belirtilen ganimet için savaşanlar dışarıdan gelen yabancılar olup bunların sayısı ise Türkmenlere göre azdır. Ayrıca yabancıların beylikte yer almaları istimâlet politikası (hoşgörü ile kendi tarafına kazanma) ile olmuştur. Genel olarak amaç burada da belirtildiği gibi ganimet ve gazâ’dır. Ayrıca ders kitabında da belirtildiği gibi paralı askerler kullanılmıştır.

Osmanlı beyliği hakkında ise;

“*Osmanlı Devleti’nin kurucusu kabul edilen Osman ya da Othman (1289-1326), eski İslâm kurumu olan Gazîliği (inanç fanatiği savaşçıları) kullanarak ilk fethi yaptı*”⁹¹ verilen bu bilgiyi değerlendirelim.

Burada verilen Osmanlı Devleti’nin kurucusunun isim belirsizliği şeklindeki ifade yanlıştır. Çünkü Osman Bey adını veren tek çağdaş eser, bir Bizans kroniğidir⁹². Bu kronik de bize kesinlikle Osman Bey tarafından kurulduğunu kanıtlar⁹³.

Ayrıca Ataman veya Atman⁹⁴, Fahrüddin veya Osmancık⁹⁵, Gazi unvanları olduğu bilinen Osman Bey için Othman kelimesi ile ilgili bir bilgi bulunamamıştır. Bu kelimenin Batı tarafından Ottoman şeklinde kullanılmasından dolayı kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Ders kitabının devamında ise “*Osman eski İslâm Kurumu olan Gazîliği (inanç fanatiği savaşçıları) kullanarak ilk fethi yaptı*” şeklinde belirtilen durum beyliğin kurucu mahiyetidir. Kurucu mahiyeti ile ilgili bilgi, yorum ve tartışmaları vermeden önce inanç fanatiği savaşçıları olduğu belirtilenlerin ideolojisi gazâ ve gazîlik hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

⁹⁰Halil İncalcık, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, C.I, İstanbul 2009, s.10.

⁹¹*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.85.

⁹²Feridun Emecen, *a.g.m.*, s.19.

⁹³Halil İncalcık, *a.g.e.*, s.15.

⁹⁴Feridun Emecen, *a.g.m.*, s.22.

⁹⁵(http://tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Gazi; erişim tarihi: 12.07.2013).

Gazâ, İslâm dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaşa verilen isimdir⁹⁶. Katılanlara yahut katılıp sağ olarak dönenlere ise gazi denilir.

Ortaçağlarda kurulan Müslüman devletlerde gaza en önemli meşruiyet kaynağı idi. İlk Müslüman Türk devletlerinde de soyla birlikte gazâ meşruiyet kaynağı ve rakip hanedanlara karşı bir üstünlük sebebiydi. İslam öncesi Türk toplumunda kahramanlık ve yiğitlik geleneği olan “Alplık”, Türklerin Müslüman olmasıyla gazilik geleneğine dönüşmüştür. Türklerde Alplık⁹⁷ ve gazîlik bir üst kimliği temsil etmiştir. Müslüman Arap gazilerinden miras alınan gazâ, özellikle Türkmenlerde (Oğuz Türklerinde) bir ideoloji haline gelmiştir. İslamiyet'in gazâyâ verdiği önem Türklerin Müslüman olmasını kolaylaştıran faktörler arasındadır. Böylece doyumluk ve ganimet için yapılan savaşlar kutsal bir misyon kazanmıştır. Fetihlerin itici gücü din olmaktan ziyade dünyevî idi. Böylelikle din bir sembol ve başına buyruk savaşan feodal güçler için bir disiplin kaynağı oldu⁹⁸. İslâm dininin de kendine ait prensipleri vardır. Buna göre gazâ, farz-i kifâye'dir, yani ancak bazı koşullar yerine getirildiği takdirde yapılması gereken bir dinî görevdir. Fakat İslâm ülkesi hayati bir tehlike altına düşerse, gazâ, emîrû'l-mü'minîn tarafından farz-i 'ayn ilân olunabilir⁹⁹.

Gazâ ve Gazîlik düşüncesi fanatizm olarak ifade edilmez. Çünkü fanatik birey çevresindeki doğru değerleri görememekte ve sadece kendi bildiği şekilde hareket etmektedir. İslâmiyet ise inananları savaş hukuku ile sınırlar ve birkaç istisna dışında bu savaş hukukuna genellikle uyulmuştur. Böylelikle kimsenin canına, malına, ırzına zarar verilmemiş, Müslüman olmayanlar Müslümanların koruması altına alınmıştır. Ancak Batı Hıristiyan toplumunda savaş sonrası asker, ordu ve hatta halkta görülen başıbozukluk/kuralsızlık birçok kez (Latinlerin İstanbul'u işgalinde, Anadolu'ya yapılan Yunan çıkartmasında asker ve Rum halkın taşkınlıklarında olduğu gibi) kendisini göstermiştir. Buradaki bilgilerle fanatizm kelimesi Türk-Müslüman toplumuna değil Hıristiyan Batı'ya daha uygun olacaktır. Kısacası İslâmiyet

⁹⁶(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51e11b6c41d7d9.76046334; erişim tarihi: 13.07.2013).

⁹⁷Halil İncalcık, *a.g.e.*,s.26-33.

⁹⁸Selahattin Döğüş, “İlk Gaziler”, (<http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/4/5.pdf>; erişim tarihi: 13.07.2013).

⁹⁹Halil İncalcık, *a.g.e.*,s.26.

hakkındaki fanatizm ibaresi kabul edilemez, yersiz, haksız ve maksatlı bir suçlamadır¹⁰⁰.

Gazâ ve Gazîlik ile inanç fanatikliği hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra şimdi Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili ifadeyi değerlendirelim.

Tarih sahnesine bir uç beyliği olarak çıkan Osmanlıların kuruluş süreci, konuya ilişkin kaynakların yetersizliği veya bu kaynaklar arasındaki bazı çelişkili ifadeler yüzünden farklı yorumlara sebebiyet vermiştir. Bu da akla beyliği kuranların veya kuruluşta en önemli rolü oynayanların kabilevî bir topluluk mu, gaziler mi yoksa başka gruplar mı oldukları sorusunu getirir¹⁰¹.

Bu durumda beyliğin niteliği hususunda iki ana görüş dikkati çeker: gazi ve kabile tezleri. Biz burada yapılan tartışmalara ve belirtilen görüşlere yer vermeyerek sadece Yunan lise tarih ders kitabına kaynak olduğunu düşündüğümüz Paul Wittek'in görüşünü alacağız. Wittek'in ortaya attığı ve genel kabul gören görüşe göre Osmanlı Beyliği bir gazi beyliği olarak kurulup gelişmiştir. Ayrıca Şerif Mardin, P. Wittek'e dayanarak gazilerin, bir kabilenin geçim vasıtasını İslam devleti kurulduktan birkaç asır sonra sürdürmüş kimseler olduğunu ifade eder. Osmanlı Devleti'ni, özellikle bu gibi, savaştan başka bir geçim vasıtası olmayan asker kümelerinin akıllıca kullanılmasından doğan bir yapı olduğunu belirtmiştir¹⁰². Ancak 1980'lerde Wittek'in tezinin erken dönem Osmanlı beyliğinin kutsal savaş veya gazâ ideali ile uzaktan yakından ilgisi olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu iddianın nedeni Wittek'in gazâ tezini dayandırdığı Ahmedî'nin eserinin kuruluşun yüzyıl sonrasına ait bir eser oluşu ve Ahmedî'nin ve o devrin anlayışını yansıtması; diğer delil olan 1337 tarihli kitabenin de Orhan Bey'in düşüncesinden çok yazanın ideallerini yansıtması veya bazı iddialara göre orijinal olmayıp daha sonraki bir dönemin ürünü olmasıdır¹⁰³. Kısacası Yunan ders kitabındaki Osmanlı kurucu mahiyetinin gazîler olduğu ve gazîlerin inanç fanatığı olduğu ifadesinin yanlış olduğu söylenilebilir.

¹⁰⁰Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Bulaç, *İslâm ve Fanatizm*, İstanbul 1995, s.11-65.

¹⁰¹Konu ile ilgili tartışmalar için bkz. Süleyman Demirci, "Erken Dönem Osmanlı Tarihi "Kara Bir Delik / A Black Hole" Mi?" Osmanlı Devletinin Kuruluşu "Gazi/Gazâ" İdeolojisi İle İlgili Tartışmalar", *History Studies*, Volume 5 Issue 1, January 2013, s.89-100.

¹⁰²Selahattin Döğüş, "İlk Gaziler", (<http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/4/5.pdf>; erişim tarihi: 13.07.2013).

¹⁰³Mehmet Öz, "Kuruluşun Fatih Devrine Kadar Osmanlılar ve Gaza", *İstanbul'un Fethinin 550. Yıldönümü Münasebetiyle Fatih, Fetih ve İstanbul Sempozyumu*, Kültür Bakanlığı ve Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara 31 Mayıs 1 Haziran 2003.

Ders kitabında konu devamında “*Bizans askerleri ile Osman arasında 1301 yılında Bursa yakınlarında yapılan çatışmada (Bapheus-Koyunhisar Savaşı) Osmanlı askerleri Bizans’a karşı muzaffer oldu. Bursa 1326 yılında başkent yapan Osman’ın varisi Orhan tarafından ele geçirildi*”¹⁰⁴. şeklinde ansiklopedik bilgiler verilmiştir¹⁰⁵.

Ayrıca Osmanlı Devleti’nin kuruluşu başlığı altında Osmanlı Devleti’nin organizasyonun Orhan ve I. Murat döneminde sağlandığı ve Osmanlı fetihleri ile ders kitabında Bizans dönemi Küçük Asya’nın son trajedisi olarak belirtilen İzmit’in fethi hakkında bilinen ansiklopedik bilgiler verilmiştir.

Yine aynı başlık altında şu bilgilere yer verilmiştir; “*Osmanlı toplumunda kendi entegrasyonunu kolaylaştırmak, ikinci olarak halkın reaksiyonunu kısıtlamak için Türkler tarafından kırsal Hıristiyan nüfusa dini hoşgörü gösterilir*”¹⁰⁶. Verilen bilgilerle Osmanlı/Türk hoşgörüsünün toplumu bütünleştirmek ve fethedilen yerlerde halk hareketinin olması engellemek için yapıldığı belirtilmiş ancak bu Osmanlı politikası değil, politikasının sonucudur. Yani Osmanlı’da hoşgörü temel politika olmuştur. Bu sebeple olsa gerek ki fethedilen topraklar ve halk arasında bütünlük /sükûn sağlanmış, sadece Hıristiyan nüfusa değil tüm gayr-i müslim nüfusa dini hoşgörü gösterilmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti’nin fetret devrinde Balkanlarda ayrılma veya isyan durumu görülmemiştir.

Osmanlı hoşgörüsü konusunda arşiv belgeleri, Şer’iyye Sicilleri, Piskopos Mukataası Kalemî Defterleri, gayr-i müslim cemaatlere ait olan defterler ile her gayr-i müslim topluluğa ait müstakil defterler, Osmanlı devlet ve toplumunun bu konudaki hassasiyetlerine adetâ şahitlik yapmaktadır¹⁰⁷.

Ders kitabında Orhan Gazi döneminde Askeri alanda yapılan yenilikler, tımarlı sipahiler ve yeniçeri sistemi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Diğer bir ders kitabında I. Murad döneminde uygulanmaya başlayan devşirme sistemi ile ilgili olarak Âşık Paşazade Tarihinin 57. bölümünden alıntı olduğu belirtilen şu bilgiler yer almıştır:

“İhtişamla (Sultan Murad) hükümdar olduğunda, Edirne tahtına oturdu. Zagora ve Plovdiv (Bulgaristan) bölgelerine doğru yayılmak için gönderilen Lala

¹⁰⁴ Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.85.

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., Halil İnalçık, *a.g.e.*, s.16-17; Hammer, *a.g.e.*, C.I, s.79-80; Ahmet Şimşirgil, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Hizmeti Geçen Alpler ve Gaziler”, *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.100-102.

¹⁰⁶ Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.85.

¹⁰⁷ Ziya Kazıcı, “Osmanlılarda Hoşgörü”, *Türkler*, C.10, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.223.

Şahin... birçok erkek topladı ve ülkeye götürüldü. Halil: bunlara Türkçe öğretmek için Türklere verelim ve onları asker yapalım dedi. Bu yüzden kaçırma olayları oldu. Gün geçtikçe sayıları arttı. Onlar mükemmel Müslüman olana kadar, birkaç yıl Türklere verildi. Sonra onlar beyaz kep giydi ve saraya götürüldü. Eski adıyla ordu iken onlara yeni ordu daha sonra yeniçeri denildi”¹⁰⁸.

Burada belirtilen yeniçeri sisteminin oluşturulması hakkında verilen bilgiler gösterilen kaynakta (farklı numaralandırılmış bâb olsa da) ve ulaşabildiğimiz kaynaklarda benzer şekilde ifade edilmiştir¹⁰⁹.

Devşirme sistemine çocuk kaçırıldığına dair verilen bilgi hakkında yapmış olduğumuz araştırma ile gerçeği yansıtmadığı görülmüştür. Çocuk kaçırılması bir yana bu çocuklar zorla alınıyor ve sistemli bir asimilasyon politikasına tabi tutuluyor olsaydı, itina ile seçilmezler ve İstanbul’a getirilirken özel güvenlik tedbirleriyle korumaya alınmazlardı. Nitekim çeşitli tedbirlerin alınması, bazı ailelerin kendi çocuklarının da devlet merkezine giderek iyi bir eğitim görmesi ve devlet kademelerinde yer almasını sağlamak gayesiyle, devşirme kervanına sokmak için evrakları veya çocukları değiştirmek gibi yolsuzluklara başvurmaları kaçırılma ve zorla alınma durumunun olmadığını gösterir¹¹⁰.

Osmanlı Devleti Kuruluş devri ile ilgili olarak verilen bu genel bilgilerden sonra Osmanlı Devleti’nin kuruluş devrinde (14. yüzyıl ortalarında) başlayan Balkanlarda ilerlemesi üzerinde durulması uygun olacaktır.

Osmanlı Devleti’nin Rumeli’ye geçişi ve Balkanlarda ilerlemesi için ilk adım olan Tsympe (Çimpe ya da Cinbi) Kalesi’nin Orhan Gazi’ye verilmesi Balkan tarihi açısından önem arz etmektedir. Çimpe Kalesi Bizans imparatorluğu iç işlerinde etkin rol oynayan Osmanlı Devleti’ne Sırp ve Bulgar ayaklanmalarını bastırması karşılığında Kantakuzenos tarafından verilmiştir. Böylelikle Çimpe, Osmanlı Devleti’nin Rumeli’deki fetihleri için bir üs oldu ve balkan fetihleri hızla gerçekleşti.

¹⁰⁸Ortaçağ ve Modern Tarih, s.65.

¹⁰⁹Hüseyin Nihal Atsız, “Aşıkpaşaoğlu” Tarihi, M.E.B. yay., İstanbul 1970,s.59;Irina Ye. Petrosyan,“Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Yeniçerilerin Kökeni”, *Türkler*, C.10, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s. 133-135;Sinan Can Göksel, *Osmanlı Askeri Düzeni ve Yeniçeriler*, (yayınlanmamış Bitirme Ödevi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009), s.14-16; Halil İnalçık, *a.g.e.*,s.58; Hammer, *a.g.e.*, C.I, s.99-100.

¹¹⁰Abdullah Çangaoğlu, “Osmanlı Devleti’nde devşirme sistemi”, (<http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/osmanli-devletinde-devsirme-sistemi.html>; erişim tarihi:18.07.2013).

Balkanlardaki fetihlerin kolaylaşmasında Bizans'ın balkanlarda Rumların çoğunluk olarak yaşadığı bölgeler ve Bulgarlar, Sırp ve Arnavutlarla karışık buldukları alanlarda da dejenere olmuş idaresi ve Latin despotların zulmünden bıkan halkın da etkisi olmuştur¹¹¹. Kısaca yaptığımız bu açıklamalardan sonra şimdi Yunan lise tarih ders kitabında Balkanların fethinde Bizans imparatorluğunun durumuna ve balkanlarda fetih hareketini gerçekleştiren Osmanlı Devleti ile ilgili verilen bilgileri inceleyelim.

İlk önce Bizans ile ilgili olarak:

*“Bizans'ın ömrünün son yüzyılıdır, Öncesi Osmanlı ile devam eden yarışı karakterize eder. İmparatorluk umutsuz bir durumdaydı, ampute (ayrılmış, kopmuş) olan topraklar nedeniyle maliye çökmüştü. Devlet fonu tamamen boştu, idari sistem komple bir çözüme içindedir. Para birimi değer kaybetti ve bütün gelir kaynakları tükenmiştir”*¹¹² ifadelerine yer verildiği görülmektedir.

Yukarıda verilen bilgilerle Bizans'ın balkanlarda verilen durumu ile Anadolu'daki durumu arasında pek fark yoktur. Ancak burada dikkat çeken husus imparatorluk bu halde iken halkın durumu hakkında bilgi verilmemiştir. Ya da imparatorluktaki bu kadar olumsuzluktan halkın memnun olmayacağı bilindiği için halkın durumunun yorumu ders kitabını okuyan öğrenciye bırakılmış olabilir.

Aynı başlık altında Orhan Bey dönemi şu şekilde devam etmektedir:

*“Orhan kavmine Avrupa'yı fethetmek için yolu açan ilk oldu. 1354 yılında büyük bir depremden yararlanan Türkler, Gelibolu kalesini ele geçirdi”*¹¹³.

Orhan Gazi, babasının etrafında toplanan halkı devlet biçiminde örgütleyerek Avrupa'ya yerleşmek için ilk adım atılmıştır. Gelibolu'nun fethi konusunda ise ders kitabında verilen bilgi çağdaş bütün kaynaklar tarafından kaydedilmiştir¹¹⁴.

Gelibolu'nun alınması ile Osmanlı Devleti'nin hızla genişlemesi karşısında duramayan ve toprak kaybeden Bizans'ın Balkanları koruma ve geri alma düşüncesini bir olayla anlatalım. Kantakuzenos, Orhan Gazi'ye elde ettiği yerleri para karşılığında iade etmesini istemiş, Orhan ise ittifak karşılığı verilmiş olan Çimpe Kalesi için on bin altın karşılığında iade edebileceğini bildirerek Gelibolu ve

¹¹¹Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, İstanbul 1984, s.11.

¹¹²Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.86.

¹¹³Gösterilen yer.

¹¹⁴Halil İnalçık, *a.g.e.*,s.15; Hammer, *a.g.e.*, C.I, s.140.

diğer kalelerin kuvvetleri tarafından fethedildiğini belirterek mümkün olmadığını belirtmiştir¹¹⁵.

Ders kitabında Balkanlarda Osmanlı fetihlerinin devamı, I. Murat'ın fetihleri, Edirne'yi başkent yapması bilinen bilgilerle anlatılmıştır. Ancak I. Murat'ın ölümü ile ilgili olarak; "...Padişah öldürüldü. Ama Murad'ın halefi Bayezid tarafından yönetilen üstün Osmanlı kuvvetleri nihayet zafer kazandı"¹¹⁶.

Burada verilen bilgiler kesin olarak bilinen tarihi gerçekliklere uymamaktadır. Zira I. Murat savaş sonuçlandığında savaş alanını gezdiği sırada şehit edilmiştir¹¹⁷.

Ders kitabının konu devamında Bayezid dönemi balkanları fetih çalışmaları ve Konstantinopolis'in fethine kapalı olduğu ilk kez görüldüğüne dair bilgiler verilmiştir¹¹⁸. Verilen bilgilerin bilinen ansiklopedik bilgiler olması nedeniyle üzerinde durulmasına lüzum görülmemiştir¹¹⁹.

1.3.2. Osmanlı Devleti'nin Yükselme Devri

İstanbul şehri, coğrafi konumu nedeniyle yıllardır hemen her milletin ilgisini çekmiş bir yerleşim yeridir. Doğu ile Batı arasında geçiş noktasında bulunan şehir ayrıca ticaret yollarının da kesiştiği noktadadır. Ayrıca şehrin sahip olduğu kültürel zenginlik şehre duyulan ilginin başka bir yönünü oluşturmaktadır. Bu sebeplerden dolayı her zamanda ve her millet için ayrı bir cazibe merkezi olan İstanbul, tarih boyunca değişik milletlerin eline geçmiş ve yönetim merkezleri olmuştur. İstanbul şehri Osmanlılardan önce de Türkler tarafından kuşatılmıştı.

Küçük bir beylik olarak Bizans'ın sınır boylarında kurulan Osmanlı Devleti'nin İstanbul ile ilgisi daha kuruluş yıllarında başlamıştır. Gerek Orhan Bey gerekse I. Murad döneminde Osmanlı askerleri İstanbul önlerinde göründülse de, bu daha ziyade karşılıklı ittifaklar sonucu olmuş, ilk ciddi kuşatma teşebbüsü I. Bayezid zamanına rastlar¹²⁰. I. Bayezid zamanında şehir iki kez kuşatılmış, daha

¹¹⁵Mehmet İnbaşı, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.155-156.

¹¹⁶*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.86.

¹¹⁷Konu ile ilgili olarak birçok kaynakta bu doğrultuda bilgi bulunmaktadır. Mehmet İnbaşı, *a.g.m.*, a.156; Melek Delilbaşı, "Osmanlı – Bizans ilişkileri", *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.127. Ayrıntılı bilgi için bkz., Hammer, *a.g.e.*, C.I, s.188-192.

¹¹⁸*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.87.

¹¹⁹Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İnbaşı, *a.g.m.*, s.156-162.

¹²⁰Feridun M. Emecen, "İstanbul'un Fethi", *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.312.

sonra Musa Çelebi ve II. Murad tarafından birer kez kuşatılan Konstantinopolis, çeşitli nedenlerden dolayı ele geçirilememiştir¹²¹. Ancak yapılan bu dört kuşatma, fethiye giden yolda, hem Müslüman Türklerin hem de gayrimüslim unsurların zihinlerindeki fetih şartlarının oluşmasına büyük katkı sağladı.

Böylece 1453 yılına gelinceye kadar gerçekleştirilen dört kuşatma da değişik sebeplerle gösterilerek başlamış ve farklı sebeplerle kaldırılmıştı. Ancak görüldüğü üzere henüz bu zaman zarfında Anadolu’da ve Rumeli’de Osmanlıların tam olarak hâkimiyeti sağlayamamış olmasının doğurduğu sonuçlar şehrin ele geçirilmesini engellemiştir. Bu engeller II. Mehmed zamanında ortadan kalkmış, hem Anadolu’da tam bir birlik sağlanmış hem de Rumeli’de gerçekleştirilen fetihler sonucu bölge tamamen egemenlik altına alınmıştır. Böylece II. Mehmed tahta çıktığında sağlanan bu şartlardan sonra Konstantinopolis’in fethi gerçekleştirilebilmiştir.

Şimdi Konstantinopolis’in fethini Yunan lise tarih ders kitaplarında yer aldığı şekilde vererek incelemesini yapmaya çalışalım.

Ders kitabında Batı’da aranan yardım başlığı altında Türklerin ilerlemesine karşı II. Manuel Palaiologos’un yardım için Batı’ya gitmesi devamında Bayezid döneminde gerçekleşen Timur’un Anadolu’ya gelmesi, sonucunda yapılan Ankara Savaşı’nın Osmanlı ve Bizans imparatorluğunda iç krize neden olduğu belirtilmiştir¹²².

Ankara savaşı ve sonrası hakkında diğer bir ders kitabında ise şu bilgiler verilmiştir: “Ankara savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu anarşi içine battı. Sultan Murad (1421-1451) bu düzeni restore eder ve yenilenen saldırganlık: Yanya ve Selanik’te (1430) ve Varna’da az bir haçlı ordusunu yendi”¹²³. Bu cümle de dikkat çeken husus devlet/ordunun derlenip toparlanmasını psikolojik terimle (saldırganlıkla) ifade edilmesidir. Böyle bir psikolojik terimle ifade edilmesinin

¹²¹I. Bayezid’in I. kuşatması Macar kralının Tuna’yı geçerek Sofya’ya saldırması, ikinci kuşatmanın kaldırılması ile Timur’un Anadolu’ya gelmesi neden olarak gösterilse de asıl nedenin Ali Paşa’nın ve Bizans’ın etkisi ile olduğu kesindir. Üçüncü kuşatma Musa Çelebi tarafından yapılmış ancak kardeşi Çelebi Mehmet’in Bizans kışkırtması ile başkaldırması nedeniyle kaldırılmıştır. Dördüncü kuşatma ise Bizans’ın taht mücadelesi çıkarma çabalarına rağmen kuşatma devam etmiş, daha sonra Bizans’ın barış isteği kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Haldun Eroğlu, “Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları”, (<http://www.populertarih.com/category/uygarliklar/sectiklerimiz/osmanlilarin-1453-oncesi-istanbul-kusatmalari/> erişim tarihi: 21.07.2013).

¹²²Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.87.

¹²³Ortaçağ ve Modern Tarih, s.67.

nedeni II. Murad'ın Avrupa'da hızla fetihlere girişmesi ve ilerlemesidir. Aslında saldırganlık II. Murad'ın baskınları ve ilerlemesi üzerine Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Osmanlı'nın Macarlar tarafından aldığı yenilgiler Hıristiyan âleminin haçlı umudunu yükseltti ve bu sebeple saldırgan Haçlı birliği oluşturulmuştur.

Ayrıca ders kitabında II. Murad dönemi ile ilgili olarak Konstantinopolis'e daha sistematik akınlar olduğu belirtilmiştir.

Son olarak ders kitabında II. Mehmed döneminde Batı'dan yardım istenilmesi neticesinde iki kilisenin ortak bir ayin ile birleştirilmesi kararının Bizans/Rum halkı tarafından kabul edilmediği ifade edilmiştir¹²⁴. Çünkü daha önce Doğu'ya yardım için gelen Latinler Dördüncü Haçlı Seferi ile Konstantinopolis'e girmişler, halka zulüm, din baskısı, yağma hareketleri ile Latin krallığını kurmuşlardı. Bu sebeple Latinlere karşı düşman olan nüfusun duyguları hakkında bilgi sahibi olan Grand Duke Loukas Notaras birlik hakkında ünlü değimini kullanmıştır: “*Şehir’de Latin serpuşu görmektense Türk sarığı görmek daha iyidir!*” şeklindeki ifadesi dâhil olmak üzere bilgiler ders kitabında yer almıştır¹²⁵.

Ayrıca aynı ders kitabının farklı sayfasında şehrin savunmasında Batı'nın yardımı yetersiz ve zayıf olduğu belirtilerek bir hayıflanma söz konusudur¹²⁶.

İncelenen ders kitabında şehrin kuşatılması başlığı altındaki bilgileri aktarmadan önce kısa bir açıklama yapılması uygun olacaktır.

II. Mehmed 1451 yılında babası II. Murad'ın ölümü üzerine ikinci defa tahta geçerek çocukluğundan itibaren düşlediği fethin kararını açıklamıştır¹²⁷. Fethin açıklanmasından sonra fetih hazırlıklarına başlanmıştır. Askeri hazırlıklar, kara ve deniz kuvvetleri olarak iki alanda kendisini göstermiştir. Konstantinopolis'in sadece karadan fethedilmeyeceği daha önce tecrübe edilmiş olması nedeniyle altı aylık bir sürede Boğazkesen inşa edilerek, Karadeniz'den gelecek askeri yardım mahdut

¹²⁴Zübejde Ertürk, *Fatih Döneminde Hıristiyan Azınlıkların Sosyal ve Dini Durumu*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1989), s.52.

¹²⁵*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*,s.87;Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, (çev: Dilek Şendil), İletişim yay.,İstanbul 1997,s.19.

¹²⁶*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*,s.89.

¹²⁷Ayrıntılı bilgi için bkz., Halil İncalçık, *a.g.e.*,s.109.

olmasına rağmen buradan şehre gelecek hububat sevkiyatını durdurmak amaçlanmıştır¹²⁸.

Kuşatma için üç aylık çalışmadan sonra yapılan toplar 600 kilo ağırlığında taş gülle atabiliyordu. Ayrıca çoğunluğu yeniçeri ve kapıkullarının teşkil ettiği 100.000 olarak tahmin edilen ordu hazırlanmıştı. Ayrıca Gelibolu tersanesinde yapılan gemilerle hazırlıklar tamamlanmıştır.

Bizans imparatorluğu ise müdafaaya katılan yardımcı birliklerle 8.000-9.000 kişilik kuvveti bulunmaktaydı. Ve fethi geçiştirmek için çeşitli hazırlıklar yapmıştı¹²⁹.

Nihayet 54 gün (6 Nisan – 29 Mayıs) sürecek olan kuşatma sonunda on bir asırlık Bizans imparatorluğu tarihe karışacaktır.

Vermiş olduğumuz bilgiler incelenen *Ortaçağ ve Modern Tarih* adlı ders kitabında da Türklerin askeri ve teçhizat'ta ezici üstünlüğü olduğu belirtilmiş, askeri kuvvet ve teçhizatlarla ilgili sayı verilmemiştir¹³⁰.

Konu ile ilgili bilgilerin bulunduğu diğer kitabımız olan *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815* ise kuşatmanın görünümü hakkında şu bilgileri vermiştir:

“(7 Mayıs) sabahı Türkler tarafından yeniden küçük toplar ve biraz daha büyük toplarla iki - üç kez ateş açıldı. Ve artık surlar büyük bir moloz halinde iken bu kısımlardan birinin içine çok sayıda kalabalık, savaş narası atarak koştı ve şehirdeki Rumlar: “canavarlar gibi çığlıklarla yüz yüze savaştık” demiştir. Bu gücü izlemek korkunç ve hem de pervasızlıktır. Gionvanni Giustiniani (Cenevizli general) gibi birkaç savaşçı korkusuzca, çığlıklarla koşup Türklere cevap verdi...”¹³¹.

Yukarıdaki bilgiler okuyanda etki bırakması için abartılmış, hikâyeleştirilmiş yorumdan öteye gitmeyerek bilimsel geçerliliği olmayan bilgilerden ibaret olduğunu düşünüyoruz.

İncelenen ders kitabında yer alan şehrin işgal edilmesi başlığı altındaki bilgilere yer vermeden önce kuşatma hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

¹²⁸Kenan İnan, “Fatih Sultan Mehmed İstanbul’un Fethi ve Etkileri”, *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.282.

¹²⁹Feridun M. Emecen, “İstanbul’un Fethi”, s.314.

¹³⁰*Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.67.

¹³¹*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.88.

6 Nisan 1453'te başlayan muhâsara top atışı ile başlamış, 18 Nisan'da Bayram Paşa vadisi tahrip edilmiştir. Buradaki hücumla muvaffak olunamayınca Haliç'e yönelen donanma Beyoğlu sırtlarından Bizans donanmasını tahrip etmiş, sonuç alınamayınca 22 Nisan gecesi 72 küçük gemi 1500 metre mesafe yürütülerek Haliç'e indirildi¹³².

Karadan ise bombardıman ile harap olan surlardan iki gece Türklere baskın yapılmış, lâğım muharebesi ile meşgul edilmeye çalışılarak merdiven ve kulelerden taarruz yapılmıştır. 23 Mayıs'ta Fâtiḥ tarafından yapılan teslim çağrısını kabul etmeyen Bizans'a yardım için Hunyadi'nin ordu ile yola çıktığı, haçlı donanmasının Ege'de olduğu şayiaları yayılmış ve büyük bir endişe yaratmıştı. Ayrıca Karamanoğlu ile Venedik ittifak hazırlığında idi, herhangi bir başarısızlık halinde harekete geçmeyi düşünüyordu¹³³. Bu olaylar kuşatmanın kaldırılması hususunu ortaya çıkardı. Ancak harbin devamına karar verildi. Kuşatma hakkında buraya kadar vermiş olduğumuz bilgiler incelediğimiz ders kitabında yer almamıştır.

En sonunda teslim olma çağrılarına karşılık alamayan Padişah 29 Mayıs'ta genel saldırı ve yağma emri verdi. Zorla alınan şehrin yağmasına Sultan engel olamazdı. Bu şerî bir kuraldı¹³⁴. Bu son saldırı incelediğimiz ders kitaplarında şu şekilde yer almıştır:

“Nihai saldırı 29 Mayıs gecesi yapıldı. Şiddetli bombardıman ve sürekli saldırıların ardından Yeniçeriler duvarın çatlaklarından geçti ve şehrin yöneticisi oldular. İmparator işgalciler tarafından çember altına alındı, savaş düştü¹³⁵. Dini hukuk'ta öngörüldüğü gibi şehir militanları teslim oldu. Katliam ve yağma üç gün sürdü”¹³⁶.

Ders kitabında üç gün (kimi yerde iki gün) sürdüğü belirtilen yağma olayları fethin akşamında yatışmış ve Fâtiḥ unvanını kazanan II. Mehmed'in şehre girmesiyle ordu disiplin altına alınmıştır. Bir başka kaynakta ise yalnız menkûl servetin üç gün müsaade edildiği belirtilmektedir¹³⁷. Katliam olarak belirtilen durum Fernand

¹³²Ayrıntılı bilgi için bkz., Feridun M. Emecen, “İstanbul'un Fethi”, s.317.

¹³³Kenan İnan, *a.g.m.*, s.284.

¹³⁴Halil İnalçık, *a.g.e.*, s.110; Kenan İnan, *a.g.m.*, s.284.

¹³⁵*Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.67.

¹³⁶*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.89.

¹³⁷Ekrem Hakkı Ayverdi, “Fâtiḥ”, *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.345.

Grenard'ın ifadesiyle yalnız silahla mukavemet gösterenleri ve vaziyetleri şüpheli görülenleri öldürmüşler, Bizans halkı katliama maruz kalmamıştır¹³⁸.

Fetihle ilgili olarak verilen bilgilerden sonra şehrin fethinden sonraki durumu ve fethin sonuçlarını Yunan lise tarih ders kitaplarında yer aldığı şekilde vererek açıklamaya çalışalım.

İlk olarak fetih sonrası durumu inceleyelim: “*Konstantinopolis’in fethi ile Bizans İmparatorluğu’nun manevi değerleri söndürülmüş değildi. Onun etkisi Avrupa’da halen hissedilir, Balkan halklarında ise manevi kimliğini korumada etkili oldu*”¹³⁹. Verilen bilgilerde belirtildiği gibi Konstantinopolis’in fethi Bizans kültürünü yok etmemiştir. Çünkü fetihten sonra Fâtih tarafından halkın bedel ödeyerek şehre gelmeleri ve dinlerini, kültürlerini serbest şekilde yaşamaları sağlanmıştır.

Balkan halkların manevi kimliğini koruması hususunun Bizans’ın kültür varlığı ile alakası yoktur. Çünkü Bizans döneminde Balkan halklarını Ortodoks olmaya zorlayan, Osmanlı yönetiminde ise yine din adamları ve kiliseleri olmasını engellemeye çalışan bizzat Rumlardır. Bizans kültürünün, eserlerinin ve Balkan uluslarındaki manevi serbestlik ve kendi kiliselerinin bugüne kadar ulaşabilmesi (Bulgar kilisesinin kurulması ve korunmasında olduğu gibi¹⁴⁰) Osmanlı politikası sayesinde¹⁴¹.

İstanbul’un 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesiyle Moskova, İstanbul’un fethedilmesinin ardından Bizans İmparatorluğu’nun varisi olma gayreti içinde girmişti. Zira Çarlık Rusyası, Bizans’ın tarih sahnesinden silinmesiyle dünyadaki tek büyük ve bağımsız Ortodoks Devleti haline gelmişti.

Çarlık Rusyası’nın Bizans’ın varisi olarak gösterilmesi sürecine katkı sunan bir diğer durum da Bizans İmparatoru’nun yeğeni Zoe Palaiologina’nın Rus Prensi III. İvan ile evlenerek Rus Çarıçesi haline gelmesiydi. Böylelikle son Bizans hanedanlığı

¹³⁸Said Öztürk, “İstanbul’un Fethinden Sonra Ayasofya Kilisesinin Camiye Çevrilişi”, *S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.14, Güz 2004, s.137.

¹³⁹Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.89.

¹⁴⁰İsmet Kayaoğlu, “Türk Yönetiminde Gayri Müslimlere Gösterilen Tolerans”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4, 1998, s.387.

¹⁴¹Ayrıntılı bilgi için bkz., Bülent Atalay, “Fener Patrikhanesi’nin Balkanları Rumlaştırma Politikasına Karşı Farklı Bir Duruş: Türk – Bulgar Ortak Tavrı”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.1, Haziran 2007, s.97-107.

ile Rus hanedanlığı arasında bir bağ kurulmuş ve “Moskova’nın Üçüncü Roma” olduğu görüşü güçlenmişti. Bu durum ders kitaplarına şu şekilde yansımıştır;

“Bizans’ın yıkılmasından sonra Rusya manevi geleneklerin ve siyasi fikirlerin mirasçısı olur. Rus ülkesinin kurucusu, Moskova Çarı III. İvan, Bizans İmparatorluğu’nun son yeğeni ile evlendi; Rusya, Bizans bayrağı üzerindeki çift başlı kartal simgesini benimsemiş ve Bizans’ın son ayininden bu yana Moskova üçüncü Roma olarak görüldü”¹⁴².

İstanbul’un fethi, Türk – İslâm dünyası ve dünya tarihi açısından birçok sonucu olmuştur¹⁴³. İncelemiş olduğumuz ders kitabında fethin etkileri hakkında bilinen ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Son olarak fetihden Rumların etkilenmeleri ise şu şekilde ifade edilmiştir:

“Rumlar Güz başlangıcındaki yaralanan gururunun tüm ağırlığıyla büyük felaketin yasını tuttu.

Ders kitabında verilen bu bilgi ile Rum halkın fetih’ten duyduğu üzüntüsü belirtilirken daha önce de açıklandığı gibi daha kuşatma başlamadan Latinlere karşı halkını iyi idare eden, adaletli ve din hürriyetinin olduğu bilinen Türk yönetimini tercih etmişlerdi. Rumlar Osmanlı yönetimine geçtiklerinde sahip oldukları hak ve özgürlüklerle ne kadar isabetli karar verdiklerini görecelerdir¹⁴⁴. Ancak ders kitabında verilen bilgilerle kurulan cümlelerin zıtlığı göze çarpmaktadır. Bir tarafta Türk yönetimi isteyen halk, diğer tarafta ders kitabının ifade ettiği fethin yasını tutan halk vardır; birde bunların yönetimini üstlenen, topraksız halka toprak veren, din, mal, can güvenliği ile yerli halkı şehre yerleştiren ve yönetiminin devam ettiği sürece bu şekilde devam eden bir devlet bulunmaktadır. Buna rağmen bu yönetimden hoşnutsuzluğun sebebi halkın Eskiçağ Yunan filozoflarında olduğu gibi ütöpik devlet arayışı içinde olmalarından kaynaklandığı söylenilebilir.

Aynı ders kitabının konu devamında *“Ancak kısa süre sonra milleti diriliş umudu şekillendirmeye başladı”* ifadesi kullanılmıştır. Halkın diriliş umudunun canlanması ise yine Osmanlı Devleti’nin Yunan halka verdiği haklar ile olmuştur. Çünkü hiçbir şekilde emperyalizme uğramayan, eğitim, ticaret vs. ayrıcalıklara sahip

¹⁴² Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.89.

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz., (<http://istanbulunfethi.gen.tr/istanbulun-fethinin-sonuclari.html>; erişim tarihi: 15.07.2013).

¹⁴⁴ Zübeyde Ertürk, a.g.t., s.53.

oldukları bir devlette yaşayan halkta fikir çözümleri olacaktır. Bu fikirlerle halk çözümlerine en önemli katkı serbestliğe sahip ve denetimden uzak Patrikler tarafından olmuştur.

Ayrıca İstanbul'un fethinin bilinen birkaç sonucuna şu şekilde yer verilmiştir: *"Bizans'ın ruhu Batı'ya bilim adamları tarafından taşındı. Osmanlılar Doğu'nun yollarını kapattı, Avrupalıları büyük coğrafi keşiflere zorladı"*¹⁴⁵.

Son olarak patrik seçimi ile ilgili bilgi verilen ders kitabında Patriğin Fâtil tarafından yemeğe davet edildiği, Patrik sembolü olan asa ile çeşitli hediyelerle Patriği onurlandırdığı şeklinde bilinen ansiklopedik bilgiler verilmiştir¹⁴⁶. Ancak seçimle göreve başladığı, Fetih öncesinde patriklik kurumunun yıkılmaya yüz tuttuğu, Ortodoks Kilisesi'nin Fâtil tarafından canlandırıldığı, kiliseye verilen haklar¹⁴⁷ ve bu haklar ile itibar kazandıkları belirtilmemiştir¹⁴⁸.

İncelenen ders kitabının Doğu Avrupa ve Akdeniz'de Osmanlıların Genişlemesi başlığı altında herhangi bir bilgi verilmemiş olmasına rağmen konunun anlaşılması için kısa bir bilgi verilmesi daha uygun olacaktır.

Yıldırım Bayezid'in, Selçuklu varisliğini ve Doğu Roma'nın coğrafyasına hâkimiyetini de çağrıştıran bir tarzda Sultanu'r-Rum (Roma) unvanını elde etmesi sonrasında Fatih, Balkanlarda Doğu Roma (Bizans) topraklarını ele geçirme istikametinde Anadolu'da hâkim olan gücün tabii bir şekilde ihtiyaç duyduğu bölgelere yöneldi. 1460'ta Mora, 1463'te Bosna ve Hersek, 1479'da Arnavutluk'u ele geçirerek Adriyatik Denizi'ne ulaşmıştı. Fatih bir adım daha atarak Avrupa ve Akdeniz hâkimiyetinde önemli bir yer olan İtalya üzerine yürüyerek, yani Otranto (1480-81) seferine çıkarak, bir dünya gücü olarak ortaya çıktığını kanıtlıyordu. Böylece Fatih ile Batı istikametindeki politika, yani Balkan politikası yerine, Avrupa

¹⁴⁵Ortaçağ ve Modern Tarih, s.67.

¹⁴⁶Ortaçağ ve Modern Tarih, s.135.

¹⁴⁷Rum – Ortodoks Kilisesi'ne verilen haklar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Coşkun Üçok, "Osmanlı İmparatorluğu ve Rum – Ortodoks Kilisesi", *Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e kadar), Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Genel Kurmay basımevi, Ankara 1986, s.190-192.

¹⁴⁸Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.14-16; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.m.*, s.346; M. Sami Baybal, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Anadolu'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Durumu*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992), s.45; Bülent Atalay, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri", *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.87;Zübeyde Ertürk, *a.g.t.*, s.54-55.

ve Akdeniz politikası haline dönüştü¹⁴⁹. Şimdi Fatih'in Akdeniz politikasını ders kitaplarındaki bilgilere göre değerlendirmeden önce Akdeniz ile ilgili bilgi verilmesi konunun daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır.

Dünyadaki bazı bölgeler, bünyelerinde değişik oranlarda güç unsuru barındırırlar. Dolayısıyla, böyle bir bölgede gerçekleştirilecek hâkimiyet, küresel hâkimiyeti getirir. Bu nedenle, bu tür bölgeler ile alakalı olarak atılan jeo-stratejik adımlar iyi takip edilmelidir.

Bu tür jeo-stratejik önemi haiz bölgelerden biri ve belki de en önemlisi, Akdeniz Havzasıdır.

Orta Çağ'dan bu yana, dünya ticaretinin en temel dinamiğini Akdeniz Havzası stratejileri oluşturmuştur. Söz konusu dinamik genel olarak şöyle özetlenebilir;

*Akdeniz'e ticari, siyasi ve askeri olarak hâkim olan güç, küresel güç olarak dünyaya hâkim olur.

*Akdeniz'e hâkim olmak için mutlaka başta İstanbul boğazı olmak üzere Türk boğazları, Ege adaları, Ege kıyıları ve Kıbrıs ile İskenderun limanlarına hâkim olmak gerekir¹⁵⁰.

Bu sebeple Fâtih'in Akdeniz politikası ile Haçlı seferlerinin bakiyeleri olan Akdeniz adalarındaki Avrupa egemenliğine son verilmek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Avrupa filolarını da yenerek, Akdeniz'e hâkim olan Osmanlılar, Rodos (1522) ve Sakız (1560) gibi adaları aldıkları gibi, Kanuni sonrasında da Kıbrıs (1571), Girit (1645-1669) gibi adaları da ele geçirerek Anadolu'yu yakından çevreleyecek ve merkezi tehdit edecek adalar da ele geçirilmiştir.

İncelenen ders kitabında konu ile ilgili verilen bilgiler çok yüzeyseldir. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'e hâkim olması ile ticaretle uğraşan Venediklilerle Osmanlı arasında yapılan 1463'de başlayan 1699 yılında Girit'in alınması ile son bulan mücadeleler tablo halinde verilerek ikili ticaret anlaşmaları hakkında bilgi verilmiştir¹⁵¹.

¹⁴⁹(<http://www.tarihbilinci.com/forum/osmanli-siyasi-tarihi-204/osmanlinin-genisleme-stratejileri-7593/>; erişim tarihi: 26.07.2013).

¹⁵⁰(http://www.milligazete.com.tr/haber/Akdeniz_Stratejisi_1/254467#.UfGJ1mIepVS; erişim tarihi:26.07.2013).

¹⁵¹*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.135.

Ders kitabında yer aldığı şekilde Osmanlı Devleti'nin Doğu Avrupa'daki genişlemelerinden bahsedecek olursak;

Avrupa topraklarında başlayan fetih harekâtları devletin en güçlü olduğu bir sırada başa geçen Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde de Macaristan üzerine defalarca sefer düzenlenerek ele geçirilmesi, Viyana'yı kuşatarak merkezi Avrupa'daki en büyük gücü etkisiz hale getirilmesi şeklinde gerçekleştirildi. Ancak fetih gerçekleşemedi. Bu durum Yunan ders kitabında şöyle yer almıştır:

*“Avrupa topraklarındaki Osmanlı fethi 16. yüzyılda da devam etti. Kanuni Süleyman (1520 – 1566) tarafından Viyana'ya askeri harekât başlatıldı (1529). Ancak fethetmeyi başaramadı”*¹⁵².

İncelenen ders kitabının konu devamında ise bilinen şu bilgilere yer verilmiştir; Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa siyaseti ile ilgili olarak, Habsburglarla yapılan uzun mücadelelerden ve Fransa'nın bu ittifaktan vazgeçerek Türklerle ilişkilerini geliştirdiği belirtilmiştir. Bu ilişkilerin içeriği ise I. Francis – Kanuni Sultan Süleyman arasında imzalanan ticaret anlaşmalarının Fransa lehine olduğu, bunun da Avrupa politikasında önemli bir dengeleyici faktör olduğu belirtilmiştir¹⁵³.

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ve Avrupa politikaları hakkında verilen bilgilerden sonra şimdi Osmanlı ve Avrupa devletleri arasında husumet'e neden olan Akdeniz mücadelesi ve İnebahtı Savaşını değerlendirmeye çalışalım.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kuzey Afrika topraklarında 1518 yılından itibaren Türkler ve Berberiler Kuzey Afrika'daki Hıristiyan varlığına karşı işbirliği yapmaya başlamıştır. Bu işbirliği ile Osmanlı Devleti ilerleme imkânı bulmuş ve Trablus'un fethi ile Malta şövalyeleri, İspanya kralı II. Felipe savaşa ikna ederek sefere çıkılır. Ancak çeşitli nedenlerle asker sayısı azalan koalisyon kuvvetleri, başarısızlıkla sonuçlanacak olan Trablusgarp'ın işgaline daha kolay bir hedef olan Cerbe'den başlamayı uygun görürler.

¹⁵²Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.136.

¹⁵³A.g.e.,s.137; Halil İnalcık, a.g.e., s.185-189; Hammer, a.g.e., C.III, s.135-136.

Bunun üzerine casus ve Patrik haberleri doğru çıkacak Osmanlı donanması tarafından Mart 1565 yılında Malta çevrilir. Ancak İspanyol kuvvetlerinin şövalyelere yardımı ile Osmanlı donanması 14 Eylül 1565'te geri çekilir¹⁵⁴.

Avrupa'da ise Kanuni'nin son Macaristan seferi neticesiz kalmıştı. Bu Osmanlı fetihlerinin durduğunu gösteriyordu. Bu bunalım 1570 Kıbrıs seferiyle tekrar açıldı ve sefer büyük yankı uyandırdı¹⁵⁵. Sonuç olarak Avrupa'da haçlı donanması oluşturuldu. Buraya kadar verilen bilgilerle Yunan lise tarih ders kitabındaki bilgiler de aynı doğrultudadır. Ancak devamın da farklı olarak sadece Birleşik Hıristiyan filosunun Türk efsanesinin ortadan kaldırılması için İnebahtı yakınında 7 Ekim 1571 tarihinde Osmanlı deniz gücünü yendiği belirtilmiştir¹⁵⁶. Ancak savaşın nasıl olduğu konusuna ve Osmanlı donanmasının durumuna yer verilmemiştir. Bunları açıklayarak savaşın neden eksik anlatıldığına değinelim.

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı almasıyla iyice genişleyen toprakları Avrupalı devletleri korkutmuştur. Bu nedenle Avrupa, kurmuş olduğu donanmayla Kıbrıs'ı geri almak istemiyordu. Haçlı donanmasının hedefi, Osmanlı'nın deniz aşırı taşıma gücünü ortadan kaldırmaktı.

Kıbrıs'ın alınmasından sonra her kış İstanbul'a dönen donanmanın bu kez Yunanistan'ın batısındaki üs ve limanlarda kışı geçirmesine karar verildi¹⁵⁷. İnebahtı'da birçok sipahi, yeniçeri ve leventler izne ayrıldı. Ayrıca donanma altı aydır denizde olduğu için eksikliği de çoktu. Ve haçlı donanması İnebahtı limanını abluka altına almıştı. Kıyıya yakın yapılan bu savaşta karaya oturduğu belirtilen 230 gemilik Osmanlı donanmasından 30 gemi kurtulabilmişti¹⁵⁸. Durumun iç yüzü böyle iken bu bilgilere yer vermeyen Yunan lise tarih ders kitabı savaşı detaylandırmadan anlatması Haçlı zaferinin daha da yüceltilmesini sağlamıştır.

Bu savaşın ardından, Osmanlı'nın denizlerdeki hâkimiyetini kaybettiği zannedilir. Böyle anlaşılmasının en önemli sebebi, Avrupalıların ilk defa Türkleri yenmesi ve inanılmaz boyutlarda abartarak yüzyıllarca bunun avuntusuyla yaşamış

¹⁵⁴Tunç Akıncı, *1560 Cerbe Deniz Savaşının Türk ve İspanyol Tarihindeki Yeri*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008), s.124-126.

¹⁵⁵Halil İnalçık, *a.g.e.*, s.166-172.

¹⁵⁶*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.137.

¹⁵⁷Recep Dündar, "Kıbrıs'ın Fethi", *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.675.

¹⁵⁸Nejat Tarakçı, "Sömürgecilikten 21.Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi", (<http://www.dho.edu.tr/pusula/70/inebahti-deniz-muharebesi.html>; erişim tarihi: 25.07.2013).

olmalarıdır. Bu abartıya incelediğimiz ders kitabı da yabancı kalmamıştır. Ders kitabında Vatikan kaynaklı savaşı gösteren resimde abluka altına alınmış Osmanlı donanması gösterilmekte¹⁵⁹, bir de savaş ile ilgili olarak şu ifadeler kullanılmıştır:

- *Sonunda Türklerin insan olduklarını öğrendik (Marcantonio Colonna, Venedikli amiral)*

- *O gün Osmanlı kibri altında ezildi (Michael Cervantes, İspanyol Edebiyatı yazarı)*

- *Sonunda Hıristiyan dünyanın askeri kuvvetine karşı Türklerin gerçek bir aşağılık kompleksi ortaya çıktı (Fransız tarihçi Fernan Braudel)*

Son olarak ders kitabındaki konu devamında haçlı birliğin kısa süre sonra kendi çıkarları için ayrıca kapitülasyonlar ve Otuz yıl savaşları ile nedeniyle Türklere karşı mücadeleyi terk ettiği belirtilmiştir¹⁶⁰.

Ayrıca ders kitabında İnahta Savaşında Türklerin yenilgisi sonrasında Rumlara ve Balkanlardaki diğer halklara umut olduğu, Avrupa’da kurtuluş çabalarını güçlendirmek amacıyla bölgelerinde Rum kiliselerini arttırdıkları belirtilmiştir¹⁶¹.

1.3.3. Osmanlı Devleti’nin Duraklama Devri

Osmanlı Yükselme Devri 1453 yılında İstanbul’un fethi ile başlayarak 1579’a kadar devam etti. 1579 yılında Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa’nın ölümüyle başladığı kabul edilen “Duraklama Devri” Osmanlı Devleti’nin toprak kaybettiği ilk antlaşma olan Karlofça Antlaşmasına (1699) kadar sürdü. Gerçi bu yüzyılın sonuna kadar Osmanlı Devleti dünyanın en büyük güçlerinden biri olma özelliğini ve vasıflarını korumuştur. Ancak içyapısında önemli bozukluklar ortaya çıkmış, iç ve dış nedenlerin etkileri ile bu devre girilmiştir¹⁶².

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında söz edilen devirle ilgili bir başlık bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı Devleti’nin bu devri ile ilgili bilgiler değişik alt başlıklar altında verilmiştir. Şimdi verilen bu bilgileri değerlendirmeye çalışalım.

İncelemiş olduğumuz *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815* adlı ders kitabının yedinci bölüm’e giriş kısmında Osmanlı Devleti ile ilgili olarak bilinen şu

¹⁵⁹Bkz., Ek: 2

¹⁶⁰*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.137.

¹⁶¹*A.g.e.*, s.139.

¹⁶²Halil İbrahim İnal, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 2012, s.277.

bilgiler verilmiştir: “Osmanlı İmparatorluğu 17.yüzyıldaki hamlesi ile düşüş ve kriz yörüngesine girdi. Avrupalı güçlerin özel çıkarlarına ve varsayımlara bağlı olarak bölünmüş halde devam etmesi istenmiştir. Bu dönemin başlıca konularını; Osmanlı imparatorluğun kaderi sorunu, uluslararası ilişkilerde egemen devlet sorunu ve Doğu Sorunu (Şark Meselesi) oluşturur”¹⁶³. Yine aynı ders kitabında Osmanlı yönetimi ile ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir: “Her devlette üç tür güç bulunmaktadır: yasama, yürütme ve yargı. Yasama ve yürütme gücü bir ailede ya da aynı kişide olursa özgürlük yoktur. Hükümdar veya Parlamento kendisi kanunları yapar ve zalimce uygulanan tehlike pusuda yatar. Türklerde üç güç korkunç despotizmi kazanan bir padişah’ta toplanmıştır”¹⁶⁴.

Burada verilen bilgiler Türk yönetimi ve Osmanlı Padişah’ının zorba, despot ve fırsatçı olarak dile getirilmiştir. Ancak yanlış olarak dile getirilen bu ifadeler tamamıyla yanlıştır. Bu ifadelerin yanlışlığını daha iyi açıklamak için Osmanlı yönetim sistemini iki kısım halinde incelemek uygun olacaktır. İlk olarak Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde yönetim, eski Türk töresindeki aşiret usullerine göre tatbik ediliyordu. Bu manada memleket, ailenin müşterek malı sayılıyordu. Bununla beraber hükümdar, önemli konularda tek başına karar vermeyerek bir kısım devlet adamının fikrine de müracaat ediyordu. Bu fonksiyon, daha sonra adına “Divan” denecek meclis (bir çeşit bakanlar kurulu) tarafından yerine getiriliyordu. Başlangıçta vezir-i azam ve vezirler, hükümdarın birinci derecede yardımcıları idi. Her şey belli kanun ve nizamlar çerçevesinde yürütülüyordu. Fâtih dönemine kadar örfeye dayalı olan bu sistem, yeni bir boyut kazanarak Fâtih’le birlikte yazılı kanun haline getirilmiştir. Bununla beraber, devletin genel kanunları dışında, her kaza ve sancağın ekonomik ve sosyal durumuna göre özel kanunları vardı.

Yukarıda verilen bilgilerle ders kitabında kastedilen durum idarede bütün yetki Padişah’ın ve onu temsilen divanın elinde toplanması ve böylelikle mutlak bir merkezî otoriteyi ön plâna çıkış olmasındır. Ancak Osmanlı Devleti şeklini tam anlamıyla Batıdaki monarşik devlet şekillerine benzetmek mümkün olmadığı gibi, Osmanlı padişahlarını da batılı kral ve diktatör hükümdarlar gibi görmek mümkün değildir. Zira Osmanlı padişahları sadece icra konusunda âmme maslahatı ile kayıtlı

¹⁶³ Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.161.

¹⁶⁴ A.g.e., s.163.

ve sınırlı geniş yetkilere sahiptirler. Yasama yetkileri yine şerî hukukun tanıdığı ölçüde mevcuttur. Devletin, padişahın ve padişah ailesinden ayrı hukukî bir varlığı vardır.

Bununla beraber, Osmanlı padişahları, sahip oldukları sınırlı yasama yetkisi ile yürütme ve yargı yetkilerini kullanırken sorumsuz değildirler. Evvelâ, her çeşit tasarrufu, şer'î hükümlere uygun olmalıdır. Padişah'ın görevi, İslâm hukukunun hükümlerini icra etmekten ibarettir. İslâm Hukuku padişaha, şer'î hükümlerin icrası dışında bir imtiyaz tanımamıştır¹⁶⁵.

Sonuç olarak incelemiş olduğumuz bu ders kitabındaki bilgilerin yanlış ve yanlış bilgi olduğu net olarak görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin yönetimi hakkında verilen bu bilgilerden sonra Fransız devriminin balkan halklarına etkisi üzerinde duracak olursak;

Rönesans ve bunun bir sonucu olan Reform, düşüncede büyük değişikliklere neden olmuş, Aydınlanma Devri adını alan 18. yy. ile yeni bir dönem başlamıştır. Akla ve deneye yer veren ve mucizeyi reddeden Aydınlanma Devri ile o zamana kadar egemen olan dünya görüşü yeni bir şekil almıştır.

Aydınlanma, Fransız Devrimi'nin çıkmasında etkili olmuş ve bu düşünsel ve sosyal değişme Avrupa'da ve bütün dünyada daha sonraları meyvelerini vermiştir.

İncelemiş olduğumuz lise ders kitabında Fransız Devrimi ile ilgili olarak bilinen ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Bu sebeple üzerinde durulmasına gerek duyulmamıştır. Ancak Yunanlar üzerindeki etkisinden ve Fransa – Yunan ilişkileri hakkında ilginç olan şu bilgiler verilir: *“Fransızların adaları işgal etmesi İyonya halkı tarafından memnuniyetle ve görülmemiş coşku ile karşılandı. Ama Napolyon işgali yayılmacı emelleri için Osmanlı İmparatorluğunu köprübaşı olarak gördü. Napolyon bu iddialı projenin uygulanması için gerekirse Yunanların kullanılmasını emretmiş ve bu amaçla devrimi hazırlamak için Yunanistan'a Hellen kökenli Rigos gönderilmiştir. Özgürlük arzusu ile tutuşmuş tüm Yunanların vaat ve eylemlerle Fransız çıkarlarına hizmet etmesi amaçlanmıştı ve Fransızların gerçek niyetlerini anlamak mümkün değildi¹⁶⁶”*. Buradaki bilgilerin devamında ise *Yunanların dış yardım umutlarının yine kaybolduğu* belirtilmiştir. Yani Batı'nın yardımları

¹⁶⁵(http://files.ticiz.com/4285_bilinmeyenosmanli.doc; erişim tarihi: 09.08.2013).

¹⁶⁶Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.184.

olmamasından yakınılmıştır. Ama ilk Yunan Başkanı olan Lavmir Capodistrias'ın çağdaşı olan bir yazar, “Fransız Devrimi, Yunanların baskı altında olan ruhlarını yeniden kurmalarına ve ticareti arttırmalarına katkıda bulundu. Bunlardan, Batı Avrupa'ya göç edenlerden bir kısmı bilgi toplamış, diğerleri ise servet edinmişlerdi. Bu birikimlerini idealleri için ülkelerine döndüklerinde kullanmışlardır” demiştir¹⁶⁷. Yunan mücadele ruhundaki dirilişin kendi içyapılarında olduğu belirtilmeye çalışılarak Yunan milletini yüceltmeye çalışılmışlardır.

1.3.4. Osmanlı Devleti'nin Gerileme Devri

Osmanlı Devleti Gerileme Devri, Osmanlı tarihinde Karlofça Antlaşması'ndan (1699) başlayarak, Yaş Antlaşmasına kadar (1792) geçen süreye denir.

Bu dönemde Karlofça ve İstanbul Antlaşması'yla kaybedilen yerleri geri almak ve mevcut toprakları korumak amacıyla batıda Avusturya ve Venedik, kuzeyde Rusya ve doğuda İran ile savaşlar yapılmıştır.

Bu yüzyılda Avrupa'dan geri kalındığı Pasarofça Antlaşması'ndan itibaren kabul edilmiş ve yapılan ıslahatlarda Avrupa örnek alınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin bu devri konu ile ilgili ders kitabında Muhteşem Süleyman'ın ölümünden (1566) sonra 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğu doğrudan yapısı ve organizasyonu ile bağlantılı birçok nedenden dolayı gerilemeye başladığı belirtilmiştir¹⁶⁸.

İncelenen ders kitabının bu bölümünde Osmanlı geleneksel karakteri ve gerileme devrine giriş nedenleri hakkında şu bilgiler verilmiştir: “16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren fetih kazanımı ve imparatorluğun varlığı Müslüman savaşçıların ilham için birinci nedeni kutsal savaş ruhunun zayıflamasına katkıda bulundu. Ayrıca Osmanlılar bilgiye geleneksel kaçınma ile Batı'daki teknik ve bilimsel ilerlemeyi engeller onların yabancı dil öğrenmedeki isteksizlikleri, onları tercüman (mütercim ya da tercüman) ve dil bilimci Hıristiyan diplomatlar kullanmak zorunda bırakır ve 18.yüzyıl başlarından kalma, neredeyse sadece Phanariots vardı”¹⁶⁹.

¹⁶⁷Dimitris Loules, Fransız Devriminin Yunanistan Üzerindeki Etkisi, (çev: Seda Kılıç), ([http://www.eskieserler.com/dosyalar/mpdf%20\(664\).pdf](http://www.eskieserler.com/dosyalar/mpdf%20(664).pdf); erişim tarihi: 09.08.2013).

¹⁶⁸Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.186.

¹⁶⁹Gösterilen yer.

Burada dikkat edilmesi gereken Osmanlı Devleti hakkında genel bir ifade olarak, *Osmanlıların bilgiyi geleneksel kaçınma ile Batı'daki teknik ve bilimsel ilerlemeyi engellediği* belirtilmiştir. Bu ifadenin Osmanlı Devleti'nin genel karakteri olduğu iddiası kabul edilemez¹⁷⁰. Bu ifade sadece duraklama döneminde başlayan eğitim alanındaki bozulmalarla başlayan süreçle Avrupa'nın dikkate alınarak yeniliklerin yapıldığı döneme kadar sınırlamak mümkündür.

Yine aynı ders kitabının konu devamında dönemin ekonomisi ile ilgili olarak bilinen şu bilgilere yer verilmiştir: *“Fetih ivmesinin durdurulması ve toprak kaybının 17. yüzyılda hükümet gelirlerini azaltıcı etkisi vardı. Aynı zamanda ihale ile en yüksek teklifi veren kişiye kamu görevi ve kurumsal gelir kiraya verildi. Bu uygulama geleneksel yapıların içinde üretimde durgunluk ve tarımsal üretimin gelişmesini engellemiştir. Ayrıca zanaatı endüstri haline getirmek mümkün olmamıştır. 16. yüzyılda yeni deniz yollarının kullanımı doğudan sömürgelerden ürün transferi için Osmanlı İmparatorluğunun limanları ve karayollarının kullanımı azalır hatta kullanıma kapanır. Ayrıca Amerika'dan altın ve gümüş akını Osmanlı para devalüasyonlarına sebep oldu.*

Son olarak Osmanlı iktidarının ekonomik kalkınmaya kayıtsız kalmaları, orduya ve yönetime karşı neredeyse özel yönelim vardı ve ticari sektörde etkin değillerdi”¹⁷¹.

Bu bilginin devamında ticaretle alakalı olarak şu bilgiler verilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından barış antlaşmaları ve arabuluculukla geliştirilmeye çalışan transit ticaret Avrupa ülkelerinin ekonomik kazanç elde etmesini sağlamıştır¹⁷². Bu bilgi ders kitabında şu şekilde yer almıştır: *“Osmanlıların nakliye ve ticaretten geleneksel çekimserliği Avrupa ülkelerini Akdeniz bölgesinde pazarlama hâkimi olmasını sağlamıştır. Yabancı bayrakların yükseldiği gemilerden Yunanlar yararlandı ve deniz taşımacılığı alanında çok aktif olmuşlardı.*

¹⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., (http://tr.wikibooks.org/wiki/Osmanl%C4%B1larda_Bilim#Gerileme_D.C3.B6neminde_Bilim; erişim tarihi: 11.08.2013).

¹⁷¹ Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.186-187.

¹⁷² Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.243.

Osmanlı İmparatorluğunun ittifak arayışı kapitülasyonların sürekli yenileme çabasına zorladı”¹⁷³.

Osmanlı Devleti'nin gerileme devri ekonomik yapısı ile ilgili olarak verilen bilgilerden sonra şimdi Osmanlı Devleti'nde yaşanan ekonomik sıkıntıların göç'e olan etkisi incelenen ders kitaplarında kırsal göç başlığı altında kısa açıklamalarla verilmiştir.

Biz de bu konuyu kısaca açıklayacak olursak, Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren köyden şehre göç olgusu ortaya çıkmış, devlet ihtiyaç olmadan yer değiştirmeleri engellemek için uğraşmıştır. Bilindiği gibi bu göçler XVII – XVIII. yüzyıllarda istikrarsızlık ve güvensizlik nedeniyle hayli artmıştır¹⁷⁴. Bu durum incelemiş olduğumuz ders kitaplarında aynı şekilde yer almıştır¹⁷⁵.

İncelenen ders kitabında Osmanlı Devlet ekonomisinde önemli bir yere sahip olan ancak sonradan bir politika halini alan kapitülasyonlar alt başlık halinde ders kitabında yer almıştır. Ders kitabında bilinen ansiklopedik bilgiler verilmesi nedeniyle kısa bir açıklama yapılması uygun olacaktır.

Osmanlı Kapitülasyonları, Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancılara verilen ekonomik, adli, idari vb. hak ve ayrıcalıklardır. Kapitülasyon kelimesi Latince caputtan (baş) gelir ve baş eğmek, teslim anlaşması yapmak anlamlarını taşır.

Osmanlı Devleti'nin verdiği kapitülasyonların çoğu iki taraf için geçerli olsa da ekonomisi güçlü olan taraf kapitülasyonlardan fayda sağlarken ekonomisi zayıf olan taraf kapitülasyonlardan zarar görmüştür¹⁷⁶.

İlk kapitülasyonlar Macaristan, Sırbistan ve Akdeniz kıyısındaki Arap ülkeleri tarafından verildi.

Bu devletlerin amacı ticareti kendi ülkelerine çekmekti. 17-18. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu da aynı nedenlerle Venedik ve Cenevizlilere kapitülasyonlar vermişti. Daha sonra 1535 yılında Fransa, 1580 yılında İngiltere, 1612 yılında

¹⁷³Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.187.

¹⁷⁴Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.152-155.

¹⁷⁵Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.187.

¹⁷⁶(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı%20İmparatorluğu%20ve%20Kapitülasyonlar>; erişim tarihi:09.08.2013).

Hollanda, 1615 yılında Avusturya ve 1774 yılında Rusya kapitülasyonlara sahip olmuşlardır.

Kapitülasyonlar 1923 yılında Lozan Antlaşması ile kaldırılmıştır. İncelenen ders kitabında da verilen bilgiler aynı doğrultudadır¹⁷⁷.

İncelenen ders kitabında kapitülasyonlar ile ilgili verilen bilgilerden sonra taşra idaresi ve ordu başlığı altında bilinen ansiklopedik verilmesi nedeniyle konu ile ilgili olarak kısa bir açıklama yapılması yeterli olacaktır.

Arazilerin yasa dışı yollarla vakıf haline getirilmesi, reyanın ürettiği artıklara el konulması ile edinilen servetin küçük bir kısmının feda edilmesi anlamına gelirken, devletin gelir kaynaklarının azaltılmasına neden oluyordu. Tımar sisteminin bozulması ve merkezi hazinenin doymak bilmez nakit talebiyle iltizam sistemi yaygınlaşıyor, toplumsal ve ekonomik dengeler alt-üst oluyordu.

17. yüzyılda vergi sistemiyle çokça oynanması sonucunda merkezi yönetimin artık ürünün toplanması sürecinde kontrolü kaybetmesine neden olmuştur.

İmparatorluğun kuruluş ve klasik dönemlerinde beylerbeyinin sancakbeyleri üzerinde, askeri denetimleri öne çıkardı. Ancak sivil yönetim bakımından paşa sancağında “bey” olmaktan öte bir yetkileri bulunmazdı. Tüm bunlara rağmen 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle mali güçlükler yüzünden askerlerini besleme sıkıntısı çekmeye başlamalarıyla birlikte, sancakların iç yönetimlerine müdahale etmeye, yasal olmayan vergiler uydurarak bu vergileri kendi adlarına toplamaya yöneldiler.

Tımar sisteminin bozulması ve yerini iltizama bırakması olgusu, ülke yönetiminde idari ve siyasi düzenin bozulmasına yol açmış, merkezi otoritenin eyaletlerdeki etkisi azalmaya yüz tutmuştu. 17. yüzyıla gelindiğinde, eyaletlerde tımarlı sipahiler yerlerini, valilerin kendi imkânları ile besleyip barındırdıkları “kapı halkı” denilen ücretli askerlere bırakmıştı. Bu gelişmelerin sancak yönetimi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur¹⁷⁸. İncelemiş olduğumuz *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815* adlı ders kitabında da aynı doğrultuda bilgiler mevcuttur¹⁷⁹.

¹⁷⁷ *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.188.

¹⁷⁸ (<http://www.arem.gov.tr/Arem/defaultarem.aspx?icerik=132>; erişim tarihi: 11.08.2013).

¹⁷⁹ *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.188-189.

Taşra ile ilgili verilen bilgilerden sonra Osmanlı Devleti'nin gerileme devrindeki şehir görüntüsüne bakılacak olursa; incelemiş olduğumuz ders kitabının ülkenin sıkıntıları başlığı altında dönemin şehirlerinin durumu şu şekilde anlatılmıştır: “*Osmanlı Devleti, ülkesi sıkıntılıdır. Dünya'nın başka hiçbir ülkesinde olduğu gibi değildir. Adriyatik'ten Boğaz içinden, Konstantinopolis'ten Karadeniz'in en uç noktasındaki şehirlerde, köylerde perişanlık vardır. Her yerde sadece yangın, kıtlık veya salgın veba'dan bahsedilir.* Verilen bu bilgilerle sanki çıkan yangınların, yaşanan salgınların ve kıtlıkların sorumlusu Osmanlı Devleti gösterilmiştir.

Aynı başlığın devamında ise, *Şehirler ve uğrak han kapıları civarında kafataslarından kuleler vardı. Paşaların avluları kanlı başlar, kazıklar ve işkence aletleri ile zenginleştirilmiştir...*¹⁸⁰. Şeklinde verilen bilgiler hocam Prof. Dr. Nuri Köstüklü'nün İngiliz Tarih ders kitaplarında Türk imajı konusunda yaptığı çalışmada da Osmanlılarda sosyal hayat ve kurumlar anlatılırken metin içerisinde Osmanlı Devleti'nin çok tolerans sahibi olduğu yazılmaktadır. Ancak aynı sayfaya karnından kancaya takılmış ve kazığa oturtulmuş iki insan minyatürünün resimleri yerleştirilmiştir¹⁸¹. Bu resimlerin altında ise, “Osmanlıda cezalandırma yöntemleri” ifadesi yer almaktadır¹⁸². Ancak ne İngiliz ders kitabındaki minyatürün ne de Yunan ders kitaplarının ifadeleri Osmanlı tarihi ile ilgili hiçbir temel kaynağın ve belgenin veya bu alanda otorite olarak kabul edilen ilim adamları tarafından bu durum kanıtlanmamıştır.

Yunan ders kitabında bilimsel tarihçilik ilkesine uyulmadığını söyleyebileceğimiz yukarıda verilen bu bilgilerden sonra şimdi incelemiş olduğumuz ders kitabında Osmanlı Devleti'nin gerileme devri ile ilgili olarak verilen başlıklardan sonuncusu olan Doğu Sorunu üzerinde durmaya çalışalım.

“Doğu Sorunu” en yalın anlamıyla Osmanlı Devleti'nin paylaşılması sorunudur. Köklerine inildiğinde Türklerin Avrupa'da ilerlemeye başladıkları yıllarla birlikte Avrupalılar için bir “Doğu Sorunu”ndan söz etmek mümkündür. Fakat bu tabir gerçek anlamına XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren kavuşmuş, 1821'de

¹⁸⁰Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.190.

¹⁸¹Bkz., Ek: 3

¹⁸²Nuri Köstüklü, “Türk Tarih Ders Kitaplarıyla Karşılaştırmalı Olarak İngiliz Tarih Ders Kitaplarında Metodoloji ve “Türk” İmajına Dair Bazı Tesbitler”, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Konya 9-11 Eylül 1998, s.352.

başlayan Yunan isyanıyla birlikte Avrupa diplomasisinin değişmez gündem maddelerinden biri olmuştur. Dolayısıyla Doğu Sorunu'nun başlangıç noktası olarak Yunan isyanını almak yanılıcı olmaz.

Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmeye başlamasıyla birlikte, bölgede ortaya çıkan otorite boşluğundan doğan sorunlar ve bu durumdan kendi lehlerine sonuçlar çıkarmak isteyen Avrupa devletlerince yürütülen politikaların yol açtığı gelişmelerin tümü Doğu Sorunu (Şark Meselesi) kapsamında değerlendirilebilir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda Avrupa'nın başlıca devletleri olan İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya'yla ilişkileri Doğu Sorunu çerçevesinde ele alınabilir.

Doğu Sorunu'nun iki temel unsurundan söz etmek mümkündür. Birincisi, Osmanlı Devleti'nin iç dinamikleridir. Kökleri XVIII. yüzyılın başlarına değin uzanan ve ekonomik, toplumsal, idari alanlarda ortaya çıkan sorunlar, Osmanlı Devleti'nin önceki dönemlere ve Avrupa devletlerine nispetle gerileme eğilimi içine girmesine yol açmıştı. Bu eğilimi ortadan kaldırmak maksadıyla başlatılan yenileştirme ve reform girişimleri çoğu zaman kısa vadeli olmuş ve istenilen sonuçları doğurmamıştır. Osmanlı Devleti hızla kan kaybetmeye devam etmiştir. İkinci unsur ise yukarıdakiyle bağlantılı gelişen dış dinamiklerdir. Osmanlı'nın güç kaybettiği dönem, "kuzeydeki büyük komşu" Rusya'nın ve XIX. yüzyılın başat gücü olma yönünde hızla ilerleyen İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin bulunduğu coğrafya ile yakından ilgilendikleri bir zamana rastlamıştır.

Rusya ve İngiltere, XIX. yüzyıl boyunca bir yandan Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının kendi çıkarları üzerindeki olumsuz yansımalarını ortadan kaldırmaya çalışmışlar, diğer yandan da bu zayıflamadan azami biçimde yararlanmanın yollarını aramışlardır.

1878'teki Berlin Kongresi'ne kadar, Rusya ve İngiltere'nin "Doğu Sorunu"na yaklaşımlarındaki farklılıklar ve çıkar çatışmaları, bu iki devletin birlikte hareket etmelerini engellemiş, Osmanlı Devleti'nin bir an önce parçalanmasını isteyen Rusya ile toprak bütünlüğünü savunan İngiltere birbirlerinden farklı politikalar uygulamışlardır. 1878 bir dönüm noktasıdır. Bu tarihten sonra, İngiltere de Rusya gibi Osmanlı Devleti'nin parçalanması yönünde politikalar izlemeye başlamıştır.

Osmanlı dış ilişkileri XIX. yüzyıl boyunca Rusya-İngiltere ekseninde dönmekle birlikte, Fransa, Avusturya, 1861 ve 1871'den sonra İtalya ve Almanya da

Doğu Sorunu'nun çeşitli boyutlarıyla ilgilenmeye başlamışlardır¹⁸³. İncelemiş olduğumuz ders kitabında da aynı bilgiler bulunmaktadır¹⁸⁴.

1.3.5. Osmanlı Devleti'nin Yönetim Anlayışına ve Kurumlarına Bakış

İncelediğimiz ders kitabında bu konu hakkında bir başlık olmamasına rağmen genel ve kısa bir açıklama yapmak uygun olacaktır.

Osmanlı Devleti'nde toplumsal ayırım üç kısımda açıklanabilir. İlk olarak yönetimde biri askerler (yönetenler) diğeri reaya (yönetilenler) olmak üzere iki ana grup altında ele alınmaktadır. İkinci olarak vergilendirmede Dinî ayırımı dikkate alınmaktaydı. Üçüncüsü ise Hukukî açıdan hür köle ayırımı vardır. Bu ayırımla ilgili bilgi ve açıklamaları Yunan ders kitaplarındaki bilgilerle kıyaslanarak yapılması daha uygun olacaktır.

İlk önce kölelik konusunda değerlendirme yapacak olursak,

Kölelik öncelikle savaşların ortaya çıkardığı bir kurumdur. Köleler kimin elinde bulunuyorsa onların kültürlerine göre eğitimden geçirilir ve üretici hale getirilirlerdi. İslam dünyasında da aynı şey söz konusuydu. Osmanlılarda bu geleneği takiben köleliği bir eğitim kurumu ve hür emeğin alternatifi olarak kullanmışlar, daha da önemlisi devşirme sistemiyle idarî ve siyasî mekanizmanın merkezine yerleştirmişlerdir¹⁸⁵.

İncelediğimiz *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815* adlı ders kitabında bizim yukarıda belirttiğimiz şekilde hiçbir bilgi verilmeden şu bilgilere yer verilmiştir: “İslâm hukukuna göre fethedilen toprakların sakinleri İslamlaşma ve katliam arasında seçimi vardı”¹⁸⁶

Bu cümlede de görüldüğü gibi Yunanistan tarih ders kitaplarında birkaç kez karşılaşılan Türklerin katliam yaptığı ve nüfusu İslamlaştırdıkları ifadesi yer almaktadır. İslâm dininin böyle bir savaş hukuku olmadığını gerek İslâm dininin ana

¹⁸³(<http://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=235>;erişimtarihi:11.08.2013);Kadir Mısıroğlu, *Yunan Mezalimi (Türk'ün Siyah Kitabı)*,Sebil yay.,İstanbul 1973,s.43-45;Kemal Beydilli,“Şark Meselesi”,(<http://www.belgeler.com/blg/2ba4/sark-meselesi>;erişimtarihi: 11.08.2013); Ayrıntılı bilgi için bkz.,Şayan Ulusan, “Şark Meselesi'nden Sevr'e Türkiye”, *ÇTTAD*, C.VIII, S.18-19, 2009, s.229-256.

¹⁸⁴*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.189-191;*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.38.

¹⁸⁵Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, Dergâh yay., İstanbul 1994, s.140.

¹⁸⁶*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.141.

kaynağı Kur’ân-ı Kerim’den ve Hz. Muhammed (s.av.)’in hadislerinden belirtmiştik. Şimdi daha önce tanımladığımız İslâmlaştırmanın İslâm’da ve Osmanlı Devleti’nde olup olmadığına bakalım.

Kur’ân-ı Kerim’in “İnsanları Rabbinin yoluna hikmetle güzel öğütlerle davet et. Onlarla mücadeleni en güzel tarik (yol) hangisi ise onunla yap!”¹⁸⁷ ve “Dinde zorlama yoktur”¹⁸⁸ ayetleri, İslâm’ın başka din, sistem ve anlayışlara sahip olan insanlara bakış açısını ortaya koymaktadır. Bunun içindir ki, İslâm tarihinde zorla İslamlaştırma gibi bir harekete rastlanmaz. İslâm, Müslümanların fethettiği topraklarda yaşayan hiç kimsenin zorla dine girmesine müsaade etmez. O, herkesi inanç ve fikrinde serbest bırakır. Hak ile bâtıla işaret ederek, inançlar arasındaki doğru yolun hangisi olduğunu belirtmekle yetinir. Zorlama sonunda Müslüman olma keyfiyetinin İslâmî bir hareket olmadığını beyan etmekten de çekinmez, Müslüman devletlerin idaresi altındaki gayr-i müslimlerin, müreffeh bir hayat yaşamaları ve inançlarına göre serbestçe ibâdet etmeleri ancak böyle bir anlayışla mümkün olmuştur.

Bu durumun bizzat Hz. Peygamber devrinde sayısız örnekleri olduğu gibi İslâmî bir devlet olan Osmanlı Devleti’nde de İslamlaştırma olmamıştır. Osmanlı yönetiminde yaşayan halk dini varlıklarını Osmanlı ile kazanmışlar ve bugüne getirebilmişlerdir. Eğer Osmanlı Devleti İslamlaştırma anlayışına sahip olsaydı sahip olduğu coğrafya’da başka dini inançtan söz edilemezdi. Bu mânâda “Osmanlı Devleti, Ortaçağ ve modern zamanlarda üç tek tanrılı dini (İslâm, Hıristiyanlık ve Yahudilik) resmen tanıyan, etnik ve dinsel alt gruplarıyla birlikte uyumlu bir şekilde bir arada yaşamalarını güvence altına alan tek siyasî organizasyondur” denilmiştir¹⁸⁹.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber Medine’ye hicreti ile gayr-i-müslimlerle anlaşmalar yapılarak toplum birliği sağlanmıştır. Buna benzer bir uygulama Osmanlı Devleti’nde de uygulanmıştır. Bu uygulama ders kitaplarında İslamlaştırma ve katliam olmayan gayr-i-müslimlerin durumu şu şekilde açıklanmıştır: “*İstisnalara (Hıristiyanlara, Yahudilere) Müslümanlar ile bir tür anlaşma sunulurdu*”. İfadesinin devamını da ise din ayrımına göre ayrılan, devletin zimmî denilen Müslüman

¹⁸⁷Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, a.g.e.,s.280.

¹⁸⁸A.g.e., s.41.

¹⁸⁹Ziya Kazıcı, a.g.m.,s.221.

olmayan tebaası ve hukuki açıdan kölelik birlikte şu şekilde ele alınmıştır: *“Hayatlarını devam ettirebilmeleri için çeşitli görevler ve özellikle haraç ile kelle vergisi ödeyerek hayatlarını devam ettirebilirlerdi. Kölelerin bu sınıfına zimmi denilirdi. Aynı anlaşma ile zimmiliğe geçilirken bazı bireysel, ekonomik ve dini haklar verilirdi. Ancak çeşitli aşağılayıcı kısıtlamaları bu taviz maddelerini inkâr eder”*¹⁹⁰.

Yukarıda kast edilen durum bir kölelerin Müslüman olması, sahipleriyle ölüme bağlı (tedbîr) veya belli bir mal üretme şartıyla yaptıkları sözleşmeler (mükatehe), kadın kölenin (cariyenin) efendisinden çocuk doğurması gibi sebepler hürriyete geçişin ilk adımıydı. Ayrıca kefaret kurumunda köle azat etme bir yöntem olarak kullanılmış ve zekâttan pay almışlardı¹⁹¹. Yani bedel ödenilerek hür sınıfına geçilmekte idi. Bu bedelin ödenmesi için Fâtih’in Konstantinopolis’i fethinden sonra esirleri ücretle çalıştırarak özgürlüklerini almalarını sağladığı gibi çeşitli kolaylıklar sağlanmıştı¹⁹². Böylece Kölelik kast sistemi gibi nesiller boyu sürmezdi. Bu sebeple İslam dünyasında Spartaküs isyanına benzer bir köle ayaklanması görülmemiştir.

Hür statüsünde olan zimmîler ise temel haklar bakımından Müslümanlarla aralarında fark yoktur.

Bir diğer husus ders kitabında verilen haklarda kısıtlamalar olduğu belirtilmiştir. Burada kastedilen zimmîlere uygulanan çeşitli kısıtlamalardır. Bunlar; özel hukuk alanında kendi aralarında, mensup oldukları din ve toplulukların sosyal yaşama ilişkin kurallara, kamu hukuku alanında ise İslam kurallarına bağlı idiler. Zimmîler bazı sosyal kurallara göre, Müslümanlardan ayrılmaktaydılar. Örneğin farklı elbiseler giyer, Müslümanların evleri kadar yüksek ev yapamazlardı. Dinsel ayinlerini, Müslümanları rahatsız etmeyecek şekilde yapmalarına izin vardı. Kilise inşası ve tamiri için izin almak zorundaydılar, askerlik yapamaz, üst düzey görevlere getirilemezdi¹⁹³.

Ancak bu kısıtlamalar yeniden düzenlenerek Tanzimat Fermanı ve sonrasındaki Islahat Fermanı ile çeşitli ayrıcalıklar verilmiştir. Böylece yargılamada

¹⁹⁰Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.141; Ortaçağ ve Modern Tarih, s.133-134.

¹⁹¹Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.141.

¹⁹²Zübeyde Ertürk, a.g.t., s63.

¹⁹³M. Sacit Pekak, “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Gayrimüslim Vatandaşların İmar Faaliyetleri ve Mustafapaşa (Sinassos)”, *bilig*, S.51, Güz 2009, s.174.

açıklık, Müslüman olmayanların sosyal ve dini yapıların onarımlarında zorluk çıkarılmayacak, zimmîler askerlik ve memurluk yapabilecek, vergi de eşitlik sağlanacak vb. maddeler halka ilan edilerek uygulamaya konulmuştur. Burada verilen bilgiler ders kitabında da aynı şekilde verilmiştir¹⁹⁴.

İncelmiş olduğumuz ders kitabında yine aynı başlık altında ayrıcalıklar ve kurumlar, yani bizim daha öncede belirttiğimiz yöneten – yönetilen, dinî ve hukukî ayırımdan bahsedilerek başlanmıştır. Daha sonra Fâtih'in ilk patrik olan Genndius'a yetki vererek patrik seçtiği ve Ortodoks Kilisesi'ne haklar (hukukî vakalara bakma, müftülük ve dini eğitim hakkı)verildiği daha sonra güçlü bir idari organizasyonun gelişimine öncülük ettiği belirtilmiştir¹⁹⁵. Diğer ders kitabında ise şu şekilde ifade edilmiştir: “*Hıristiyan kilisesi Osmanlılara Osmanlı imparatorluğu boyunca milyonlarca insanı çalıştırmak için bir fırsat verdi*”¹⁹⁶. Patrik ya da Ortodoks Kilisesi hakkında bundan önce de kısa bilgiler verilmişti. Ancak Ortodoks Kilisesi sayesinde idari yapısı güçlendiği ifadesi Osmanlı Devleti'nin dini kullandığı, halkı böylelikle sömürdüğü belirtilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple konunun yeniden değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Ders kitaplarında belirtildiği gibi Osmanlı kiliseleri kullanmış olsaydı, yönetim için çalışan kilisenin sıkı denetlenmesi gerekirdi; başka devletlerle anlaşması, ayaklanmalar için silahları saklaması, eşkıyalara yardım etmesi, dini eğitim adı altında Osmanlı aleyhinde öğretilerde bulunması, kilisenin stratejisinin patrikhanenin devamını sağlamak ve Türk hâkimiyeti zayıfladığında Bizans imparatorluğunu yeniden canlandırılma girişimleri fikir boyutuna ulaşmadan son bulurdu. Ancak kilise serbestliği Türk kültürünü, dinini, müesseselerini yıkmak için kültürel ve psikolojik savaş planları yapmalarına bu da Osmanlı Devlet'i ve yönetiminin patrik/ patrikhane – kilise tarafından baltalanmasına neden olmuştur¹⁹⁷.

Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışı ve kurumları başlığında incelemiş olduğumuz kölelik, ayrıcalıklar ve kurumlar hakkında incelenen ders kitaplarındaki

¹⁹⁴Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.141.

¹⁹⁵A.g.e., s.142; Ortaçağ ve Modern Tarih, s.134-135.

¹⁹⁶Ortaçağ ve Modern Tarih, s.135.

¹⁹⁷Ayrıntılı bilgi için bkz., Süleyman Kocabaş, a.g.e., s.26-36;Bülent Atalay, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri”, s. 87-96;Bülent Atalay, “Fener Patrikhanesi'nin Balkanları Rumlaştırma Politikasına Karşı Farklı Bir Duruş: Türk – Bulgar Ortak Tavrı”, s.103.

bilgileri vererek yapmış olduğumuz açıklamalardan sonra şimdi Osmanlı yönetim ve kurumlarına ekonomik açıdan bakacak olursak;

İlk olarak Osmanlı Devleti'nde vergi toplanması ve yerel hükümetin idaresi hakkında bilgi vermeye çalışalım.

İncelenen ders kitabında Osmanlı gelir kaynakları hakkında genel bir bilgi verilmeyerek gelir kaynakları içinde büyük paya sahip olan mukataa ve cizye vergileri üzerinde durulmuş, aynı kategoride olan avârız üzerinde durulmamıştır. Ayrıca gayrimüslim toprak vergisi olan haraç'tan bahsedilmiştir. Bizde konuya uygun olarak sadece burada verilen gelir kaynakları üzerinde durmaya çalışacağız.

Mukataa, Devlete ait bir arazi veya varidatın (gelirin) bir bedel mukabilinde kiraya verilmesidir.

Osmanlılarda mukataalar, devlete ait gelirlerin tahsili veya bir tekel haline getirilen herhangi bir kuruluşun işletme hakkı veya yeraltı servetlerinden devlet payına düşen kısmı toplamak veya gerektiğinde bu kaynakları işletenlerden çıkardıkları madeni satın alma tekeli kurmak şekillerinde işletilen üretim birimleridir. Devlet, uygun gördüğü her türlü ziraî, ticarî ve sınaî kuruluşu, mukataa konusu edebilirdi. Kara ve deniz gümrükleri, darphaneler, madenler ve şaphaneler buna örnek verilebilir.

Gelirleri çoğunlukla devlete ait olmakla birlikte, vakıflara tahsis edilen, ulûfe karşılığı veya ocaklık olarak verilebilen veya has olarak tahsis edilebilen mukataalar da vardı. Osmanlılar mukataaları işletmede üç usul kullanırlardı. Bunlar; iltizam, emanet ve 17. yüzyılın sonlarından itibaren malikânedir¹⁹⁸.

İltizam, Osmanlı devlet gelirlerinin (vergilerin) bir bölümünün belli bir bedel karşılığında devlet tarafından kişilere devredilerek toplanması yöntemidir.

Vergiyi toplamayı üstlenen kişiye “mültezim” denirdi. Mültezimler bir tür müteahhitti. Arttırma sonucu iltizamı üstlenen mültezim, böylece devlete karşı belli bir ödeme yapmayı taahhüd ederdi. Orta Çağ'da Fransa ve Almanya'da da uygulanan iltizam sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda yıllık (salyaneli) eyaletlerde uygulanırdı. 16. yüzyılın sonlarından itibaren, uzun süren savaşlar ve ticaret yollarının değişmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisini bozarak hazinede nakit

¹⁹⁸Mesud Küçükcalay – Ali Çetinkaya, “Osmanlı Vergi Sistemi ve Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak İltizam”, *Türkler*, C.10, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.878.

para açığına sebep oldu. Bu nedenle Tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerde de iltizam uygulanmaya başlandı ve Tımar sistemi bozuldu.

İltizam yönteminde vergi daha çok ürün olarak toplanırdı; nitekim Osmanlılar'da da âşar, iltizam yöntemiyle toplanırdı. Bu yöntemde, mültezim devlete yaptığı ödemeyi karşılamak ve kendine kâr sağlamak için köylüler üzerinde büyük baskı uygulamak durumundaydı. Vergi toplamada büyük keyfiliklere yol açan bu yöntem zamanla yerini çağdaş vergilere bıraktı.

Emanet, gelir düşüklüğü gibi sebeplerle mültezimlere çekici gelmeyen ya da padişah hasları veya madenler ve gümrükler gibi devlet tarafından işletilmesi gereken mukataalardır.

Malikâne ise kısaca ömür boyu verilen İltizam'a verilen isimdir¹⁹⁹.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında ise iltizam ve malikâne üzerinde durularak bilinen ansiklopedik bilgiler verilmiştir²⁰⁰.

Osmanlı gelir kaynakları içinde önem arz eden diğer bir vergi olan Cizye vergisi incelemiş olduğumuz ders kitaplarında halka yük olarak gösterilmiş, verginin içeriği hakkında bilgi verilmemiş ve hatta gerekçesi üzerinde durulmayarak gayrimüslim halktan daha fazla vergi alındığı gösterilmeye çalışılmıştır. Ders kitaplarında eksik veya yanlış olarak verilmeyen bu bilgileri açıklamaya çalışalım.

Cizye, gayrimüslim halkın kendilerine sağlanan emniyet ve himayelerine karşı ödedikleri vergidir. Cizye vergisi hasta, sakat, işsiz ve din adamı olmayan 14-75 yaş arasındaki faal bütün gayrimüslim erkeklerin iktisadî durumları dikkate alınarak zengin (âlâ), orta (evsat) ve fakir (ednâ) olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Sözü edilen oranların nakit karşılığı her zaman aynı olmamakla birlikte üç gruba ayrılması ilkesi, Osmanlı yöneticileri tarafından da kabul edilmiştir. Bu vergi gayrimüslim tebaanın yetişkin erkeklerinden alındığı için baş vergi olarak kabul edilmiştir²⁰¹, Yunan ders kitaplarında ise kelle vergisi denilmiştir²⁰². Her gayrimüslimin cizye vergisi ödediği şeklinde bir ifade doğru değildir. Din adamlarının muaf oldukları bu vergi bununla da sınırlı kalmamış devlet için önemli görevler ifâ eden, bir kalenin alınması

¹⁹⁹ Ahmet Tabakoğlu, *a.g.e.*, s.177-179.

²⁰⁰ *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.142-143; *Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.135.

²⁰¹ Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.17, 2007, s.626.

²⁰² *Ortaçağ ve Modern Tarih*, s.135; *Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.141-143.

ve veya muhafazasında faaliyet gösterenler, derbent teşkilatında çalışanlar, köprülerin tamir ve muhafazasında bulunanlar, ya bütün vergilerden ya da bazı vergilerden muaf tutuluyorlardı²⁰³.

Yunan ders kitaplarında yanlı olarak bahsedilen bir diğer Osmanlı vergisi olan haraç, Osmanlı Devleti'nin fetih sonrası tahrir yapıldığında Hıristiyanların arazileri sanki onlara ait değil gibi yeniden teorik tanımlama yapıldığı ve kayıtlara bu şekilde geçmesi nedeniyle toprakların yeni sahiplerine delil olduğu ve bu kayıtlara göre vergi ödendiği belirtilmiştir²⁰⁴.

Bu iki uygulamayı birlikte açıklamak daha uygun olacaktır. Sözlükte “toprağın geliri” anlamına gelen haraç, fıkhıta toprak vergisi demektir. Haraç aslen, savaşta fethedilip gayrimüslimlerin elinde bırakılan araziden alınan vergidir. Bununla birlikte sulh yoluyla alınıp da bir ücret karşılığında sahibinde bırakılan topraklar için de haraç tabiri kullanılmıştır.

Fıkıh kaynaklarında sulh yoluyla elde edilen topraklar ikiye ayrılmaktadır: Birincisi mülkiyeti Müslümanların ortak malı olmakla birlikte, bir haraç karşılığında gayrimüslim ahalisine bırakılan topraklar; diğeri ise, yapılan anlaşma ile bir haraç karşılığında, mülkiyeti ile birlikte gayrimüslim ahaliye terk edilen topraklar. Birincisinde, araziden alınan haraç ücret hükmündedir, halkı Müslüman olmakla bu vergi düşmez.

Bu şekilde barış yoluyla haraç vergisine bağlanan veya savaşla fethedildiği halde gazilere dağıtılmayıp yerli gayrimüslim ahaliye bırakılan yerlere arazî-i haraciyye (haraç arazisi) denmiştir. Bu tür arazi, mülk arazî olup, sahibi üzerinde istediği gibi tasarruf yetkisine sahiptir. Ancak bu arazîden, haraç isimli bir vergi alınır. Bu vergi de, harâc-ı mukaseme ve harâc-ı muvazzaf olmak üzere ikiye ayrılır. Harâc-ı mukaseme, yerin durumuna göre, arazînin mahsulünden 1/10'dan 1/2'ye kadar alınan vergidir. Harâc-ı muvazzaf ise, arazi için kesim usulü ile belirlenmiş olan belirli miktar akçedir. Bu tür arazinin sahibi Müslüman da olsa aynı statüsünü korur ve haraç düşmez²⁰⁵.

²⁰³Ziya Kazıcı, *a.g.m.*,s.229; M. Sami Baybal, *a.g.t.*, s.98.

²⁰⁴*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*, s.141.

²⁰⁵(<http://www.diyenet.gov.tr/turkish/dy/DiniBilgilerDetay.aspx?ID=1074>; erişim tarihi: 04.08.2013).

Bu bilgilerden anlaşıldığı gibi tahrir sisteminde vergi mükellefleri belirlenir, gayrimüslim arazisi gazilere dağıtılmazdı.

İkinci olarak ders kitabında dağıtıcı sistem ve yerel hükümet başlığı altında açıklanan ayanlık sistemini değerlendirmeye çalışalım.

İncelemiş olduğumuz ders kitabında ayanlık ile ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir: *Osmanlı mali fonksiyonunun temel ilkelerinden biri dağıtıcı sistem kabul edilir. Onlara, her kişi için ödenecek (cizye vergisi) tutar belliydi. Ancak her alan için kamu bütçesine katkıda bulunacak toplam ücret belli değildir. Sonra topluluk prenslerin işbirliği ile toplumun vergi gelirlerinin bir bölümü toplum üyelerine paylaştırılırdı*²⁰⁶.

Yukarıda verilen bilgilerle kastedilen 17. yüzyıldan itibaren taşrada ayanların vergi gelirlerinin önemli bir bölümüne el koyarak güçlenmeleri ve 17. ve 18. yüzyılda mali merkezleşmenin gerçekleşmediği, bunun yerine, merkez ve yerel elitler arasında vergi gelirlerinin paylaşımı üzerinden bir ilişkinin kurulduğu belirtilmektedir. Konu ile ilgili çalışmalar bu durumu kanıtlar niteliktedir²⁰⁷.

²⁰⁶ Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.143; Ortaçağ ve Modern Tarih, s.135.

²⁰⁷ Kivanç Karaman - Şevket Pamuk, "Avrupa Devletleriyle Bir Karşılaştırma Osmanlı Bütçeleri ve Mali Yapının Evrimi", (<http://www.ata.boun.edu.tr/Faculty/Sevket%20Pamuk/publications/pamuk-Toplumsal%20Tarih.pdf>; erişim tarihi: 20.08.2013).

İKİNCİ BÖLÜM

XIX. YÜZYILDAKİ GELİŞMELERİN YUNAN TARİH DERS

KİTAPLARINA YANSIMASI

XIX. yüzyıldaki olayların Yunan tarih ders kitaplarında nasıl incelendiğine değinilmeden önce incelemiş olduğumuz Ortaokul III. sınıf 'ta okutulan *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabında yer alan *Yunan milliyetçiliğinin XIX. yüzyıla gelinceye kadar gelişimi* başlığına değinilmesi uygun olacaktır.

Yunan milliyetçiliğinin ortaya çıkışı birinci bölümde de bahsetmiş olduğumuz gibi İstanbul'un fethinin gerçekleşmesinden sonra "...milleti diriliş umudu şekillendirmeye başladı" ifadesi ile açıklanmıştır. Bu ifade ile Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alarak Bizans İmparatorluğuna son verdiği gün başlayan ve faaliyete dönüştürülen "Büyük Fikir (Ülkü)" anlamına gelen Megalo İdea kastedildiği açıktır²⁰⁸.

İncelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* adlı ders kitabına bakıldığında Megalo İdea'nın "*Yunan devletini yaratmak için Yunanistan'ın güneyindeki isyanının yayılması "Yunan Sorunu" nun çözümünü küçük bir ölçüde kolaylaştırdı, bu Osmanlı İmparatorluğunda ciddi bir yaralanmaya neden olmadı. Ancak ulusal politika gerçekleştirmek için oluşturulan Megalo İdea, tarihsel Yunan topraklarının yani genellikle Rumların yaşadığı yerler ve özgür olmayan Rumların yaşadıkları bölgelerin bağımsızlığını amaçlayan maddeleri kapsamaktaydı*"²⁰⁹ şeklinde tanımlandığı görülecektir. Şimdi ders kitabında verilen bu bilgileri de göz önüne alarak Megalo İdea hakkında açıklama yapılması uygun olacaktır.

Megalo İdea'nın amacı İstanbul başkent olmak üzere, Bizans İmparatorluğunu en geniş sınırlarıyla dirilterek Yakın Doğu'da büyük bir Yunanistan kurmak idi. Oysa Yunanların, bütün sınırlarıyla diriltmek istedikleri, kendilerini vârisi saydıkları Bizans'la ne tarih, ne soy (ırk) ve ne de medeniyet bakımından hiçbir ilgileri

²⁰⁸ Megalo İdea'nın doğuşunu ve kaynağını sahtekâr tarihçiler, şairler, yazarlar Grek Mitolojisine kadar götürse de bunun doğru olduğunu düşünmüyoruz. Bizim kanımız şudur ki Fatih'in İstanbul'u fethetmesi ve patrikliği yeniden kurması ile birlikte Megalo İdea başlamış, II. Katerina'nın "Grek Projesi" ile yürürlüğe girmiştir. Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, 3. baskı, Ankara 1987, s.28.

²⁰⁹ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.31.

bulunmamaktadır²¹⁰. Bu ifadenin doğruluğu tarihi gerçeklerle bilinmesine rağmen Yunanlar tarafından bu düşünce benimsenmiş ve kendilerine hedefler belirlemişlerdir. Hedefleri ise şu şekildedir;

- Yunan milletinin tam bağımsızlığının sağlanması
- Batı Trakya ve Selanik 'in Yunanistan'a ilhakı
- Ege Adalarının Yunanistan'a ilhakı
- Oniki Ada'nın Yunanistan'a ilhakı
- Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı
- Pontus Rum Hükümetinin kurulması
- Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı
- İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı
- İstanbul'un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğunun ihya olmasını sağlamaktır²¹¹.

Bu hedefler doğrultusunda en fazla çalışan ve ilk Megalo İdea haritasını yayınlayan kişi, Yunan ders kitabında da milli şair olarak belirtilen Rigas Ferreros'tur (1757-1798). Ferreros, 1791 yılında Bükreş'te bulunduğu sırada ilk haritayı çizmiş ve daha sonra 1796 yılında bu haritayı Viyana'da bastırarak Yunanca konuşulan tüm topraklarda dağıttırmiştir. Bu haritada; Balkanların büyük bölümü, Anadolu'nun yarından fazlası, Ege adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve İstanbul Yunan toprakları olarak gösterilmiştir.

Bu harita Yunanistan'ın yayılcı emellerini gösterdiği gibi Megalo İdea'nın 20. yüzyıl sonuna kadar Yunanistan'ın ülkesi olduğunu da kanıtlar niteliktedir. Çünkü Yunanistan Kültür Bakanı Melina Merkuri'nin 1982 yılında hazırlayarak dünya ülkelerine dağıttığı harita Ferreros'un haritasından pek farklı değildir²¹².

Buraya kadar vermiş olduğumuz bilgilerle Megalo İdea'nın amacı, kaynağı, hedefi açıklanmaya çalışılmıştır. Şimdi Megalo İdea'yı hazırlayan kaynaklardan (Mitoloji, Veraset iddiaları, Eğitim: yazar, şair, tarihçi vs., Filiki Eterya Derneği, Panhellenizm, Yabancı devlet desteği ve çıkarları, Osmanlı İmparatorluğunun

²¹⁰M. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhânesi ve Türkiye*, Ötüken yay., İstanbul 1996, s.164;Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s. 18.

²¹¹Oğuz Kalelioğlu, "Türk – Yunan İlişkileri ve Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.41, Mayıs 2008, s.108-109.

²¹²Murat Özcan, *Tarihin Işığında Yunan Mezalimi*, 3.baskı, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul 2005, s.63.

yanılırları²¹³) biri olan Filiki Eteryaya Derneği'nin (sonradan Etnik-i Eteryaya) oluşumu, amaçları, hedefleri üzerinde durmaya çalışalım.

17. yüzyıldan 18. yüzyılın ilk yarısına kadar Avrupa'da yaşanan iktisadî ve malî duraklama, Kuzeyde sürdürülen savaş İstanbul'un önemini geçici olarak azalttı. Buna karşılık Osmanlı Devleti 18. yüzyıl başından itibaren 1760'a kadar, daha önce uyguladığı ihracat yasaklarını büyük ölçüde kaldırdı ve iktisadi ilişkilerde tekrar bir canlılık dönemi yaşandı. Bu canlılık döneminde İzmir, Selanik, Yanya ve Sakız ticaret merkezi haline geldi. Ayrıca bu dönemde İngiliz ve Fransız ticaret gemilerinin sınırlı olması ve Küçük Kaynarca Antlaşmasının hükmü olan Rus bayrağı altında gemilerin serbest dolaşmasından faydalanan Yunanların ticarete gelişmelerine ve zenginleşmelerine neden oldu²¹⁴. 1838 Balta Limanı Anlaşması ile Osmanlı çiftçileri ile Avrupa arasında arabuluculuk yapan Yunanlar hayli güçlendi.

Güçlenen bu tüccar Yunanların faaliyetleri ders kitabında şu şekilde belirtilmiştir: "...Yunan tüccarların çoğu sadece maddi kazançla ilgilenmemişler, genç yurttaşlara burs verilmesine, aralarında milliyetçilik fikirlerinin yayılmasına ve anavatanlarında okullar kurmaya yönelik çalışmalar yapmışlar; kitap, dergi ve gazete basımı ile ilgilenmişlerdir"²¹⁵.

Tüccarlar tarafından yürütülen bu faaliyet 1814 yılında bir grup Yunan tarafından kurulan Etnik-i Eteryaya (Millî Ortaklık, Yunanca "Φιλική Εταιρεία") Cemiyeti ile daha organize olmuştur. Organize olan bu cemiyet incelemiş olduğumuz ders kitabında "1821 devrimini üç Yunan gümüş tüccarı Emmanuel Ksanthos, Nikolaos Skoufas ve Athanasios Tsakalof tarafından Rusya Odesa'da kurulan gizli bir örgüt olan Filiki Eteryaya'yı başlattı"²¹⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

Ders kitabında da belirtildiği üzere Etnik-i Eteryaya, Odesa'da kurulmuş ancak faaliyetlerinin genişlemesi için yeni bir merkez aranmış önce Mora düşünülmüş ise de İstanbul daha uygun görülerek 1818'de Eksanto'nun Fener'deki evi yapılmıştır. Etnik-i Eteryaya günden güne genişleyip yaygınlaşarak Eflâk, Boğdan, Akdeniz

²¹³Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s. 29.

²¹⁴*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.23; Ferhat Başkan Özgen, "Osmanlı Devletinin Diğer Devletlerle İktisadi İlişkileri", (<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/osmanli.pdf>; erişimtarihi: 04.09.2013).

²¹⁵*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.24.

²¹⁶*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.16.

Adaları, bütün Yunanistan ve Selanik taraflarına hatta Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın sarayına dal budak salmıştır²¹⁷.

Kuruluşu ile ilgili bilgi verdiğimiz Etnik-i Eterya'nın amacı üzerinde duracak olursak, cemiyetin amacı iki bölümde incelenebilir. Başlangıçtaki amacı, Yunanlara bağımsız bir toprak kazandırmak iken bu bağımsız toprağın kazanılmasından sonra bu cemiyet daha korkunç, hırslı eylemler ve emeller peşinde koşarak, azınlık veya çoğunlukta olsun Greklerin ve Rumların yaşadığı her yeri Yunanistan ülkesine katma düşüncesi ile büyük Yunanistan ihya edilme çalışmalarının yanında Rum Ortodoks Patriği'nin idaresinde Bizans'ın İstanbul'da canlandırılması amaçlanmıştır²¹⁸.

Etnik-i Eterya'nın vermiş olduğumuz amaçlarını gerçekleştirmek için hedeflerini Megalo İdea doğrultusunda şekillendirmesi, daha önce belirtmiş olduğumuz Megalo İdea'nın hedefleri ile arasında herhangi bir farklılık bulunmaması nedeniyle açıklama yapmaya gerek duyulmamıştır²¹⁹.

Yunan milliyetçiliğinin gelişimi hakkında yukarıda verilen bilgilerden sonra ders kitabında Yunan milliyetçiliğinin gelişmesine engel olarak Patrik – kilise ve Fenerli Rumlar gösterilmiştir²²⁰.

Bu iddianın nedeni kilisenin dinsel olduğu kadar hukuki gücün de elinde toplanması ve yüksek düzeyde memurluk uğruna sert çekişmelerin olması idi. Ayrıca patriğin rüşvet alması, kilisenin dini baskı gücü, din adamlarının açgözlülüğü ve kilise hiyerarşisinin yüksek kademelerinin kendi çıkarlarını Osmanlı Devleti'nin çıkarlarıyla bir tutması nedeniyle milliyetçi aydınlanma fikirlerine karşı olmalarındandır²²¹.

Ders kitabında bir diğer engel olarak ifade edilen Yunanca Phanariots olarak adlandırılan Fenerliler (bunlar adlarını İstanbul patriğinin ikamet ettiği Fener'den alan Yunanlardı), Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecinde küçük fakat etkili bir Yunan topluluğu halini alarak Osmanlı Devleti'nin yüksek kademelerinde önemli mevkilere geldiler. Osmanlı'nın karşı karşıya kaldığı dış baskıların artması, artık

²¹⁷Yunus Emre Tekinsoy, *Türk Rum Nüfus Mübadelesi ve Konya*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007), s.6; Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.50-51.

²¹⁸Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.40; Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.51; Yunus Emre Tekinsoy, *a.g.t.*, s.6.

²¹⁹Etnik-i Eterya'nın hedefleri için bkz., Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.40.

²²⁰*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.23-24.

²²¹(<http://www.genbilim.com/content/view/1629/39/>; erişim tarihi:25.08.2013).

Osmanlıların güçlerinin doruğunda oldukları zamanlardaki gibi, yenilgiye uğrayan düşmanlarına barış koşullarını yazdıramayacakları anlamına geliyordu. Artık Osmanlı'nın kendisini yenilgiden en az zararla kurtaracak usta diplomatlara ihtiyacı vardı. Osmanlı egemenliğinin Avrupa'daki ilk gerilemesini temsil eden 1699'daki Karlofça Barış Antlaşması'ndan 1821'deki bağımsızlık savaşı patlak verene dek bu görev, devlet kapısında Osmanlı dış politikasının yürütülmesinde gerçekte oldukça etkili olan baş tercümanlık bürosunu tekeline alan Fenerliler tarafından yerine getirildi²²².

18. yüzyıl ve 19. yüzyılın başlarında Fenerlilerin denetim altında bulundukları en önemli mevki voyvodalık, yani prenslerin elindeki Tuna'nın Eflâk ve Boğdan eyaletlerinin yöneticiliği idi. Yunan aristokrasisi olmaya en yakın duran Fenerliler, böyle olmasına rağmen, kendi çıkarlarıyla Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün korunmasını bir tuttular ve yalnızca birkaçı bağımsızlık savaşında etkin görev aldığı kaynaklardan tespit edilmektedir²²³.

Yunan İsyanı'nın alt yapısının oluşması ve destekçileri ile ilgili olarak yapmış olduğumuz açıklamalardan sonra şimdi incelemiş olduğumuz ders kitaplarında Yunanların isyan faaliyetlerini nasıl tanımladıkları ve amacının nasıl ifade edildiğini belirtmeye çalışalım.

Ders kitaplarında *devrim/ihtilal* olarak ifade edilen Yunan isyanlarının içeriği ve amacı *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* adlı ders kitabında *Yunan Ulusal Hareketi* başlığı altında "Yunan Milli hareketi, politik bir hareketti ve İtalya, Almanya ve Amerika'daki benzerleri gibi sadece halkın özgürlüğü değil bağımsız, milli bir devletin kurulması amacını taşıyordu"²²⁴ şeklinde belirtilmiştir. Yine aynı ders kitabında *Yunan mücadelesi* olarak ifade edilen isyan hareketlerinin meşru olduğu şu şekilde belirtilmiştir: "Türkler, Yunan topraklarının yasal sahipleriydi, sakinleri değildi. Türklerin fetihleri askeri işgal şeklini almıştı. Yunan ihtilâl'i ile biz meşruiyet kurmayı amaçladık"²²⁵.

Yunan isyanlarının içeriği hakkında vermiş olduğumuz kısa bilgiden sonra incelediğimiz ders kitaplarının konu devamında 19.yüzyıldan önceki Yunan isyanları

²²² *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.24.

²²³ *A.g.e.*,s.24;Richard Clogg *a.g.e.*, s.35;Arzu Etensel İldem, *a.g.e.*,s.45.

²²⁴ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.16.

²²⁵ *A.g.e.*, s.21.

hakkında bilinen şu bilgilere yer verilmiştir; 1600-1611 yılları arasında Dionysius Filzofu önderliğinde iki isyanın başarısızlığı belirtildiği gibi 1770 yılında Rusların teşviki ile ortaya çıkan ilk büyük isyan olan Orlov Kardeşlerin isyanı hakkında “...1770 yılında Rus kıskırtması ile Mora merkezli Yunan devrimi oldu. Ancak Yunanların hazırlıkları yeterli değildi ve Ruslar savaş gemilerinin sayısının az olduğu Orlov kardeşler liderliğinde katıldı. Orlofika adındaki devrim bastırıldı. Rusya’dan gönderilen elçi Lamros Katsonis’in kahramanca çabaları da benzer bir kaderi paylaştı.

Son olarak Souli, Epirus ve Yanya özerk bölge halkı Ali Paşa ile çatıştılar ama onlar bu mücadeleye rağmen 1803 yılında bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar”²²⁶.

1.1. Yunan İsyanı (1821 – 1827)

Yunanlar 19.yüzyılın ortalarına kadar birçok kez başarısız isyan girişiminde bulunmuşlardır. Bu başarısız isyanlar Rusların Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenmesi, Çağdaş Yunan aydınlanması ile gelişen Yunan milliyetçi akımı, Etnik-i Eterya’nın çalışmaları, Avrupa’nın müdahalesi ve Balkan halklarından aldığı destek ile neticeye ulaşan Yunan İsyanı’nın (1821-1827) fitili Boğdan’ın başkenti Yaş’ta ateşlenmiştir. Bu isyana öncülük eden kişi ise eski Boğdan Voyvodası Constantin İpsilanti’nin oğlu Alexandru İpsilanti olup isyan Yunanistan’ın Osmanlı Devleti’nden bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlanmıştır²²⁷. Yunan isyanının almış olduğu destek ve yardım incelemiş olduğumuz ders kitabında “*Alexander İpsilanti Osmanlı yönetimine karşı isyan bölgesinde tüm Hıristiyanlar için devrimci bildirimler çıkarılmasına rağmen Etnik-i Eterya üyeleri, Sırplar, Karadağlılar, Bulgarlar, Boğdan-Eflak ve diğer tüm Hıristiyanlar Yunan vatandaşı gibi heteroglossia (“tek bir dil” birlikteliği) hedefi ile Serbest Yunan Devletinin kurulmasına katılacaklardır”²²⁸ şeklinde belirtilmiştir.*

²²⁶Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, s.140;Modern ve Çağdaş Tarih, s.24;Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze), s.26;M. Murat Hatipoğlu, Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk – Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821 – 1922), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay.,Ankara 1988, s.4.

²²⁷Serap Toprak, “1821 Mora İsyanı”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.6, Ankara 2011, s.318.

²²⁸Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze), s.31.

1821-1827 yılları arasındaki isyan hareketlerinin Yunan Krallığı'nın kuruluşuna kadar ki faaliyetleri kabaca iki devreye ayrılabilir. İlk devredeki olaylar Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi halinde seyretmesi, ikinci devre ise milletlerarası özellik taşıyan ve dış müdahalelere sahne olan gelişmeler şeklinde nitelenebilir²²⁹. Buna göre, ilk devre 1821 – 1826 yıllarını içine almaktadır²³⁰:

İlk Yunan isyanı olan Eflâk İsyanı ders kitaplarında “*Alexandru İpsilanti Rus topraklarından başlayarak Prut nehrini geçti, beyliklere ulaştı ve 1820 yılında Eflâk (bugünkü Romanya) devrimini ilân etti. O devrimin bildirimleri ile bunun arkasında Rusya'nın olduğu ima edilmiş, aynı zamanda ordu oluşturmuştur.*

Ancak acil olarak ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Varlıklı Yunanlar malları ile Beyliklere yardım etmedi ve orduya gitmedi. Çar devrimi reddetti ve bastırmak için Türk ordusunun beyliklere girmesine izin verdi. Padişah, Patrik V.Gregory'e harekete katılanları aforoz etmesi için baskı yaptı.

*Zorluklara rağmen İpsilanti mücadeleye devam etti. Hayati savaş Dragaşani'de yapıldı (7 Haziran 1821), özellikle Kutsal Tabur (gönüllü öğrenciler tarafından kurulmuş bir örgüt) sivrildi. Bununla birlikte yenilgi önlenemedi. Yetkililer onları tutukladılar, İpsilanti Avusturya'ya gitti. Trajik son söz birkaç ay sonra yazılmış, nihai reisleri Giorgakis Olympios liderliğindeki militanlar saklandığı zaman Ioannis Farmakis, Sekkou manastırının içine sıkışıp kalmışlardı. Daha sonra Olympios, yoldaşları ile birlikte gitmeye karar verirken Farmakis iki hafta sonra yakalandı ve idam edildi”²³¹ şeklinde ifade edilmiştir. Diğer bir ders kitabında ise “*Ciddi savaş planı olmadan ve yanlış anlamalar içinde 7 Haziran 1821 tarihi Eflak Dragaşani köyünün yakınında Yunan devrimciler ile Türkler arasında ilk büyük çatışma yapıldı. Türklerin üstün kuvvetleri karşısında Yunanlara gerçek bir katliam oldu. 200'den fazla Kutsal Tabur'a ait kahraman genç çiçeklerinin bir kısmı öldü, bir kısmı da yaralandı. Diğer mahkûmlar tutuklandı...*”²³² şeklinde belirtilmiştir. Eflâk isyanı ile ilgili olarak ders kitaplarında verilen bilgiler ulaşabildiğimiz*

²²⁹İsyanların benzer bir şekilde ayrımı incelemiş olduğumuz ders kitabında da mevcuttur (*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.30-31).

²³⁰M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.17.

²³¹*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.29.

²³²*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.16.

kaynaklarda da benzer şekilde yer alması nedeniyle üzerinde durulmasına gerek duyulmamıştır²³³.

İkinci isyan ise 1821 yılında Mora'da çıkarıldı. Papazların, Yunan denizcilerin ve Avrupa'nın desteği olduğu bilinen bu isyan ders kitaplarında “*Yunan devriminin başarısı için elverişli koşullar gerekliydi ve Yunanistan'ın güneyi bu koşullar için daha iyiydi. Özellikle Rum nüfusunun yoğun olduğu yerlerin seçilmesi ve 1820 yılından 1822 yılına kadar Osmanlı kuvvetleri Ali Paşa'ya karşı savaşla meşgul iken Osmanlı ordusunun varlığı güçlü değildi. Yunan silahlı kuvvetlerinin hazırlanması, toplarla donatılmış Yunan ticaret gemileri, bu bölgede yaşanan silahlı çatışmalar (Osmanlı askerleri ile Ali Paşa'nın silahlı kuvvetleri arasındaki mücadele ve İyonya Adalarında İngiliz ordusunun bulunması), denizde Türk deniz kuvvetlerinin ticaret gemileri ve korsanlarla çatışması ile Mora merkezi ve dağlık arazi gerilla savaşını kolaylaştırdı*”²³⁴.

Diğer bir ders kitabında ise “*Ali Paşa 1820 yılı baharında Sultan'a karşı isyan etmişti. Ali Paşa'nın ihaneti, Osmanlı hükümetinin dikkatini çekti ve Türk kuvvetleri Mora'dan çekilerek karşı kıtaya aktarılır, Yunanistan anakarası, Teselya ve Epir Martoloslardan²³⁵ serbest kaldı ve İyon Adaları İngiliz muhafazasına verilince düzensiz gerillalara hizmet etmiş ve onları geçiştirmiştir. Mevcut imparatorluk savaşlarına askeri unsur olarak devrimci Yunan birlikleri dâhil edilmiştir. İktidar merkezi ile arasındaki mesafe, askeri gücü ve etnik homojenlik Yunanistan'ın güneyindeki isyancıların artmasına katkıda bulunmuştur. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğunun başkentinin Kuzey Yunanistan'a yakınlığı oradaki devrimin kanlı bir şekilde bastırılmasına neden olmuştur. Yunanistan'ın güneyi özellikle Mora, Yunan devrimci güçlerin ilk büyük askeri başarılarını pekiştirdi*”²³⁶ şeklinde bilgi verilmiştir.

Görüldüğü üzere ikinci isyanın Mora'da çıkarılmasında incelediğimiz ders kitaplarında bilinen sebeplere yer verilmiştir²³⁷. Ancak isyanın Mora'da çıkma

²³³ Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.54-55.

²³⁴ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.30.

²³⁵ 15.-19.yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nde, çoğunlukla Hristiyanlardan oluşan ve Rumeli'de bulunan askerî örgüt.

²³⁶ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.26.

²³⁷ Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.251-252; Mübahat S. Kütükoğlu, “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, *Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz*

nedenlerinden biri olan Tepedelenli Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne isyan etmesinin nedeni ve akıbeti üzerinde durulmamıştır. Bu sebeple Tepedelenli Ali Paşa'nın idareciliği ve isyanı hakkında bilgi verilerek ders kitabında bu bilgi eksikliğinin nedeni üzerinde durulması uygun olacaktır.

Tepedelenli Ali Paşa, düşmanları olan Gardiki'leri cezalandırmış, kayınbabasının elinden Delvino paşalığını almış, kendi kız kardeşinin kocası olan Argyrokastron'un yeni paşasını öldürtmüş, Yunan Klephtlerini, Pindus eşkıyalarını kendisine vergi vermek zorunda bırakmış ve Teselya valiliğini satın almıştır²³⁸. Verilen bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere güçlü bir idareci olan Ali Paşa valiliği sırasında asayişin mükemmel olması nedeniyle Müslüman – Hıristiyan ahali kardeş gibi yaşamıştır. Onun otoritesi isyancıların korkmalarına sebep olmuş, harekete geçmelerini engellemiştir. Ayrıca merkeze bağlı olan Ali Paşa Rumların faaliyetlerini dikkatle takip etmiş, bütün amaç ve faaliyetlerini öğrenerek durumu Bâb-ı Âliye bildirmiştir²³⁹. Tepedelenli Ali Paşa'nın durumu öğrenip merkeze bildirmesi gibi İngiltere'de Rumların isyan hazırlığını Osmanlı Devleti'ne bildirmesi üzerine durumu yerinde incelemek üzere Tersane-i Amire tercümanlarından Nikola Morozu görevlendirildi. Etnik-i Eteryaya üyesi olan Morozu'nun raporunda Rum isyan hazırlığının olmadığını belirtmesi ile Mora'ya asker ve mühimmat sevk edilmemiştir²⁴⁰. Ali Paşa'nın keyfi hareketleri (Hıristiyanların elinde bulunan Parga'yı 1819 yılında işgal etti ve Parga ahalisinin Korfu'ya göç etmesine müsaade etmesi) nedeniyle yetkisini aşması, İstanbul'a kaçan düşmanları ve Halet Efendi'nin²⁴¹ etkisi ile Tepedelenli Ali Paşa'nın merkezle arası açılmıştır²⁴². Rütbe ve makamı elinden alınan Ali Paşa'nın yerine rakibi İsmail Paşa getirilmiş, buna rağmen istirhamnameler göndererek af dileyen Ali Paşa'nın affı Halet Efendi'nin

1974'e kadar), *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Genel Kurmay basımevi, Ankara 1986.s.133; Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.55-56,63.

²³⁸Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.68.

²³⁹Yunus Emre Tekinsoy, *a.g.t.*,s.7.

²⁴⁰Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.60.

²⁴¹Osmanlı tarihinde gelmiş geçmiş en büyük vatan hainlerinden birisi olan Halet Efendi, gençlik yıllarında talihi iyi gitmediğinden, sağda solda dolaşmış, bir dikiş tutturamamış olduğu halde Fenerlilerle temas kurup yüksek ikbâle kavuşunca Fenerlilere meyletti. Bunların kâtipliğini yapmış, çocuklarına Türkçe dersleri vermişti (Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.57). Yani Fenerlilerin yanında bulunmuş ve onlar tarafından yetiştirilmiş olduğundan, o da, Fenerlileri Eflâk ve Boğdan Voyvodalıklarına kadar yükseltmişti. Hâlbuki bu ülkelerin halkı Ulah'tı ve Rumlarla ilgileri yoktu (Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.79-80).

²⁴²Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.246.

etkisi ile kabul edilmemesi üzerine Ali Paşa isyan etmiştir²⁴³. Bu sırada Ali Paşa kurtuluşun Rumları da isyana teşvik etmek olduğunu düşünerek Eflâk, Boğdan, Eğriboz vs. buna benzer havalide bazı muharrik ve fitnekârlıkları neşre başlayarak Rumları isyana çağırdı. Sonuç olarak isyan uygun ortam bulmuştur²⁴⁴.

Tepedelenli Ali Paşa, idareciliği ve isyanı hakkında vermiş olduğumuz bilgilerden anlaşıldığı üzere isyanda önemli bir yere sahiptir. Çünkü Tepedelenli Ali Paşa valiliğinde isyan hareketlerine cesaret edemeyen Rumlar, Osmanlı Devleti ile Tepedelenli Ali Paşa'nın arasının açılması için Etnik-i Etery'a'dan, Fenerlilerden ve Fenerlilere hizmet eden Halet Efendi'den faydalanılarak isyan hareketlerine girişmek için uygun koşulları oluşturmuşlardır. Yapılan bu entrikanın ve Ali Paşa'nın teşvikinden bahsedilmeyerek oyunsuz ve hilesiz bir şekilde tabir yerindeyse bilek zoru ile isyan çıkarıldığını göstererek bunu okuyan öğrenciler üzerinde etki yaratılmak istenildiği açıktır.

İsyan için Mora'nın seçilmesinin sebepleri ve isyanın oluşumu ile ilgili olarak yapmış olduğumuz açıklamalardan ve değerlendirmelerden sonra şimdi ders kitaplarında isyanla ilgili verilen diğer bilgilere bakacak olursak:

“Başlangıçtaki başarıların ilk aşamasında (1821- 1824) devrimciler Türkleri yerel kalelerinde sınırladı. Aynı zamanda Yunanlar Peloponnese (Mora), Kalamata ve Patras gibi şehirlerini fethetmiştir. Osmanlı yetkilileri ise İstanbul, İzmir, Trakya ve Kıbrıs'ta Rumlara ve başka sivillere karşı sert bir misilleme ile cevap verdi. Bu dönem içinde Patrik V.Grigoryos asıldı (10 Nisan 1821), ancak devrimin gücü kırılmadı”²⁴⁵.

Buraya kadar verilen bilgilere değinecek olursak;

İlk olarak Türklerin yerel kalelere sığınması olayını açıklayacak olursak verilen bilginin eksik olduğu ve cümlenin yanlışlığı anlaşılacaktır.

Mora'daki Türklerin sayıları pek azdı ve karşı koyacak durumda değillerdi. Onların gazabına kurban gitmemek için şehirleri boşaltarak kalelerin içine çekildiler. Çünkü asilerin harp nidalarından (Geri ağalar, geri! Hıristiyanlarla Türkler artık bir

²⁴³Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.61-62; Murat Özcan, *a.g.e.*, s.56.

²⁴⁴Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.62.

²⁴⁵*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.30-31.

arada yaşamıyorlar) niyetleri gayet belliydi²⁴⁶; asiler ele geçirdikleri kentlerde Türkleri kılıçtan geçirmekteydi²⁴⁷. Ancak ders kitabındaki “*devrimciler Türkleri yerel kalelerinde sınırladı*” ifadesiyle sanki mücadelede sonunda geri çekilme olmuş gibi aktarılmıştır.

Ders kitabının konu devamında fethedildiği belirtilen *Peloponnese* (Mora), *Kalamata* ve *Patras* şehirlerinin isyancı yönetimine nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak bu detay o dönem bu şehirlerde yaşayan Müslüman Türklerin akıbeti açısından önem arz etmektedir. Zira bu şehirlerde Müslüman Türklerin katledildiği kaynaklarda geçmektedir.

İlk olarak kaynaklarda çokça yer alan Mora’daki katliam üzerinde duracak olursak; bu katliamın ne derece ciddi boyutlara ulaştığını Trikupi adlı Yunan tarihçinin vermiş olduğu bilgilerden anlamak mümkündür: “Peloponez başkentinin ele geçirildiği gün tahrip, yangın, yağmalama, kan dökme günü olmuştur. Erkek, kadın ve çocukların hepsi, ya boğazlanarak, ya da şehir ortasında yükselen alevlere atılarak, kimi de yakılan evlerin damları ve döşemeleri altında ezilerek ölmüşlerdir; intikam tutkusu tabiatın sesini bastırmıştı. Sokaklarda, meydanlarda, yalnızca bıçak darbeleri, silâh sesleri, alevler arasında yıkılan evlerin gürültüsü, öfke bağırışları, ölenlerin haykırışı işitiliyordu... Bu sahneler üç gün sürdü. Üçüncü gün, şehrin alınmasıyla açlık ve susuzluğun kaçırdığı insanlar, şehrin dışında katledildi. Ganimet büyük ve değerliydi, ancak kamu çıkarı düşünülmeden, vatanın sıkıntıları için imkân bulunacağı ümidi beslendiği halde, yağmalanmışlardı. Yağma çılgınlığı o dereceye varmıştı ki, evlerin çoğunun doğramaları bile soyulmuştu. Yağmalama kavgaları şiddetinden sekiz yüzden fazla Yunan aynı gün birbirlerini ölmüşlerdi”²⁴⁸.

Mora’nın başkenti olan Tripolitsas’da Müslüman Türklerin maruz kaldığı bu katliam Hammer’ın Büyük Osmanlı Tarihi adlı eserinde ise şu şekilde yer almıştır: “Kendilerinde disiplinden eser bulunmayan Rumlar, yalnız fidye umdukları kimselerden başka kadın ve çocuklarda dâhil olmak üzere herkesi parçaladılar. Elebaşlarından biri, Tripolitsas ve civarında öldürülen Türklerin sayısını 32. 000 olarak tahmin etmektedir ki bu, bütün Osmanlı Devleti içinde öldürülen Rumların

²⁴⁶ Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.254.

²⁴⁷ Arzu Etensel İldem, *a.g.e.*, s.214.

²⁴⁸ La Gorce, *Çağlar Boyu Yunanlılar*, (Türkçe Yay. Haz. Doğu Araştırma Merkezi), Belge yay., İstanbul 1986, s.299; M. Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.191.

sayısından kat kat yüksektir. Böylece yalnız Maino Prensi, kazanılan ganimetten kendi payına düşen kısmı yirmi katır ile iki deveye yükleyerek götürdü. Eski çivilere varıncaya kadar her şey yağma edildi. Tripolitsas şehrinden, yalnız dumanı tüten bir harabeden başka bir şey kalmadı. Rum ordusu, zaferin zevklerine dalmak üzere hemen dağıldı”²⁴⁹.

Kısacası 1821 Nisan tarihine kadar Mora Yarımadası’nda yaşayan 50.000 kadar Müslüman’dan bir teki bile kalmamıştır. Müslüman Türkler ya kaçmış ya da Rumlar tarafından öldürülmüştür. İngiliz yazar St. Clair, bu konuda şunları yazmıştır: “Yunanistan’ın Türkleri pek az iz bıraktılar. 1821 yılı ilkbaharında ani olarak, tümüyle ve dünyanın haberi olmadan yok edildiler”²⁵⁰.

İsyancıların Mora’daki katliamı ile ilgili vermiş olduğumuz bu bilgilerden sonra şimdi fethedildiği belirtilen diğer iki şehir, *Kalamata ve Patras*’da da Müslüman Türk halkın yağma, işkence ve katliamlara maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Bu iki şehirdeki katliam olaylarının olduğu tahminini kanıtlar nitelikte Patras Piskoposu Germanos’u isyancılara/Yunanlara: “Ey Yunan Milleti! Artık uyanın, Türkleri öldürün”²⁵¹ şekilde seslendiği bilinmektedir.

İsyancılar tarafından Osmanlı Devleti’nden alınan Mora, Kalamata ve Patras şehirlerindeki yağma, işkence ve katliam hakkında verilen bu bilgilerden sonra ders kitabında “*Osmanlı yetkilileri ise İstanbul, İzmir, Trakya ve Kıbrıs’ta Rumlara ve başka sivillere karşı sert bir misilleme ile cevap verdi*” şeklinde verilen bu ifadenin gerçeği yansıtmadığı söylenilebilir. Çünkü İzmir, Kydoniai (Kanca), Kıbrıs ve İstanköy’de cereyan eden olaylarda Müslümanlar, karşı koyan idare memurlarını öldürdükleri ve Frankları ölümle tehdit ettikleri bilinmektedir. Memurların öldürülmesine ve Frankların tehdit edilmesine kadar ilerleyen olayların yaşanması devletin tertibi olmadığını açık birer göstergesidir²⁵².

Modern ve Çağdaş Tarih adlı ders kitabının konu devamında adı geçen Patrik V. Grigoryos’un idam (10 Nisan 1821) edildiği belirtilmiştir. Ancak idam olayına yer verilmediği görülmektedir. Bu sebeple V. Grigoryos’a neden idam cezası verildiği hakkında bilgi verilmesi uygun olacaktır.

²⁴⁹Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.270.

²⁵⁰Serap Toprak, *a.g.m.*, s.323.

²⁵¹M. Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.190;Arzu Etensel İldem, *a.g.e.*,s.124.

²⁵²Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.268.

Rum isyanı devam ederken, Grigoryos'un Mora'da Etnik-i Eteryay'nın ileri gelenlerinden Petro'ya gönderdiği mektupta, - Ulum-ı Yunaniyan'ın (Eteryay'nın şifresinde Yunan istiklâli demektir) yayılması için memleketinizde bir mekteb-i umumi (şifre anlamı: Rum Devleti) inşasına müttefiken karar verdiğinizi öğrenince fazlasıyla memnun oldum- deniliyordu. Osmanlı özel memurları tarafından ele geçirilen bu mektupla, Grigoryos'un Eteryacılarla ilişkisi anlaşılmış ve Halet Efendi'nin etkisi ile idam cezası verilerek 22 Nisan 1821'de Patrikhane'nin orta kapısında idam edildi²⁵³. Patrik Grigoryos'un idamına ne Patrikhane çalışanları ne de Rumlar tarafından tepki gösterilmemiş, yapılan suç'un farkında oldukları için sükûnetlerini muhafaza etmişlerdir. Sultan II. Mahmud bu durum karşısında; "Rum milletini anlamak mümkün değil, hiç telaşlanmıyorlar" diyerek hayretini gizleyememiştir²⁵⁴.

Ders kitabında da belirtildiği gibi Grigoryos'un idamı isyanın devam etmesini engelleyemedi. Patrik'in idamı, Ortodoks halkın, Patriklik makamına büyük saygısı ve sevgisi sebebiyle gerek içte gerek dışta Osmanlı aleyhine büyük gelişmeler meydana getirdi. Rumlar nezdinde, bir kat daha isyana sebep oldu ve Avrupa politikasını Osmanlı aleyhine çevirdi²⁵⁵.

Politik bir hata olarak değerlendirilen bu olaya rağmen halen devam eden isyanın bastırılması gerekiyordu. Bu sebeple isyanın bastırılması için donanma gönderildi ancak adanın aldığı yardımlarla donanmanın yetersizliği kısa sürede anlaşıldı²⁵⁶. Bu durum ders kitaplarında "*Türk askeri, devrimi bastırmak için Peloponese'ye ilerlerken, Yunanistan anakarasının farklı yerlerinde (Alamana, Gravia ve başka yerlerde) Athanasios Diakos ve Odiseus Andrutsos gibi reislerin cesurca direnişleriyle karşılaşmışlardır. Dahası Yunan deniz kuvvetleri Türk filosunun hareketini engelledi, kıyı ve kale kuşatmalarına kara kuvvetleri destek olarak katıldı*"²⁵⁷ şeklinde ifade edilmiştir.

²⁵³Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.65-66;Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.258;Richard Clogg *a.g.e.*, s.52-53;Arzu Etensel İldem, *a.g.e.*,s.125; M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.19; Patrik V. Grigoryos'un faaliyetleri ve idamının gerekliliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., M. Süreyya Şahin, *a.g.e.*,s.192-200.

²⁵⁴Bülent Atalay, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri",s. 88.

²⁵⁵Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.66.

²⁵⁶Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.269.

²⁵⁷*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.31.

Yine aynı ders kitabının konu devamında isyanın başarısı olarak Mora merkezi olan Tripolitsas'ın alınması gösterilir. Ders kitabındaki tam ifadesi şöyledir: “*Peloponnese'nin yönetim merkezi olan Tripolitsas'ın, Theodoros Kolotranis tarafından alınışı Peloponnese'de Yunan konumu güçlendirmiştir*”²⁵⁸. İsyanın başarısı olarak belirtilen Tripolitsas'ın alınması isyancıların yönetimine geçen diğer şehirlerde olduğu gibi Müslüman Türklerin katliamına neden olmuştur (Tripolitsas katliamı daha önce bahsetmiş olduğumuz Mora katliamı içinde değerlendirildiği için tekrar üzerinde durulmayacaktır).

Buraya kadar hakkında bilgi verdiğimiz 1821 ilkbaharında Mora'da patlak veren Yunan ayaklanması Mora ile sınırlı kalmamış kısa sürede Orta Yunanistan ve Girit'e de sıçramıştır. İsyancılar neticesinde önemli mevziler elde edilmiş, ele geçirilen şehirlerde Yunanlıların yaptığı katliamlar Avrupa'nın dikkatini çekmemiş; Osmanlı Devleti'nin haklı olarak topraklarında cereyan eden ayaklanmaları bastırmaları dünya kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Bunun en güzel örneği Sakız Adası olaylarının Osmanlı Devleti tarafından bastırılmasıdır. Sakız Adasındaki ayaklanmanın bastırılması dünya kamuoyunda geniş yer bulduğu gibi ders kitaplarında da ayrıntılı olarak yer verildiği görülmektedir. Şöyle ki “*Nisan 1822 yılında benzeri görülmemiş vahşi bir felaket' de adanın yıkımı ile sakinleri acımasız katliam'a maruz kaldı. Lycurgus Logothetis liderliğindeki zamansız Samians isyan hareketinin vesilesiyle Osmanlı yetkilileri Sakız Adasına gelmiş ve isyan ortadan kaldırmıştır, Kara Ali (Nasuhzade), komutasındaki Türk filosundaki çok sayıdaki asker talihsiz ada sakinlerine katliam yapılması için adaya çıkarıldı. 100.000 üzerindeki nüfus'tan yaklaşık 30.000 kişi çeşitli gemilerle Psara'ya mülteci olarak kaçtı, diğer adalar ve Yunanistan'ın güneyindeki isyancılar ise öldürüldü ya da esir alındı. Zengin ada Türkler tarafından yakıldı, vahşet o zamanın uygar dünyasında acı bir izlenime sebep oldu. Sakız katliamı dalgası Yunanistan'ın bağımsızlığı taraftarı olan dünya'yı hareketlendirdi.*

*Sakız katliamı(1822), Yunan filmlerine ve birçok sanatçıya ilham oldu. Burada yansıtılan duyguyla, savaşın çirkinliği ve yıkımı gösterilerek milli duygular kazandırılmış ve hiçbir içeriği olmayan protestolara neden olmuştur*²⁵⁹.

²⁵⁸ Gösterilen yer.

²⁵⁹ Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.27.

Sakız ayaklanmasının bastırılmasının diğer bir ders kitabında daha yüzeysel olduğu görülmektedir. “*Yunanların Paniğe kapılmalarını isteyen Türkler Sakız’ı aldı(Paskalya 1822) ve Avrupa’da büyük heyecan uyandırdı, Rum nüfus (ölü 23.000 ve 47.000 tutuklu) katledildi*”²⁶⁰.

Burada verilen bilgiler ve sayısal veriler ulaştığımız kaynaklarda da benzer şekilde dile getirilmiştir²⁶¹. Fakat burada dikkatimizi mevcut otorite Osmanlı Devleti’nin isyanı bastırması *felaket* olarak nitelenirken dünya kamuoyu da bu nitelemeye destek olmuştur. Burada unutulmuş husus isyanın bastırılması Osmanlı Devleti’nin yasal hak ve görevidir. Bu isyanın bastırılması sırasında halkın katledildiği dolayısıyla Türklerin *katil* olduğu, adanın yakılıp yıkıldığı ifade edilmiştir. Ancak halkın çıkarılan fermanlarla uyarıldığı belirtilmemiştir. Şöyle ki 1821 Yunan isyanı sırasında Sultan II. Mahmud defalarca gönderdiği fermanlarda; Osmanlı Devleti’nin durumundan ve şimdiye kadar gayr-i müslimlere karşı âdil ve hoşgörülü davranışından bahisle, diğer Rumlar’ın isyancılara katılmamasını, isyancılarla işbirliği yapanların cezalandırılacağını, isyana teşebbüs etmeyen kendi halinde işiyle-gücüyle meşgul olan Rumların ise her türlü saldırıdan korunacağını bildiriyordu²⁶².

Sonuç olarak Sakız adasındaki bu isyan bastırılmıştır. Fakat isyanın bastırılmasından kısa bir süre sonra Yunanlar ve Sakız adasında yaşayan halk Kaptan Paşa komutasındaki donanmaya saldırmıştır²⁶³. Bu durum incelemiş olduğumuz ders kitaplarında “*Sakız sakinleri ve Yunan savaş gemisi kaptanları intikamını Haziran 1822 yılında aldı. Kaynak olmamasına rağmen zayıf Yunan filosu, denizde büyük bir deneyimi olan Yunan ustaların ve denizcilerin cesareti ile Yunanların Ege’de önemli savaşları kazanmasını sağladı*”²⁶⁴.

Sakız Adası karşısında Çeşme boğazında Osmanlı filosunun amiral gemisi ve 200 denizci ile Kara Ali vardı. Savaş gemisi kaptanı Psariaros Konstantinos

²⁶⁰Modern ve Çağdaş Tarih, s.31.

²⁶¹Arzu Etensel İldem, *a.g.e.*,s.125; Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.281.

²⁶²Nuri Köstüklü, “Kıbrıs Rum Kesimi Tarih Ders Kitaplarında “Türk” ve “Türkiye” İmajı”, *International Burch Üniversitesi I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Saraybosna 17-19 Mayıs 2013*, s.220-221; Ayrıca Sultan II. Mahmud’un 1821 Yunan İsyanı dolayısıyla yayınladığı fermanlar ve bunlarla ilgili ayrıntılı değerlendirme için bkz., Nuri Köstüklü, *1820-1836 Yıllarında Hamid Sancağı ve Türkiye*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi yay., Konya 1993, s.27-38.

²⁶³Hammer, *a.g.e.*, C.IX, s.282.

²⁶⁴Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze), s.27.

Kanaris, tehlikeli cesur girişimi gerçekleştirmiş, Panhelenizm'in minnetle kalbini kazanmıştır. Ünü dünya geneline ulaştı, Yunan kahramanlıkları şaşkına çevirdi. Karanis Türklere karşı ikinci darbe'de başarılı oldu, büyük yelkenli bir Türk filosu yandı”²⁶⁵ şeklinde yer alırken incelemiş olduğumuz diğer bir ders kitabı olan *Modern ve Çağdaş Tarihi*'nde de benzer bilgiler verilmiştir²⁶⁶.

İncelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* adlı ders kitabında Türk filosunun yakılması olayından sonra Sultan tarafından 1821 yılında Yunan ayaklanmasının bastırılması için Osmanlı Ordularının komutanlığına getirilen Dramalı Mahmut Paşa'nın Mora Yarımadasında ilerlerken 26 Temmuz 1822 tarihinde Dervenakia'da aldığı ağır yenilgiden bahsedilerek şu bilgilere yer verilmiştir: “*Devrimi yöneten Teodoras Kolokotronis liderliğindeki Yunan kuvvetleri tarafından Dervenakia'da Dramalı Mahmut Paşa'nın büyük ordusu tamamen imha edildi (26-28 Temmuz 1822)*”²⁶⁷.

Burada Dramalı Mahmut Paşa'nın ordusunun tamamen imha edildiği doğru değildir. Dramalı Mahmut Paşa almış olduğu yenilgi sonrasında kırk bin askerden geriye kalan altı bin askerle Gördüş'e (Korinth) geri çekildiği bilinmektedir²⁶⁸. Ayrıca bu konu hakkında Hammer'ın Büyük Osmanlı Tarihi adlı eserinin IX. cildinde Kolokoronis – Dramalı Mahmut mücadelesi hakkında ilginç olan şu bilgiler verilmiştir: “... Küçük Rum ordusu, Türkleri memleketinden çıkarabilecek kudrette değildi; fakat Türkler de ona taarruz etmediler. En sonunda Mora'nın bu tahkimli mevki de düştü... Türk kuvvetleri komutanı Dramalı Mahmut, Kaptan Paşa'nın henüz gelmemesi, mühimmatın tükenmesi ve orduda hastalıkların baş göstermesi yüzünden, daha ağustos başlarında, Kolokotronis'in ve İpsilanti kardeşlerin komutalarındaki Rum ordusunu imha edemeden veya hiç olmazsa dağıtamadan, ricat zorunda kaldı”.

Ancak bilindiği üzere asiler, üstelik İstanbul'dan talimata uyarak çok mülayim davranan Türk komutanının barışçı tekliflerini reddetmişlerdi. Bunlar, yorgun düşmüş Türklerin Korinthos'a giden yol üzerindeki dar boğazlarda yollarını kesmek

²⁶⁵ A.g.e., s.29.

²⁶⁶ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.31.

²⁶⁷ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.29.

²⁶⁸ (http://tr.wikipedia.org/wiki/Dramal%C4%B1_Mahmut_Pa%C5%9Fa; erişim tarihi:04.09.2013).

istiyorlardı²⁶⁹. Şimdi bu olayın devamını ders kitabında yer aldığı şekilde vermeye çalışalım.

“Ani genel saldırı Türkleri şaşırttı. Onlar çalılardan ve kayalardan akın eden savaşıları görünce yangın çıkardılar... Hatta birçoğu kurtuluş uğruna atlarını, eşyalarını terk etti, bu eşyaları özensizce hayvanların altında kaldı ve herkes korkmuştu... Ancak Kutsal Sosti'nin Yunan gücü çok az idi ve binlerce düşmanın geçişini önleyici olarak yetersiz oldu. Çok sayıda Türk ordusu geri çekilmeden üzerlerindeki kanlarla ilerlediler...”²⁷⁰.

Burada verilen bilgileri değerlendirecek olursak; Türk askerlerinin ilerlemesi ve isyancılara ganimet bırakması şu şekilde olmuştur: Teselya Beyi'nin komutasındaki süvariler isyancılar tarafından zor duruma düşürülmüştür. Bunlar ancak Korinthos'tan gönderilen topların yardımı ile ve tekrar tekrar taarruzlar yapmak suretiyle ağır kayıplar pahasına kendilerine yol açarak ilerlediler. İsyancılara bırakılan ganimet ise incelemiş olduğumuz kaynaklarda belirtilmemiştir. Ancak ağırlıkları geride bıraktıkları için Rumlara kalan ganimetin zengin olduğu kaynaklarda geçmektedir²⁷¹.

İncelemiş olduğumuz ders kitabının konu devamında Suli'nin Türkler tarafından alınması üzerinde durulmuş ve bilinen ansiklopedik bilgiler verilmiştir²⁷².

Osmanlı Devleti isyan hareketlerini bastırılmaması ve çatışmanın uzayıp gitmesi nedeniyle çözüm arayışında olduğu sırada Metternich'in tavsiyesine uyararak, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan, Mora ve Girit valiliğini kendisine vermek şartıyla yardım istedi. Mehmet Ali Paşa'nın bu teklifi kabul etmesi ile Temmuz 1823'de İskenderiye'den altmış gemi ve on altı bin askerle hareket eden M. Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Navarin'e geldi²⁷³. Bu durum incelemiş olduğumuz ders kitaplarında da şu şekilde yer almıştır: *“Girit ve Mora devriminin bastırılması için 1824 yılında Padişah tarafından Mısır hükümdarı Mehmed Ali'ye bir anlaşma teklifi geldi. Nitekim Mısır ordusu Girit İsyanı'nı bastırmıştır”²⁷⁴.*

²⁶⁹ Hammer, a.g.e., C.IX, s.290.

²⁷⁰ Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.29.

²⁷¹ Hammer, a.g.e., C.IX, s.290.

²⁷² Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.29; Hammer, a.g.e., C.IX, s.291.

²⁷³ Arzu Etensel İldem, a.g.e., s.125; M. Murat Hatipoğlu, a.g.e., s.23; Süleyman Kocabaş, a.g.e., s.68.

²⁷⁴ Modern ve Çağdaş Tarih, s.31; Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.29.

1825 yılının başında İbrahim (Mehmed Ali'nin oğlu) iyi organize edilen düzenli ordunun başında Peloponnesse'ye doğru yola çıktı. İç savaş nedeniyle meşgul olan Yunan kuvvetleri tarafından ciddi bir direnişle karşılaşmadı. Onu durdurmak için Papaflessa (Yunan vatansever rahip ve eski hükümet yetkilisi) 20 Mayıs 1825 – Maniaki Savaşı- kahramanca çabasının hiçbir etkisi olmadı. Dimitrios İpsilanti, Constantinos Mavromichalis ve Makriyannis sadece Mills ve Argos yakınlarındaki alanda İbrahim güçlerini vurmaya başardı (13 Haziran 1825)''²⁷⁵.

Ders kitabında bilinen bu ansiklopedik bilgilerden sonra Mısır-Türk kuvvetlerinin birleşmesi ve Misolongi kuşatması ve alınmasına şu şekilde yer verilmiştir: "1826 yılında İbrahim kuvvetleri Mahmud Reşit Paşa'nın komutanlığına katıldı. Ayrıca Türk ve Mısır kuvvetleri Misolongi (Nisan 1825-Nisan 1826) (Batı Yunanistan şehri) kuşatması başladı, bu sırada şehir büyük Yunan dostu İngiliz Lord Byron'u kabul etmişti ve onun ölümüyle yas vardı. Yunanlara karşı hassasiyeti vardı ve onu tüm Avrupalılar severdi. Kuşatma Yunanların kahramanca göçü ile 10-11 Nisan 1826 gecesi sona erdi. Katliama yol açması Avrupa'da büyük heyecan uyandırdı"²⁷⁶.

İsyanın bastırılması ile ilgili vermiş olduğumuz bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Misolongi'nin geri alınmasıyla Yunan isyanı bastırılmış sayılırdı; fakat Avrupalı büyüklerin işe karışmaları, meseleye yeni bir boyut kazandıracaktır. Şimdi isyanın ikinci devresi olan milletlerarası özellik taşıyan ve dış müdahalelere sahne olan gelişmeleri değerlendirmeye çalışalım.

Bastırılmakta olan isyanlara ilk önce sadece tepki şeklinde yaklaşan Büyük Devletler, Mehmet Ali Paşa'nın isyanı bastırmadaki başarısı ve isyanın bastırılması karşılığında II. Mahmut tarafından vaat edilen Girit ve Mora'nın Mehmet Ali'nin yönetimine geçmesinin çıkarlarına zarar verebileceğinden korktukları için Yunan isyan hareketlerine diplomatik yardımları yetersiz kalınca askeri yardımlar Yunan Krallığı kurulana kadar artarak devam etmiştir.

Bu durum incelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* adlı ders kitabında ise şu şekilde yer almıştır: "Yunan devrimine Avrupalı

²⁷⁵ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.31.

²⁷⁶ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.29; *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.31; Ayrıca büyük Yunan dostu olarak ifade edilen Lord Byron ve diğer Yunan dostları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Richard Clogg *a.g.e.*, s.54.

büyük güçlerin ilk tepkisi elbette olumsuz oldu, beklendiği gibi her zaman soğuk gözlemciydiler, öyleydiler çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun genel meşruluğu, istikrarı ve bütünlüğünden yanalardı. Yunan devrimi ile meşrutiyeti geri getirmeye yönelik desteklenen Yunanlar, ek olarak yetkililerden ulusun kendi kaderini belirlemesi ve halk egemenliği için yardım aldılar”²⁷⁷.

Ders kitabında “Yunan devrimine Avrupalı büyük güçlerin tepkisi elbette olumsuz oldu, beklendiği gibi her zaman soğuk gözlemciydiler” ifadesi tartışmalıdır. Çünkü Avrupa'nın isyanın ilk zamanlarında âsilerin yanında olduğu bilinmektedir. İsyân sırasında yaşanan gelişmeler bu tespitimizi doğrulamaktadır. İsyân sırasındaki bu gelişmelerden bahsedecek olursak; ilk olarak Mart 1823'de İngiliz Dışişleri Bakanı Canning, Yunan âsilerini muharip olarak tanıdıklarını ilan etmesiyle başlayan diplomasi, 1824'de Rusya'nın Osmanlı egemenliği altında özerk üç Yunan prensliği formülünü ortaya atmasıyla devam etti²⁷⁸.

Büyük Güçlerin Yunan isyanına diplomatik desteklerinin askeri desteğe dönüşmesi ise şu şekilde olmuştur. Rus Çar'ı Aleksandr'ın ölümü üzerine yerine geçen I.Nikola Bükreş Antlaşmasının uygulanmasını şikâyet konusu yaptı. Rusya'nın etkinliğini arttırmasını istemeyen İngiltere İstanbul elçisi Stratford Canning'e Babıâli ile görüşmelere başlaması için talimat verdi. Diğer taraftan da İngiliz-Rus ittifakı arabuluculuğunun kapısını da aralamak amacıyla, Şubat 1826 tarihinde Dük Wellington da özel bir görevle Çar'a gönderildi.

Osmanlı hariciyesiyle görüşmelere başlayan Stratford Canning, ateşkes sağlanması ve Yunanlar ile barış yapılması hususunda geçerli ve ikna edici bir bahane bulmakta zorlanmıştır. Zira Mora'da şartlar tamamıyla Osmanlı Devleti'nden yanaydı. Henüz dize getirilmiş asiler lehine Sultan'dan taviz talebinde bulunmak gülünç olacaktı. Yunan meselesinin artık tartışılmaya değer bir konu ve gaile olmaktan çıktığını ifade eden Türk tarafı, elçinin arabuluculuk ve barış önerilerini reddetti. Bunun üzerine Rusya ile İngiltere'nin birlikte hareket etmeleri öngörülerek 17 Mart 1826 tarihinde Petersburg Babıâli'ye bir ulti-matom verdi. Geçmiş antlaşmalarla Rusya'ya verilen taahhütlerin yerine getirilmesini isteyen ve Yunan

²⁷⁷ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.25.

²⁷⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V, 7. baskı, TTK, Ankara 1999, s.116; Sina Akşin, “II. Mahmut'un Padişahlığı (1808-1839) ve Islahatın Yeniden Canlanması”, *Türkiye Tarihi*, C.III, Cem yay., İstanbul 2009, s.109.

sorununa değinmeyen ultiatom, bir anlamda İngiltere ve Rusya'nın karşılıklı beklentilerinin diplomatik bir tezahürü gibiydi.

Ültimatom, Wellington'un Çar'ı İngiltere'nin çizgisine getirmeye ikna ettiği ve Nicholas'ın Yunan meselesini açıkça İngilizlere bıraktığı şeklinde yorumlandı. Sonunda iki devlet arasında, 4 Nisan 1826 tarihinde St. Petersburg Protokolü imzalandı. Buna göre, Yunanistan Osmanlı Devleti'ne tâbi, her yıl vergi veren özerk bir devlet olacaktır. İç işlerinde tamamen özgür olmakla birlikte, idarecilerin atanmasında Sultan'ın da muvafakati aranacaktır. Türk nüfusu Yunanistan'dan ayrılacak, geride bıraktıkları mal ve mülkleri tazmin edilecektir. Yunanistan'da barışın tesis edilmesi için bundan sonra yapılacak müzakereler Rusya'nın diplomatik desteğinde, aracı devlet sıfatıyla İngiltere tarafından yürütülecektir. Bağımsız bir Yunan devleti yolunda atılmış ilk adım ve ilk diplomatik belge anlamına gelen protokol, içişlerine yönelik bir müdahale olduğu gerekçesiyle Bâb-ı Âli tarafından reddedilmiştir. Osmanlı-Rus sorunlarına değinmeyen bu antlaşmayla, Londra amacına ulaşmış, Yunan meselesini bu sorunların dışında tutarak, planladığı şekilde denetimi eline geçirmiştir.

İngiltere ve Rusya, Sultan üzerinde daha etkili olması için protokolü Avusturya, Prusya ve Fransız hükümetlerine de bildirerek, antlaşmaya katılmalarını istediler. Başından beri isyanın karşısında yer alan Metternich protokolü reddetti. Prusya da onu izledi. Böylece bir Avrupa sorunu haline gelen Yunan meselesinde Avusturya dışarıda kalmış oldu. Fransa protokole katılmayı kabul etti.

Uluslararası baskının artmaya başladığı bu dönemde, Sultan Mahmut, Mart 1826 Rus ultiatomunda bahsedilen konular üzerinde görüşmeyi kabul ettiğini bildirdi. Yeniçeri Ocağını kaldırarak düzenli ve modern bir ordu kurmakta olan Sultan, hem zaman kazanmak, hem de Rusya ile olan sorunları çözüme bağlayarak olası bir Rus müdahalesi ve savaşını engellemek niyetinde idi. Rusya ile yapılan görüşmeler sonucunda, 7 Ekim 1826 tarihinde Akkerman Antlaşması imzalandı. Rusya'nın taleplerini kabul eden antlaşma, Bâb-ı Âli'ye bir soluk verirken, Sultan'ı en çok memnun eden husus Yunan meselesinin antlaşmaya girmemesi idi.

Akkerman görüşmelerinden dolayı Fransa'nın Nisan protokolüne katılımı gerçekleşmemişti. Ancak 6 Temmuz 1827 yılında gerçekleşti. İngiliz, Rus ve Fransız hükümetleri bu tarihte Londra'da bir araya gelerek yeni bir antlaşma

imzaladılar. Londra Antlaşması esas itibariyle Petersburg Protokolü'nün aynıydı. Özerk bir Yunanistan'ın üç devlet tarafından da tanındığı antlaşmanın farklı ve en önemli yanı, Bâb-ı Âli'nin şartları kabul etmeyerek barışa yanaşmaması halinde, Osmanlı Devleti'ni ikna için üç devletin tüm olanak ve güçlerini kullanacaklarına dair hükmüydü. Bu bağlamda, ortak oluşturulacak bir deniz gücünün bölgede toplanarak Sultan'ın tehdit edilmesi yükümlülüğünü de katılımcı devletler kendilerine tanımışlardı. Osmanlı Devleti, yine bağımsız bir devletin içişlerine yapılan bir müdahale olarak gördüğü bu antlaşmayı kabul etmediğini bildirdi²⁷⁹. Bunun üzerine Yunan bağımsızlığına giden yolun son dönemeci Navarin Baskını yaşandı. Bu baskın, Navarin'de demirlemiş olan Osmanlı-Mısır birleşik donanmasının 20 Ekim 1827'de İngiliz, Rus ve Fransız birleşik donanması tarafından yok edilmesidir²⁸⁰.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında da Akkerman görüşmeleri hakkında benzer bilgiler verilmiş, devamında ise “*Bu düzenlemeyi kabul etmeyen Sultan'ın reddetmesi silahlı kuvvetlerinin müdahalesine neden oldu: Navarin Savaşında (8 Ekim 1827) İngiltere, Rusya ve Fransa filoları Türk filosunu yok etti*”²⁸¹ şeklinde bilgi verilmiştir.

1.2. Yunan Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişimi (1830-1908)

Navarin olayından sonra Osmanlı hükümeti, ortada harp durumu olmadığı halde donanmasını batıran üç devletten tazminat ve tarziye talebinde bulunmuştu²⁸². Bunun üzerine Osmanlı yönetimi ile üçlü devletlerin arası diplomatik yönden de açılmış ve adı geçen devletlerin elçileri İstanbul'u terk etmişlerdi. Kesilen münasebetlere rağmen İngiltere ve Fransa Osmanlı ile yeniden çatışmaya girmek niyetinde değilken, Rusya 1828 Nisan'ında Osmanlı Devleti'ne harp ilân etti. Askeri bakımdan hiç de iyi durumda bulunmayan Osmanlı Devleti ile Ruslar arasındaki savaş Rusya'nın üstünlüğüyle sonuçlandı. Mütâreke istemek zorunda kalan Osmanlı Devleti ile Edirne'yi işgal etmiş olan Ruslar arasında 2-14 Eylül 1829 tarihleri

²⁷⁹Erdal Çetintaş, “Doğu Akdeniz Politikaları Çerçevesinde Avrupalı Devletlerin Yunan İsyanına Desteği; Kamuoyu Desteği, Diplomatik Destek, Silahlı Destek”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S.22, Ankara 2007, s.99-100.

²⁸⁰Yunus Emre Tekinsoy, *a.g.t.*, s.10;Ayrıntılı bilgi için bkz.,Serap Toprak, *a.g.m.*, s.326-327.

²⁸¹*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.32,36;*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.25.

²⁸²Enver Ziya Karal, *a.g.e.*,s.118.

arasında barış görüşmeleri yapıldı ve 14 Eylül 1829'da Edirne Antlaşması imzalandı²⁸³. Bu durum incelemiş olduğumuz ders kitabında “*Rus – Türk savaşında Türklerin yenilmesi nedeniyle Sultan Yunan Sorunu hakkında Büyük Güçlerin tüm kararlarını kabul etmek zorunda kaldı (Edirne Antlaşması 14 Eylül 1829)*”²⁸⁴ şeklinde yer almıştır.

Edirne Antlaşmasının başlıca hükümleri ise şunlardır;

- Ruslar, Rumeli yakasında, Tuna nehrinin ağzındaki adalar müstesna, Osmanlılardan almış oldukları toprakları geri verecekler. Prut nehri, harpten önce olduğu gibi Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır olacak.
- Doğu Anadolu'da Poti, Anapa, Ahıska, Rusya'ya bırakılacak.
- Rus ticaret gemilerine boğazlardan geçiş hakkı tanınacak. Rus halkından olanlar Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilecekler.
- Eflâk ve Boğdan'a yeni haklar tanınacak; Eflâk-Boğdan beyleri hayat kaydı şartıyla atanacak, Eflâk-Boğdan'daki kaleler yıktırılacak, Türk askerleri bundan böyle bu iki eyalette bulunmayacak.
- Akkerman antlaşması ile Sırbistan'a tanınmış olan imtiyazlar bu antlaşma ile tasdik edilmiştir.
- Osmanlı Devleti, Rusya'ya on taksitte ödemek üzere on bir buçuk milyon duka altını tazminat olarak ödemeyi yüklenmektedir.
- Osmanlı Devleti, 4 Nisan 1826'da Yunanistan probleminin çözülmesi hususunda İngiltere ile Rusya arasında imzalanmış olan Sen-Petersburg protokolünü tanımayı kabul edecektir²⁸⁵.

Edirne Antlaşmasından beş ay sonra 3 Şubat 1830'da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan yeni bir Londra Protokolü ile bağımsız Yunanistan'ın kurulduğu ilan edilmiştir²⁸⁶. Bu protokol ile Yunanistan'ın devlet şekli, sınırları ve bağımsızlığı milletlerarası seviyede belirlenmiştir²⁸⁷. Yunanistan'ın kuruluşuyla ilgili olarak verilen bu bilgiler ders kitabında “*1830 tarihinde İngiltere, Rusya ve Fransa*

²⁸³M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.25.

²⁸⁴*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.36.

²⁸⁵Edirne Antlaşması için bkz., Şerafettin Turan, “1829 Edirne Antlaşması”, *AÜDTCFD*, C.IX/1-2 (Mart-Haziran 1951), s.111-151; Ramazan Tosun, *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri'deki Rumlar*, Tolunay yay., Niğde 1998, s.23-24.

²⁸⁶Yunus Emre Tekinsoy, *a.g.t.*, s.10.

²⁸⁷M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.25.

tarafından imzalanan kurtuluş protokolü ile Yunanistan ilk kez uluslararası diplomatik protokolde bağımsız, egemen bir devlet olarak tanındı”²⁸⁸ şeklinde yer almıştır. Ayrıca Yunanistan’ın kurulması ile ilgili olarak diğer ders kitaplarında şu bilgilere yer verilmiştir:

“19.yüzyılda Balkanlarda ulus devletini ilk kez oluşturan ulusal devlet Yunanistan oldu. Bunda 19.yüzyıl boyunca özellikle ortalarından sonra ulusal bilincin oluşumu (Batı Avrupa etkisi) ile Balkanlarda artan ekonomik ve kültürel işbirliği rol oynadı. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun iç sorunları bölgede Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin gelişmesine ve Avrupa’daki ulusal fikirlerin genel olarak ortaya çıkmasına katkıda bulundu”²⁸⁹.

Diğer bir ders kitabında ise; “Yunan devleti, Osmanlı Türklerine karşı Yunanlar tarafından yapılan savaşın ürünüydü ve Avrupa’nın üç büyük gücü (İngiltere, Fransa ve Rusya) ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanması, monarşi rejimin isteklerinin uzlaştırılması ve bağımsızlık için Garantör kuvvetler haline geldiler. Devlet ve statü meseleleri ile önümüzdeki elli yılın hem iç hem de dış ilişkileri büyük ölçüde belirlendi”²⁹⁰ şeklinde bilgi verilmiştir.

Yunanistan Krallığı’nın kuruluşunun ders kitaplarında nasıl yer aldığını göstermeye çalıştık; şimdi Yunan Krallığının sınırları ve Megalo İdea üzerinde durmaya çalışalım.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi 3 Şubat 1830’da imzalanan Londra Protokolünde Yunan Krallığının sınırları belirlenmişti. Bu belirleme ile Yunanistan oldukça küçük bir ülke idi. Ege adalarının büyük bir kısmı, Trakya, Makedonya ve Teselya sınırların içinde değildi. Bu sınırın Yunan iddialarının ve hedeflerinin çok altında olması nedeniyle Yunan Krallığı, Megalo İdea hedefine ulaşmak için yayılcı siyasetine devam edecektir.

Tarihi Konular II adlı ders kitabında “1832 yılında kurulan 800.000 nüfuslu Yunanistan Krallığına Mora, Evia, Sporades, Cyclades, Stevez ve Amvrakikas (Arta)– Pagasitikos (Volos) sınırına kadar olan yerler Yunanistan’a dâhil edildi.

²⁸⁸ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.36-37.

²⁸⁹ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.48; *Tarihi Konular II*, s.87; Utku Kırıldökme, “Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46, Güz 2010, s.401-424.

²⁹⁰ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.34.

Balkanlarda ve Küçük Asya’da 3 milyon Rum olmasına rağmen 1830 sonrasına kadar Osmanlı egemenliği vardı. Bu nedenle Yunan Devleti kuruluşundan itibaren köleleştirilmiş kardeşlerimizin sorunu ile karşı karşıya kaldı”²⁹¹ şeklinde bilgi verilirken *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar* adlı ders kitabında *Ulusal Toprakların Dağılımı* başlığı altında şu bilgiler verilmiştir:

“Yeni Yunan devletine Osmanlı’dan miras kalan en önemli sorun “ulusal toprakların” karmaşıklığı idi. Milli topraklar tespit edildi, Osmanlı’nın gayrimenkul özelliğindeki bölgeleri Yunan devletinin kontrolü altına girdi. Bu topraklar daha önce genellikle Osmanlı kurumlarına veya kişilere, bir mülkiyet veya bulundurma (tutma) hakkı ile aitti”²⁹².

Buraya kadar verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere krallığın sınırları içerisindeki nüfusun Osmanlı topraklarındaki Yunan nüfusunun üçte birinden daha az olduğu iddiasından doğan gerginlik nedeniyle bağımsızlığın kabul edilmesinden sonra irredantizm (yitirilen toprakları geri alma) Megalo İdea projesi devam etmiştir.

Megalo İdea incelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)* adlı ders kitabında “Yeni devletin sınırlı topraklarda kuruluşu Megalo İdealinin gelişimine, milletin ve diğer Rumların yayılma mücadelelerine katkıda bulundu”²⁹³ şeklinde yer verilmiş, konu devamında İredantizm ve Megalo İdea şu şekilde açıklanmıştır:

“Megalo İdea ve irredantizm (dil, din, soy ve kültür birlikteliği), ele geçirilmemiş tarihi Yunan şehirlerinin bağımsızlığı için ulusal vizyonumuz ve politikamız. Megalo İdea’daki kararlardan olan tarihi Yunan yerlerinin bağımsızlığının sağlanması konusu geniş bir toplumsal uzlaşma yarattı. Böylece yayılmacı politikanın yürütülmesinde destek alınmıştır.

Mutlakiyet döneminde Megalo İdea uygulamasının sadece sönük belirtileri ortaya çıkarken, 1848 yılında Megalo İdea’nın karakteri genişleyen bir boyut anlamında kullanılmıştır. Yunan Devleti’nin Osmanlı İmparatorluğu ile dostça bir arada yaşaması lehine oldu, idari yapısının kuvvetlendirilmesi ve üretken kaynaklarla iç kalkınma ile gelecekte Megalo idea’nın gerçekleştirilmesi için güvenli

²⁹¹ *Tarihi Konular II*, s.87.

²⁹² *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.21.

²⁹³ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.34.

koşulları sağlamıştır. Onların (Avrupa'nın) görüşüne göre Türkiye'deki isyan tahrikleri için tek tük çabalar sadece Osmanlı hükümetinin düşmanlığına, Osmanlı İmparatorluğunun Yunanlara sert misillemede bulunmasına neden oldu ve Yunanistan'da kargaşa oldu. Yunanistan topraklarının küçük olması diğer idari bölgelerde başarısızlığa ve ekonomiyi sürdürememeye neden olduğuna inanılıyordu. Onlar "Türkiye ile bir dostluk ilişkisi sürdürmek mümkün değildir" diyorlardı ve Osmanlı İmparatorluğuna açıkça bir saldırı için elverişli bir uluslararası durum beklenecekti bu 1821 yılında olduğu gibi bozgunla sonuçlandı"²⁹⁴.

Yunan Krallığı'nın kurulmasından sonraki dönemde Osmanlı Devleti'nin siyasi olayları incelemiş olduğumuz ders kitaplarında da yer almıştır. Şimdi 1830 Yunan Krallığının kuruluşundan 1909 yılına kadarki dönemin siyasi olaylarının ders kitaplarında nasıl yer aldığına bakalım.

İlk olarak Boğazlar Sorunu'nun ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili olarak kısa bir bilgi vererek, incelemiş olduğumuz ders kitaplarında verilen bilgilere bakacak olursak;

Mısır, Fransa için büyük önem arz etmekteydi. Çünkü İngiltere'nin önünü burada keserek Doğu Akdeniz'de hâkim konuma gelecek, dolayısıyla Hindistan yolunu denetim altına almış olacaktı. Bu konu hakkında Fransa Dışişleri Bakanı Talleyran hükümetine şöyle bir rapor sunmuştu: "Mısır, gerek Hindistan, gerek diğer yerlerin ticareti bakımından bize sınırsız yararlar sunmaktadır. Girit ve Limni adaları ise bize, Ege Denizi'ne ve Çanakkale Boğazı'na egemenlik sağlar". Böylece Fransa, okyanuslarda İngiltere'ye kaptırılan üstünlüğü Akdeniz'i ele geçirerek bir kara devleti olmaktan kurtulacaktı. Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi karşısında zor durumda kalan Osmanlı Devleti, kendisine müttefik aramaya başladı. Bu arada Fransa'ya karşı Avrupa'da oluşan "koalisyon"dan müttefik bulması kolay oldu. Böylece Fransa'ya karşı Osmanlı-Rus (3 Ocak 1799), Osmanlı-İngiliz (5 Ocak 1799) ve 21 Ocak 1799'da birer ittifak antlaşması yapıldı. Osmanlı Devleti'nin yaptığı bu ittifaklardan özellikle Rusya ile yaptığı ittifak ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü Mısır işgali karşısında Rusya ile ittifak yapmasıyla bu devlet yıllardır hedeflediği Boğazlara ulaşma isteğini Bâb-ı Âli'nin izniyle elde etmiş oluyordu.

²⁹⁴Gösterilen yer.

Böylece Rus donanması ilk defa boğazlardan geçerek Akdeniz'e açılma imkânını bulmuştur. Rusların elde ettikleri bu imkânı daha sonra devamlı bir hak haline getirmek istemeleri, sonraki yıllarda “Boğazlar Meselesi” olarak gündeme oturtacak ve bu antlaşmayla Osmanlı Devleti o güne kadar hukuken bir Türk denizi sayılan Karadeniz'de, Rusya'nın varlığını ilk defa hukuken ve resmen kabul ediyordu. Her ne kadar Rusların bu durumu geçici bir izne ve antlaşma şartlarına bağlı ise de Ruslar, Osmanlı Devleti'nin zor durumlarından ve güçsüzlüğünden yararlanarak, Boğazlardan geçebileceğini anlamış oldular. Böylece “Boğazlar Meselesi”, tarih sahnesine çıktı. Ve ilk defa devletlerarası bir antlaşmada yer alarak devletlerarası siyasetin konuları arasına girmiş oldu²⁹⁵.

Boğazlar Sorunu incelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* adlı ders kitabında ise şu şekilde yer almıştır: “*Rus filosunun Akdeniz Boğazını geçmesiyle oluşan temel İngiliz endişesidir. Rusya'nın boğazın stratejik konumu işgal etme olasılığı, Doğu Akdeniz'in kontrolünün sağlanması için öncelikle İngiliz ve Fransa'nın çıkarlarını tehdit etmekteydi. Bu durum Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasını ertelemeye temel sebep oldu. Padişah ile beraber savaşa katılan Mehmet Ali Paşa'ya karşı Rusya'dan yardım istenildiği zaman Boğazlar Sorunu doruğa ulaştı.*

1833 yılında Rus filosu Haliç'e demirlemişti. Boğaz içindeki Rusların güçlü varlığı Sultan'ı rahatlattı ve Mısır Paşası ile Kütahya Barış Antlaşması (4 Mayıs 1833) imzaladı. Rus donanması, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Hünkâr İskelesi Antlaşması (8 Temmuz 1833) imzalandıktan sonra İstanbul boğazını terk etti²⁹⁶. Bu antlaşma ile Ege denizinden Rusya'ya doğru çıkış gemileri dolaylı olarak tanındı²⁹⁷.

Sultan II. Mahmud ve Mehmed Ali Paşa arasındaki silahlı çatışmanın devamı (1839) Londra'da Avrupa'nın beş büyük güçleri tarafından imzalanan Boğazlar Sözleşmesi (13 Temmuz 1841) ile sona erdi. Bu sözleşme kapsamında Rusya'nın

²⁹⁵Muharrem Dördüncü, “1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.III, S.1, 2001, s.78-79.

²⁹⁶*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.37.

²⁹⁷Hünkâr İskelesi Antlaşmasının maddeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.137-138.

Boğazlardaki ayrıcalıklı konumu sona erdi. Bu geçiş sözleşmesi söz sahibi büyük Avrupalı güçlerin ilk antlaşmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğunda kutsal toprakları/kutsal mabetleri olan Ortodoks ve Katolik rahipler arasındaki çatışmalar konusunda Rusya'nın yeni müdahalesi 1850 yılında meydana geldi. Ortodoks rahiplerine Rus İmparatoru I.Nikola destekçi oldu. Katolik Fransız İmparatoru Napolyon, Fransız İmparatorluğuna geçişi başından itibaren baskı altında tuttu. Abdülmecid'in her iki taraftan baskı görmesi istikrarsız bir duruma düşmesine neden oldu”²⁹⁸.

İkinci olarak Kırım Savaşından bahsedecek olursak;

Kırım Savaşı, Rusya'nın geleneksel güneye inme siyasetini gerçekleştirmek üzere harekete geçmesiyle başlamıştır. Ancak bu devletin yarattığı tehlike diğer Avrupa'nın büyük devletlerinin de çıkarlarına dokunmuştur. Bu nedenle bu devletler Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak Rusya'ya karşı bir Avrupa bloğu oluşturmuşlardır. Yapılan savaşta Rusya yenilmiş ve sonuçta 1856 Paris Antlaşması imzalanmıştır.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında Kırım Savaşı hakkında bilinen şu bilgilere yer verilmiştir:

“Rus askerlerinin savaş ilanı olmadan 1853 Mayıs ayında Tuna Beyliklerine girmesiyle savaş başladı. İngiltere ve Fransa'nın askeri ve deniz kuvvetleri (ağırlıklı olarak Fransa'nın desteği olmuştur) Güney Rusya'da Ruslarla karşılaştı ve Kırım yarımadasında savaş oldu.

Savaşın patlak vermesiyle Osmanlı'dan Avrupa'ya sınır dışı edilen Rus Ortodoks halklara Osmanlı'ya gelmeleri için çağrı yapıldı. Bu çağrılarla etkileşim ve devrimci kaynaşma gerçekleşti”²⁹⁹.

Diğer bir ders kitabında ise, “ 1854 Ruslar ve Türkler arasında Kırım Savaşı (1854 – 1856) patlak verdi. İngiltere ve Fransa hemen Sultan tarafına geçti ve savaş Rusya'nın Kırım adasına (Kırım Savaşı) kaydırıldı.

Sonunda Kırım Savaşı Rusya'nın yenilgisi ile sona erdi. Kuvvetlerin baskılarından kısa bir süre sonra Padişah tarafından Osmanlı İmparatorluğunun

²⁹⁸ Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.39.

²⁹⁹ A.g.e., s.39-40.

bütün vatandaşlarının ırk ve inanç eşitliğini sağlamak için Hattı Humayun (1856) olarak bilinen reformlar yapılmıştır”³⁰⁰ şeklinde bilgi verilmiştir.

Kırım Savaşı sonunda imzalanan 1856 Paris Antlaşması 1815 Viyana Kongresi'nden sonra bozulan Avrupa güçler dengesini yeni baştan düzenleyen bir belgedir. Avrupa devletleri bu antlaşmayla Rusya'nın daha önceki tarihlerde kendi lehine bozmaya çalıştığı Avrupa güçler dengesini, Osmanlı Devleti'ni de yanlarına alarak, kurmayı amaçlamışlardır.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında 1856 Paris Antlaşması ile ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir:

*“Avrupa'daki düşmanlıklar Ocak 1856 yılında sona erdi ve aynı yılın Mart ayında Paris Antlaşması (30 Mart 1856) imzalandı. Bu antlaşma Avrupalı büyük güçlerin güvenlik politikasına katkı sağladı, Karadeniz'in Tuna ağzına kadar özerk olacağı teyit edildi, Karadeniz tarafsız oldu ve büyük güçlerin korumasına verildi. Padişah 18 Şubat 1856 yılında ünlü ferman Hattı Hümayun'da hangi din veya kökenden olursa olsun vatandaşlarının tam eşitliğine söz verdi*³⁰¹. *Bu kararname ile Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimat (reformları) başladı. Kırım Savaşı Rusya'nın yenilgisi ile sona erdi. Avrupa'nın büyük güçleri İngiltere'nin koruması altında Osmanlı İmparatorluğunun kabulüne katkıda bulunmuştur*”³⁰².

Osmanlı siyasi hayatında bu olaylar yaşanırken Yunan Krallığında ise; Kral Otto 1863 yılında devrildi, yerine I.George adı ile Danimarka Kralı'nın 17 yaşındaki oğlu Prens William geçti. 50 yıl boyunca tahtta oturdu ve I. George'un dönemi Yunanistan Krallığı için genişleme dönemi olarak adlandırıldı.

I.George döneminde İngilizler, 1815 yılından beri kullanma hakkını bulundurdukları İyon Adaları'nı 1864 yılında Yunanistan'a devretti.

Rusya ile Osmanlı Devleti'nin savaşta olduğu 1881 yılında karmaşadan yararlanan Yunanistan, Teselya'nın bir kısmı ile bir takım bölgelerde bazı topraklar

³⁰⁰ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.59-60; *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.102.

³⁰¹ İslahat Fermanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.248-252.

³⁰² *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.40; *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.36.

aldı. Krallığın bu genişleme dönemi incelemiş olduğumuz *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar* adlı ders kitabında da benzer şekilde ifade edilmiştir³⁰³.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarının konu devamında Bulgar-Rus ilişkisiyle ilgili olarak şu bilgiye yer verilmiştir: “*Özerk Bulgar Kilisesi'nin Osmanlı yönetimi tarafından tanınması çabaları sonunda 1870 yılında başarılı oldu. Bulgarlar Rusya'daki birçok umutları desteklemektedir. Nitekim 1877 – 1878 yılları arasında Rus – Türk savaşından sonra kazanan Rusya, Bulgaristan ile Büyük Bulgaristan yaratmaya çalıştı(Ayastefanos Antlaşması 1878)*”³⁰⁴.

Osmanlı Devleti'nin 1878 yılında içişlerinde bağımsız prenslik olarak, 1908 senesinde ise tam bağımsız çarlık olarak tanıdığı Bulgaristan ve diğer devletlerin Makedonya Meselesi'nde faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Bu durum incelemiş olduğumuz *Tarihi Konular II* adlı ders kitabında şöyle ifade edilmiştir: “*Bağımsız Modern Yunan Devleti (1830) ve diğer Balkan Hıristiyan beylikleri (1829 Sırbistan ve 1878 Bulgaristan) kuruluşundan sonra Osmanlı boyunduruğundan Makedonya topraklarını kurtarmak için özellikle Yunanistan ve Bulgaristan arasında rekabet başladı*”³⁰⁵.

Ders kitabının yukarıdaki ifadesinden anlaşıldığı üzere Bulgarların, Yunanların ve diğer devletlerin müdahale etmesinin amacı *Osmanlı boyunduruğundan Makedonya topraklarını kurtarmak* olduğu belirtilmiştir. Şimdi Makedonya ve Makedonya Meselesi hakkında açıklama yaparak bu iddiayı değerlendirmeye çalışalım.

Makedonya; sahip olduğu coğrafi konumu itibariyle, Balkan Yarımadası'nın merkezi durumundadır. Gerek Anadolu'dan Avrupa'ya gerekse Avrupa'dan Akdeniz'e, hatta kuzeye, Rusya'ya açılan istikametlerin birleştiği bir düğüm noktası durumundadır. Askeri ve ticari yolların kavşağı durumunda olmasından dolayı Makedonya tüm devletlerin ilgi odağıydı³⁰⁶.

Makedon, Türk, Sırp, Arnavut, Yunan ve Ulah gibi pek çok etnik unsuru bir arada barındıran Makedonya'ya tarihsel süreçte pek çok müdahaleler oldu. Gerek

³⁰³ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.36.

³⁰⁴ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.48.

³⁰⁵ *Tarihi Konular II*, s.33.

³⁰⁶ Necati Çayırılı, “İzmir Basınına Göre Makedonya Meselesi(1908-1914)”, (<http://www.turansam.org/makale.php?id=200>; erişim tarihi: 20.10.2013).

Balkan devletleri gerekse büyük devletler, bölgede üstünlüğü ele geçirmek için faaliyetlerde bulunuyorlardı³⁰⁷. Döneme tanıklık eden Osmanlı aydınlarından biri olan Ahmed Selahaddin Bey, Makedonya Sorununda Avrupalı devletlerin tutumunu kavramak için Şark Meselesi'nin hiç olmazsa Berlin Kongresi'nden itibaren etraflıca incelemesi gereğini vurgulamıştır³⁰⁸.

Osmanlı Devleti'nin topraklarında ortaya çıkan ve çıkarılan sorunlar dikkate alındığında bunun daha çok dinî, mezhepsel ve milliyet farklılıklarının ön plâna çıkartılmasıyla oluştuğu görülmektedir. Genel olarak Makedonya sorunu da bu genel tarif içindedir. Ancak Sorunun daha iyi anlaşılabilmesi için Avrupa güç dengelerinin bölge üzerindeki hesaplarına kısa da olsa bir göz atılması uygun olacaktır.

İngiltere, o zamana kadar uygulaya geldiği Osmanlı Devleti'nin topraklarını koruma siyasetinden vazgeçerek artık Osmanlı Devleti'nin yaşamını sürdürmesinin imkân olmadığını dolayısı ile kendisinin de mümkün olduğu kadar imparatorluk topraklarından pay alması gerektiğini düşünmüştü.

Bu noktadan hareketle Kıbrıs adasının kullanma hakkını Berlin Antlaşması'na vermiş olduğu destek karşılığı almıştı. Böylece Hindistan, Süveyş Kanalı, Akdeniz-İngiltere suyunu bir anlamda Rusya'ya karşı koruma düşüncesini gerçekleştirmişti. Ayrıca Rusya'nın Balkanlardaki nüfuzunun daha da artmasını engellemek için Osmanlı Devleti'nin bölgedeki reformlarını desteklemiş bunların takipçisi olmuştu.

Bölgede İngiltere'nin karşısında o dönemdeki en önemli rakip hiç şüphesiz Rusya olmuştu. İngiltere, Balkanların kontrolünü Avusturya ve Rusya'ya kaptırmamak için, Makedonya sorununu elinden geldiği kadar uluslararasılaştırma siyaseti takip etmişti. İngiltere'nin bu politikasını kendi çıkarları ile paralel gören Fransa ve İtalya da desteklemişti.

Rusya, geleneksel sıcak denizlere inme politikasının bir gereği olarak Balkan topraklarını kendi nüfuz bölgesi varsaymaktaydı.

Rusya bu politikasının bir uzantısı olarak 19. yüzyılın ilk döneminden itibaren bölgede Osmanlı Devleti karşıtı bütün fikir akımlarını destekledi. Politikasını daha

³⁰⁷Nuri Köstüklü, "Balkan Savaşının Arefesinde Rumeli'nin durumuna Dair Bir Osmanlı İstihbarat Görevlisinin Raporu ve Düşündürdükleri", *9. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Tebliğleri*, 16- 18 Haziran 2011, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., C.2, İstanbul 2011,s.289-295.

³⁰⁸Nimet Ayşe Bakırcılar, "Makedonya Sorunu Hakkında Bir Risale: Makedonya Mes'elesi ve Balkan Harb-i Ahiri", *History Studies*, C.3, S.1, 2011,s.17.

da etkin kılmak için 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile elde ettiği Osmanlı Devleti vatandaşı Ortodoks Hıristiyanların manevi koruyucusu sıfatının bütün sınırlarını zorlayarak Panortodoks ve Panslavizmi bölgede hâkim kılmaya çalıştı.

Rusya'nın bütün bu faaliyetlerini İngiltere, Avusturya-Macaristan ve Fransa Berlin Antlaşması ile bir nebze dengeleyebilmişlerdi. Bir anlamda Makedonya bu devletlerin hesaplaşmalarının da izdüşüm alanı olmuştu.

Dönemin büyük güçlerinden olan Fransa'nın da genel olarak politikası İngiltere'ye karşı bir denge siyasetini temellendirme üzerine kurulmuştu. Fransa, bir Akdeniz ülkesi olmasının gereği olarak Tunus'a yönelmiş, Avrupa'da da Almanya'yı dengelemek için Alsace-Lorraine konusuna özel bir önem atfetmişti. Kara Avrupa'sında da Almanya'yı dengelemek için Rusya'ya yakın bir politika izleme ihtiyacı hissetmişti. Bu gaye ile Balkanlar'da Almanya ve İngiltere'yi dengelemek için Rusya ile 1894'de Balkanların mevcut durumunun korunması amacıyla anlaşma yapmıştı.

Almanya ve İtalya ise o dönemde kendi yararlarının konunun Osmanlı Devleti'ni ilgilendirdiğini, sorunun uluslararası bir hale dönüşmesinin uygun olmayacağına inanıyorlardı.

Bölge üzerinde söz sahibi olan ülkelerden birisi de Avusturya- Macaristan idi. Bölgenin Avusturya'nın yaşam alanı olarak kabul edilmesi bu ilgiyi daha da artırmış aynı zamanda Rusya'nın Panslavist ve Panortodoks politikasına bir cevap oluşturmuştu. Avusturya-Macaristan'ın bölge üzerindeki ticaretinin yaygın olması, demiryolları, orman, maden işletmeleri, oldukça önemliydi. Ayrıca Selanik ve Üsküp ile Avusturya-Macaristanlı tüccarların yakın ilişkileri vardı. Avusturya-Macaristan da Fransa'nın bölge politikasını izlemiş mevcut durumun korunması için Rusya ile Mayıs 1897 yılında bir anlaşma imzalamıştı. Eğer mevcut durum korunamaz ise Yanya ile İşkodra arasında Arnavutluğun kurulması, geriye kalan Makedonya'nın da Balkan devletleri arasında paylaşılması öngörülmüştü. Balkan savaşlarından sonra hemen hemen bu plân uygulanmıştı³⁰⁹.

Tüm bu değerlendirmelerin ışığında ders kitabında yer alan bilgilerin yanında Bulgar Prensiğinin kuruluşundan itibaren yayılmacı bir politika izlediği ve gizli

³⁰⁹Ahmet Altıntaş, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S.2, 2005,s.75-76.

teşkilatlanmalara başladığı bilinmektedir. Bu nedenle Bulgarların, Yunanların ve diğer devletlerin müdahale etmelerindeki amacın *Osmanlı boyunduruğundan Makedonya topraklarını kurtarmak* olmadığı görülmektedir.

Makedonya sorunu devam ederken ortaya çıkan milliyetçi, laik ve meşrutiyetçi görüşe sahip olan kesime “Genç Türkler, Genç Osmanlılar, Jön Türkler” gibi isimler verilmiştir. Önceleri muhalif olan daha sonraları iktidar olacak bu kesimle ilgili olarak ders kitaplarında şu bilgilere yer verilmiştir:

*“Makedonya’da bunlar yaşanırken Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesinin belirtileri giderek artmıştı. Türk subayları, burjuvalar, aydınlar ve İttihat ve Terakki Örgütünün kurucuları tarafından Genç Türklerin hareketi (1908) başlatıldı. 1908 yazında yapılan duyuruyla başlangıçta Balkan halklarının sempatisine neden olan Jön Türkler bir anayasa yayınlanması için Sultan’ı zorladı. Ayrıca silahlı Yunanlar ve Bulgarlar için bir af çıkarıldı ve böylece Makedon mücadelesi sona erdi”*³¹⁰.

Diğer bir ders kitabında ise; “...Osmanlı Türkleri imparatorluğun parçalanmasını önlemek için ulusal bir hareket geliştirdi. Türk ulusal hareketinin belli başlı maddelerine yanıt olarak Avrupalı güçler araya girdi. Bu, Avrupa’daki Türk hâkimiyetini sona erdirmek için bölge halkının son çabaları oldu ve Sultan durumu kurtarmak için düşmanlarına karşı etkili bir cevap veremedi. 1908 yılındaki Jön Türk Hareketi, imparatorluktaki hakların eşitliğini vaat etmiş ve geniş bir reform programıyla imparatorluğun Türkleştirilmesi amaçlanmıştır”³¹¹ şeklinde yer almış, konu devamında Jön Türk Hareketi’nin Yunan siyasetini olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca 1908 Anayasası ile ilgili olarak ders kitabında yer alan resmin altında şu açıklama yapılmıştır³¹²:

*“Jön Türkler 1908 yılında galip hareketi ile Osmanlı İmparatorluğunu modernleştirmek için çalıştı. İmparatorluğun Türkleştirilmesi amacı için bütün milletlerin eşitliğini vadeden sözleri Rumlar ve Ermenilere yapılan zulümle suya düşecektir”*³¹³.

³¹⁰ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.68.

³¹¹ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.66-67.

³¹² Bkz., Ek: 4

³¹³ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.67.

1.3. Girit Sorunu (1821 – 1913)

Girit Sorunu'na değinmeden önce Girit Tarihi hakkında kısaca bilgi verecek olursak;

Tarihi M.Ö. 4000'lere dayanan Girit, Roma İmparatorluğu öncesinde birçok topluluğun göçlerine ve mücadelelerine sahne olmuştur. Roma döneminde ise korsan yatağı halini alan ada Roma'ya tehdit olmasıyla adanın tamamı ele geçirilmeye çalışılmış ve neticede ada M. Ö. 69-67 yılları arasında hâkimiyet altına alınmıştır.

Girit, buğday üretildiği sürece Roma İmparatorluğu'nun zahire ambarı oldu ve bir iskân bölgesinden ziyade bir üs olarak kullanıldı. Adanın sakinlerini deniz korsanlığından men etmek için de dört oturaktan ziyade gemi kullanmasını yasak ettiler. Romalılar, adadaki hâkimiyetlerini devamlı kılmak maksadıyla İtalya'dan bir kısım halkı getirip Knosos mıntıkasına yerleştirdiler. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye ayrılmasından sonra Bizans yönetimine geçen ada Makedonya eyaletinin altı vilayetinden birisi oldu³¹⁴.

Bizans hâkimiyetinden sonra 7.yüzyılda Araplar Girit'le ilgilenmeye başlamışlardır. Girit'e yönelik ilk Arap akınları Emeviler zamanında oldu. Muaviye döneminde 673 tarihinde Arap orduları bir yandan İstanbul'u muhasara ederken bir yandan da Doğu Akdeniz'in ticaret zengini olan Girit'e Rodos üzerinden saldırdılar. Fakat Araplar Girit'in fethini başaramadılar. Birkaç kez yağmalama amacıyla yapılan saldırıda önemli miktarda ganimetle dönen Arap donanması nihayet adayı 823 yılında fethetti. Arapların elinde olduğu yaklaşık yüz elli yıllık dönemde Girit'te mimari eserler meydana getirildiği bilinmektedir.

961 yılında yeniden Bizans egemenliğine giren Girit'te ilk iş olarak İslâm eserlerinin izleri yok edilmeye çalışıldı. Bu sırada uygulanan yoğun baskılar nedeniyle adadan dışarıya büyük oranda göç oldu ve nüfus bir hayli azaldı. Bizans'ın Girit'i tekrar ele geçirmesinden sonra adada tam bir huzursuzluk hâkimdi. Anlaşılan Girit halkı daha önce diğer bazı imparatorlar zamanında olduğu gibi şimdi de İmparator Alexi Comnenos devri saltanatında isyan ettiler. İmparator, 1182 tarihinde isyancıların üzerine kuvvet gönderdi ve kendilerine karşı itaatsizlik etmemelerini

³¹⁴Emin Ünsal, *Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2009), s.6.

emretti. Aksi takdirde ada halkının tamamının isyan sebebi ile idam edilebileceğini bildirdi³¹⁵.

Ada, 13. yüzyıldaki dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra Bizans tarafından Venediklilere satıldı. Venedikliler, adada egemenliklerini sağlamlaştırmak amacıyla anavatanlarından buraya insanlar getirerek yerleştirdiler. Adanın idaresini, “Dük” unvanını taşıyan bir genel valiye vererek beraberine de bir komutan ve iki müşavir verildi.

400 yılı aşkın süren Venedik egemenliği döneminde adada Cenevizlilerin teşvikiyle yirmi kadar ayaklanma çıktı. Ancak bunların hepsi de gittikçe artan bir şiddetle bastırıldı³¹⁶.

Osmanlı Devleti'nin Girit'i fetih hareketleri ise 1645 yılında Sultan İbrahim döneminde başlamış, yaklaşık çeyrek asır süren mücadeleler sonunda 1669'da tamamlanmıştır.

Adanın fethedilmesinden sonra ayrıcalıklı eyaletlerinden biri olan Girit'te bu ayrıcalıklar kendini idarî yapıda gösterdiği gibi sosyal yapıda da belirgin olarak ortaya çıkıyordu. “Türkler Girit'e ayak bastıkları günde yerli ahalinin din ve mezhep işlerine karışmayarak onları dinî merasimlerini ve ruhanî müesseselerini idarede tamamen serbest bıraktılar... Ana dilleri her türlü müdahaleden masun kaldı. Osmanlılar ihtida etmek suretiyle izdivaçlar altına giren yerli Rum kadınlarından doğan çocuklarına, anneleri tarafından Rumca olarak hitap ve terbiye edilmesine karşı bile kayıtsızlık gösterdiler ve şehir, kasaba ve köylerde karışık olarak oturan İslâm ve Hıristiyan halk arasında böylece konuşulan dil dahi Türkçe değil Rumca oldu”³¹⁷.

Bu suretle Girit'te daima dürüst ve yumuşak bir siyaset gütmüş olan Türk idaresi, gerçekten her zaman için burada en uygun bir idare şekli olduğu keyfiyetin de ispat etmiştir. Osmanlı Devleti'nin idaresizliği yüzünden Kandiye'nin fethinden 1821 Yunan İhtilâli'ne kadar geçen bir buçuk asırlık zaman zarfında kayda değer hiçbir vukuatın olmadığı görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin Girit'te sağladığı bu uzun sükûnet devresi özenli iç politikaya rağmen devam edemedi.

³¹⁵Emin Ünsal, *a.g.t.*, s.7-8.

³¹⁶*A.g.t.*, s.9.

³¹⁷*A.g.t.*, s.15.

Büyük Petro ile başlayıp artarak devam eden Rus tahriki, Fransız İhtilâli ile uyandırılan millet hisleri, bunlara ilâveten Osmanlı İmparatorluğu'nun gündün güne bozulan ve zayıflayan iç idaresi neticesinde baş gösteren ayrılma arzusu ve nihayetinde de bu arzuyu ateşlemek için kurulmuş olan Eteryâ cemiyetinin zehirli propagandası Girit'in halkını³¹⁸ da harekete geçirmeye kâfi geldi³¹⁹.

Daha öncede belirttiğimiz gibi 1821 ilkbaharında Mora'da patlak veren Yunan ayaklanması Mora ile sınırlı kalmamış kısa sürede Orta Yunanistan ve Girit'e de sıçramıştır. İsyanın Girit'e sıçraması incelemiş olduğumuz *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar* adlı ders kitabının *Girit'te Etnik Mücadele (1821 – 1830)* alt başlığında “1821'deki büyük ulusal devrim yerel koşulların devrimci hareketi organize etmek için son derece elverişsiz olmasına rağmen hızla Girit'e yayıldı”³²⁰ şeklinde yer alırken konu devamında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından gönderilen askerlerle isyanın bastırıldığı belirtilerek isyanın başarısız olmasının sebeplerine şu şekilde yer verilmiştir:

“Yunanistan coğrafi bölgeden uzak mesafede idi ve aradan geçen deniz Yunanistan ile diğer merkezlerin iletişimini, silah ve malzemeleri ile askeri operasyonların koordinasyonunu zorlaştırıyordu. Diğer bir sorun Müslüman nüfus toplam nüfusun %30'unu oluşturmastıydı”³²¹.

Yine aynı ders kitabının konu devamında İsyan'ın bastırılması ile 1831 yılından 1840 tarihli Londra Antlaşması'na kadar Girit'in yönetiminin Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya geçmesi “Padişah, on yıllık Mora devrimi sırasında vermiş olduğu hizmetlerden dolayı Girit adasını Londra Antlaşmasına kadar Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya bırakmıştır” şeklinde verilirken bu dönem *Türk – Mısır işgali ile Girit'te yeni bir döneme geçildi* “*Cilalı Kölelik*”³²² şeklinde tanımlanmıştır.

³¹⁸Girit halkı; çok koyu esmer, siyah saçlı ve Arap halkına çok yakın, orta boylu olarak görüldü. Son derece vahşi, barbar olmaları da ayrı bir özellikleridir. Sonuç olarak Grek ırkı ile hiçbir ilişkileri yoktur. Osmanlı döneminde Ada halkı Arap-Grek karışımı bir nüfustan oluşmaktaydı(Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.15-16).

³¹⁹Emin Ünsal, *a.g.t.*,s.16.

³²⁰*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.166.

³²¹*Gösterilen yer*; Sina Akşin, “II. Mahmut'un Padişahlığı (1808-1839) ve Islahatın Yeniden Canlanması”,s.141.

³²²*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.173; *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.64.

Burada Mehmet Ali Paşa'nın Girit yönetiminde bulunduğu dönemin ders kitabında "*Cilalı Kölelik*" olarak tanımlanması dikkatimizi çekmektedir. Şimdi bu ifadeyi bahsi geçen dönem hakkında bilgi vererek açıklamaya çalışalım.

Mehmet Ali Paşa zorla da olsa Girit yönetimini elde etmişti. Ancak Girit'te o zamana kadar işitilmemiş bir adalet sağladığı şüphesizdir. Mehmet Ali Paşa her şeyden önce Girit halkının gönlünü fethetmeye çalıştı. Ancak bunda pek başarılı olamadı. Çünkü onun temsilcileri uygar bir yönetimi sergileyemediler. Bu yüzden Murne'de silahsız bir gösteri oldu. Gösteriyi bastıran Mehmet Ali Paşa yönetimi 40 ileri geleni astı. Yalnızca durumu kurtarmak için bunlarla beraber birkaç Türk de asıldı³²³.

Bu dönemde adanın genel idaresi memleket meclisleri tarafından sağlanıyordu. Bu meclisler üç taneydi. Birincisi Kandiye'de, ikincisi Hanya'da ve üçüncüsü de Resmo'daydı. Bu meclislerin reisleri Mısır tarafından seçilmekte ise de üyeleri halk tarafından oluşturuluyordu. Meclisin görevi dinî meseleler ve mirasa ait konular dışındaki tüm sorunları çözümlenmek ve bunlarla ilgili kanun maddelerini tatbik etmektir³²⁴.

Girit adasında mali işler, meclis üyeleri arasından defterdar unvanıyla görevlendirilen kişinin sorumluluğunda idi. Bu kişinin yönetimi altında divan nazırları adıyla iki memur görev yapmaktaydı. Defterdar Kandiye'de, Divan nazırlarından biri Hanya'da diğeri ise Resmo'da oturmaktaydı.

Müslümanlar arasındaki dinî sorunlara kadılar bakardı. Miras konusundaki davalar ise yine kadının başkanlığında meclisten biri Müslüman diğeri Rum iki milletvekilinin hazır bulunmasıyla halledilirdi. Rumların kendi aralarındaki davalarında Rum yargıçlar da bulunurdu.

Girit adasının en önemli gelir kaynağı zeytinyağı ve sabun üzerinden alınan gümrük gelirleri olmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın Girit egemenliğinde bulunduğu döneme ait Fransız Mösyö Kaporol tarafından Fransızca olarak hazırlanmış ve daha sonra Türkçe'ye çevrilmiş bir layiha mevcuttur. Burada verilen rakamlara göre adanın gelirleri 9.300.000, giderleri ise toplam 7.925.000'dir. Buna göre yazar Girit'in gelirlerinden Mehmet Ali Paşa'ya bir kâr kalmayacağını bildirmektedir.

³²³Emin Ünsal, *a.g.t.*,s.34.

³²⁴*A.g.t.*,s.34-35.

Girit adasında Mehmet Ali Paşa yönetimi tarafından Mısır'dakine benzer bir gazete çıkarılmıştır. Türkçe ve Rumca olarak yayınlanan bu gazetede divan toplantılarındaki görüşmelerle ülke işlerine ait haberler yer alıyordu. Diğer taraftan bu dönemde yaygın olan bazı salgın hastalıklara karşı halk uyarılıyordu³²⁵.

Mehmet Ali Paşa döneminde, Mısır'da olduğu gibi Girit'te de bayındırlık işleriyle ilgili eserler vücuda getirilmiştir. Hanya ve Resmo limanları düzenlenmiştir. Adada fenerler ve kaldırımlar inşa ettirilmiştir ve Kandiye yakınlarında büyük bir su kaynağı meydana getirilerek bölgeye su sağlanmıştır.

Venedikliler ve Osmanlılar döneminde yapılan yollar özellikle ihraç ürünlerinin nakliyesinde yetersiz kaldığından önemli oranda yol ağı düzenlenmiştir. Adaya dört adet köprü inşa edilmiştir. Ayrıca Mehmet Ali Paşa yönetiminde biri Rumlara diğeri de Müslümanlara ait olmak üzere iki adet okul yapılmak istenmiş ancak tamamlanamamıştır.

Adada ticarî konular ticaret mahkemelerinde çözümlenirdi. Bu mahkemelerin üyeleri, Osmanlı vatandaşı, Rum ve Müslümanlar ile yabancı tüccarlardan oluşmaktaydı.

Bu dönemde ayrıca yerli veya yabancı birisi vefat ettiğinde, bunun vârisleri arasında rüşünü ispat edemeyen varsa, bunların alacağı mirasın idaresini üzerine alan "Eytam Sandığı" adıyla bir de sandık mevcuttu³²⁶.

Girit'te Mehmet Ali Paşa yönetimi hakkında vermiş olduğumuz bilgilerden anlaşılacağı üzere "*Cıvalı Kölelik*" ifadesi doğru değildir.

Mehmet Ali Paşa dönemi Girit hakkında yapılan bu açıklamalardan sonra asıl konumuz olan Girit Meselesine değinmeye çalışalım.

Girit Meselesi'nin ortaya çıkmasını Yunanistan'ın 1831 yılında bağımsızlığını kazanması ve ardından adayı ilhak etme fikrinin doğmasına bağlayabiliriz. Ders kitabında ise Girit Meselesi şu şekilde tanımlanmıştır: "*Giritli Rumların, Helenlerin çabaları ve Yunanistan'la Girit'in birliği için Yunan Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupalı güçlerin tutumuna Girit sorunu denilmiştir*"³²⁷.

³²⁵ A.g.t., s.35.

³²⁶ A.g.t., s.36.

³²⁷ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.64.

Girit meselesinin daha iyi anlaşılabilmesi için altı dönemde inceleyecek olursak; Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından Halepa Anlaşması'nın ilanına kadarki birinci dönem, Halepa Anlaşması'nın ilanından bu anlaşmanın devletçe tadiline kadar olan ikinci dönem, Halepa Anlaşması'nın 1889 yılında yeniden uygulamaya konduğu 24 Haziran 1896 tarihine kadarki üçüncü dönem, 1896 tarihinden itibaren Yunanların Girit'e donanma ve asker sevk ettikleri dördüncü dönem, Avrupalı devletlerin Girit'e muhtariyet ilanı ve adanın Osmanlı askerlerinden arındırması ile Osmanlı hâkimiyetinin son bulduğu tarihe kadarki beşince dönem ve son olarak da Balkan Savaşları sonucunda Girit'in Yunanistan'a terkine kadarki altıncı dönem şeklinde ayırmak mümkündür³²⁸. Şimdi Girit Meselesini belirtmiş olduğumuz altı dönem sıralamasına göre ders kitaplarında yer alan bilgileri vererek değerlendirmeye çalışalım.

İlk olarak Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından Halepa Anlaşması'nın ilanına kadarki birinci dönem üzerinde duracak olursak;

Avrupalı Büyük Güçlerin çıkarları gereği Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri Mora ve Girit'ten çıkarılarak Osmanlı yönetimine verilmiştir. Bu durum incelemiş olduğumuz ders kitabında da belirtilmiştir³²⁹. Konu devamında ise şu bilgilere yer verilmiştir:

“Tarihsel gelişmelerden önemli bir dönüm noktası Kırım Savaşı (1853 – 1856) idi. Sultan Paris Antlaşması (1856) ile Hıristiyan vatandaşları (din, kişisel özgürlük ve değerlerinin korunması) için önemli ayrıcalıkları Hattı Hümayun (İmparator yazısı) vermek zorunda kaldı. Hattı Hümayun hükümlerini Girit adasına uygulanmasını Türk yetkililerin reddetmesi, Emanuel Hanioti önderliğinde isyanın çıkmasına neden oldu (14 Mayıs 1858).

Sultan, uluslararası alanda baskı görmesi ve yeni bir devrim korkusuyla Giritli liderler ile görüşmeye zorlandı. Sultan 7 Temmuz 1858 günü Girit Hıristiyanlarına dini ayrıcalıklar devredilirken, silah taşımanın yanı sıra idari ve yasal vergi hakkında bir ferman yayınladı”³³⁰.

³²⁸ Cihat Tanış, *Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi Emniyet Gazetesi (1896-1897)*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011), s.20.

³²⁹ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.173.

³³⁰ *A.g.e.*, s.176.

Ders kitabında yer alan *Sultan'ın yeni bir devrim korkusu* olduğu ifadesine rağmen Osmanlı Devleti'nin 1841 yılında ve 1858 yılındaki isyanları kolayca bastırıldığı bilinmektedir³³¹.

Uluslararası alanda baskı görmesi hususunu değerlendirecek olursak; bastırılan bu isyanlara rağmen uluslararası baskı (özellikle Osmanlı aleyhinde Avrupa kamuoyunda çıkan asılsız haberlerin desteklenmesi ile adeta bir ittifak kurulmuştur³³²) Osmanlı Devleti'nin geri adım atmasına neden olsa da İngiliz elçi Elliot, raporunda hem Yunanistan'dan hem de diğer Avrupa devletlerinden gelen desteğe rağmen isyana son vermeyi nispeten başarabilen Osmanlı askerinin tüm dünyaya gücünü kanıtladığını vurgular³³³. Ancak 1866'da başlayan isyan Yunan ve ihtimal Rus, Fransız teşvikiyle daha esaslı hazırlanmış bir hareketti. Şimdi 1866'da başlayan bu isyan hakkında incelemiş olduğumuz ders kitabında yer alan bilgileri verecek olursak; *"1866 – 1869 yılları arasında Büyük Girit Devrimi'nin olayları ilk aylarında uluslararası itirazlarla destansı savaşlar ada boyunca yer aldı. İlk yılın olayları Arkadi Manastırı (8 Kasım 1866) tarihsel kuşatması ve soykırımı ile sonuçlandı"*³³⁴.

Türklerin askeri başarılarına rağmen devrim ada boyunca devam etti. Bâb-ı Âli, dünya kamuoyunun infiali ile karşı karşıya kaldı ve Fransız diplomasisi Giritliler lehine geçici fikirlerini değiştirip etkilemek için bir hareket yaptı. Sultan, Ocak 1867 yılında Girit temsilcisini iki büyük öneri ile gönderdi:

a) *düşmanlıkların durdurulması*

b) *Konstantinopoli'ye bir Hıristiyan ve bir Müslüman iki temsilci gönderilecek ve Bâb-ı Âli ile işbirliği yapılacaktı.*

Aynı zamanda Mustafa Paşa ada'dan çekildi ve Osmanlı imparatorluğunun en iyi generallerinden biri olarak bilinen Serasker Ömer Girit'e atandı.

Ömer, Mart 1867 yılında Girit'e geldi ve hemen temizlik operasyonları başladı. Ancak başarıları istenilen sonucu getirmedi. Sadece isyancıların düzenli

³³¹Sina Akşın, "II. Mahmut'un Padişahlığı (1808-1839) ve Islahatın Yeniden Canlanması", s.141; Emin Ünsal, *a.g.t.*, s.36.

³³²Mithat Aydın, "Girit Ayaklanması'nın (1866–1869) Ortaya Çıkışı ve Uluslar Arası Bir Sorun Haline Gelişinde Yunanistan'ın Rolü", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.1, Nisan 2007, s. 120.

³³³Hayrettin Pınar, "Osmanlı-Yunan Krizi ve 1869 Paris Konferansı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, S.16, Bahar 2012, s.145.

³³⁴*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.64; La Gorce, *a.g.e.*, s.348.

Türk ordusu ile başa çıkamadıklarını kanıtladı. Ancak farklı alanlarda Türk işgalinin kalıcılık sağlaması mümkün değildi. Türk ordusundan ayrıldıktan sonra daimi mekânlarına dönen isyancılarla uzlaşamaz. Gerçek bir kısır döngü oluşturuldu ve devrim bir trajedi halini aldı, asıl kurbanlar sivil nüfus olmuştu³³⁵.

İsyanın devamında 1867 Mayıs'da Rusya'nın da muvafakatini alan Fransa, Girit reayasının şikâyet ve isteklerinin nelerden ibaret olduğunu anlamak üzere adaya milletlerarası bir komisyon gönderilmesini teklif etti. Fakat Osmanlı Devleti gibi İngiltere ve Avusturya da bu teklife karşı çıktılar. Bunun üzerine Fransa teklifini, Bâb-ı Âli'nin yollayacağı bir komisyon olarak düzeltip buna bir de mütareke isteğini ekleyerek Rusya, İtalya ve Prusya ile birlikte Osmanlı Devleti nezdinde yeni bir teşebbüste bulundu. Bâb-ı Âli onlara verdiği cevapta kısa süreli bir mütarekeyi uygun gördüğünü, fakat Girit'teki ıslahat hususunda tamamen müstakil kalmak arzusunda olduğunu bildirdi; ayrıca bu dört devletin 29 Ekim 1867 tarihinde gönderdikleri şiddetli notalara ve Avusturya'nın tavsiyelerine rağmen fikrinde ısrar etti. Sultan Abdülaziz, Sadrazam Ali Paşa'yı Girit'e göndererek adanın Hıristiyan ahalisine çeşitli faydalar sağlayan bir nizâmname neşrettirdi.

Bu gelişmeler ders kitabında “1867 Eylül ayı başlarında Sultan beş hafta boyunca düşmanlıkların durdurulmasını emretmişti, Girit sorununun çözümü için genel bir af önerdi. Sonra Girit’e sadrazam Ali Paşa gönderildi, idare hamiline ve diğer tavizler Girit’te “Doğal Yasa” olarak adlandırılan yeni bir yönetmelik ile hükümetin temelini oluşturmuştur”³³⁶ şeklinde yer almış devamında ise şu bilgilere yer verilmiştir:

Kanunun temel hükümleri şunlardı:

- Girit Osmanlı imparatorluğunun bir vilayeti oldu. Genel valisi ve komuta Padişah tarafından tayin edilen Müslümanlar tarafından yapılacaktı,*
- Ada beş idari ve yirmi il’e bölündü,*
- Merkez ve taşra yönetiminde Hıristiyanlar görevli olabilecekti,*
- Hıristiyan ve Müslüman katılımcılar mahkemelerin birleşiminde seçilen Merkez Yönetim Kurulu Genel Müdürlüğüne il ve ilçe kurullarına bir süre katıldı,*
- İki dil arasında eşitlik tanındı,*

³³⁵ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.180.

³³⁶ *Gösterilen yer.*

-Çeşitli vergi indirimleri uygulandı³³⁷.

İsyancılar Türk önerilerini reddetti ama Ali Paşa Doğal Kanununun uygulanmasına hızla devam etti. Türkler tarafından işgal topraklarında seçimler herhangi bir geçerliliği olmayan insanlardan 30 Müslüman toplanmış, vaatler ve rüşvet ile seçilmiş 20 Hıristiyan ile hiçbir zorlama olmadan kuruldu³³⁸.

Nizamnamenin maddelerinden sonra verilen bilgiyi değerlendirecek olursak; Ali Paşa'nın nizamnamenin hükümlerini uygulamaya devam ettiği doğrudur³³⁹. Ancak yapılan seçimin nasıl olduğu ve adaletli bir seçim olup olmadığı ile ilgili olarak ulaşılabildiğimiz kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

İncelemiş olduğumuz ders kitabının konu devamında ise *Büyük Girit Devrimi'nin Sonu* başlığı altında bilinen şu bilgilere yer verilmiştir:

Avrupa diplomasisi Girit Sorununa siyasi bir çözüm arayışına girdi. Yunanistan'dan sürekli gönüllü, silah ve malzeme gönderilmesi Türkiye'yi kızdırdı. Aralık 1868 yılında Türkiye Girit devriminde aktif katılımı için Yunanistan'ı suçlayarak ultiमतom verdi ve Yunanistan Türk – Yunan savaş tehdidinde maruz kaldı. Böylece Büyük Güçlerin müdahalesini önledi. Yunanistan, Büyük Güçler baskısı altında, Türk ultiमतom koşullarını kabul etmek, gönderilen gönüllüleri durdurmak ve Girit'e malzeme göndermeyi durdurmak zorunda kaldı. Öte yandan Türkiye'nin İngiltere önerileri ile geri çekilmesi ile isyancılara adaletli bir çözüm sundu. Girit'teki insanlar için genel bir af ilan edilecek ve yeni ayrıcalıklar verecekti.

Ocak 1869 yılında olaylar hızla gelişti. Avrupa diplomasisi artık kesinlikle Türkiye'nin lehine dönmüştü. Büyük Güçler Paris Antlaşması (9 – 20 Ocak) kararı ile Türk topraklarında Yunanistan gönüllü hareket kuruluşlarının oluşumunu yasaklaması ve silah malzemeleri taşıyan gemilerin Yunan limanına girmesi yasak olacaktı³⁴⁰.

Yine aynı ders kitabının *Türk Hâkimiyetinin Son Dönemi (1869 – 1898) Girit Sorunu* başlığında şu bilgilere yer verilmiştir:

³³⁷ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.183; Mithat Aydın, *a.g.m.*, s.141.

³³⁸ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.180.

³³⁹ Mithat Aydın, *a.g.m.*, s.141-142.

³⁴⁰ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*,s.182; Mithat Aydın, *a.g.m.*, s.143-144; Ayrıntılı bilgi için bkz., Hayrettin Pınar, *a.g.m.*,s.133.

“Doğal Kanun bir on yıl için yürürlükte idi. Bâb-ı Âli tarafından bir iyi niyet jesti olarak ve yeni ayrıcalıkların kanıtı olarak sunulmaya çalışılan Doğal yasa bir zafer olmasına rağmen aslında hayali hukuk idi. Genel Kurul temsilcilerinin seçilmesine yönelik hükümler Ada’daki Hıristiyanlara karşı büyük bir haksızlık yapıldığı hemen görülüyordu. 250.000 Hıristiyan nüfustan seçilen temsilci 38 iken, sadece 70.000 Müslüman 36 temsilci seçmiştir. Girit’te sadece 50 aile olan Yahudiler bile bir temsilci seçerlerdi. Yani baştan Doğal yasa halk yergisine sebep oldu, bir nazımda anonim olarak dolaşan çok ilginç ifadeler yasadışı duvar gazeteleri gibi Girit şehirlerinin bazen ana caddelerindeki afişlerde olurdu³⁴¹.”

Yukarıda verilen bilgilerden Ada’da yaşayan toplam nüfus ve seçilen temsilci sayısı dikkatimizi çekmiştir. Yapmış olduğumuz araştırma ile seçilen temsilci sayısına ulaşamamakla birlikte yapılan seçimde Rumların çoğunluk olduğu ve bu çoğunluk sayesinde Yunanistan’a katılma mücadelelerini bu meclis aracılığı ile siyasî platforma taşıdıkları bilinmektedir³⁴². Ayrıca belirtilen dönemde Ada nüfusu ile ilgili olarak ulaşabildiğimiz bilgi Girit’de 1867-1911 yılları arasında toplam nüfus dini ayırım yapılarak tablo halinde verilmiş, ancak Hıristiyan nüfusun 250.000 olduğu dönem bulunmamaktadır³⁴³. Kast edilen dönemin 1897 olduğunu tahmin ederek Hıristiyan nüfusun toplamı 230.000; Müslüman nüfusun 70.000 olduğunu düşünmekteyiz.

Yine aynı ders kitabında bilinen şu bilgilere yer verilmiştir:

“Türk makamları Girit’te Doğal Kanunun hükümlerini sıkı uyguladılar ve Giritliler en ufak şüphede hapsedildi ya da suçu belirgin olanlar sürgün edildi. 1866 devriminden sonra ilk yıllarda durum gerçekten trajik oldu. Nüfus savaş ve devamlı sürgünler ile düşürülmüştür, terk edilmiş köyler, evler harap ve ıssız; araziler boş kaldı³⁴⁴.”

³⁴¹ Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar, s.184.

³⁴² Ayşe Nüket Adıyeke, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908), TTK, Ankara 2000, s.25.

³⁴³ Bahsedilen tablo ve açıklamalar için bkz., Rüştü Çelik, 1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit’ten Mersin Sancağı’na Göçler (1898–1907), (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2009), s.20-25.

³⁴⁴ Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar, s.184.

Halepa Fermanı

Berlin Kongresi'nde Büyük Güçlerin kararı ile Aziz Stephen antlaşmasındaki karar arasında önemli bir ölçüde farklılık yoktu. Yeni görüşmeler sonucu sözde "Halepa Şartı" olan yeni bir sözleşme 1878 yılında Hanya adası banliyösünde imzalandı ve Padişah hemen kararnameyi onayladı. 1889 devrimine kadar yaklaşık on yıl boyunca yürürlükte kaldı³⁴⁵.

Halepa Fermanı'nın temel hükümleri:

1- Genel Girit Valisi bir Hıristiyan olabilecek ve görevde kalma süresi beş yıl oldu.

2- Genel Vali'nin başka bir dinden (O bir Hıristiyan olursa, Müslüman ve o Müslüman olursa Hıristiyan) rehberi olacaktır.

3- Genel Kurul (Meclis) ilk Meclis'te 80 üyeden çoğunluk Hıristiyan (49 Hıristiyan ve 31 Müslüman) oldu.

4- Girit' de Jandarma kurulmuştur.

5- Mahkeme ve Genel Kurul'un resmi dili olarak Yunanca kabul edildi. Sadece resmi kayıt, mahkeme kararı ve resmi yazışmalar her iki dilde yazılmış olacaktır.

6- Genel bir af ilan edildi.

7- Önemli vergi indirimi uygulandı

8- İlk kez Edebiyat Topluluklarına ve gazetelere yayın hakkı verildi³⁴⁶.

Halepa Fermanı Girit Sorunu'nun çözümü yolunda yeni bir adım oldu. Özel ayrıcalıklar ile yarı – özerk bir eyalet durumu oluşturuldu. Bu sözleşme ile Girit yaşam şekli ilk kez değiştirilmiş ve sonra bu durum Hıristiyanların lehine dönmüştür³⁴⁷.

Sözleşme gereği ilk iş olarak önce kısa bir süre Aleksandr Karateodari Paşa daha sonrada Fotiyadi Paşa beş yıl için Girit valiliğine tayin edilmiştir³⁴⁸.

Bu dönemde gerek Rum tarafında; gerekse Ada'nın Müslüman ahalisi içerisinde farklı görüşlere sahip partiler teşekkül etmiş; Halepa Sözleşmesi ile oluşan sakin ortam ancak kısa bir süre sürmüştür.

³⁴⁵A.g.t., s.185; *Modern ve Çağdaş Tarih*,s.64; Hammer, a.g.e., C.IX, s.598.

³⁴⁶*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.186; Halepa Fermanın tüm maddeleri için bkz., Emin Ünsal, a.g.t.,s.49-51.

³⁴⁷*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.187.

³⁴⁸Rüştü Çelik, a.g.t., s.14.

Müslümanlar Ada'nın 2/3'üne sahip oldukları halde yönetimde Rum ahali kadar temsil edilmiyorlardı. Özellikle Hıristiyan bir valinin atanması ve onun yönetimi sırasında yaptıkları uygulamalar Müslümanlar arasındaki hoşnutsuzluğu artırıyordu³⁴⁹. Böyle bir ortamda Girit'in Yunanistan'a katılmasını amaçlayan Rum Liberal Partisi ortaya attıkları isteklerle yeni bir isyanın ve kargaşanın çıkmasına neden oldu. İki yıldan uzun bir süre, iki unsur arasındaki olaylarda çok sayıda katliam yaşandı; şehirlere göçler yapıldı. Bu olaylar üzerine Babiâli baş gösteren isyanı bastırdıktan sonra Girit Valisi'nin hak ve yetkilerini artırmış ve aynı zamanda daha önce Halepa Fermanı ile ihsan ettiği hakları da ilga eden yeni bir fermanı icraya koymuştur³⁵⁰.

Bundan sonraki dönemde çeşitli sorunlar sonucu Ada'daki gerginlik bazen artmakla birlikte 1895–96 isyanlarına kadar Büyük Devletlerin müdahaleleriyle sorunlar kısmen çözümlenmiş gibi görünse de durum hiç de öyle değildi³⁵¹.

1885-1896 dönemi olaylarını hazırlayan belli başlı nedenler vardı; öncelikle Girit Adası halkına siyasal ve hukuksal açıdan, kâğıt üzerinde dönemin siyasi kavramları içinde oldukça üst düzeyde ayrıcalıklar tanıyan Halepa Kararnamesi tümüyle uygulanamamıştı. Kararnamenin uygulanamamasında yerel güçlerin etkisi yanında Büyük Devletlerin diplomatik müdahaleleri etili olmuştur³⁵². İncelediğimiz ders kitaplarında da konu hakkında benzer bilgiler verilerek kararnamenin uygulanmadığı ifade edilmiştir. Bunun dışında ders kitabında konuyla ilgili olarak *Diktatörlük Fikri 1895 – 1896 Devrimi* başlığı altında şu bilgilere yer verilmiştir:

“1889 – 1894 beş yıl Girit'te Türk hâkimiyetinin en kasvetli dönemi olarak karakterize edilir. Giritlilerin değerini ayırt eden kişisel özgürlük ve mülkiyet Osmanlı çetelerini (Milis Güçlerini) öfkelen diriyordu. Türk egemenliğini isteyen fanatikler, her yerde korku ve güvensizlik ortamı yarattı. Köylerde din adamlarına zulüm, cinayetler oldu, kiliselere ve manastırlara saygısızca saldırı yapıldı”³⁵³.

³⁴⁹ Gösterilen yer.

³⁵⁰ Metin Hülagü, *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı*, Erciyes Üniversitesi yay., Kayseri 2001, s.22.

³⁵¹ 1895-1896 olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Metin Hülagü, *a.g.e.*, s.23-24.

³⁵² Ayşe Nüket Adıyeke, *a.g.e.*, s.139.

³⁵³ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.188.

Ders kitabında yukarıda verilen bilgileri değerlendirecek olursak;

İlk olarak Halepa Fermanının uygulandığı bu dönemde devlet kanunların uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür. Bugün dahi kanunlara uyulmadığı takdirde cezai işlem yine devlet tarafından verilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi isyan hareketlerinin devamı ile devlet fesh ve iptal hakkını kullanarak Halepa Fermanında verilen haklara kısıtlama getirmiştir.

Diğer taraftan Girit’de Müslümanlar-Hıristiyanlar arasında yeni çatışmalar çıkmasının sebebi Karatedori Paşa’nın Girit’e vali olarak atanmasıdır. Ayrıca Manouses Koundouros liderliğinde Girit Hıristiyanları tarafından Girit Komitesi adıyla bir ihtilal komitesi oluşturulmuştur. Atina’daki Eteria Cemiyeti’nden para, silah ve teşvik alan bu cemiyet aynı yıl içerisinde İhtilal Komitesi’ne dönüşmüştür. Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere çetecilik ve örgütlenme Girit’in Hıristiyan halkı tarafından yapılmıştır.

Bir başka iddia ise *Köylerde din adamlarına zulüm, cinayetler olduğu; kiliselere ve manastırlara saldırı yapıldı* şeklindedir. Ancak Girit’de çıkan isyanlardan en çok zararı Türk-Müslüman halk ve Osmanlı Devleti görmüştür. Bu zararın en büyüğü ise 1896 yılındaki isyanda olmuştur. Bu isyan sırasında Müslüman ahaliye yapılan katliam kimin kimi katlettiğini göstermeye kâfidir³⁵⁴.

Ayrıca *kilise ve manastırlara saldırıldığı* ifade edilmesine rağmen fesat faaliyetlerine destek verdiği için gelir-gider dengesini ayarlayamayan Patrikhane’nin kendi tamirini yapamaması üzerine Osmanlı Devleti ayaklanma faaliyetlerinde yer alan bu patrikhaneleri bildiği halde bu Patrikhanelerin tamir edilmesi için yardım gönderildiği bilinmektedir³⁵⁵.

Yunanistan’ın ayrılıkçı tutumu ve tahrikleri Osmanlı idaresine karşı öteden beri rahatsızlık duyan Girit Rumları’nı harekete geçirmiş ve ada Rum-Müslüman ahaliileri arasında 1896 yılında Kandiye ve Hanya’da yeni bir isyanın zuhuruna sebep olmuştur. Kandiye’de çıkan bu olaylar sonucunda Osmanlı Hükümeti Ada’dan askeri yönetimini çekmekle birlikte, Osmanlı hazinesine ait aşar ve gümrük gelirlerini de tümüyle Büyük Devletler’in denetimindeki Girit geçici yönetimine devretmek

³⁵⁴Metin Hülagü, *a.g.e.*,s.27.

³⁵⁵Bülent Atalay, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Siyasi Faaliyetleri”, s.91.

zorunda bırakıldığı bilinmektedir³⁵⁶. Bu durum incelediğimiz ders kitabında *Büyük Kandiye Katliamı ve Girit Sorununun Çözümü* başlığı altında Kandiye ile ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir:

“*Girit iç yönetiminde Padişah yönetiminden özerklik yönetime yumuşak bir geçişte Girit’in çeşitli yerlerinden gelen yöneticiler yerleştirilmiş, 25 Ağustos 1898 günü sabahı Kandiye vergi görevlileri yerine İngilizlerin ordusunun görevlendirildiğini gören öfkeli Türkler, Türk askeri ve idari makamlarının teşvikiyle Hıristiyan sivil halkın evlerini ve dükkânlarını benzeri görülmemiş kundaklama ve yağma ile halka katliam vahşeti yaşattılar*”³⁵⁷.

Ders kitabında verilen bilgilerden Kandiye olayında sadece Hıristiyan ahalinin kayıpları olmuş gibi gösterilmiştir. Ancak çıkan olaylarda her iki tarafında kayıpları olduğu bilinmektedir. Yaşanan bu olayın sonucunda çeşitli kazaların Hıristiyan ve Müslüman karma nüfustan oluşan köylerinin bölünmeye başladığı ve Müslümanların mallarını terk edip şehirlere göç ettiği bilinmektedir³⁵⁸.

Girit Meselesinin devamında Ada’nın önce muhtariyet kazanmasına sebep olan ve Büyük Devletler tarafından Doğu Sorunu’nun bir parçası olan Girit Sorunu çözümlendiği 1897 Türk-Yunan Savaşı incelemiş olduğumuz *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar* adlı ders kitabında bilinen ansiklopedik bilgilerle yer verilmiştir.

Sonuç olarak Balkan Savaşları sonrasında toplanan Londra Konferansı’nda Girit Meselesi görüşülmüş; Türk Heyeti, karşı karşıya kaldığı yoğun baskı nedeniyle “Başka hiçbir Ege Adası’nın talep edilmeyeceğine dair garanti verilmesi halinde Osmanlı Devleti’nin Girit üzerindeki haklarını Büyük Devletlere bırakabileceğini” açıklamıştır³⁵⁹.

30 Mayıs 1913’te imzalanan Londra Anlaşması’nın 4.maddesinde “Sultan’ın Girit üzerindeki bütün haklarını Bağlaşıklara bıraktığı” ifadesi yer almıştır. Böylece ada bir daha geri döndürülemez şekilde Osmanlı Devleti’nin elinden çıkmış ve Büyük Devletlerin inisiyatifine terk edilmiştir. 14 Aralık 1913’te Yunanistan Kralı

³⁵⁶ Ayşe Nüket Adıyeke, *a.g.e.*, s.280.

³⁵⁷ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.193.

³⁵⁸ Kandiye ve Hanya olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Rüştü Çelik, *a.g.t.*,s.28-50; Mithat Aydın, *a.g.m.*, s.130.

³⁵⁹ Ayşe Nüket Adıyeke, *a.g.e.*, s.296.

Girit'in Yunanistan'a katıldığını dünyaya ilân etmiştir. Bundan kısa bir süre sonra da Yunanistan'ın adayı ilhak etmesi Avrupa'daki büyük güçler tarafından tanınmıştır (Aralık 1913)³⁶⁰.

1.4. Pontus Sorunu (1461 – 1923)

Pontus Sorununa değinmeden önce Pontus Tarihi'ne kısaca değinmek uygun olacaktır.

Çok eskiden beri yerleşim yeri olan Karadeniz, Pontus Eukseinos (Mutluluk Denizi) gibi çeşitli adlarla anılmıştır. Eski çağda Grekler tarafından Karadeniz'e "deniz" manasında "Pontus" adı verilmiştir. Aynı şekilde Karadeniz'in güney sahillerine de aynı isim verilmiş ve bölge sakinlerine de Pontuslu denilmiştir³⁶¹.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında ise Greklerin yerleşim yeri olduğu şu şekilde ifade edilmiştir: *Karadeniz, tarih boyunca Yunanların ilk toplu yerleşim yeri olmasının ötesinde Kafkasya, Gürcistan, Güney Rusya, Tuna bölgeleri ve Karadeniz'in kıyıları Osmanlı hâkimiyeti boyunca Yunanların sığınak yeri olmuştur*³⁶².

Grekler M.Ö. VI. yüzyılda Samsun ve Trabzon siteleri başta olmak üzere Pontus Krallığını M.Ö. 281'de kurmuştu³⁶³. Roma İmparatorluğu tarafından M.Ö. 63³⁶⁴ yılında son verilen Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi ile Bizans toprağı olan Pontus'da Kommen sülalesi 1203 yılında Pontus Devleti'ni kurmuştu, İstanbul'da tahtı ele geçiren ve Kommenler'in düşmanı olan Paleologlar'ın Selçuklu Türkleri'ni Pontus'a sefer açmaya davet etmesiyle Sinop alınmış ve Trabzon kuşatılmıştı. Bu bölgenin Türk hâkimiyetine geçmesi bu hadise ile başlamıştır. Pontus Devleti hiçbir zaman bağımsız olmamış, sırasıyla, Selçuklular'a, Moğollar'a vergi ödeyerek Türkmen beylerine kız vermek suretiyle

³⁶⁰Melek Öksüz, "Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S.25, Bahar 2010, s.112; Rüştü Çelik, *a.g.t.*, s.14.

³⁶¹Hamit Pehlivanlı, "Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*, (Yay. Haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999, s.79; Ders kitabında yer alan Pontus haritası için bkz. Ek:5

³⁶²*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.225.

³⁶³Orhan Türkdoğan, "Tarihsel Bir Yaklaşım: Ponto(u)s Kültürü –II–", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, S.242, Şubat 2007, s.27.

³⁶⁴Bazı kaynaklarda Pontus Krallığının son bulunduğu tarih M.Ö. 66 yılı olarak gösterilmiştir. Hamit Pehlivanlı, *a.g.m.*, s.79.

varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Varlığını 1461 yılına kadar sürdüren Pontus Devleti Fâtih Sultan Mehmed'in Karadeniz kıyılarını fethi sırasında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır³⁶⁵.

Vermiş olduğumuz bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Pontus Krallığı ve Pontus Devleti halk ve etnik kökenleri farklıdır³⁶⁶. Buna rağmen Yunan tarihçileri ideolojileri gereği Pontus Devleti'ni Grek Devleti olarak göstermişlerdir. Bu yanlışlık incelemiş olduğumuz ders kitaplarında da mevcuttur.

İncelemiş olduğumuz ders kitabında Karadeniz'le ilgili bilgilerin verilmesinden sonra *Osmanlı Egemenliğinde Pontus* başlığı altında şu bilgilere yer verilmiştir:

“1453 yılı Konstantinopolis ve 1461 yılında Trabzon'un düşüşü ile Pontuslu Rumlarda Osmanlı hâkimiyeti dönemi başlar. Kommen sarayı yeniçeri kışlasına dönüştürüldü, burada sekiz yüz yeniçeri genç vardı. Nüfusun büyük bir kısmı İstanbul'a taşındı. Bir piskoposluk merkezi cami olmuş, birçok Rum zengin kıyı kentlerine ve köylere sığındı. Diğerleri Güney Rusya'ya ve güney kıyısına taşındı, Tuna'nın diğer alanları ve iç denizin ulaşılamaz dağlık bölgelerine Rumlar yeni köyler ve şehirler inşa ettiler. Burası Rumlar için zulmedenlerden kaçmak için bir sığınak haline geldi³⁶⁷.”

Ders kitabında Karadeniz ile ilgili olarak verilen bu bilgilerden sonra daha önce açılmalarda bulunduğumuz İslamlaştırma hakkında şu bilgilere yer verilmiştir:

“Pontus'lu Yunanların büyük çoğunluğu korkunç ve aşağılayıcı koşullarda yaşamaya devam etti, bu kaçınılmaz İslamlaşma kaderine yol açtı.

Birçok Hıristiyan Osmanlı yönetiminin din değiştirmesi için onlara uyguladığı baskılara uzun yıllar direndi. Bu Hıristiyanlar sadece dıştan İslam'ı kabul etmek zorunda kaldılar ve Hıristiyanlığı ruhlarının derinliklerinde korunması koşulların izin verdiği Yunan dili sayesinde oldu. Böylece dil, dini inançlarını ve kimliklerini; kendilerini ve ailelerini korumaları için gerekli hale geldi³⁶⁸”.

³⁶⁵Fahri Taş, “Millî Mücadele Döneminde Rum Ayaklanması”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.34, C.XII, Ankara Mart 1996, s.87.

³⁶⁶Orhan Türkoğlan, *a.g.m.*, s.27-28; Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.138; Hamit Pehlivanlı, *a.g.m.*, s.80.

³⁶⁷*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.225,229-230.

³⁶⁸*A.g.e.*, s.232.

İncelemiş olduğumuz *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar* adlı ders kitabında yer alan yukarıdaki bilgiye bakılırsa, sözde İslâmlaştırılma yapılmış ancak halkın Rum dilini korumaları ile dini inançlarını, kimliklerini; kendilerini ve ailelerini korudukları ifade edilmiştir. Dil ve kültürlerini korumaları için gerek Etnik-i Eteryaya gerekse Patrikhane çalışmışsa da başarısız olduğu görülmektedir. Çünkü mübadele sırasında görüldüğü üzere Rumca/Yunanca bilmeyip Türkçe bilen Rumların olduğu bilindiği gibi incelemiş olduğumuz ders kitabında da küçük bir kızın ailesi ile Atina'ya gönderilmesi ve burada kimse ile konuşamadıkları aç, susuz ve perişan bir halde limanda kaldıkları anlatılmıştır.

Yine aynı başlık altında Pontuslu halkın halen yaşadığı “*Pontuslular çok gizli yaşamış, Hıristiyanların ayrılmasıyla dünyanın çeşitli yerlerinde küçük bir topluluk halinde Arnavutluk, Kıbrıs, Girit, Konstantinopoli, Kapadokya ve Ege adalarında halen yaşıyorlar*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu konu ile alakalı olarak bölgede devam eden gizlilik olgusunun ilk defa 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ile kabul edildiği ve ayrıcalıklar verildiği belirtilmiştir³⁶⁹.

Ayrıca aynı ders kitabının 249. sayfasında *Yunanca konuşan, Türkçe konuşan ve Rusça konuşan Karadenizli Yunanlar ulusal bilinç, Yunan halk kültürü, Hıristiyan Ortodoks inancı, aynı zamanda kültür aktarımı ile daha geniş kültürel uyumun korunması için mücadeleye devam ediyor* şeklinde bilgi verilmiştir.

Ders kitabındaki bu bilgilerden anlaşıldığı üzere yörede varlığını açıktan ya da gizli şekilde devam ettiren Hıristiyanlar olduğu iddia edilmiştir. Bu hususta Batılı ülkelerde olduğu gibi Yunanistan'da da çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda bahse konu iddiaları temellendirecek herhangi bir delil sunulamamakta, sadece varlıkları bile müphem bazı şahısların anlattıklarına dayanılmaktadır³⁷⁰.

Buraya kadar ders kitabından vermiş olduğumuz bilgilerde Osmanlı'nın Karadeniz fethinden sonraki durum, İslâmlaştırma ve Pontuslu halkın halen yaşadığı iddialarını değerlendirmeye çalıştık, şimdi Pontus Sorunu hakkında bilgi vererek ders kitaplarındaki bilgilere yer verelim.

³⁶⁹ A.g.e., s.232-233.

³⁷⁰ İbrahim Tellioglu, “Doğu Karadeniz Bölgesindeki Rum Varlığına Dair Görüşler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.60, C.XX, Ankara Kasım 2004, s.797.

Pontus Sorunu Tanzimat'ın gayrimüslimlerle ilgili hükümlerinden faydalanılarak ortaya atılmıştır. Pontusçuluk 19.yüzyıl sonlarında özellikle İngiltere, Fransa, Rusya ve ABD tarafından zaman zaman ve gerektiği kadar destek bulan, Yunan Megalo İdeasının bir uzantısı olarak Doğu Karadeniz kıyılarında kurulması planlanan bir devletin doğuşunu hazırlamak için başvuru her türlü çaba (siyasi, askeri, dini, kültürel, etnik kışkırtma vs) olarak tanımlanabilir³⁷¹. Mesut Çapa ise Pontus Sorunu'nu ve sorunun gelişimini şöyle belirtmiştir: “Pontus Meselesi, Yunanistan'ın kurulmasıyla birlikte Yunan yayılcılığının bir gereği olarak ortaya çıkmıştı. Etnik-i Eteryia Cemiyeti'nin çalışmaları sonucu, Tanzimat'tan sonra Karadeniz kıyılarında bir Rum Pontus devleti kurma düşüncesi iyice yerleşmiş; ilk defa, 1870'te İstanbul'da yayınlanan bir kitaba konu olmuştu. Pontus tezi, Türkiye'nin Balkan Savaşlarında yenilgisi üzerine yeniden daha etkili bir biçimde gündeme gelmiş, mütareke döneminden itibaren Paris Barış Konferansı'nda diplomatik görüşmeler arasında yer almıştı”³⁷².

Bağımsız bir Pontus devleti kurulmasını amaçlayan çeteler ihtilâl fikri için teşkilatlanmışlardı³⁷³. Bu çetelerin kuruluşu incelemiş olduğumuz ders kitabında “*Mart 1857 yılında Aziz Paul Pillar Manastırında toplananlar sürgün ve ölüme meydan okuyarak Osmanlı makamlarının diğer işkence ve şantajlarına rağmen nihai zafere kadar mücadele sözü verdi*” şeklinde yer almıştır.

Ayrıca çete kuvvetlerinin kuruluşu ve sayısı ders kitabında “*1857 yılında 30.000 kaydedilen gizli Hıristiyan komiteler birbiri ardına tüm köylerde ortaya çıkarken gizlice hazırlandılar*”³⁷⁴ şeklinde yer alırken çete kuvvetlerinin başlangıçta 6-7 bin olduğu 1920 yılı başlarında 25 bin civarına ulaştığı bilinmekle birlikte araştırmamızda çete sayısının 30 bin'e ulaştığına dair her hangi bir bilgi bulunamamıştır³⁷⁵.

Pontus-Yunan ilişkileri konusunda ise *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabında şu bilgiler verilmiştir:

³⁷¹Hamit Pehlivanlı, *a.g.m.*, s.81.

³⁷²Mesut Çapa, *Pontus Meselesi*, Serander yay., Trabzon 2001,s.125.

³⁷³Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.142.

³⁷⁴*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.233.

³⁷⁵Abdullah Saydam, “Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi”, *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası ((Makaleler)*,s.130; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, 4.baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997,s.418; Yusuf Sarınoy, “Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası”, *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*,s.34.

“Pontus Rumları'nın Yunanistan ile doğrudan teması yoktu ama Pontus'un kurtarılmasında yardımları vardı... Konstantinopolis, Rusya, Trabzon ve diğer Karadeniz limanlarının dinamik ticareti ile iletişimi nispeten yüksek kültür düzeyine ulaşan Rum kıyıları ile Yunanistan iletişimini kesti”³⁷⁶.

Aynı ders kitabının konu devamında şu bilgilere yer verilmiştir: *Pontus'da Rumlar, Rum Ortodoks toplulukları ile başarılı bir organize olarak yaşamıştır. Onlar ağırlıklı olarak kırsal ekonomi ve ticareti ele almışlardır. Büyük ticaret merkezleri Trabzon, Giresun ve Samsun idi. 17.yüzyılın sonlarında kurulan Trabzon'un ünlü “dershane” okulu bölgede Yunan kültür merkezi olmuştur*³⁷⁷.

Pontus'da devlet kurulması hakkında ise bilinen şu bilgilere yer verilmiştir:

*Pontuslular hatta Yurtdışındaki Rumlar Pontus'da farklı örgütler kurarak bağımsız bir Pontus veya Pontus – Ermeni Devleti için taleplerini Paris Barış Konferansına teslim etmemişlerdi. Venizelos'un ve bu Rumların talebiyle Pontus'da büyük bir devletin kurulmasının kabul edilmesi imkânsızdı. Buna karşılık bir Pontus – Ermeni devleti Pontus devletinden daha az ütopyik görünüyordu ve Venizelos'a Yunanların lehine Ekümenik Patrikhanesi ve Ermeni Patrikhanesinin desteği vardı. Pontus'lu Rumlar 1919 yılının ilk aylarında Güney Rusya'dan Pontus'a gelen kitlesel mültecilerin takviyesinden sonra sayıca artmış, bağımsız bir devlet kurulması konusundaki çabalara rağmen sonuç alınamadı*³⁷⁸.

Ders kitabında yukarıda verilen bilgilerde de belirtildiği gibi Patrikhane'nin Pontusculuk hareketinin gelişmesinde sarfettiği çaba küçümsenmeyecek derecedeydi.³⁷⁹

Yine ders kitabında yer alan diğer bir bilgi olan Rum nüfus'un arttığı doğrudur. Ancak gelen Rumlar söylenildiği gibi mülteci değil, bilinçli olarak Rum nüfusu Karadeniz'de arttırmaya yönelik izlenen bir politikadır³⁸⁰.

Konu devamında ise ders kitaplarında şu bilgiler yer almıştır: “*Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Pontus Denizinde özerklik hareketi ve “halkın kendi hakkını tayini” tartışmaları varken Pontus'lu Rumlar ayrılıkçı hareket gösterdi. Ocak*

³⁷⁶Modern ve Çağdaş Tarih, s.102.

³⁷⁷Gösterilen yer.

³⁷⁸Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.89.

³⁷⁹Mesut Çapa, a.g.e.,s.76;Rum propagandası ve patrikhane'nin faaliyetleri hakkında bilgi için bkz., A.g.e.,s.72-76.

³⁸⁰Rum nüfusu arttırma çabaları ve göçmen Rumlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., A.g.e.,s.28-34.

1920'de Sevr Antlaşması ile tanınan Ermeni ve Pontus Rum, Pontus-Ermeni federal devleti, yaşadığı arazi üzerine kuruldu. Ancak bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi ömrü kısa oldu”.

Bu bilgilerin devamında ise Pontus Devleti'nin Batı tarafından korunmadığı, devlete ait askerler olmaması nedeniyle Topal Osman ve Türk ulusal hareketi sonucu 6 Şubat 1923 yılında son bulduğu belirtilmiştir³⁸¹.

³⁸¹ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.103; *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.90; Ayrıca Topal Osman ve Pontus İsyanı'nın bastırılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Mesut Çapa, *a.g.e.*, s.107-122.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

10 YILLIK SAVAŞ DÖNEMİNE BAKIŞ (1912-1922)

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra başlayıp İstiklal Savaşı'nın sona ermesine kadar geçen dönem Balkanların en karışık ve Türk/Türkiye açısından en acı dönemdir. Yıllardan beri Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı izledikleri olumsuz politika ilk meyvesini verecek ve İtalya Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprağı Trablusgarp'ı işgal edecektir. 1912 yılında yapılan anlaşma ile Rodos ve Oniki Ada da İtalya tarafından işgal edilecektir. Aynı yıl bu kez Balkan Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında savaş başlayacak, iki dönem halinde ve 1913 yılına kadar sürecek olan Balkan Savaşları büyük toprak kayıpları ve Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlanacaktır. Osmanlı Devleti daha Balkan Savaşları'nın yıkımından kurtulmadan 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'na girecektir. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Osmanlı toprakları birer birer işgal edilmesi ve işgallere karşı mücadele ile Yeni Türkiye adımları atılmış olacaktır.

Şimdi Balkan Savaşları ile başlayan bu 10 yıllık savaş dönemini incelemiş olduğumuz ders kitaplarındaki bilgileri vererek değerlendirmeye çalışalım.

1.1. Balkan Savaşları (1912-1913)

Balkan Savaşları'ndan bahsedilmeden önce Balkanlar hakkında bilgi vererek Balkan Savaşları'nın sebepleri ve Balkanlar'da ittifak kurulması üzerinde durulması uygun olacaktır.

Balkanlar Batı'nın dinî, ekonomik ve siyasî ihtiraslarının karışımı olarak ortaya attıkları “Doğu Sorunu”nun halkalarından sadece bir tanesidir. Bu ihtiraslardan çoğunlukla dinî olanı öne çıkmaktaydı. Buna göre, her ne suretle olursa olsun, Müslüman Türklerin hâkimiyetinde olan bu topraklar ve bölgede yaşayan Hıristiyanlar kurtarılmalıydı³⁸². Hıristiyanların Türk hâkimiyetinden kurtarılma amacı *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabında şu şekilde yer almıştır:

“Balkan halkları (Yunanlar, Bulgarlar, Sırpalar) ulusal duyguların cazibesine kapılmıştı, onlar sadece Osmanlı Devleti içinde yaşayan yurttaşlarını korumak için

³⁸²Ahmet Halaçoğlu, “Balkan Savaşları (1912-1913)”, *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.296.

*değil Osmanlı'daki topraklarının birleştirilmesi için çalıştı*³⁸³". Yine aynı ders kitabında "*Bizim Kutsal Anavatana ve esir kardeşlerimize yükümlülüklerimiz var, halkın devleti zorlaması için barışçıl çabaların ardından Türk boyunduruğu altındaki Hıristiyanların insan haklarının güvence altına alınması gerekir, onlar yüzyıllardır silahlı mücadele içindeler*³⁸⁴" şeklinde bilgi verilmiştir.

Verilen bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Balkan Devletleri'nin amacı Hıristiyanların Türk hâkimiyetinden kurtarılmasının yanında emperyalist gayelerini gerçekleştirmektir.

Balkan Savaşları'nın sebebini Ayastefanos Antlaşması'na kadar götürmek mümkündür. Bu antlaşmayla Bulgaristan'ın sınırları içine Makedonya'nın katılması ve Sırbistan'ın bağımsızlığını alması, bağımsız Sırbistan'ın ilk günden itibaren topraklarını devamlı genişletmeye çalışması, Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan'da yarattığı hayal kırıklığı ve nihayet Yunanistan'ın Osmanlı Devleti aleyhinde topraklarını genişletme gayesi ile Rusların Balkan Slavları üzerindeki kışkırtmaları ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'da genişleme faaliyetleri bu savaşların sebepleri olarak görülebilir³⁸⁵.

Şarkî Rumeli vilâyetinin 1885 yılında Bulgaristan tarafından ilhakından sonra, bu vilâyetin ve Balkan sıradağlarının elden çıkması Osmanlı Devleti'ni Rumeli'de, Kırklareli, Edirne, Mustafa Paşa, Dedeoğaç ve Gümölcine'de büyük kuvvetler buldurmaya mecbur etmişti. Ancak Balkan devletlerinin birleşmesine pek ihtimâl vermeyen ve Bulgar ordusunu önemsemeyen Osmanlı Devleti, Rus teminatını da dikkate alarak gereken tedbirleri almadı.

Bunun üzerine incelemiş olduğumuz ders kitabında da benzer ifadelerle yer alan şu gelişmeler yaşanmıştır³⁸⁶;

23 Temmuz 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra seçimlerle uğraşırken bu durumu fırsat bilen Avusturya 1908 yılında Bosna-Hersek'i ilhak etti. Yine aynı yıl Girit Adası Yunanistan ile birleştiğini ilân etmiş³⁸⁷, Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederek Avrupalı büyük devletler tarafından tam bağımsız bir

³⁸³ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.85.

³⁸⁴ *Gösterilen yer.*

³⁸⁵ Ahmet Halaçoğlu, "Balkan Savaşları (1912-1913)",s.296.

³⁸⁶ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.85.

³⁸⁷ Girit'in Yunanistan ile birleşmesi İngiltere'nin desteği ile olmuştur (M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.58).

devlet olarak kabul edildi. Osmanlı Devleti bunlarla uğraşırken 31 Mart Vak'ası meydana gelmiş (31 Mart 1325/ 13 Nisan 1909), II. Abdülhamid tahttan indirilerek Selanik'e Alatini Köşküne sürüldü.

Diğer taraftan Nisan 1910'da çıkan Arnavut isyanları da Osmanlı gücünü zayıflatmış, düşmanların harekete geçmelerine sebep olmuştur. Bunu İtalya'nın Trablusgarb'a asker çıkarmasıyla görmek mümkündür.

Balkan Harbi'nin ortaya çıkmasında Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikada yapılan ağır hataların etkisi olmuştur. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Rusya'nın Balkanlar'da birleşme olmayacağına dair teminatı, Askerin bölge'de yetersiz olması (75.000 talimli askerin terhis edilmesi), Bulgar ordusunun hafife alınmış olmasının yanında İttihat ve Terakki Hükümeti Bulgarlara karşı Yunan işbirliğini değerlendirmeyerek 3 Temmuz 1910 yılında "Kilise Kanunu" çıkarmış³⁸⁸, neticede Balkan Devletleri arasındaki kilise ve mektep sorunu çözülerek Osmanlı Devleti aleyhinde birleşmelerine yol açılmıştır.

İngiltere'nin özellikle Rusya'nın kışkırtmaları ve aracı rolleri sonucu gelişen ikili ilişkilerde öncülüğü Bulgaristan yapmış ve 13 Mart 1912'de Sırbistan ile "Dostluk ve İttifak Antlaşması" imzalandı. Balkanlarda çıkacak olan kargaşadan büyük pay almayı düşünen Yunanistan ile Bulgaristan 29 Mayıs 1912 yılında "İttifak Antlaşması" imzalanmasının ardından bu üç Balkan Devleti, aralarında ayrı ayrı yaptıkları antlaşmalarla Osmanlı Devleti'ne karşı birleşti. Son olarak Bulgaristan'ın savaş masrafı olarak para ödeme konusundaki sözlü teklifini değerlendiren Karadağ'ın ittifak'a dâhil olmasıyla Balkan Devletleri arasında ittifak tamamlandı.

İttifak'ın tamamlanmasından sonra Ağustos ayında Bulgar komitecileri bazı yıldırma eylemleri yaptılar, Eylül ayında olaylar iyice tırmanması nedeniyle Bâb-ı Âli'nin ıslahat konusunda verdiği ödünler faydasız oldu. Neticede Balkan Devletleri'nin 30 Eylül'de Osmanlı'ya seferberlik ilan etmesiyle Osmanlı Devleti de 1 Ekim'de seferberlik ilan etti.

Balkan Devletleri'nin Osmanlı'dan talepleri ise şunlardı:

- Vilâyetler özerk olacak, başlarında Belçikalı ya da İsviçreli valiler olacak,

³⁸⁸Balkanlar'daki kilise sorunu ve çözülmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Hasan Taner Kerimoğlu, "Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı – Rum İlişkileri", *ÇTTAD*, C.VI, S.14,2007,s.3-25.

- Hıristiyanlar askerliklerini kendi vilâyetlerinde, Hıristiyan subayların koruması altında yapacaklar, bu subaylar yetişinceye dek Hıristiyan halk askerlik yapmayacak,
- Yerel yasama merkezleri kurulacak,
- Islahatın gözetimine Büyük Devletlerle birlikte Balkan Devletleri de katılacak,
- Islahat altı ay içinde yürürlüğe girecek, Osmanlı seferberliği tek yanlı olarak sona erdirecekti. Bu olaylar ve talepler karşısında Osmanlı kamuoyunda ateşli bir ulusçuluk rüzgârı esti ve Osmanlı hükümeti olumlu cevap vermedi³⁸⁹.

Bunun üzerine 8 Ekim’de Karadağ, 17 Ekim’de Bulgaristan ve Sırbistan, 18 Ekim’de Yunanistan Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti de, adı geçen devletlere ayrı ayrı savaş ilan etti. Bu kararı vermesinde İttihat ve Terakki’nin çığırkanlığını yaptığı İstanbul ve taşrada cereyan eden “Harp Mitingleri”nin etkisi olmuştur³⁹⁰.

Balkan Devletlerinin talepleri, Osmanlı Devleti’nin cevabı ve savaşın başlaması incelemiş olduğumuz ders kitaplarında şu şekilde verilmiştir: “*Balkan müttefikleri Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Hıristiyan etnik grupların haklarına saygı ve bunların avantajları için reformlara devam eden Sultan’a talepleri olduğunda bu tür konuları görüşmede Sultan’ın isteksizliği savaş nedeni oldu ve Birinci Balkan Savaşı denilen çatışma başladı*³⁹¹.”

Diğer bir ders kitabında ise; “*Savaşla sınırları olumlu bir şekilde belirleme iddiası Saray tarafından kabul edilmedi. Bulgaristan Trakya’daki Türk askerinin seferberlik ve hazırlıklarını birkaç gün izledi. Sonra 30 Eylül/13 Ekim tarihlerinde Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan büyükelçileri Avrupa hükümetleri üzerinden Osmanlı İmparatorluğundan reform talep ederek bir ültimatom verdi. Saray kabul edilmeyeceğini söyledi. Böylece Birinci Balkan Savaşı Ekim 1912 yılında Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan aralarında ikili ittifaklar ile müttefik olarak imparatorluğun Avrupa’da kalan topraklarını serbest bırakmak için Osmanlı Devleti’ne karşı savaş açtı*³⁹² şeklinde bilgi verilmiştir.

³⁸⁹Sina Akşin, “İT’in Tam İktidarı ve I. Dünya Savaşına Giriş”, *Türkiye Tarihi*, C.IV, Cem yay., İstanbul 2008, s.41-42.

³⁹⁰Ahmet Halaçoğlu, “Balkan Savaşları” (1912-1913)”, s.298.

³⁹¹*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.85.

³⁹²*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.68.

Osmanlı Devleti savaşın ilk aşamasında Rumeli’de Bulgarlara karşı savaşı “Doğu Ordusu” ve Makedonya ve Arnavutlukta Sırp, Yunan ve Karadağlılara karşı savaşı “Batı Ordusu” adında iki ordu kurmuştu. Birkaç yerin (Edirne gibi) olağan üstü savunmalarına rağmen savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Rumeli’yi ellerine geçirmişlerdi³⁹³. Yaşanan bu bozguna; ordudaki disiplinsizlik ve itaatsizlik, iletişim ve ikmal yetersizliği, Osmanlı Devleti’nin dış politikadaki yalnızlığı, iktidarda bulunan Kâmil Paşa (Hürriyet ve İtilaf Partisi yanlısı) Hükümeti ile İttihatçılar arasında yaşanan iç çekişmelerin milli birliğin sağlanmasını önlemesi gibi etkenler sayılabilir³⁹⁴.

3 Aralık 1912’de yapılan Çatalca görüşmeleri sonrasında, Bulgaristan’la ateşkes imzalandı ve barış görüşmeleri 17 Aralık’ta Londra Konferansında başladı. Edirne ve Girit sorunları yüzünden kesintiye uğrayan konferans Saltanat Şurası’nın Edirne’yi gözden çıkarması ile 30 Mayıs 1913’te Londra Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma gereğince; Osmanlı Devleti’nin Batı sınırı, Midye-Enez çizgisine çekildi. Avrupa sınırında sadece Bulgaristan’la komşu olundu. Arnavutluk ve Ege adalarının durumu Büyük devletlerin hakemliğine bırakıldı. Selanik, Girit, Güney Makedonya Yunanistan’a verildi. Kavala, Dedeağaç ve tüm Batı Trakya Bulgaristan’ın eline geçti. Sırbistan’ın payına orta ve kuzey Makedonya düşmüştü³⁹⁵.

Osmanlı Devleti’nin mağlup olması ve Büyük devletlerin savaş öncesinde sınırların değişmeyeceğini belirtmesine rağmen Balkan Devletleri’ni desteklemesi ders kitabında “*Avrupa’nın büyük güçlerinin ve dört ülkenin ortaklığı Osmanlı İmparatorluğu’nu şaşırttı ve ardından zaferleri kısa bir süre sonra müttefikler kazandı*”³⁹⁶ şeklinde yer alırken Londra Konferansı ve sonrasında imzalanan Londra Antlaşması ise ders kitaplarında şu şekilde yer almıştır:

“17/30 Mayıs 1913 Londra Barış Antlaşması imzalandı. Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Arnavutluk müttefikleri, Sultan’ın Enos – Midia batısındaki tüm sömürgelerini bırakmasını sağladı. Sultan, Londra Antlaşması ile

³⁹³ Ahmet Halaçoğlu, “Balkan Savaşları” (1912-1913), s.299.

³⁹⁴ Erdal Açıkseç-Rahmi Doğanay, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Data yay., Ankara 2010, s.37; Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, 9.baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s.60,62.

³⁹⁵ Erdal Açıkseç-Rahmi Doğanay, a.g.e., s.37; *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.69; Uğurhan Demirbaş (ve diğerleri), *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezâlimi I Balkanlar’da Yunan Mezâlimi*, OADB. yay., Ankara 1995, s.37.

³⁹⁶ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.68.

Girit'teki haklarından vazgeçti ve Büyük Devletler'e Arnavutluk'un sınırlarını tanıyacağını taahhüt ederken Ege adalarının geleceğini onlar belirlenecekti. Büyük Devletler, antlaşma sırasında müttefikler tarafından fethedilen arazilerin tahsisine sessiz kaldılar ama Türklere karşı muzaffer olan İtalyanlar'ın fethettiği Oniki Ada'nın kaderi olarak ve geçici olarak Oniki Ada'ya sahip olacaklarını belirttiler”³⁹⁷.

Diğer bir ders kitabında ise bu durum “*Birinci Balkan Savaşında Osmanlı İmparatorluğu neredeyse tüm Avrupa – Balkan topraklarını terk etmek zorunda kaldı, Birinci Balkan Savaşı Londra Antlaşmasının imzalanmasıyla resmen sona erdi*”³⁹⁸ şeklinde yer almıştır.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarındaki Birinci Balkan Savaşı hakkında verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere Osmanlı'nın elinde bulunan (güya sömürülen) yerler kurtarılmıştır. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan atılması konusundaki düşüncesinin hangi boyutlara ulaştığını anlamak için ders kitabında Birinci Balkan Savaşını temsilen yer alan resim'e bakılması yeterli olacaktır³⁹⁹.

Birinci Balkan Savaşı'nın Londra Antlaşması'yla sona ermesi ile Osmanlı Devleti Midye – Enez sınırının batısında kalan topraklarını Balkan Devletleri'ne bırakmasıyla ganimetin paylaşılması konusunda çıkan anlaşmazlık İkinci Balkan Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur.

Balkan Devletleri'nin aralarında çıkan bu anlaşmazlıklar ve İkinci Balkan Savaşı'nın sonuçlanmasına kadar devam eden süreç ders kitaplarında bilinen şu ifadelerle verilmiştir:

“...Londra Antlaşmasındaki sessizlikten müttefikler ve büyük güçler arasındaki anlaşmazlık çoktan anlaşılıyordu”⁴⁰⁰.

Anlaşma sonunda Bulgaristan'ın diğer devletlere verilen bölgeleri büyük ölçüde azaltmış olduğuna karar verildi. Yunanistan ve Sırbistan hükümetleri gayri resmi temasa geçerek, 1912 yılında Sırbistan ile Yunanistan antlaşma imzaladı. Saldırıya geçen Yunan-Sırp ordusu Bulgarlarla savaşa girişti. Bunun üzerine Türkler

³⁹⁷ A.g.e., s.68-69.

³⁹⁸ Modern ve Çağdaş Tarih, s.86.

³⁹⁹ Söz konusu resim için bkz., Ek:6

⁴⁰⁰ Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.69.

ve Romenler savaş müttefikleri arasındaki anlaşmazlıklar sonucu saldırıya karar vermişti⁴⁰¹.

Böylece İkinci Balkan Savaşı'nı takiben Sofya'dan itibaren otuz kilometreye ulaşan Romenler Bulgaristan'ı işgal ederken Türkler Doğu Trakya'dan Edirne bölümünü geri aldılar⁴⁰². Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşlarından hemen sonra Trakya'ya kavuştu⁴⁰³. İki savaşla Avrupa'daki etkili Türk hâkimiyeti Bükreş Antlaşması ile sona erdi ve Güney Doğu Avrupa'nın radikal siyasi haritası değişti. Yunanistan'ın toprakları ve nüfusu iki kat artmıştır⁴⁰⁴.

İncelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Tarih ve Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* adlı ders kitaplarında Balkan Savaşları ile ilgili olarak yukarıda vermiş olduğumuz bilgiler yer alırken yine aynı ders kitaplarında bu dönem Anadolu'dan Yunanistan'a gerçekleşen göç hadisesi üzerinde kısaca durulmuş ve *Türk çetelerinden kaçan Rumların göç ettiği* belirtilmiş ise de göçün asıl sebebi belirtilenden tamamen farklıdır. Bu göçlerin sebebi 1827 yılından sonra Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında sürekli muhaceret meselesinin gündeme gelmesidir. İlk muhaceret hadisesi daha önce de belirttiğimiz gibi 1827-1837 yılları arasında olmuş, daha sonra 1881 yılında Teselya'dan, 1897 yılında Girit'ten ve şuan konumuz olan Kasım 1912'den Mart 1914'e kadar ki dönemde Türkiye'ye göçler olmuştur. Neticede Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısı 242.807 kişiye ulaşmıştır⁴⁰⁵.

Görüldüğü üzere ders kitaplarında Müslümanların yapmış olduğu göç hareketlerine yer verilmeyerek sadece Ortodoksların göçleri üzerinde durulması dikkat çekicidir.

Türkiye'ye yapılan göçler karşısında Yunan kamuoyu "Başpiskoposlara 'Hıristiyan Türkler', askeri komutanlara 'soyguncular', aydınlar sınıfına 'aptallar' ve Fenerlilere 'Şeytan'ın çocukları' diyerek" Osmanlı Rumlarından çoğunu dışlamışlar ve Türkiye'den Yunanistan'a yapılacak Rum göçlerinin önünü kapatmışlardır. Ayrıca bu dönemde İzmir ve Balıkesir sahillerinde oturan Rumların kendi istekleri

⁴⁰¹ A.g.e., s.72-73.

⁴⁰² *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.86.

⁴⁰³ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.88.

⁴⁰⁴ A.g.e.,s.68; Yunus Emre Tekinsoy, a.g.t.,s.15;Ergün Aybars, "Türk-Yunan İlişkileri", *ÇTTAD* 1993,C.I, S.3,s.5;Ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Halaçoğlu, "Balkan Savaşları" (1912-1913)", s.302-303.

⁴⁰⁵ Mehmet Yılmaz, "Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.10, Güz 2001,s.16.

ile Yunanistan'a göç ettikleri milletlerarası mahiyetteki bir araştırmada ifade edilmiştir⁴⁰⁶.

1.2. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)

1 Ağustos 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'nın şartlarının oluşması daha geniş bir zaman dilimine yayılmıştı. Bu süreç, Avrupa'nın sanayileşmesiyle başlayan sömürgecilik rekabeti ile başlamış, Almanya ve İtalya'nın bu rekabete girmesiyle hızlanmıştı⁴⁰⁷. Ayrıca Avrupa'daki sınır ve nüfuz anlaşmazlıkları, din ve mezhepsel farklılıklar, aşırı silahlanma, Avrupa'nın büyük hanedanları arasındaki rekabet ve çekişmeler son olarak da Avrupa'daki bloklaşmaların başlaması savaş şartlarının son aşaması olmuştur. Belirtmiş olduğumuz savaşın sebepleri incelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabında üç başlık (*Emperyalizm, Milliyetçilik ve Militarizm*) altında toplanarak bilinen ansiklopedik açıklamalar yapılmıştır⁴⁰⁸.

Birinci Dünya Savaşı, 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da başlayan bloklaşmayla bir yanda Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu İttifak Devletleri, öbür yanda Fransa, Rusya ve İngiltere'nin oluşturduğu İtilâf (Anlaşma) Devletleri'nin savaşa sürüklenmesi Avusturya-Macaristan Arşidük'ü Ferdinand'ın Saraybosna'da 28 Haziran 1914'te Sırp bir genç tarafından öldürülmesiyle başladı⁴⁰⁹. Büyük bir Slav nüfusu olan ve Sırbistan'ın bu Slavlarla ilgisi olması nedeniyle Avusturya-Macaristan, suikasti fırsat bulup Sırbistan'a 23 Temmuz'da çok ağır şartlarla dolu bir ultiatom gönderdi. Sırbistan'ın Avusturya'nın ağır taleplerini reddetmesiyle Avusturya Almanya'nın da onayı ile 28 Temmuz 1914'de savaş ilân etti. Sırbistan'ın Ortodoks-Slav bir ülke olarak Rusya'nın koruması altındaydı. Bu nedenle Ruslar hem Avusturya-Macaristan'a hem de Almanya'ya savaş açtı. Bu durum karşısında Almanya'nın savaş plânı ile Fransa 6 haftada yenilecek, bu süre zarfında Avusturya, Rusya'yı oyalayacak daha sonra Alman ordusu hazırlığını tamamlayamayan Rusya'ya ağırlık verecekti. Bu plân üzerine Almanya 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya savaş ilân etti. 5

⁴⁰⁶Ramazan Tosun, "Türk – Rum Nüfus Mübedelesini", *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.597.

⁴⁰⁷Erdal Açıksees–Rahmi Doğanay, *a.g.e.*, s.39.

⁴⁰⁸*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.90.

⁴⁰⁹*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.90; *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.79.

Ağustos'ta da İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilân etmesiyle Birinci Dünya Savaşı başlamış oldu⁴¹⁰.

Başlayan savaşa Osmanlı Devleti'nin nasıl katıldığı hakkında incelemiş olduğumuz ders kitaplarında bilgi verilmezken Osmanlı Devleti'nin Kasım 1914'te İttifak Devletleri'nin yanında savaşa katılması ile savaş alanının genişlediği, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın savaş yükünün hafiflediği ifade edilmiştir. Her iki ders kitabının konu devamında İtalya'nın İtilâf Devletleri'ne dâhil olması ve İtalya'ya vaadedilen yerler belirtilmiş, ayrıca Osmanlı Devleti'nin ve Bulgaristan'ın İttifak Devletleri arasında yer almaları ile Balkanlar'da etkili olmaları üzerine İttifak Devletleri'nin Yunanistan'ı savaşa sokma girişimleriyle Haziran 1917'de savaşa girildiği ifade edilmiştir⁴¹¹.

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında savaşın seyri bilinen ifadelerle yer almış, İtilaf Devletleri'nin ihtilâl çıkan Rusya'ya yardım göndermek ve boğazları ele geçirerek Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak için düzenlediği büyük Çanakkale çıkarmasının geri püskürtüldüğü ifade edilmiş ve neticede savaşın uzadığı, Rusya'da ihtilâl çıkmasına neden olduğu her iki ders kitabında da benzer ifadelerle yer aldığı görülmektedir.

Ders kitaplarında savaşın son bulması konusunda ise şu bilgilere yer verilmiştir: 1918 Sonbahar'ına doğru savaş sona doğru yaklaştı. Sonunda İttifak Devletleri ve müttefikleri teslim oldu. İttifak devletleri ile antlaşmalar (Almanya ile Versay, Avusturya ile Sen Jermen, Macaristan ile Triyanan, Bulgaristan ile Nöyyi ve Osmanlı Devleti ile Sevr) yapıldı ve 8 milyon insanın ölümüne, 20 milyon insanında yaralanmasına sebep olan savaş çok büyük maddi hasara sebep oldu⁴¹².

Görüldüğü üzere ders kitaplarında Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarına yer verilmiştir. Ancak dikkatimizi çeken husus Birinci Dünya Savaşı sonunda devletlerin savaştan çekilmeleri ve İtilâf Devletleri ile imzalanan ateşkes anlaşmalarına yer verilmemiştir. Buna Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan gerek

⁴¹⁰Sina Akşin, "İT'in Tam İktidarı ve I. Dünya Savaşına Giriş", s.53-54; Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, s.73.

⁴¹¹*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.80; *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.91; M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.62-72; Adnan Sofuoğlu, "Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.28, C.X, Ankara Mart 1994, s.211-215; Yunus Emre Tekinsoy, *a.g.t.*, s.22.

⁴¹²*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.80; *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.91.

maddeleri gerek topladığı tepkiler gerekse uygulanması bakımından Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri açısından önemli olan Mondros Mütarekesi’de dâhildir⁴¹³.

Birinci Dünya Savaşı yıllarına dair bilgi veren ders kitaplarında bu dönem göç ettirilen Rumlardan da bahsedilmiştir. Bu sebeple ders kitabında yer alan bu bilgileri vererek değerlendirmeye çalışalım.

1914 yılında Türkiye’den Yunanistan’a doğru gerçekleşen göç hareketi öncesi durum incelenen *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar* adlı ders kitaplarında “*Tahliye ilk olarak Türk basınının Rum karşıtı propagandası ile başladı ve Rumlara zorla ‘gönüllü’ göç ile sona erdi. Ekümenik Patrikhanesi, Ortodoks Kilisesi’ndeki zulmü dünya kamuoyuna ilan etti ve kilise okulların çalışmasını askıya aldı. Yunanistan, Ortodoks Rumların ve Müslümanların gönüllü değişimi için müzakerelere başlamak amacıyla girişimde bulunmuş ve diplomatik adımlar atmıştır. Haziran’da değişimi düzenleyen bir ortak komite kuruldu ancak Ekim 1914 yılında Türkiye’nin Birinci Dünya savaşına girmesinden dolayı komite görevine başlayamadı*⁴¹⁴” şeklinde yer alırken sayfanın devamında ise şu bilgilere yer verilmiştir:

“1914 yılının ilk aylarında Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan’daki Müslümanların kitlesel göçleri Türk hükümeti tarafından genel hatlarıyla belirlendi. Türkiye’nin Birinci Dünya savaşına girişi Rumları çıkarmak için Türk hükümetine bir bahane oldu. İlk kurbanları Doğu Trakya’daki Rumlardı, 1914 yılından itibaren bölgeden kovuldular. Doğu Ege adaları karşısındaki alanın boşaltılması adı altında askeri amaçlar için Mayıs ayında zulüm Batı Anadolu’ya uzatıldı. Tüm operasyonlar Türklerin müttefiki Almanlar tarafından yönetildi.

Rumların maruz kaldığı baskı şu halini aldı:

- Olağanüstü masraflar ve savaş ihtiyaçları için çeşitli müsadereleler yapıldı
- Ticari faaliyetlere engeller konuldu
- Rum nüfus kıyıda Küçük Asya’nın iç kısımlarına taşındı
- 45 yaş üzeri asker olmayan erkekler işçi taburu oldu

⁴¹³Mondros Mütarekesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, s.135-136; Erdal Açıkseç-Rahmi Doğanay, *a.g.e.*, s.49-50.

⁴¹⁴*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.110.

Birçok kişi sıkıntı, açlık ve hastalıktan öldü. İlk olarak 20 – 45 yaş grubunda olanlar askerliğe alındı. Askerliğini yapmamış firariler belirlendi. Belirlendikten sonra binlerce firari ortaya çıktı ve tutuklanan kişiler idam edildi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rum nüfusun Türk şehirlerini tehlikeye sokacağı düşüncesi ile 150.000 Rum yerinden göç ettirilmiştir.

Küçük Asya ve Pontus'da yüzlerce binlerce Rum'un imhası Rumlar için bir trajedydi ve aynı kaderi Ermenilerde yaşadı⁴¹⁵”.

Yukarıda ifade edilen Rumların iç bölgelere sevk edilme sebebi, uygulaması ve göç ettirilen Rum sayısı hakkında ders kitaplarında yer alan bilgileri değerlendirmeye çalışalım. Öncelikle alınan bu idari tedbirin sebeplerini sıralayacak olursak,

- Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı ülkesinde seferberlik ilan edilmiş ve silâh altına alınan Rumlar silahlı/silahsız olarak köylerine dönmüşler ve Müslüman nüfusu azaltmak için Müslümanları öldürme, Müslüman köylerini yakma girişimlerine engel olmak⁴¹⁶,

- Karadeniz'de bulunan düşman donanması ile karada faaliyet gösteren ve düşman ile işbirliğinde bulunan Rumlar'a karşı sürdürülecek olan bir harekâta iki ateş arasında kalma ihtimalini ortadan kaldırmak,

- Bir süre önce Yunanlar'a sığınan Çerkez Ethem'in isyan bölgesine gelerek, Rum çeteleriyle yapacağı işbirliği ihtimalini bertaraf etmek,

- Rumlar'ın Karadeniz'den daha kolay yardım alıp, Batı ile daha rahat bir iletişimde bulunmalarını (Rumlar, Ruslara cephe gerisinde casusluk yaptılar ve Samsun'a davet ettiler bunun karşılığında da Ruslar onlara bolca silah ve cephane verdi) önlemek,

- Tokat, Niksar, Reşadiye'de eşkıyalık yapan Ali Çavuş gibi çetelerin ve asker kaçaklarının bölgede bulunması, Rumlar ile işbirliği yapma eğiliminde olmalarındandır⁴¹⁷.

Konu hakkında incelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* adlı ders kitabında ise göçün uygulanmasına dair bilgiler

⁴¹⁵ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.102.

⁴¹⁶ Hamit Pehlivanlı, *a.g.m.*, s.83; Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s.418.

⁴¹⁷ Fahri Taş, *a.g.m.*, s.90; Ayrıntılı bilgi için bkz., Abdullah Saydam, *a.g.m.*, s.137-139.

Küçük Asya’da zulümlerin başlaması ve Rumların kovulmalarına dair 14. 05. 1914 Türk içişleri bakanı Talat’ın gizli emirleri başlığı altında şu bilgiler verilmiştir:

“Osmanlı Devleti Anadolu kıyılarındaki Rum sakinlerini Erzurum ve Chaldia (Trabzon) illerine yerleşmek için zorlanmadan buraları hızla boşalttı. Rumlar eğer belirlenen yerlere yerleşmeyi reddederlerse Müslümanlara, Rumları sürgün hareketine zorlamak için her türlü sözlü talimatı verdi. Ayrıca kendi inisiyatifleriyle evlerini terk eden göçmenlerin tapularını da almayı unutmadılar⁴¹⁸”.

Yukarıdaki verilen bilgiler bilinen tarihi gerçeklere uymamaktadır. Çünkü iç bölgelere nakil edileceklerin Türk ordusuna savaş açan ve düşmana casusluk yapan kişiler olmasına dikkat edildiği bilinmektedir. Ayrıca Rum halkın zorla göç ettirildiği ve tapularının alındığı da doğru değildir. Bunun en güzel kanıtı Enver Paşa tarafından verilen emirler ve emirlerin uygulanarak Rum halkın hiçbir zarar/zorlama olmadan 12 Mart 1916’da tahliye işleminin gerçekleşmesidir⁴¹⁹.

Ders kitabında yer alan diğer bir husus ise göç ettirilen nüfus konusunda ulaşabildiğimiz bilgilerde gerçekleştirilen bu tahliyede Sivas, Tokat, Yozgat, Çorum ve Karahisar-ı Şarkıye’ye Kasım 1921’e kadar göçe uğratılan kadın, erkek sayısı şöyledir:

Samsun’dan 27.955, Amasya’dan 14.000, Sivas’tan 1448, Ordu’dan 4910, Tokat’tan 1000, Çorum’dan 571, Sinop’tan 550, Giresun’dan 8.500; toplam 63.844 Rum başka yerlere sevk edilmiştir⁴²⁰. Görüldüğü üzere vermiş olduğumuz 63.844 sayısı ile ders kitabında yer alan 150.000 sayısı arasında büyük fark olup bu sebeple doğruluğu tartışmalıdır.

Ders kitabında verilen bilgilerden dikkatimizi çeken bir başka husus ise *Yunanların katledildiği ve aynı kaderi Ermenilerde yaşadığı* ifadesidir. Yunan/Rum milletine katliam yapıldığını daha önce belirtmiştik, Ermeniler’in katliama uğrayıp uğramadığı hususu başka bir araştırma konusudur. Ancak incelemiş olduğumuz ders kitabında yer alması nedeni ile kısaca şunu diyebiliriz ki, bu konuda yapılmış birçok araştırmada Ermenilerin katliama uğramadığı belirtilmiştir⁴²¹.

⁴¹⁸ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.93.

⁴¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Hamit Pehlivanlı, *a.g.m.*, s.101-102.

⁴²⁰ Hamit Pehlivanlı, *a.g.m.*, s.105.

⁴²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Gündüz Aktan, “Hukukta Soykırım ve Ermeni Olayları,” *Popüler Tarih*, S.35, Temmuz 2003, s. 62-67; Mehmet Asaf, *1909 Adana Ermeni Olayları ve Anılarım*, (Yay. Haz.,

1914 yılındaki tahliye işleminden sonraki durum hakkında ise “*Türk yetkililer Rumlar tarafından terk edilmiş evlere Sırbistan, Bulgaristan, Arnavutluk ve Yunanistan’dan gelen göçmenleri yerleştirdiler.*

Mültecilerin Küçük Asya’ya dönüşü Türkiye’de savaş bittikten sonra 1918 yılının son aylarında başladı. Yunan hükümetinin yardımıyla Patrikhane ve Patrik komisyonu Ekim 1918’e kadar yerinden edilen kişilerin Konstantinopolis’e geri dönüşünü organize etti. Başlangıçta sadece varlıklı ve Batı Küçük Asya’nın bazı bölgelerinden giden mültecilerin geri dönmesine izin verildi. Geri dönüş Bakanlık tarafından güvenli bir şekilde parça parça yapıldı. En son mülteci grup Mayıs 1919’da İzmir’i Yunan ordusunun işgalinden sonra evlerine döndü 1920 sonunda mültecilerin çoğu Küçük Asya ve Doğu Trakya’ya dönmüştü.

Vatanda bulunulan koşullar kötüydü, birçok ev, kilise ve okul kısmen veya tamamen tahrip edilmişti. Ayrıca bazı bölgelerde Rumların evlerine Balkan ülkelerinden gelen Müslüman mülteciler yerleşmişlerdi. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği İzmir’de kuruldu “Hizmet ve Sosyal geri dönüş” bu evlerine ve meskenlerine geri dönmelerine yardımcı oldu. Ama huzurlu günler uzun sürmedi. Birkaç ay sonra, Ağustos 1922’de yine sürgün edildiler⁴²²” şeklinde bilinen tarihi bilgilere yer verilmiştir.

Yunan tarafına göre bu göçün sebebi Osmanlı Hükümeti’nin tehcir politikası gütmesi ve Batı Anadolu’da çete kılığına sokulan askerler Rum köylerine saldırmış, onlardan bazıılarını öldürmüş, bazıılarını da evleri yakılmak suretiyle göçe zorlanmıştır.

Yunan iddialarını reddeden Osmanlı Devleti göçün nedeni olarak Yunanistan’ın kışkırtmaları, Makedonya’yı Rumlaştırmak amacıyla firarilere sahip çıkmaları ve göç eden toplulukları kullanan Yunanistan’ın Anadolu’daki diğer

İsmet Parmaksızoğlu) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982; Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001; Kâzım Karabekir, *Soykırım Yalanı: Ermeni Mezâlimi, 1917-20 Arasında Erzincan’dan Erivan’a*, 6. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul 2005; Pulat Y. Tacar, “Hukukî ve Siyasî Boyutuyla Ermeni Sorunu: Ermeniler Soy Kırımına Uğratıldı mı?,” *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim: Özel Sayı: Tarihten Bir Kesit*, S. 38, Nisan 2003, s. 34-37.

⁴²²Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar, s.113-115.

Rumları'da Yunanistan'a çağırmasıdır⁴²³. Göç konusu ile ilgili olarak ulaşabildiğimiz kaynaklarda Osmanlı Devleti'nin iddiasını doğrular niteliktedir⁴²⁴.

1.3. Türk İstiklâl Savaşı (1919-1922)

Saray ve Osmanlı hükümet çevresi imzalanan Mondros Mütarekesinden duydukları memnuniyeti dile getirirlerken, pek çok komutan mütareke hükümlerinin Türk'lerin sonu olduğunun kesinlikle farkındaydı.

Bu durumun farkında olan Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa'ya göre; "Osmanlı Devleti bu mütareke ile kendisini kayıtsız ve şartsız olarak düşmanlara teslim etmeye razı olmuştu". Ama Mustafa Kemal Paşa hiçbir ümitsizliğe düşmedi ve sürekli milleti istiklâl yolunda motive etti. 13 Kasım 1918'de İtilâf devletlerinin savaş gemileriyle İstanbul surlarına demir attıkları gün, Mustafa Kemal "geldikleri gibi giderler" tarihî ifadesi ile Türklerin muhakkak istiklâlini koruyacağı ve zafere ulaşacakları müjdesini vermişti. 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa (Sabis), 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, mütareke hükümlerini uygulamaktan kaçınmış ve durumu protesto etmişlerdi. Bunun gibi, Fevzi Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, İsmet Paşa gibi şahsiyetlerin, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Şişli'de toplantılar yaparak Mondros Mütarekesi sonrası Türk milletinin içine düştüğü durum karşısında milli kurtuluş çareleri aradıklarını biliyoruz⁴²⁵.

Askerî ve siyasî alanda durum böyle iken Müslüman Türk halkı için 1912 Trablusgarp Savaşı ile başlayan seferberlik Birinci Dünya Savaşı'nda da devam etmiş ve netice her aile bir ya da birden fazla ferdi kaybetmiştir.

Balkan Savaşları sonunda Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan'da kendilerine karşı girişilen soykırımdan kurtulabilen Türkler'de her şeylerini kaybetmiş olarak, daralan sınırları içine hapsolmuş Osmanlı Devleti'ne gelmişler, yeniden acı çekmeye ve fedakârlık yapacak durumda olmamaları, Toplumda Büyük Britanya ve Fransa'ya

⁴²³Mehmet Yılmaz, *a.g.m.*, s.19-20.

⁴²⁴Tülay Alim Baran, "Balkan Savaşı'ndan Sonra İzmir'de Rumlar'ın Göç Hazırlığı", *ÇTTAD* 1996-1997, C.II, S.6-7, s.176-177; Ahmet Halaçoğlu, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler", *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.889; Nurten Çetin, "1914 Osmanlı – Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.24, 2010,s.153; Ayrıca tehcir hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Mustafa Özdemir, "I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri", *ÇTTAD*, C.VI, S.14, 2007,s.27-40.

⁴²⁵Nuri Köstüklü, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları I*, s.11.

duyulan hayranlık olmasının yanında 1918 yılı başlarında ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından ilân edilen On Dört Prensipten ve özellikle de “Osmanlı Devleti tebaasındaki bütün halklara kendi kaderini tayin hakkı” sözü veren on ikinci madde; devletin çok uluslu ve çok dinli insanlardan oluştuğu için, Müslüman Türkler “kendi kaderini tayin hakkı” ilkesinin hedef kitlesine kendilerinin de dâhil olduğunu sanmaktaydılar ve işgalci Avrupa güçlerinin diğerleri gibi kendi millî devletlerinde “medenileşmelerine” yardım edeceklerini düşünmekteydiler. Bu sebeple halk imzalanan mütareke’ye ve işgallere ilk önceleri sessiz ve tedirginlerdi⁴²⁶.

Mütareke’nin Osmanlı Devleti’nde karşılanması bu şekilde iken, Türk birliklerinin geri çekilmesi ve terhis edilmesi işlemleri başladı. 400 bin kişilik ordu mevcudu, ağır silâhlarından yoksun olarak 50 bine indirildi. Çekilme ve terhis kış aylarında, düzensiz ve imkânsızlıklar içinde yapıldı. Birçok asker yollarda öldü. Pek çok subay terhis işini geciktirerek direnmeye çalıştı. Mustafa Kemal Paşa, Ali İhsan (Sabis) Paşa, Yakup Şevki(Subaşı) Paşa, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Nihat (Anılmış) Paşa gibi komutanlar mütareke şartlarını zorlayarak silah ve mühimmatın düşman eline geçmesini önlemeye ve askerî durumu muhafaza etmeye çalıştılsa da kısa sürede haberleşme-ulaşım düşman denetimine girmişti. Silâh ve her türlü mühimmata el kondu ve İtilâf kuvvetleri işgallere başladılar⁴²⁷.

İlk olarak 6 Kasım’da Çanakkale’ye gelen bir İngiliz heyetiyle yapılan anlaşma ile Boğazlar İngilizlere teslim edildi. İngiltere bilahare Çanakkale, Musul, Batum, Antep, Maraş, Urfa ve Kars’ı işgal etti. Konya, Bilecik, Samsun, Merzifon gibi şehirler de denetim için asker çıkardı. 13 Kasım 1918’de, İtilaf donanması İstanbul’a geldi. Bu filoda 4 adet Yunan gemisi de bulunuyordu.

Fransa; Trakya demiryolunun önemi istasyonlarını, Dört Yol, Mersin, Adana, İskenderun’u işgal etti. Afyon’a bir miktar asker gönderdi.

İşgallerin devam etmesi ve Osmanlı topraklarının paylaşılması 1919 yılı Ocak ayında toplanan Paris Konferansı’nda yapılan görüşmeler sonunda karar verilmiştir. Bu sebeple Paris Konferansı’nın üzerinde durulması uygun olacaktır.

⁴²⁶Stanford J. Shaw, “Türk İstiklâl Harbi”, (çev: Bülent Keneş), *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.853.

⁴²⁷Erdal Açıkşes–Rahmi Doğanay, *a.g.e.*, s.50-51.

Paris Barış Konferansı, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların hazırlandığı uluslararası bir konferanstır. Konferansta savaş sırasında imzalanmış olan gizli antlaşmaların uygulanması karara bağlanmış, İngiltere ve Fransa Wilson İlkeleri'ne tamamen ters düşmemek için “savaş tazminatı” yerine “savaş onarımı”, “sömürgeciliğin” yerine ise “manda-himaye sistemini” gündeme getirerek uygulanmasını sağlamışlardır.

Konferansa ittifak devletlerine karşı savaş açmış olan başta itilaf devletleri olmak üzere toplamda 32 devlet katılmıştır. Konferansta Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan ile imzalanacak olan barış antlaşmalarının taslakları hazırlanmasına rağmen Osmanlı Devleti ile imzalanacak olan antlaşmanın esaslarının daha sonra belirlenmesi kararlaştırılmıştır⁴²⁸.

Konferans, sadece İtilâf temsilcilerinin müzarekelerine sahne olmuyordu. Eline belge ve istatistik adını verdikleri kâğıtlardan geçiren azınlık temsilcileri de birbirleriyle yarış edencesine Osmanlı Devleti'nden pay koparmak için mücadele etmekteydiler. Ermeni temsilcileri Doğu Anadolu'da bağımsız Ermenistan kurulması fikrini ilk kez bir uluslar arası konferansta dile getirmişler, bu istekleri de İtilaf Devletleri tarafından destek görmüştür⁴²⁹.

Konferansta Yunanistan'ın iddialarını dile getiren Venizelos, Fener Patrikhanesi'nden temin ettiği istatistiklerden faydalanarak daha önce İtalya'ya verilen İzmir ve çevresini talep etmiş, İngiliz çıkarlarına da uygun olan bu teklif kabul edilmiştir.

Yunan toprak isteklerinin kabul edilmesi üzerine işgallere en geç başlayan ülke olan İtalya; Antalya, Kuşadası, Bodrum, Fethiye ve Marmaris'i işgal edip, Konya ve Akşehir'e asker gönderdi⁴³⁰. İtalya'ya vaat edilen toprakların Yunanistan'a verilmesi İtilâf devletleri arasında ilk ayrılığa sebep olmuştur⁴³¹. Bu durum incelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)* adlı ders kitabında da benzer ifadeyle “*Uluslararası konjonktürün ve müttefiklerin*

⁴²⁸A.g.e., s.56.

⁴²⁹Selçuk Ural, “Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili”, *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.791.

⁴³⁰Erdal Açıkşes–Rahmi Doğanay, a.g.e., s.51.

⁴³¹İtalya, İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesindeki hoşnutsuzluğunu alman kararları Türklere duyurmak ve Kuvâ-yı Milliye ile ilişki kurarak göstermiştir (Sabri Sürgevil, “Türk – Yunan İlişkileri İçinde İzmir'in İşgali Sorunu”, *ÇTTAD*, C.I, S.3, 1993,s.26).

Venizelos'un yani Yunanistan'ın İzmir ve sırasıyla Aydın vilayeti ile Rum nüfusa sahip bölgelerde düzeni korumak için işgal kararı vermesi İtalya'yı kızdırdı...⁴³²” şeklinde verilmiştir.

Şimdi incelediğimiz ders kitaplarındaki Yunanistan'ın iddialarına ve İngiltere'nin Yunanistan'ı destekleme sürecine yer vererek iddiaları değerlendirmeye çalışalım.

İlk olarak *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabına bakacak olursak, “*Yunan kuvvetleri, Yunan iddialarının ifade edilmesi ile birlikte Konstantinopolis'in fethinde yer aldı. Bu arada Venizelos, Paris Konferansına gönderdiği bildirimde Küçük Asya'da İzmir merkezli geniş bir araziye, Konstantinopolis kıyılarına kadar olan Doğu Trakya'yı, Bozcaada ve Gökçeada'yı hak ettiğini belirtmiştir. Bu iddialarını desteklemek isteyen Venizelos Bolşeviklere karşı itilaf devletlerinin yürüttüğü askerî harekâta Yunan ordusunu gönderdi.*

Bu vesileyle Yunan askeri varlığı Britanya ülkesinin müttefiki oldu, Küçük Asya'daki İtalyan arzuları kesilecek ve Boğazlarda İngiliz kuvvetlerine destek sağlayacaktı. Böylece İngiltere Yunan taleplerini destekledi”⁴³³ şeklinde bilgi verildiği görülecektir.

Bu durum diğer bir ders kitabında ise “*Paris Barış Konferansında Yunanistan'ın ulusal çıkarlarını savunmanın son derece zor bir girişim olduğu baştan belliydi. Yunanistan'ın başta gelen zorlukları; İtalya aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri ve ABD aracılığıyla İtalya ve Arnavutluk'un Türkiye'ye verilen önemin artmasıydı. Müttefikler konseyinde (İngiltere, Fransa, ABD, İtalya ve Japonya) Yunanistan sadece İngiltere ve Fransa desteğini alabildi. Bu iki güçlerin çıkarları durumu eşitlemekteydi.*

Rusya'nın yokluğunda Bolşevik İsyanıcılar Güney Doğu Avrupa'daki gelişmelerden uzak bir durumları vardı. İngiltere'nin Yakın Doğu arzusu, Fransa'nın Yunanistan iddialarını desteklemesi, İtalyan isteklerini sınırlamak istemesi, Venizelos'un görülmemiş başarılı diplomatik manevraları ve iştirakleri ile zaten Yunanistan tarafından kazanılan arazileri ve yeni elde ettiği bölgeleri kaybetme olasılığını önlemiştir.

⁴³² *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.90.

⁴³³ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.100.

Yunan ulusal iddiaları Kuzey Epir, Trakya, Küçük Asya'nın batı kıyısının da bulunduğu Oniki Ada dışındaki Doğu Ege Adalarına ait nüfus hakkındaki rapor Aralık 1918'de Paris Kongresine Venizelos tarafından teslim edilmişti.

1919 tarihinin ilk aylarında Fransa ve İngiltere tarafından Venizelos'a sunulan Ukrayna Bolşeviklerine karşı savaşa katılma teklifi ile ülke pazarlıkta konumunu güçlendirmek için çalışmıştır. Ancak Bolşeviklere karşı müttefik seferine katılan Yunanistan çok ağır bir bedel ödedi”⁴³⁴ şeklinde ifade edilmiştir.

Ders kitaplarından vermiş olduğumuz bilgilerden görüldüğü üzere bilinenen farklı olmayan bilgilere ve sunulan rapora yer verilmiştir. Ancak Yunanistan'ın yani Venizelos'un iddialarına tam olarak yer verilmemiştir.

Venizelos'un konferansa sunduğu iddiaların yanında İngiliz çıkarlarının etkisiyle daha önce İtalya'ya vaat edilen yerler Yunanistan'a verilmiştir⁴³⁵. Şimdi Venizelos'un Paris Konferansı'na sunmuş olduğu iddiaların kısaca üzerinde durulması uygun olacaktır.

Yunanistan'ın toprak istekleri iki yalana dayanıyordu. Bunlardan birisi Türklerden istenen bölgede Rumların çoğunlukta olduğu iddiası ve bu nüfus iddialarının dayanağı olan Wilson prensiplerinin 12. Prensibi idi. Venizelos, ayrıca nüfus ve etnik nedenlerden ötürü Anadolu'nun batı kısmının coğrafi ve tarihi açıdan özel ve ayrı bir bölge teşkil ettiğini savundu. Bu bölgenin nüfusunu gösterecek resmi istatistikler olmadığını belirterek, Rum Patrikhanesinin istatistiklerini kullandığı ve Batı Anadolu'daki tüm Rum nüfusun 1.700.000 olduğunu, Türk kitaplarında Anadolu'daki Rum nüfusun 1.300.000 olarak gösterildiğini iddia etti. Ancak 30 Ekim 1918'de İbn-ül Cemal M. Ragıp'ın nüfus istatistiklerine göre nüfus çoğunluğunun Müslümanlar'da olduğu olarak bilinmektedir⁴³⁶.

Diğer bir iddia ise, bölgedeki Hıristiyanların tehlikede olduğu, silâhlanmış Türk çetelerinin soykırımına uğramalarının kesin olduğu idi. Bu iddia da

⁴³⁴ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.88.

⁴³⁵ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999, s.2-3.

⁴³⁶ Ahmet Özgiray, “Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Birlikte Türkiye Üzerine Çevirdikleri Entrikalar (1914-1919)”, *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S.4, Kasım 1989, s. 557; Bayram Bayraktar, “Mütareke'de Yunanistan'ın Ayvalık Politikası”, *ÇTTAD*, C.I, S.2, 1992, s.94; Yunanistan'ın Epir, Adalar, Trakya ve Anadolu'daki nüfus iddiaları ve iddiaların asılsız olduğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., A. Suat Bilge, *Büyük Düş Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, 21.yüzyıl yay., Ankara 2000, s.40-52.

Yunanistan'ın Anadolu topraklarını işgal etmesi için önemli bir iddia olmasına rağmen doğruluğu tartışılır niteliktedir. Çünkü Anadolu'da çetecilik faaliyetlerine girişen Rumlar ve Ermeniler olduğu gibi Müslümanları göçe zorlayan ve Hıristiyan nüfusu arttırmak için söz konusu topraklara göç edip yerleşenler yine Rumlardır. Dolayısıyla tam tersi Müslüman nüfusun tehlikede olduğu söylenebilir⁴³⁷.

Venizelos'un, 3 ve 4 Şubat 1919'da Barış Konseyi'nde savunduğu nüfus istatistikleri, konferans'ta söz sahibi büyük devletleri de pek tatmin etmemişti. Bunun üzerine kurulan özel bir komisyon çalışmalarını 7 Mart'ta bitirdiğinde, komisyonun İtalyan ve Amerikalı üyeleri, hazırlanmış olan raporu bu konuda muhalefet şerhi koymuşlardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı topraklarını paylaşan antlaşmaların arasında İzmir ve yöresinin 17 Nisan 1917'de St. Jean de Maurienne Antlaşması ile İtalya'ya bırakılmış olması, daha sonra İngiltere ve Fransa'nın bu dokümanı Rusya'nın imzalamamış olması gerekçesi ile kadük saymaları nedeniyle, İtalya'nın Venizelos'un isteklerine her yönü ile muhalefet etmesi doğaldı. Oysa komisyonun Amerikalı üyelerinden Coğrafya Profesörü Westermann, Venizelos'un istediği bölgelerdeki Türk sayısının toplam nüfusunun %63'ünü Rumların ise ancak %32'sini oluşturduklarını kanıtlamıştı. Böylece Yunanistan'ın 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgali, aslında Barış Konferansı'nın siyasal bir kararı olarak değil, İtalyanların işi oldubittiye getirerek bu kente girmelerinden endişe duyan İngiltere ve Fransa'nın, yanlarına Amerika'yı da alarak ve sadece bir askeri önlem olarak, Venizelos'a bu imkânı tanımalarından ileri geliyordu⁴³⁸.

Vermiş olduğumuz bilgilerle İzmir'in işgalinin görünürdeki sebebinin ve asıl sebebinin belirtmeye çalıştık. Şimdi incelemiş olduğumuz ders kitaplarında İzmir'in işgaline izin verilmesi ve İzmir'in işgali konusunda yer alan bilgilere yer vererek değerlendirelim.

⁴³⁷ Adnan Sofuoğlu, *a.g.m.*, s.211-256; Rum ve Ermeni çeteleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Hasan Ali Polat, "Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren Rum ve Ermeni Çeteleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.26, 2011, s.263-290; Azmi Yıldırım, "Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri (1912-1922)", *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.801-809; Rahmi Çiçek, "Millî Mücadele'de Ermeni-Rum-Yunan İttifakı'nın Anadolu Basınındaki Yankıları", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 2, S.6, Kasım 1990, s.296-299.

⁴³⁸ Yuluğ Tekin Kurat, "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", *Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e kadar)*, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Genel Kurmay basımevi, Ankara 1986, s.411; Alexander Anastasius Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası*, (çev: Orhan Azizoglu), Yapı Kredi yay., İstanbul 1997, s.40.

İlk önce *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabında verilen bilgilere bakacak olursak; “*Paris Konferansında, Küçük Asya’ya asker göndermesi (Nisan 1919) için Yunanistan’a talimat verildi. 1919’da Yunan askeri İzmir’e indi, şehir ve çevresinde yaklaşık 17.000 kilometrekarelik bir alanı ele geçirdi.*

Türkler olumsuz tepki vermiş ise de Küçük Asya Rumlar’ı durumu coşkuyla kabul ettiler. Her iki tarafın sorumlu olduğu olaylarda ilk anda ölü ve yaralılar oldu. İtalyanların güneyinde Rum kesiminin (İzmir gibi) işgal toprakları vardı ve onların huzursuzluğuna neden oldu. Birçok defa Yunan kuvvetlerine karşı yapılan Türk saldırıları İtalyan idaresi altındaki kesimden gelmişti”⁴³⁹.

Yukarıda verilen bilgilerde İzmir’in işgaline karar verilmesi ve Rumlar’ın Yunan askerlerini çeşitli hazırlıklar yaparak şenlik havasında kutladıkları ulaşılabildiğimiz kaynaklarda da mevcuttur⁴⁴⁰. Ancak işgalden sonra başlayan kan dökme ve kıyım olaylarında ölü ve yaralıların olduğu belirtilerek bu olayların yaşanmasında Türklerin ve Rumların suçu olduğu ifade edilmiştir. Ders kitabında yer verilen bu ifadeyi değerlendirmek uygun olacaktır.

15 Mayıs 1919’da sabah saat 08.00’de İzmir rıhtımına çıkarılan Yunan kuvvetlerinin insanlığın yüzünü kızartacak zulüm ve işkenceler yaptıkları bilinmektedir⁴⁴¹. Öyle ki iddia edildiğinin aksine karada Yunan askerlere açılan ilk ateşle olayların başladığı tartışmalıdır. Çünkü Kordon’a çıkarma yapıldığında disiplinsiz ve gaddar Yunan askerleri tarafından pek çok kez ateş edildiği ve şehrin ana limanına bitişik olan mesire yerinde, otellerin, ticarî binaların ve çevredeki diğer yapıların pencerelerinden Yunanların gelişini izleyen Türk sivillere ateş açtıkları bilinmektedir⁴⁴². Şimdi Yunan askerlerinin karaya çıkmaları ve ilerlemelerini olayın tanıklarının ağzından anlatmaya çalışalım.

⁴³⁹*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.101.

⁴⁴⁰Rumların, Yunan askerlerini karşılama merasimi ve sevinç gösterileri o kadar artmış ki köpeklerin kuyruklarına Yunanistan’ın bayrağını takanlar bile olmuştur. Zeki Arıkan, “Mütareke Döneminde İzmir”, *ÇTTAD* 1991, C.I, S.1,s.264;Ayrıca bkz., Salih Tunç, “İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basımına Yansımaları (15-26 Mayıs 1919)”, *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.766-767;Ahmet Özgiray, *a.g.m.*,s. 558; M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s,88.

⁴⁴¹Hüseyin Işık, “Anadolu’da Yunan Mezalimi”, *Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e kadar)*,Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Genel Kurmay basımevi, Ankara 1986.s.380.

⁴⁴²Stanford J. Shaw, *a.g.m.*, s.856.

“Yunan orduları İzmir’in (Punta) ve (Pasaport) mevkielelerinden Kordon’a ayak basınca ortada hiçbir şey yok iken süngülerini taktıklar, zabıtleler ise tabancalarını ellerine aldılar, Rumların evvelce Müslümanların evlerini ve mallarını/ dükkânlarını işaretleyerek hazırladıkları haritaları alarak Rum halka beraber ilerlediler.

- Yaşasın Yunanlar, gebersin Müslümanlar, intikam alınız kahramanlar sloganları alkış sesleri ile yükseliyordu.

Müslümanlar bu manzara karşısında telaş içerisinde idiler. Vapurla Karşıyaka’dan, Kokaryalı’dan gelenler iskeleden öteye geçemiyor ve büyük bir tevekkül ve korku içinde olan biten şeylere bakıyorlardı. Birçokları aralıklar bularak Kordon’un üzerine geçip mağazalarına, işlerine gitmeye başladılar. Ve işte o ara bütün manasıyla kızıl ve kanlı kıyametler başladı. Yunan askerleri buldukları yerlerden ileriye doğru yürümeğe başlayınca Kordon üzerinde işine gücüne giden Müslümanların evvela fesleri alınarak parçalandı ve:

-Kaldır ellerini kerata.

Namesleriyle beraber dipçikler bigünah Müslümanların kafalarına ve bellerine inmeğe başladı. Bir kol asker Gümrük’e doğru ilerliyor ve her attığı adım başında küfürler savurarak dipçik ve süngü ile Müslümanları öldürüyor, diğere bir kol da İskele üzerinde yığılan ahali arasına girerek aynı işi yapıyordu⁴⁴³”.

Evzon Taburuna yol gösteren Yunan bayrağı taşıyan askere kimliği belirsiz bir kişi tarafından ateş edilmesiyle olaylar hayli büyüdü⁴⁴⁴. Bunun üzerine Yunan askerleri karşılarında gördükleri Türklere ateş açtılar; Türklere de birkaç kişi tabancasına sarılıp Yunanlara ateş etti. Ancak, bu vuruşma birkaç dakikadan fazla sürmedi ve oradaki üç beş Türk’ün silâhlı direnişi sona erdi⁴⁴⁵. İşgal’in devamında ise Yunan kuvvetleri mahallî kuvvetlerinin bulunduğu barakaları basarak silâhsızlandırılmış ve işgal güçlerine teslim olmayı bekleyen askerleri katlettiler⁴⁴⁶.

⁴⁴³Muhammet Güçlü, “İzmir’in İşgaline Tanık Bir Zatın Kaleminden: ‘İzmir’de Neler Oldu? 1336/1920’ Kitapçığı Üzerine”, *ÇTTAD* 2011, C.X, S.22,s.69-70.

⁴⁴⁴Ateş edenin kimliği üzerine çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bazı kaynaklar Hukuk-ı Beşer gazetesini çıkaran Hasan Tahsin (Osman Nevres) olduğunu (Zekeriya Türkmen, “İzmir’in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, 2001,s.127), bazı kaynaklar Rum veya Sipahi olduğunu belirtmişlerdir (Mehmet Karayaman, “İzmir Valisi İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali”, *ÇTTAD* 2007, C.VI, S.15,s.12).

⁴⁴⁵Bilge Umar, *İzmir’de Yunanlıların Son Günleri*”, Bilgi yay., Ankara 1974, s.169-170.

⁴⁴⁶Stanford J. Shaw, *a.g.m.*, s.856.

Bu olayların benzeri hükümet binasında da yaşandı. Bu olayı da bir başka tanığın ifadeleriyle vermeye çalışalım.

“Tören alayı kışlaların yanından tramvay yoluna geçmişti ki, o sırada bir el ateş edildiği duyuldu; muhtemelen nümayışçı bir Yunan tarafından. Yunan askerleri derhal kışlaların karşısında mevzilendiler ve yaylım ateşine başladılar... Ani ateş şiddetinden şaşırarak subaylar binanın koridorlarında toplandılar, çünkü orada silâh ateşi o kadar etkili değildi... Son çare olarak büyük bir göndere beyaz bir bayrak asıp, Yunan askerlerine doğru yürüdüm... Üstelik silâh ateşine bizim hiçbir şekilde karşılık vermediğimizi göstermek ve hiçbir şüphe uyandırmamak için, ben ve maiyetimdekiler silâhsızdık... Hiçbir sıra ve rütbe farkı gözetilmeksizin, ben de dâhil, silâhsız subaylar saldırılara ve kaba küfürlere hedef oldular. Ardı kesilmeyen süngü ve dipçik darbeleri altında Yunan askerler subaylarımızın üstlerini aradılar ve ne bulduysalar çaldılar; mendil, saat, cüzdan, enfiye kutusu, yüzük, para v.s... Subaylar elleri havada “Zitos” diye bağırarak zorunda bırakıldılar. Onlardan birçoğu, ayrıca birçok asker, darbeler altında can verdi veya ateşli silâhlarla öldürüldü veya yaralandı... Verdiğimiz kayıpların tespiti tam olarak yapılamamış olmasına rağmen, 40 ölü ve 60 yaralıdan çok olduğu hesap edilebilir⁴⁴⁷”.

İşgalin ilk günü olaylarını yazmış olduğu kitabında değerlendiren Yunan Genel Kurmay Başkan Yardımcısı General Ks. Stratigos’a göre çatışmada 163 asker ve sivil öldürüldü veya yarandığını, bunlardan 47’sinin Yunan subay ve askeri olduğu ifade edilmiştir⁴⁴⁸.

İşgal’in ilk 48 saatinde ise İzmir ve banliyölerinde 2.000’den fazla Türk’ün katledildiği görgü tanıklarının ifadeleri ile birçok kaynakta yer almıştır⁴⁴⁹. İzmir’e Yunan askerlerin çıkmasının devamında yaşanan olaylar ve İşgalcilerin şehirde yaptıkları çalışmalar ders kitabında üstü örtülü ve yumuşak bir ifadeyle şu şekilde ifade edilmiştir: “*Küçük Asya Savaşı’nda (1919-1922) İzmir’e Yunan ordusunun çıkması ile birlikte Küçük Asya şehrinin yönetimi Yunan hükümetine geçti. Yüksek*

⁴⁴⁷Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni 1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felaketi*, (çev: İbrahim Onsunoglu), Belge yay., İstanbul 2003, s.87; Mehmet Karayaman, *a.g.m.*, s.10; Ayrıca Yunan askerlerin subaylara yapmış oldukları yağma ve gasplar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Zekeriya Türkmen, *a.g.m.*, s.121-132.

⁴⁴⁸Georgios Nakracas, *a.g.e.*, s.88.

⁴⁴⁹Uğurhan Demirbaş (ve diğerleri), *a.g.e.*, s.42; M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.90; Zekeriya Türkmen, *a.g.m.*, s.127.

Başkomiser (genel komutanı) Venizelos ve İngilizlerin Küçük Asya'nın tüm sakinleri ile başa çıkması için güvendiği Venizelos'la eşit yetkiye sahip Stergiadis Aristides atandı. Bu Yunan askerler ve liderler halk tarafından çoğunlukla kabul edildi. Stergiadis otoriter yapısı ile birlikte İzmir piskoposu Hrisostomos ve Küçük Asya'nın bazı Yunan yüksek komiserleri çeşitli sevilmecek şeyler yaptı⁴⁵⁰”.

Görüldüğü üzere müttefik işgali önce istilaya ve daha sonra da vahşete dönüştü, bundan dolayı da Türk kabullenmesi protesto ve akabinde de direnişe neden oldu. Kasabalarda, şehirlere kısacası her yerde büyük ya da küçük başlangıç muhalefeti protesto şeklinde olmuştur. Bu mitinglerden en büyükleri İstanbul'da eski Hipodrom'da (At Meydanı), Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Fatih Camii'nin avlusunda, işgal boyunca bir kaynama merkezi olan İstanbul Üniversitesi'nde ve Boğazın öteki yakasında Üsküdar ve Kadıköy'de yapılmıştır⁴⁵¹.

Yunan–Fransız işgallerindeki vahşetin giderek artması, İngilizlerin İstanbul'da gerek Müslümanlara gerekse gayrimüslimlere yaptıkları zulüm, tutuklama ve sürgün olayları yaşanmasına rağmen Osmanlı hükümetinin sessiz kakması halk direnişine yol açmıştır. Direniş ilk olarak İstanbul'da ve Güneydoğu Anadolu'daki bir dizi küçük kasabada toplanan küçük entelektüel gruplar tarafından başlamıştır. Başlatılan bu direniş Anadolu'da yükselerek çete gruplarından başka bir şey olmayan mahallî silâhlı yararlı cemiyetlerin kurulmasına ve bunların halk tarafından finanse edilmeleriyle aktif mücadeleye başlandı.

Anadolu'da durum böyle iken Amiral Calthorpe imzalı (21 Nisan 1919) hükümete verilen nota'da Karadeniz Bölgesi'nde Rum Pontus çeteleri ile girilen mücadele, Türklerin Hristiyanları katlettiği şeklinde propaganda edilmiş, İngilizler bölgedeki çatışmaların durdurulmasını; Erzurum, Erzincan, Bayburt ve Sivas yörelerinde kurulan şûraların dağıtılmasını, aksi takdirde kendilerinin bölgeye müdahale edeceklerini bildirmişlerdi⁴⁵². Bunun üzerine bölgenin kontrol ve düzenini sağlamak için kurulan 9. Ordu Müfettişliği'ne Mustafa Kemal Paşa gönderilmişti.

⁴⁵⁰ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.105.

⁴⁵¹ Stanford J. Shaw, *a.g.m.*, s.855.

⁴⁵² Erdal Açıkseç–Rahmi Doğanay, *a.g.e.*, s.58.

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da başlayan İstiklâl Mücadelesi ve devamında gelişen olaylar incelediğimiz ders kitaplarında bilinenden pek farklı olmayan şu bilgilerle verilmiştir:

“Toprak kayıplarının olması, müttefikler tarafından aşağılayıcı muamelelerin olması üzerine bağımsız bir devlet kurmayı amaçlayan ve Türkiye’yi ulus devletine dönüştürmüş olan Mustafa Kemal (bilindiği gibi Atatürk) milliyetçi bir hareketin gelişmesinden yanaydı. Kemalist milliyetçi rejim güçlü bir ordu oluşturdu, müttefiklerin emriyle 1919 baharında Küçük Asya’da bulunan Yunan askeri varlığına (Küçük Asya kuvvetlerine) üç yıl boyunca oluşturulan bu ordu karşı koydu”⁴⁵³.

“Ülkenin çeşitli yerlerinde bulunan İtilaf askerlerinin gösterileri ve Osmanlı İmparatorluğunun bu duruma cevap vermemesi Müslüman –Türk toplumunda bağımsızlık duygularını doğurdu. Aynı zamanda Sultan’ın ordusundan birçok subay teslim olmada isteksizlik gösterdi. Bunlardan biri olan Mustafa Kemal’in (1881 – 1938) organize ettiği direniş hareketi Doğu bölgesinde başladı, bu İtilaf Devletleri tarafından kontrol edilemedi. Haziran 1919 yılında Karadeniz Amasya’da bir toplantısı sırasında Kemal ile arkadaşları çok uluslu Osmanlı İmparatorluğunu korumak ve hareketi organize etmek için bir hedef belirlediler, ama daha sonra yeni bir Türk ulus devleti kuruldu.

Birkaç ay sonra sırasıyla Erzurum ve Sivas’da ülke genelinde Türk sivil direniş temsilcileri ile iki konferans düzenledi. Amasya’da hareketin hedefleri belirtilmişti, Kemal herkes tarafından kabul edilip ve tartışmasız lider konumuna getirilmişti. Buna ek olarak ulusal bir bağımsızlık için Türk mücadelesinin siyasi programının temelleri atıldı. Doğu’da bunlar yaşanırken Sultan ve müttefik kuvvetler tarafından bir isyan olarak bakılan ulusal hareket (Kemal hareketi) kınandı.

1919 yılında Kemal Ankara’da ulusal hareketin başkanı seçildi. Bu arada, Konstantinopolis’de Osmanlı meclisi için yapılan genel seçimleri Kemalist çoğunluk kazandı ve ulusal bildirimlerde yer alan kararların (Ocak 1920) yeni parlamento’da kabul edilmesi sağlandı. Buna karşılık İngilizler, meclisi kapattı (Mart 1920). Sonra Kemal, Ankara’da ilk Türk Büyük Millet Meclisini topladı. Ülkenin artık Türkiye

⁴⁵³Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze), s.87-88.

adını alacağı belli edildi, yeni bir anayasa'ya geçildi, dini karakterin kaldırılmasının ardından devlet laikliği benimsedi ve yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından icra edilmesi sağlandı. Kemal, Devlet Başkanı ve Başbakan oldu.

Kasım 1920 Pontus-Ermeni Devleti yıkıldı ve Kemalistler Anadolu'ya döndü. Bu andan itibaren Küçük Asya'da iki rakip ulusal ordu arasında çatışma, arkasından ölümler oldu, aslında Yunan ve Türk arasındaki bu durum bir ulusal hayalin gerçekleştirilmesi başka ulusal hayalin yok olması anlamına geliyordu”⁴⁵⁴.

Daha öncede belirttiğimiz gibi Mondros teslim oluşundan sonra başlayan işgal olaylarının yanı sıra Fransız ve İngiliz savaş gemileri boğazlardan geçerek İstanbul'da demirlemişlerdi. Osmanlı Hükümetine imzalatılan Sevr Antlaşması'nın (10 Ağustos 1920) 13 bölüm, 433 madde ve eklerden oluşan metninin Türkiye'nin hudutlarını tespit eden ikinci bölümü baştan sona kadar okunacak olursa yapılan paylaşımda Türkiye (Osmanlı) diye herhangi bir siyasî varlığın kalmadığını görürüz⁴⁵⁵. Şimdi incelemiş olduğumuz ders kitaplarında Sevr Antlaşmasına nasıl yer verildiğine bakalım.

“Savaşın sonucu olarak, Avusturya ile (Saint Germain, 10 Eylül 1919), Bulgaristan (Neuilly Antlaşması 27 Kasım 1919), Osmanlı İmparatorluğu (Sevr Antlaşması 28 Temmuz/10 Ağustos 1920) ve Macaristan'la (Trianon Antlaşması 4 Haziran 1920) imzalandı. İtalya, Yunanistan, Romanya ve yeni ülkeler Yugoslavya, Çekoslovakya ve Polonya'nın toprak iddiaları üzerinde duruldu. Neuilly Antlaşması Türk – Bulgar sınırı Meriç ve Nestos (Bulgaristan ve Yunanistan havzasında yer alır) arasındaki arazi üzerinde Yunan egemenliği doğrulandı ama bölge Müttefik egemenliği geçti.

Sevr Antlaşması (28 Temmuz/10 Ağustos) ile Yunanistan'a Batı ve Doğu Trakya devredilirken Oniki Ada dışındaki Ege adalarında Yunan egemenliği tanınmıştır. Yunanistan'ın Smyrna (İzmir) alanına geçici yönetim verildi. Konstantinopolis ve Boğazlar Müttefik komitesi denetimi altında olmak koşuluyla

⁴⁵⁴ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.104.

⁴⁵⁵ Ömer Budak, “Sevr Paylaşımı”, *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.836; Alexander Anastasius Pallis, *a.g.e.*, s.49; Nuri Köstüklü, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları I*, s.21-22.

tarafsız bölge idi. Ancak bu antlaşma kısa ömürlü oldu ve Küçük Asya Felaketi yıkıntıları altında gömülmüştür”⁴⁵⁶.

“Sevr Antlaşması’nın (28 Temmuz, 10 Ağustos 1920) Osmanlı İmparatorluğu üzerinde uygulanmaya başlanmasıyla Padişah, Fransa’ya Mezopotamya egemenliği (modern Irak), Filistin ve İngiltere’ye İperiordanias (modern Ürdün), Suriye ve Lübnan devredilirken, Kürdistan ve Ermenistan bağımsız devletler haline gelecekti. Konstantinopolis yakınındaki Gökçeada, Bozcaada ve Trakya adaları Yunanistan’a bırakıldı. Ayrıca Sultan İtalya’nın Rodos dışında Oniki Ada, Kuzey ve Doğu Ege adalarını Yunanistan’a devrederken buralarda Yunan egemenliğini tanıdı. Yunanistan’dan beş yıl İzmir’in yönetimi için itilaf güçleri atanacaktı. Sonra sakinleri kaderini bir referandumla belirleyecekti. Boğazlar uluslararası kontrol altına alınmıştır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu bölünmüştü”⁴⁵⁷.

İncelediğimiz *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabının konu devamında ise şu bilgiler verilmiştir:

“Kısa bir süre sonra Venizelos Rum kesiminin işgalini genişletmek için Paris konferansından izin aldı. Böylece Yunan ordusu 1920 ilkbaharında Trakya’ya, 1920 yazına kadar ise 100- 150 km içlere kadar yürüdüler, Sevr Antlaşması (onayı yetersiz imza sayısı az) gereği Küçük Asya’da çok daha büyük bir arazi işgal edilecekti.

Türk direniş hareketinin Sevr antlaşmasını reddetmesi, Yunan başarıları İtilaf Güçlerinin Sultan’a Sevr Antlaşması’nı dayatmasını kolaylaştırdı. Ancak Türk ulusal direniş hareketinin güçlenmesi ile birlikte Kemal tarafından anlaşmanın mutlak reddedilmesi Yunan ordusuna empoze edilip edilmeyeceği hususunda Müttefikler temkinli davrandı”⁴⁵⁸.

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere geçersiz bir anlaşmadır. Ancak İtilâf kuvvetleri anlaşmanın kabul edilmesi için işgal hareketlerine devam etmişlerdir. Ancak organizeli Türk direnişi nedeniyle yer yer şiddetli çatışmaların olması üzerine durumun ciddiyetini anlayan Yüksek Konsey, bölgede bir sınır oluşturulması için General Milne’ye ricada bulunulmasını istemişti. General Milne, Temmuz ayının sonlarında İzmir’e gelerek Yunan Komutanı Paraskevopulos’dan

⁴⁵⁶ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.85.

⁴⁵⁷ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.97-98.

⁴⁵⁸ *A.g.e.*, s.105

Yunan birliklerinin daha ileri gitmemelerini istedi. Kendisi, çalışmaları sonucunda “Milne Hattı” diye anılacak olan sınırın projesini 2 Ekim’de Yüksek Konsey’e verdi ve taslak Konsey tarafından kabul edildi⁴⁵⁹. Durum böyle iken direnişin giderek büyümesinden çekinen Yunanistan, İtilâf devletlerinin Yunan askerlerinin iç bölgelere ilerlemesinin tehlikeli olabileceği şeklindeki görüşlerine rağmen Ankara’ya doğru ilerlemişlerdi⁴⁶⁰. Bu ilerleme ile genişleyen alanda asker sayısının yetersizliği, iletişim eksikliği, İtilâf Devletleri’nin yardım etmemesi, finansman eksikliği, Fransa ve İtalya’nın işgal topraklarını teslim etmeleri, kamuoyunda Yunan işgali aleyhinde yapılan propagandalar, halkın organize olması gibi çeşitli sebeplerle devam edememişti⁴⁶¹. Anlatmış olduğumuz bu durum incelediğimiz ders kitabında benzer ifadelerle şöyle verilmiştir:

“Türk direniş hareketinin diplomatik başarılarına paralel İtilaf Devletleri Kemalist hareketin çatışmaları kazanma olasılığını algılayarak tutumlarını gözden geçirmeye başlamıştı. Konstantin, Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri özellikle büyük güçler, Fransa ve İtalya Yunanistan’a karşı tutumlarını değiştirmeye başladılar. Böylece Kemal, Sovyetler Birliği ile işbirliği anlaşması imzalanmasından sonra Fransa ile İtalya; Kemalist Türkiye’nin imtiyaz ve imkânlar verilmesi karşılığında Küçük Asya’dan askerlerinin çekilmesi için sağlanan antlaşmayı (Mart 1921) imzalamıştı⁴⁶². Bu antlaşmalardan sonra Yunan çabalarına artık sadece İngiliz desteği vardı ve bu çoğunlukla diplomatik düzeydeydi⁴⁶³.

Yunanistan’daki yeni kralcı hükümet savaşı bitirmek için kendi seçim vaadini yerine getirmemişti. Konstantin ve yeni siyasi liderlik zaferin yakın olduğuna inanıyordu ve bu yüzden savaşa devam etmeye karar verdi. Nitekim Konstantin’in kendisi de Küçük Asya’ya gitti. 1921 yazında Yunan birlikleri Ankara’dan birkaç kilometre önce Sakarya nehrine ulaşılmış binlerce ölü ve yaralı sebep olan büyük bir

⁴⁵⁹Uğurhan Demirbaş (ve diğerleri), *a.g.e.*, s.43.

⁴⁶⁰Alexander Anastasius Pallis, *a.g.e.*, s.53.

⁴⁶¹*A.g.e.*, s.23-25; A. Suat Bilge, *a.g.e.*, s.88.

⁴⁶²Fransız çekilmesi hakkında bkz., Erkân-ı Harbiye Miralayı Kadri, *Fransızlara Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı*, (Yay. Haz. Erdal Açıkşes), Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi yay., Elazığ 2010; Alexander Anastasius Pallis, *a.g.e.*, s.42.

⁴⁶³*Modern ve Çağdaş Tarih*, s.106.

saldırı yapmışlardı. Ancak karşılaşılan güçlü dirençle Eskişehir, Kütahya – Afyonkarahisar şehirleri sınır olarak belirlendi, bu sınır bir yıl geçerli oldu”⁴⁶⁴.

“Yunan ordusunun yenilgisi ve ardından geri çekilmesiyle Türkler tarafından aynı ay içinde İzmir’in yakılması ve Küçük Asya, Pontus ve Doğu Trakya’daki Rumlara karşı acımasız zulüm başladı”⁴⁶⁵.

Verilen bu bilgilerden Yunan ordusunun işgal bölgelerinden çekilmeleri ile Türkler tarafından İzmir’in yakıldığı ve Rum halka zulüm edildiği iddiası dikkatimizi çekmektedir. Bu iddiaları ulaşılabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde değerlendirmeye çalışalım.

9 Eylül günü öğle vakti Kadifekale’ye Türk bayrağı çekilerek İzmir’in resmen Türk kuvvetlerinin eline geçtiği tescil edilmesinden sonra Türk kuvvetlerinin başında bulunan Albay Zeki Bey, yaptığı açıklamada herkesin can güvenliğinin kendi teminatları altında olduğunu ve herhangi bir taşkınlığa müsaade edilmeyeceğini bildirdi. İzmir’e giren Türk öncü kuvvetlerinden dört er, Rumlara ait bir işyerinden açılan ateş sonucu şehit edildi. Buna rağmen Rumlara karşı herhangi bir misilleme yapılmadı ve Albay Zeki Bey, sükûnet çağrısında bulunmaya devam etti. Zeki Bey’in bu tavrı Rumları sakinleştirmede.

Çünkü Türklere karşı yaptıkları zulümleri düşünerek cezalandırma korkusu içinde olan Rumlara, canlarını kurtarmak için gemilere binmek üzere kitleler halinde sahile doğru kaçıma başladılar. Yunan askerleri bu kaçış esnasında yol üzerinde bulunan şehirleri, kasabaları, köyleri ateşe verdiler⁴⁶⁶.

İzmir’deki büyük yangın ise fanatik Ermeniler tarafından çıkarıldığı İzmir Sigortaları İtfaiyesi Komutanı Greskoviç’in raporunda belirtilirken, kiliselerde depolanan silâhların infilak etmesi ile yangın daha da büyüdüğü ifade edilmiştir⁴⁶⁷. Ayrıca Avrupa ve Amerika kamuoyu İzmir’i Türklerin yaktığı ileri sürüldü. Bu konu Fransız meclisinde de gündeme gelmesiyle Fransız Başbakanı Poankare, İzmir

⁴⁶⁴A.g.e., s.106-107.

⁴⁶⁵Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze), s.91.

⁴⁶⁶Bülent Atalay, “İşgal Döneminde İzmir Metropolitisi Hrisostomos (1919-1922)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran, C.11, S.1, 2009, s.45; Yunanlar’ın geri çekilirken yapmış oldukları vahşet ve zulümler için bkz., Metin Ayışığı, “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi”, *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.776-788.

⁴⁶⁷İzmir’deki Büyük yangınla ilgi olarak ayrıntılı bilgi için bkz., Bilge Umar, a.g.e., s.324-329.

yangınına yakından gören milletvekili Lozl'un şahitliğiyle bu iddiaya karşı çıkararak, İzmir'i Rum ve Ermenilerin yaktıklarını belgelerle ortaya koymuştur⁴⁶⁸.

İzmir'e Türk askerinin gelmesi sonrasında yaşanan diğer bir olay ise İzmir Metropolit Hrisostomos Kalafatis'in ölümüdür. Bu duruma ders kitabında nasıl verildiğine bakarak olayı değerlendirelim.

“Nureddin (Türk Ordusu'nun İzmir'i işgali sonrasında İzmir Valisi) odasında Piskopos'u kabul etti. Nureddin, Hrisostomos'u Yunan milliyetçiliğini teşvik etmekle suçladı. İki adam arasında tam olarak ne konuşulduğunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Efsane toplantının ardından olaylar başladı. Küçük Asya savunması ile desteklenen Hrisostomos bir Türk vatandaşı oldu, buna daha sonra ihanet dediler. Meydandaki Fransız devriyesi olayı şöyle anlatıyor: Hrisostomos'u binayı terk ederken gördüm. Nureddin balkona çıktı ve yargıç olarak onların Hrisostomos'a yapmak istediklerini yapmaları için kalabalığa bağırdı. Meydanda Müslümanlar doluydu. Bir berber levent olan İsmail'in dükkânında Piskopos yakalandı ve onu caniler aldı. Beyaz gömlekliler berber ile kalabalık Hrisostomos'u alaya alarak vurmaya başladılar. Bıçaklar çıktı ve çete onun üzerine çöktü. Büyük şehirde ölmeden önce büyük bir sakatlık geçirdi. Bir kaynağa göre Türk yönetici, Hrisostomos'a son kez iyilik yaparak, merhamet etmiş; dört el ateş ederek olayı sonlandırmıştır”⁴⁶⁹.

Dini görevini istismar eden Hrisostomos, Rum çetelerine yardım etmiş, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı aleyhinde faaliyetlerde bulunmuş bunun üzerine İstanbul'a gönderilen Hrisostomos burada da rahat durmayarak Rum çetelerin silâhlanmalarını sağladı. Kamuoyunda Türk aleyhtarı tavrı sergileyen Hrisostomos Türklerin Hıristiyanları/Rumları katlettiği iddiasını Türklerin Hıristiyanlara Tecavüzleri adında çıkarmış olduğu bir kitabı yabancı devlet temsilciliklerine dağıtmıştır. İzmir'e Yunan askerlerin çıktığı sırada Türkleri öldürmenin dini görev olduğunu söyleyerek Rum halkı ve Yunan askerleri kışkırtmış; Yunan askerlerin ve Rumlar'ın Türkler'e yaptıkları katliamı inkâr etmiştir⁴⁷⁰. Vermiş olduğumuz

⁴⁶⁸Bülent Atalay, “İşgal Döneminde İzmir Metropolit Hrisostomos (1919-1922)”, s.45.

⁴⁶⁹Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.91-92.

⁴⁷⁰Bülent Atalay, “İşgal Döneminde İzmir Metropolit Hrisostomos (1919-1922)”, s.32-39.

bilgilerden anlaşıldığı üzere Türk ahaliyi kendine düşman ettiği net bir şekilde anlaşılmaktadır.

İzmir'e Türk askerlerinin girmesiyle ne yapacağını şaşırarak Metropolit Hrisostomos, Mustafa Kemal ile görüşmek istediğini söyledi. Bu isteği kabul edilmedi. Ancak 10 Eylül 1922'de Vali Nurettin Paşa ile görüşmesine izin verildi. Bu görüşme sırasında Hrisostomos, Nurettin Paşa'yı tebrik etti. Nurettin Paşa, Hrisostomos'a yaptıklarını hatırlatınca metropolit titreyerek ellerine kapandı. Güvenlik kuvvetleri Hrisostomos'u sorgulamak üzere karakola götürürlerken, katlettiği insanların yakınları tarafından linç edilmesi engellenemedi. Mustafa Kemal Paşa'nın olayı duyduğunda memnuniyetsizliğini "böyle olmamalıydı" şeklinde ifade etmiştir⁴⁷¹.

Türk İstiklâl mücadelesinin askerî safhasının sona ermesine ve Mudanya Ateşkes Antlaşması'na incelemiş olduğumuz *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabında şu bilgilerle yer verilmiştir:

*"Yunanistan'ın Küçük Asya yenilgisinden sonra Mudanya Ateşkes Antlaşması'nda Trakya'yı koruması artık çok zor görünüyordu. Nitekim olası yeni Türk saldırısı ile başa çıkmak için hızla Trakya'daki Yunan ordusu yeniden düzenlendi. Ancak Kemalistlerin savaş tehditleri altında ve İngiltere'nin muazzam baskısı sonunda Yunanistan, Trakya'yı Türkiye'ye dâhil eden Mudanya Ateşkesi'ni (Ekim 1922) kabul etti. Yunan ordusu ve yerel Rum nüfusunun tahliyesi Kasım ayı ortasında 1922 yılında tamamlanmıştır"*⁴⁷².

⁴⁷¹ A.g.m., s.46.

⁴⁷² *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.108.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DEVRİNDE YUNAN – TÜRK İLİŞKİLERİ (1923-1974)

1.1. Lozan Antlaşması (1923)

İncelemiş olduğumuz dört ders kitabında Lozan Antlaşması'ndan ve bu dönemde yapılan mübadeleden bahsettiği görülmektedir. Bu ders kitaplarında yer alan farklı bilgileri bir araya getirip değerlendirmeye çalışalım.

İlk olarak Lozan Konferansının başlaması ve kimlerin katıldığı hususu;

Tarihi Konular II adlı ders kitabında “*Büyük Yunanistan’ın takipçisi Venizelos, İsviçre’de Küçük Asya dramını mümkün olduğu kadar diplomatik açıdan çözmeye çalıştı. Lozan Konferansı 21 Kasım 1922’de çalışmalarına başladı ve yaklaşık altı ay sürdü. Bu müzakereler Yunanlar ve Türklerin dışında Birinci Dünya Savaşı’nın galipleri tarafından gerçekleştirildi*”⁴⁷³ şeklinde ifade edilirken, *Modern ve Çağdaş Tarih* adlı ders kitabında “*1923 tarihinde İsviçre’nin Lozan şehrinde yeni bir barış antlaşması imzalanması için istişarelere başlandı. Tartışmalardan aylar sonra 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Antlaşması ile Küçük Asya’da Türkler resmîyet kazandı ve Doğu Trakya, İmroz, Bozcaada Türkiye’ye bırakıldı*”⁴⁷⁴ ifadeleri yer alırken, diğer bir ders kitabı olan *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)* adlı ders kitabında “*Küçük Asya seferinde Yunanistan’ın yenilmesinden sonra 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye ve müttefiklerin arasında nihai antlaşma yapıldı. Bu antlaşma ile Türkiye Doğu Trakya ve İzmir bölgesine kavuştu. Aynı antlaşma ile Oniki Ada’da İtalya’nın egemenliğini tanıdı ve Yunan – Türk sınırı belirlendi*”⁴⁷⁵ şeklinde bilinen ansiklopedik bilgilere verilmiştir.

Konferansın içeriği ve müzakere süreci hakkında ise *Tarihi Konular II* adlı ders kitabında şu bilgiler yer almaktadır:

“Birinci Dünya Savaşı’nın galiplerinin amacı Yeni Türkiye’nin sınırlarını ve Türkiye – Yunan Savaşına (1919 – 1922) neden olan azınlıkların mübadele edilmesi, insanî ve hukukî sorunları, kendi çıkarları doğrultusunda belirlemektir.

⁴⁷³ *Tarihi Konular II*, s.89.

⁴⁷⁴ *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.109.

⁴⁷⁵ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.88.

Diplomatik Savaş Venizelos'u güçlendirdi ve ordusunu müzakerelerde Doğu Trakya'yı yeniden ele geçirmek için hazırladı"⁴⁷⁶.

Ders kitabından alınan bilgilerden de anlaşılacağı üzere anlaşma İtilaf devletlerinin kendi çıkarlarına hizmet ettiği tarihi bir gerçektir. Bu duruma en güzel kanıt Lozan Konferansı toplanacağı tarihin değiştirilmesi⁴⁷⁷ ve bu durum Türk heyetine bildirilmemesi, bir diğer kanıt ise yapılan görüşmelerden istediği sonucu alamayacağını anlayan Lord Curzon'un Lozan'ı terk etmesi ve görüşmelere ara verilmesine neden olmasıdır. Buna sebep olan ise Türkiye'nin İtilaf Devletleri ile masaya "eşit" bir statü ile oturmak istemesi ve her yönüyle "bağımsızlığını" kazanma konusundaki tartışılmaz iradesini kesin bir biçimde ortaya koyması ve beklentilerin yeterince karşılanamamasıdır.

Ders kitabının konu devamında şu bilgilere yer verilmiştir: "*Lozan müzakereleri sırasında İsmet İnönü başkanlığındaki Türk heyetinin Küçük Asya'daki savaştaki zaferi gerekçe göstererek saçma iddiaları oldu. Müttefikler, kendi tarafları açısından Türk-Yunan anlaşmazlıklarına mümkün olduğunca kısa zamanda çözüm aradı ve Yunanistan'a sürekli yeni tavizler için baskı yaptı.*

Yunan heyeti, Türk talepleri ve Ege adaları – Trakya'ya tavizler hakkında müttefik baskısını yenmek için zor bir mücadele verdi. Eleftherios Venizelos'un becerisi ile önemli ölçüde Türk iddiaları azaldı ve adil bir anlaşmanın yapılması sağlandı"⁴⁷⁸.

Yukarıda görüldüğü üzere İstiklâl Mücadelesini zaferle sonuçlandıran ve bunu diplomasi ile taçlandıran Türk heyetinin talepleri/iddiaları ders kitabında saçma olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple Türk heyetinin iddia/talepleri hakkında bilgi vermeye çalışalım.

Türk heyetinin iddia ve taleplerinin çıkış noktası hiç şüphesiz ki, onlara verilen yetki ile belirlenip sınırlandırılmıştı. Heyete verilen direktif şöyle idi: Güney sınırı, Doğu sınırı ve Doğu Trakya'nın Batı sınırı, adalar, kapitülasyonlar, azınlıklar, Düyun-u Umumiye ve yabancı kurumlar konusunda taviz verilmemesi, ortaya

⁴⁷⁶Tarihi Konular II, s.89.

⁴⁷⁷Bunun sözde sebebi olarak İngiltere'de yapılan seçimler gösterilmiş, gerçek sebep ise Müttefik delegelerin Türklere karşı oluşturacakları politikaları tespit etmek için Paris'te toplantı halinde olmalarıdır (Veysi Akın, "Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)", *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.309).

⁴⁷⁸Tarihi Konular II, s.89.

çıkacak güçlüklerde, Bakanlar kurulundan talimat alınması, gerekirse görüşmelerin kesilmesidir⁴⁷⁹.

Verilen bu talimat üzerine İsmet İnönü konferansta savunacakları ana ilkelere ilişkin olarak şunları söylemişti: “Heyetimizin Avrupa’da takip edeceği davaların esas yolları, şimdiye kadar cihanca bilinmektedir. Bu, milletimizin öteden beri milli istekleri yolunda takip ve tespit ettiği yoldur ki, Millimisak ile açıklanmıştır. Binaenaleyh Millimisak ve yüksek heyetimizin siyasetimize esas olarak kabul ettiği anlaşmalar bizim hareket hattımızın esasını teşkil eder. Millimisak ile yapılmış anlaşmalar çerçevesinde hukukumuzu savunacağız. Ümit ediyoruz ki, hak ve hakikat dünyada o kadar ileri gitmiştir ki isteklerimizi kolaylıkla açıklamaya muvaffak olacağız. İnşallah barış konferansı insaniyetin, hakkı kabul hususunda çok insafli ve çok ileri olduğuna tanık olur. Heyetimiz için yüksek Meclisin daimi yardımları ilahi kararın belirmesine vesile olacaktır”⁴⁸⁰.

Maalesef İnönü konferansta umduğu gibi bir ortam bulamamış ve bunu Lozan’a geldiği ilk gün Ermeni ve Rumların dünya kamuoyunu Türkler aleyhinde kışkırttığına tanık olmasıyla anlamıştı⁴⁸¹. Buna rağmen açılış konuşmasında sadece “Türkiye’nin çok acı çektiğini artık özgür ve bağımsız bir ülke olmak istediğini, devletlerarası eşitlikten vazgeçilmeyeceğini” dile getirmiştir⁴⁸².

Verilen bu bilgilerle; “İsmet İnönü ve Türk heyetinin diğer üyeleri konumlarını muhafaza etmeyi sürdürerek, Türk bağımsızlığının tanınmasını ve Misak-ı Milli’nin masuniyetinin/dokunulmazlığının kabul edilmesi gerektiğini savundular. Türk devleti toprakları üzerinde yaşayan yabancılar kadar Türk azınlıklar da, bu tür insanların konferansta temsil edilen diğer ülkelerin sahip oldukları haklar ölçüsünde Türk hukuku ve anayasasının koruması altında olacaktır, ancak yabancı güçlerin varlığı ile Türk egemenliği ihlâl edilemez. Türk devleti, Osmanlı borçlarından sadece kendi payına düşen kısmı ödeyecekti. İmparatorluktan kopan daha pek çok devlet bulunmaktadır ve bu devletlerden her biri kendi payına düşen borcu ödemekle yükümlüdür. Başkalarına empoze edilen sınırlamaların ötesinde Türk ordusunun

⁴⁷⁹Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, s.373.

⁴⁸⁰Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi II – Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne*, Bilgi yay., Ankara 1992, s.283-284.

⁴⁸¹A. Suat Bilge, *a.g.e.*, s.118.

⁴⁸²Toktamış Ateş, “Lozan Beklentileri”, *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.320; Sina Akşin, “Lozan Antlaşması”, *Türkiye Tarihi*, C.IV, s.110.

büyüklüğü konusunda herhangi bir sınırlama getirilemez. Türk ordusu, Yunanistan'dan gelen tehditler gibi tehditlerden devleti korumak için ve yurt içinde bütün vatandaşların güvenliğini sağlayabilmek ve diğer sebeplerden dolayı Türk ordusu olması gereken yerde olmalıdır"⁴⁸³ şeklinde özetleyebiliriz.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi antlaşmanın maddelerinde de görülecektir ki, Türkiye'nin temel gayesi bağımsız ve Misakı Milli amaçlarına ulaşmış bir devlet olarak kabul görmektir⁴⁸⁴. Bu amaçla; Arazi ve Sınırlar, Boğazlar, İktisadî ve Malî konular, Azınlık hususunda taviz verilmemeye çalışmıştır. Buna rağmen diğer devletler çıkarlarına göre hiçbir hakka sahip olmadıkları halde Türk heyetine çeşitli dayatmalarda bulunmuşlardır. Bunun en uçuk örneği ise daha sonra tekrar üzerinde duracağımız Anadolu'ya yapılan işgalin giderlerini Türkiye'den istemeleridir. Şimdi antlaşmanın da ana başlıkları olan bu konuların üzerinde durarak ders kitaplarından da bilgilere yer vererek konuyu biraz daha açmak uygun olacaktır. Ancak öncelikle görüşülen konuların Türk heyeti üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu ders kitabında yer aldığı şekliyle verelim.

*Lozan'da gündeme gelen sorunlar Türkiye'nin Lozan hükümlerini olumsuz bir şekilde yorumlamasına ve uygulanmasına yol açtı*⁴⁸⁵:

- *Konstantinopolis'deki Rumları azaltmak için çok sayıda Rum'u etablis olarak kabul etmeyi reddetti*⁴⁸⁶. *Türk milliyetçileri Lozan'da Konstantinopolis'deki Patrikhanenin kaldırılması için çalıştı. Venizelos'un patrikhanenin zorla kapatılmasının yeni bir savaşa neden olacağını açıklaması ile İngiliz, Amerika ve Balkan ülkelerinin temsilcilerinin ısrarı Türkleri geri çekilmeye zorladı*⁴⁸⁷. *Ve Konstantinopolis Ekümentlik Patrikliğinin Konstantinopolis'de kalmasını kabul etti*⁴⁸⁸.

- *Patrikhane'nin evrensel doğasını ve Konstantinopolis de Helenizm aydınlanmasını zayıflatarak baltalamaya çalıştı.*

⁴⁸³Stanford J. Shaw, *a.g.m.*, s.890.

⁴⁸⁴Toktamış Ateş, *a.g.m.*,s.321.

⁴⁸⁵*Tarihi Konular II*, s.94.

⁴⁸⁶*A.g.e.*,s.96.

⁴⁸⁷*A.g.e.*,s.92.

⁴⁸⁸*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*,s.93.

- *Neticede Küçük Asya'da kurulan Türk Ortodoks Patrikhaneyi ve Türkçe konuşan Türk Ortodoks rahip Peder'i patrik olarak ölümüne kadar kabul etti (1968)*⁴⁸⁹.

Yukarıdaki bilgilere dair cevap ve gerekçe taşıyan bilgilere Lozan Antlaşması'nın ilgili bölümlerinde değinileceğinden burada değinmeyeceğiz.

Şimdi Lozan Antlaşmasına dair başlıkları incelemeye çalışalım. İlk olarak Sınırlar ve Arazi Meselesi konusunda ders kitabında yer alan bilgilere yer vererek başlayalım.

*“Lozan Barış Antlaşması Yunanistan ve Türkiye'nin sınırını belirledi. Yunanistan Doğu Trakya'yı kesin olarak kaybedecek ama Neuilly Antlaşması (1919) ile Bulgaristan tarafından verilen Batı Trakya korundu*⁴⁹⁰.

Ayrıca konu devamında *“Lozan Antlaşmasında sırasında Türkler nüfusunu neredeyse tamamının Rum Ortodoks olmasına rağmen stratejik nedenlerle adalarda hak iddia etti. Bu adaların ulusal – dini karakterini sağlaması özel durumla belediyelere verildi (madde 14). Nihayet Türkiye Oniki Ada'da İtalyan varlığını kabul etti ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakını tanıdı*⁴⁹¹” şeklinde bilgi verilmiştir. Ayrıca Lozan Antlaşmasının ilgili maddesinde de geçen Karaağaç'ın Türkiye'ye verilmesi ve Trakya sınırının her iki yakası askerden arındırılacağına dair bilgiye yer verilmiştir.

Türkiye'nin bahsi geçen Batı Trakya ve Ege adaları hakkındaki taleplerinin nedeni Batı Trakya'nın ve Ege adalarının Misak-ı Milli içinde yer almasıdır. Ege adalarının özellikle Lozan'da Türkiye'ye verilen adaların özel bir durumu vardır. Bu adalarda Rum nüfus fazla olmasına rağmen adaların Türkiye'ye oldukça yakın olması güvenlik açısından sakıncalı bulunmuş, müttefik devletler tarafından da kabul edilmesi üzerine İmroz ve Bozcaada Türkiye'ye verilmiştir. Nüfus çoğunluğunun Rum olması nedeniyle bu adalar mübadeleyle dâhil edilmemiştir⁴⁹².

Yine aynı ders kitabında Boğazlar konusunda Lozan Antlaşması ile başkanı Türk olmak şartıyla Boğazlar Komisyonu kurulduğu, bu durumun Montreux

⁴⁸⁹ *Tarihi Konular II*, s.96.

⁴⁹⁰ *A.g.e.*, s.89,92.

⁴⁹¹ *Tarihi Konular II*, s.89; Toktamış Ateş, *a.g.m.*, s.322.

⁴⁹² N. Yücel Mutlu, *Lozan'da Mübadele veya Memleketin Türk Nüfusunun Arttırılması*, Ankara 2005, s.107.

(Montrö) Sözleşmesi ile değiştiğine ve askeri kısıtlamaların ortadan kalktığına değinilmiştir⁴⁹³.

İktisadî ve Malî Konularda ise; Kapitülasyonların tümüyle kaldırıldığı, Osmanlı borçlarının Osmanlıdan kopan devletlerle bölüşüldü, belirlenen taksitler frang'la ödenecekti. Bu hususta dikkatimizi daha önceden bahsettiğimiz gibi Anadolu'ya yapılan işgalin giderlerini Türkiye'den istenmiş hatta Yunanistan giderlerin Türkiye tarafından karşılanmaması halinde Doğu Trakya'yı işgal edeceğini söylemiştir⁴⁹⁴. Bunun yanında Türkiye haklı olarak Yunanistan'dan Anadolu'ya verdiği zarardan ötürü tamirat parası istemiş müttelik devletlerin Yunanistan maddi tazminatı kabul etse bile ödeme yapamaz ve tekrar sorun çıkar endişesi ile arabuluculuğa girişerek Karaağaç Türkiye'ye bırakıldı ve Türkiye tazminat talebinden vazgeçti⁴⁹⁵.

Azınlıklar Meselesine de değinilen ders kitaplarında “*Türkler, Konstantinopolis’de Rumların hepsinin kalmasını reddetti. Konferans onları tatmin etmek için değişimi geriye dönük olarak uygulamaya karar verdi. Böylece sadece 30.10.1918’e kadar yerleşmiş olan Rumlar, yani Küçük Asya ve Trakya izdihamlarından önceki Rumlar Konstantinopolis’de kalacaktı*⁴⁹⁶.”

Yukarıdaki bilgilerden görüldüğü üzere Türkiye'nin veya Yunanistan'ın neden karşıt görüşlerde olduğu anlaşılmamaktadır. Bu sebeple anlaşmazlığın nedenini açıklamak yerinde olacaktır.

Türkiye'nin İstanbul'daki Rumların tamamının mübadeleye dâhil olmasını istemesinde yıllardır ülkemizde bulunan azınlıklar bahane edilerek içişlerimize karışılmış, hatta azınlıkları devlet aleyhine kışkırtmışlardı. Bu sebeple Türkiye haklı olarak İstanbul'daki Rumların mübadeleye dâhil olmasını istemiş, Ancak buna İngiltere ve Yunanistan itiraz etmişti. Lord Curzon'a göre İstanbul'daki Rumların mübadeleye tabi tutulmaları Türkiye'nin ekonomik bakımdan kaybına sebep olacaktı⁴⁹⁷. Yunanistan'ın itiraz etmekteki amacı ise İstanbul'dan tamamen

⁴⁹³Tarihi Konular II, s.114.

⁴⁹⁴Stanford J. Shaw, *a.g.m.*, s.891.

⁴⁹⁵Veysi Akın, *a.g.m.*,s.312; Toktamış Ateş, *a.g.m.*,s.322.

⁴⁹⁶Tarihi Konular II, s.91.

⁴⁹⁷Ramazan Tosun, “Türk – Rum Nüfus Mübadelesi”,s.598.

kopmamak ve Yunanistan'a mümkün olduğunca az göçmen gelmesini sağlayarak ekonomisini biraz olsun rahatlatılabilmektir.

Yine aynı ders kitabında Karma Mübadele Komisyonu oluşturulduğundan bahsedilirken⁴⁹⁸ bir başka ders kitabında bu komisyon hakkında bilinen şu bilgilere yer verilmiştir: “*Bu komisyon on bir üyeden (Birinci Dünya Savaşı Devletleri, dört Rum, dört Türk ve üç tarafsız siyasi) oluşuyordu. Çalışmaları nüfusun göçle değiştirilmesi ve gayrimenkul’ün değerlendirilmesi üzerine oldu*”⁴⁹⁹.

Lozan’da çeşitli tartışmalara sebep olan bir diğer husus ise Patrikhane Meselesidir. Bu sorunun sebebi;

Türk tarafının patrikhaneyi İstanbul’da istememesi ve bunun Yunanistan tarafından kabul edilmemesidir.

Türk tarafı, mübadele edilen Rumların beraberinde bağlı buldukları patrikhanenin de götürülmesi gerektiği,

Patrikhanenin İstanbul’da bulunduğu süre içerisinde Türk devleti aleyhinde yapmış/desteklemiş olduğu faaliyetler ve başta Yunanlılar olmak üzere diğer milletlerle iş birliği yapmaları nedeniyle sicilinin temiz olmamasıdır.

Mustafa Kemal Paşa Patrikhane’nin kapatılmasının gerekliliğini Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde 20.01.1923 tarihinde yayınlanan beyanatında şunları söylemektedir:

“Bir fesat ve hıyanet ocağı olan ve memleketimize nifak tohumları eken, uyuşmazlıklar yaratan, Hıristiyan hemşerilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluğa ve felakete sebep olan Rum Patrikhanesini artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilatı memleketimizde muhafazaya mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir?

Türkiye’nin Rum Patrikhanesi için arazi üzerinde bir sığınılacak yer göstermeye ne mecburiyeti var?

Bu fesat ocağının hakiki yeri, Yunanistan değil midir? Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilmekte olan yeni Türkiye Bâb-ı Âli’nin idaresindeki eski Osmanlı İmparatorluğu değildir.

⁴⁹⁸ *Tarihi Konular II*, s.94.

⁴⁹⁹ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.155; Mübadele Komisyonu’nun kuruluşu, üyeleri ve sayısı ile çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bkz., Ramazan Tosun, “Türk – Rum Nüfus Mübadelesi”, s.601-603.

Yeni Türkiye şeref ve haysiyet kudret ve kuvvetini müdrük ve hukukunu muhafaza için mevcudiyetini tehlikeye atmaya hazır ve amadedir”⁵⁰⁰.

Yunanistan tarafı ise, İngiltere desteği ile Patrikliği İstanbul’da bırakmakla, Rumların zaman zaman Batı Avrupalıların Hıristiyanlık duygularını kışkırtmak ve bu yolla Türk düşmanlığı yaşatma aracını ellerinde tutmayı amaçlamıştı⁵⁰¹.

Ne yazık ki sorun Türkiye’nin istediği şekilde çözümlenememiş, Patrikhane ülke dışına çıkarılamamış, sadece dini işlerle meşgul olmak şartıyla İstanbul’da kalmıştır. Lozan Antlaşması ile ortaya konulan kurallar çerçevesinde halen aktif olarak çalışmalarını yürütmektedir.

Lozan’dan sonra, daha Cumhuriyetin ilk yıllarında, yaşanan gelişmeler Türkiye’nin Patrikhane’nin ülke dışına çıkarılması konusundaki ısrarının ne denli haklı olduğunu göstermiştir. Patrikhane ile Lozan’dan sonra yaşanan gerginlikler üç olayla açıklanabilir:

İlk olay; T.C. Hükümeti’nin 1925’te mübadil sayarak sınır dışı ettiği Patrik Konstantin Arpaoğlu yüzünden Yunanistan’ın giriştiği düşmanlık ve propagandasıdır.

İkinci olay; T.C. Hükümete ait mali denetim heyetinin patrikhaneye girmesine izin verilmemesidir.

Üçüncü ve son olay ise; Lozan’da alınan karar gereği Patrikhane İstanbul’da kalmış, aynı kararda Batı Trakya’da yaşayan Müslümanlar için kurulacağı sözü verilen Baş Müftülük makamı Yunanistan tarafından 60 yıl boyunca kurdurulmamış olması nedeniyle ortaya çıkan gerginliktir⁵⁰².

İncelenen ders kitaplarında da Lozan sonrası patrikhane ile ilgili gelişmelere şöyle yer verilmiştir: “*Türk – Yunan ilişkilerinin gergin olduğu dönemlerde Türk milliyetçileri Ekümenik Patrikhaneye karşı yönlendirilmiştir*⁵⁰³. Böylece yeni Kıbrıs krizine (Noel 1963)neden olan Türk basınındaki ilk gündemle Patrik Athenagor-

⁵⁰⁰ A.g.m.,s.598.

⁵⁰¹ Nurettin Türsan, a.g.e.,s.108.

⁵⁰² A.g.e.,s.109-110.

⁵⁰³ Ders kitabında verilen bu bilgide yer alan Ekümenik ifadesi bilinçli olarak kullanılmıştır (İstanbul Patrikhanesi, kendini tıpkı Katolik mezhebin merkezi olan Roma gibi yücelterek Ortodoks mezhebin merkezi olduğunu iddia etmektedir. Ancak diğer mezhepler tarafından kabul edilmemektedir). Fener Patrikhanesinin Ekümenik iddiaları/meselesi, Ekümenik ifadesini kullanma amacı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Münir Yıldırım, “Fener Patrikhanesi ve Ekümenizm: Dinler Tarihi Açısından Bir Analiz”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S.1, 2006, s.481-483.

as'ın⁵⁰⁴ Başpiskopos Makarios'la "gizli bağlantıları" olduğu yazılır. Söz konusu basın propagandası Rum Ortodoks din adamlarına karşı fanatizm ve terör eylemlerinin gerçekleştirilmesine neden oldu"⁵⁰⁵. Burada verilen bilgiler Kıbrıs'a dair bilgileri de içerdiği için gerekli açıklamalar ilgili bölümde yapılacaktır.

Ders kitabında ayrıca "Türk hükümeti Rum cemaati kurumlarının yönetim haklarını kısıtlamak için yeni vakıfların kuruluşunu yasaklayıp, azınlık kurumlarına yeni vergiler getirdi. Ve sonunda Temmuz 1971 yılında özel yüksekokulların herhangi bir işlemi kabul edilemez hale geldi. Böylece Heybeliada Ruhban Okulu Üniversite Departmanının kapatılmasına zemin hazırlanarak kapatıldı. Ancak Lozan Antlaşmasınının 40.maddesi azınlıklara istenilen her sınıf okulları kurma hakkını veriyordu"⁵⁰⁶. Ders kitabında verilen bilgilerden Türkiye'nin sistemli olarak azınlık haklarını ihlal ettiği belirtilmiştir.

Oysa Özel bir yüksek okulca verilen diplomaların iptali konusunda, dönemin Millî Eğitim Bakanlığı'nın "Özel Öğretim Kurumları" nı düzenleyen 8.6.1965 günlü ve 625 sayılı "Özel Öğretim Kurumları Kanunu" nun bazı maddelerinin iptali hakkında açılan davada ileri sürülen Anayasaya aykırılık iddiası ciddi görülerek, Danıştay Dava Daireleri Kurulu, Anayasa Mahkemesine 1969-39 esas sayısı ile başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi, 12 Ocak 1971 tarihli kararı ile ilgili kanunun maddelerinin iptali ile birlikte, yüksek öğretim kurumlarının sadece devlet tarafından açılıp işletilebileceği hakkında emredici kararı almıştır. Bu karardan sonra, mevcut özel yüksek öğretim kurumları ya faaliyetlerine son vermiş, ya da bir devlet üniversitesinin bünyesine girmişlerdir. Heybeliada Ruhban Okulu da özel yüksek okul statüsünde değerlendirilerek, okulun varlığını sürdürebilmesinin ancak, Türk üniversitelerinden birisine veya İlâhiyat Fakültesine bağlanarak mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu konuda Türk Hükümeti ile Patrikhane ve okul yöneticileriyle görüşmeler yapılmış ancak uygun bir formül bulunamamıştır.

⁵⁰⁴Fener Patrikhanesi ve Türkiye Cumhuriyeti açısından en çok dikkat çeken, en aktif şahsiyetlerden biri olarak bilinen Patrik Athenagoras'ın bu göreve gelmesinde ABD'nin açıkça müdahalede bulunduğu ayrıca İstanbul'a gelmesi için ABD başkanlık uçağı tahsis edilen Athenagoras'ın patriklik yaptığı dönemde T.C. vatandaşları arasında gerginliklerin çıkmasına sebep olduğu bilinmektedir (Münir Yıldırım, a.g.m.,s.479).

⁵⁰⁵Tarihi Konular II, s.111.

⁵⁰⁶A.g.e.,s.112.

Daha sonra özel üniversitelerin “devlet denetiminde olma” şartı ile açılmalarına izin verilmesine rağmen Patrikhane bu şartları kabul etmediği, devlet denetimine yanaşmadığı, Türk üniversitelerine bağlanmak istemediği için Heybeliada Ruhban Okulu'nun Teoloji Bölümü kendileri tarafından kapatılmıştır. Okul, 1971-1972 öğretim yılından itibaren Heybeliada Özel Rum Erkek Lisesi olarak faaliyetlerini sürdürmüştür⁵⁰⁷.

Yukarıda bahsi geçen bir diğer konu ise Lozan Antlaşması ile azınlıklara ait okullar ile ilgili husustur. Bu konu Lozan'da şöyle kabul edilmiştir:

Daha önceden açılan eğitim, hayır, ve dini kurumları, Türkiye Devleti'nin kanunlarına göre hareket etmek şartı ile faaliyetlerini devam ettirebileceklerdi⁵⁰⁸. Görüldüğü üzere Lozan'da alınan kararlar yukarıda ifade edilen antlaşma maddesi tamamen zıttır. Kısacası, Patrikhanenin Heybeliada Ruhban Okulu'nun kendi denetiminde yeniden açılmasını istemesi, T.C. yasalarına, Lozan Antlaşmasına ve diğer uluslararası sözleşmelere aykırıdır⁵⁰⁹.

Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması için gerekli şartlar oluştu mu, bilinmez ama Yunanistan'ın girişimleri ve yapılan görüşmeler neticesinde okul 22.09.2013 tarihinde müzikli bir açılışla faaliyete geçtiğini belirtelim⁵¹⁰.

Son olarak Lozan konferansında tartışmalara sebep olan ve tezimizin bu bölümünde de zaman zaman bahsi geçen bir başka husus mübadeledir. Şimdi incelenen ders kitaplarında bu konu hakkında yer alan bilgilere bakalım.

30 Ocak 1923 tarihinde Yunanistan ve Türkiye arasında nüfus değişimini düzenleyen sözleşme imzalandı. Türkiye'nin Rum Ortodoks sakinleri ve Yunanistan'ın Müslüman vatandaşları arasında zorunlu mübadele 24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Antlaşması'na dâhil edilmiştir. Bu değişimde Konstantinopolis, İmroz ve Bozcaada Ortodoks Rumları ve Batı Trakya Müslümanları dışında bırakıldı. Bunların dışında kalan bu dindaşlarımızın göç etmesi doğru olacaktır⁵¹¹.

⁵⁰⁷Emruhan Yalçın, “Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yeniden Açılması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.41, Mayıs 2008, s.131-132.

⁵⁰⁸Veysi Akın, *a.g.m.*,s.313.

⁵⁰⁹Emrullah Yalçın, *a.g.m.*,s.126.

⁵¹⁰(http://www.radikal.com.tr/turkiye/ruhban_okulu_muzikle_acilacak-1151468; erişim tarihi: 11.10.2013).

⁵¹¹*Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.152; *Modern ve Çağdaş Tarih*, s.109; *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.93; *Tarihi Konular II*, s.91; *Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi*, (Yay. Haz. Abdullah Özkan), Morpa Ofset, İstanbul 2011, s.647.

*Sözleşmenin sonucu olarak yaklaşık 480.000 Müslüman; Küçük Asya'dan – Doğu Trakya'dan yaklaşık 1.290.000 Rum kökünden sökülüp mübadele edilmiştir*⁵¹².

Verilen bu bilgilerden dikkatimizi çeken husus mübadele dışındaki yerlerdeki Rumların göç etmesinin doğru bulunmasıdır. Bunun sebebi ile ilk kez mübadele'nin dile getirilmesinin ortak sebebi Yunanistan'ın Anadolu'da yaptığı katliamlar ve zulmün neticesinde Türklerin Rumlardan öcünü alma ihtimalinin bulunmasıdır⁵¹³.

Mübadeleye dâhil olanlar hakkında ise yine aynı ders kitabı bilinen şu bilgilere yer vermiştir:

“-Mübadiller eski vatandaşlıktan çıkarıldı ve yerleştikleri ülkenin vatandaşlığını kazandı,

-Göç ettiği yerdeki gayrimenkulünü telafi etmek için eş değer özellikte mülkünü devletten almaya hak kazandı,

-Yanlarında taşınabilir mallarını götürebileceklerdi,

-Değişim hareketini Ortak Komite kolaylaştıracaktı,

*Nüfus değişim anlaşması kendinden öncekilerden farklıydı. Önceden gönüllü göç anlaşmalarına yer verilirken ilk kez kitlesel nüfus zorunlu olarak yerinden göç ettirilmiştir*⁵¹⁴.

Ders kitabında belirtildiği gibi mübadil halkın çeşitli hakları vardı. Ancak bu haklara sahip olan Türklerin hakları Yunanistan tarafından görmezlikten gelinerek mallarına, paralarına vergi adı altında el konulmuştur. Hatta canlarına kast edilmesine dolaylı olarak sebep olmuştur. Kısacası, mübadele sırasında ve sonrasında Yunanistan tarafından Türklere yapılan zulüm saymakla bitmeyecek türdendir⁵¹⁵.

Sonuç olarak ders kitaplarında şu bilgiler yer almıştır:

*“Lozan Antlaşması ile Sevr Antlaşması karşılaştırıldığında Yunanistan için acımasız ve aşağılayıcıdır ama Türk – Yunan savaşında Yunanistan yenilgisinden kaynaklanan güç dengesini ve yeni durumu yansıtmaktadır*⁵¹⁶.

⁵¹²Tarihi Konular II, s.89.

⁵¹³N. Yücel Mutlu, a.g.e.,s.94.

⁵¹⁴Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar, s.153; Mübadele sözleşmesinin hükümlerinin tamamı için bkz., Yunus Emre Tekinsoy, a.g.t.,s.29-35.

⁵¹⁵Ayrıntılı bilgi için bkz., Kemal Arı, “Mübadele Göçmenlerini Türkiye’ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924)”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 1991, s.18-23;Zerrin Balkaç, “Batı Trakya Türkleri”, *Türkler*, C.20, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.477-486.

⁵¹⁶Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.93.

Atina ve Ankara’da üç kez bu sorunların çözüm eşiğinde (1924, 1925 ve 1926) uzlaşmış ancak anlaşmalar uygulanmayan maddeler nedeniyle ortadan kaldırılmıştır”⁵¹⁷.

Verilen bu bilgilerden görüldüğü üzere Yunanistan Lozan Antlaşması ile Sevr Antlaşmasını karşılaştırarak adeta hezimet olarak görmektedir. Bizde her ikisini mukayese ettiğimizde zafer olarak görmemiz gayet doğaldır⁵¹⁸.

1.2. Türk – Yunan Yakınlaşması ve 1930 – 1945 Dönemi

İncelenen ders kitaplarında benzer başlıklar altında Türk-Yunan yakınlaşmasını sağlayan antlaşmalara ve sözleşmelere dair bilgiler yer almaktadır. Ayrıca bu dönemdeki yakınlaşmanın her iki toplum için yeniliklere/toplumsal hayatın düzenlenmesine fırsat verdiği belirtilerek Türkiye’de yapılan yenilikler; *“Küçük Asya Savaşından sonra Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı oldu, Türkiye’deki siyasi ve sosyal gelişmeler, Sultan’ı ülkesinden kaçırmaya zorladı”⁵¹⁹. Laik hükümet – laik halk karakterini birleştirmiş ve daha sonra Türkiye’yi modern bir Batılı devlet haline getirmek için: sağlık ve eğitim sistemlerinde düzenleme yaptı. Batı ülkelerine yakınlaşmak için Osmanlı alfabesinden Latin alfabesine geçildi, kadınlara oy kullanma hakkı verildi, çok eşlilik kaldırıldı, erkeklere fes giymek; kadınlara peçe takmak yasaklandı ve soyadı kanunu çıkarıldı. Ancak Kemalist reformlar sadece üst ve orta sınıflara hitap etti. Yoksul ve çoğunluğu kırsal alanda yaşayan Türk halkın büyük çoğunluğu eskisi gibi yaşamaya devam etti”⁵²⁰* şeklinde ifade edilirken Yunanistan’ın komşu ülkelerle olan ilişkisi başka bir ders kitabında *“Toprak iddiaları politikası Bulgaristan ve Türkiye ile mübadelenin sonuçlanmasından sonra gerçekten yürürlükten kaldırıldı. Hiçbir Yunan resmi kurumu Oniki Ada, Kuzey Epir ve Kıbrıs iddiasını dile getirmedi. Böylece İtalya ve Büyük Britanya ile ilişkileri bozmamaya dikkat edildi. Küçük Asya Felaketinin sonucunda yaşanan yıkım sonrasında ise diplomatik zayıflık Eleftherios Venizelos’a iktidara döndükten sonra komşu devletler ve büyük Avrupa güçleri ile*

⁵¹⁷Tarihi Konular II,s.97; Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar, s.143; Yapılan ikili antlaşmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ramazan Tosun, “Türk – Rum Nüfus Mübedelesini”,s.602-603;Zerrin Balkaç, a.g.m.,s.479.

⁵¹⁸Sina Akşin, “Lozan Antlaşması”,s.114; Toktamış Ateş, a.g.m.,s.323; Veysi Akın, a.g.m.,s.315.

⁵¹⁹Modern ve Çağdaş Tarih, s.109.

⁵²⁰A.g.e.,s.110.

ilişkileri normalleştirmesine neden olacaktır. Nitekim 1928 – 1932 yılları arasında imzalanan İtalya ile (23 Eylül 1928), Yugoslavya (27 Mart 1929) ve Türkiye (10 Haziran ve 30 Ekim 1930) ile yapılan antlaşmalar imzalanmadan Büyük Britanya, Fransa, Balkanlar ve Doğu Akdeniz ülkeleriyle dostça ilişkiler başladı. Buna paralel olarak Yunan hükümeti koşulsuz Avrupa entegrasyonu için öncü Briand planına destek olan birçok ülkeden biri olacaktır”⁵²¹ şeklinde ifade edilmiştir.

Diğer bir ders kitabı ise Türk-Yunan ilişkilerini “1928 yılında Venizelos’un iktidarı ve Liberal Partinin yükselişi ile Türk – Yunan ilişkilerinde yeni bir döneme girildi. Venizelos, Bulgaristan ve Yugoslavya’nın baskısı nedeniyle Ankara ile bekleyen sorunları halletmek istiyordu ve bu sebeple Türkiye ile yakınlaşma politikası başlatılmıştır. Haziran 1930’da yerleşmiş mültecilerin mülkiyeti konusunda Ankara’da antlaşma imzalandı”⁵²² şeklinde belirtilmiştir.

Yapılan bu antlaşmanın maddeleri şunlardan ibaretti:

-Rum Ortodoks Konstantinopolis’in sorunu ve Trakya Müslümanlarının yanı sıra kaçakların haklarının düzenlenmesi

-Yunanistan’daki Müslümanların malları Yunanistan’da, Türkiye’deki Rumların malları Türkiye’de kamulaştırıldı.

-İki ülkeye karşılıklı mali yükümlülükler verilmiştir⁵²³.

Bu dönemde Türkiye ile yapılan diğer antlaşma hakkında ise şu bilgilere yer verilmiştir: “Venizelos’un Ankara’ya resmi ziyareti aynı yıl içerisinde oldu. Ziyaret sırasında sözleşme (30.10.1930) imzalandı:

a- Dostluk, tarafsızlık, uzlaşma ve tahkim anlaşması

b- Deniz silahlanması sınırlayıcı olacağı protokolü

c- Ticaret, nakliye ve üretim sözleşmesinden ibaretti”⁵²⁴.

İncelenen ders kitaplarında 1930’dan sonraki siyasi durum hakkında ise şu bilgilere yer verilmiştir:

“Türkiye ve hükümete karşı dostluk politikasını 1933 seçimlerinden sonra Venizelos’un yenilgisinden sonra iktidara elen Panagi Tsaldari izledi⁵²⁵. 1930’dan

⁵²¹ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815’den Günümüze)*, s.102-103.

⁵²² *Tarihi Konular II*, s.97; Sabahattin Özel, “Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.643.

⁵²³ *Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar*, s.143.

⁵²⁴ *Tarihi Konular II*, s.97; Cemil Koçak, “Siyasi Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi*, C.IV, s.193; Sabahattin Özel, *a.g.m.*,s.650.

sonraki gelişmeler Türk – Yunan antlaşmasının bazı sorunların çözüm beklentilerine yetersiz olduğunu gösterdi⁵²⁶. Bunun üzerine Eylül 1933 yılında Ankara’da yeni bir - Dostluk, tarafsızlık ve ateşkes anlaşması- imzalandı⁵²⁷. Türk – Yunan savunma hattı revizyonist Bulgaristan ve Yayılmacı faşist İtalya’ya karşı Balkan savunmasında geniş bir koalisyonun habercisiydi. Bu anlayışın zirvesi Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ve Türkiye 9 Şubat 1934 tarihinde Atina’da Balkan Antantı ile sonuçlanır.

İtalyan – Bulgarların Ege ve Küçük Asya özlemleri Sovyetler Birliğinde iktidarın Stalin tarafından değiştirilmesi ile birlikte İkinci Dünya Savaşı patlak vermeden kısa bir süre önce Yunanistan ve Türkiye’yi İngiliz – Fransız diplomatik koalisyona itti’’⁵²⁸ şeklinde dönemin siyasi olaylarına yer verilmiştir.

Dönemin sosyal ve dini durumu hakkındaki bilgiler ise şöyledir:

“Venizelos ve Atatürk anlaşmasının mürekkebi kurumadan 1932 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Türkiye’de daha fazla yabancı istihdamını yasakladı. Ve 10.000 Rum Konstantinopolis’i terk etmeye zorlandı⁵²⁹. Verilen bilgiler ulaşabildiğimiz kaynaklara göre; 11 Haziran 1932’de, yürürlüğe konan Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun’la yabancıların bazı mesleklerde çalışmaları yasaklandığının doğrudur. Ancak bu kanun neticesinde gerçekleşen göçün zorla mı yoksa isteyerek mi olduğu tartışmalıdır.

Ders kitabının konu devamında ise şu bilgiler yer almıştır: “İki yıl sonra azınlık kurumlarının yönetimi Türk devletinin kontrolü altına alındı. Ama Yunanistan’ın Trakya’daki Türk politikası değişmedi. Yunanistan’ın amacı Türk milliyetçiliğinin nüfuz edilmesi ve Batı Trakya’daki Türk olmayan etnik grupların Türk azınlığına dâhil olması yönündeydi. Ama oradaki Müslümanların çoğunluğu Kemalist devletin Kur’an ve İslâm geleneğine yabancı olduğunu düşünüyordu.

Venizelos – İnönü Atina müzakerelerinde ikinci isim olan İnönü Batı Trakya’daki 150 önde gelen ismin, Kemalizm’in düşmanı olduğu gerekçesiyle,

⁵²⁵ Tarihi Konular II, s.97.

⁵²⁶ Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar, s.144.

⁵²⁷ Tarihi Konular II, s.97.

⁵²⁸ A.g.e.,s.98.

⁵²⁹ Tarihi Konular II, s.98; Ayrıca İstanbul’dan 1932 yılında göç eden Rum sayısını Rumların Evrensel Federasyonu’nun Genel Başkanı Prof. Dr. Niko Uzunogul bir gazeteye vermiş olduğu röportaj’da 20.000 olduğunu söylemiştir (<http://www.bingolhaberler.com/guncel-haber/120-bin-rum-donus-hazirliginda-h9311.html> ; erişim tarihi: 10.12.2013).

*ayrılmasını istedi. Türkiye ile barış ve işbirliği politikasına sadık Venizelos talebi kabul etti*⁵³⁰.

Şimdi verilen bu bilgileri ulaşabildiğimiz kaynaklara göre değerlendirelim. İlk olarak azınlıklara ait kurumların devlet denetimine dâhil olduğu ve bunun her devletin hakkı ve hür iradesi altında olduğu muhakkaktır.

Diğer bir iddia ise Yunanistan'ın hoşgörülü (!) olarak gösterilen Batı Trakya politikasıdır. Bu konu hakkında istenilirse kolaylıkla bulunabilecek olan belge ve deliller zulmün kanıtı olacaktır. Bu sebeple Yunanistan'ın Batı Trakya politikası kısaca şöyle özetlenebilir:

Lozan Antlaşması ile Yunanistan'da kalan Batı Trakya'daki Türk azınlığın haklarına ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi ve bunlara tam bir hayat ve özgürlük, etnik ve dini orijinlerine bakılmaksızın devlet okullarına ve iş yerlerine alınma, tam bir dini ibadet özgürlüğü ile seyahat özgürlüğü, Türkçe kullanma hakkı istenmiş, Türk okulları ve dini vakıflar kadar, topluluğun kurumları da güvence altına alınmıştı. Ancak bu şartlar antlaşmanın imzalanmasının üzerinden yıllar geçmeye başlayınca Yunanistan tarafından sistematik olarak ihlâl edilmiştir⁵³¹.

Yunanistan'ın Batı Trakya politikasını şu başlıklar altında toplanabilir; İnsan haklarına aykırılık, Sosyal baskılar, vatandaşlıktan çıkarma (iskat), göç'e zorlama ve asimilasyon (etno-genoside baskı), yok ederek tasfiye, Türk kimliğinin inkârı ile tasfiye, meslek hayatının kısıtlanması ve kamu hizmetlerinden yararlanamama, seçme ve seçilme hakkının kısıtlanması, eğitim alanında baskılar, kültürel baskılar, dini baskılar, ekonomik sorunlar⁵³².

Yukarıda bahsi geçen bir başka konu ise tarihte 150'likler vakıyası olarak geçen olaydır. Bu olay ders kitabında da belirtildiği gibi Atatürk karşıtı 150 kişinin başka ülkelere özellikle de Batı Trakya'ya gitmeleridir⁵³³. Ayrıca Batı Trakya'dan çıkarılması ulaşılan kaynaklarda da benzer şekilde verilmiştir⁵³⁴.

⁵³⁰*Tarihi Konular II*, s.98.

⁵³¹Stanford J. Shaw, *a.g.m.*, s.891.

⁵³²Konu ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz., Zerrin Balkaç, *a.g.m.*,s.480-486; Bahadır Selim Dilek, *Ege'nin Unutulan Türkleri*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 2008, s.15, 75-76, 102-104.

⁵³³1924 yılında Türkiye dışına çıkarılan 150 kişi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Abdullah Özkan, *a.g.e.*,s.900-902.

⁵³⁴Turgay Cin, *Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, Seçkin yay., Ankara 2003, s.233-237.

Yine aynı ders kitabı konuya şöyle devam etmiştir: *“Atatürk’ün ölümünden sonra (Kasım 1938) Ankara’nın azınlıklara tutumu daha da sertleşmiştir. Bu politika ile Kasım 1942 yılında olağanüstü bir varlık vergisi neredeyse sadece Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler aleyhinde olmasıyla bu sert tutum doruğa çıktı. Türkiye’nin toplam nüfusunun %0.5 oluşturan Konstantinopolis’deki yaklaşık 110.000 Ortodoks Rum toplam verginin yaklaşık %20’sini ödemek zorunda kaldı⁵³⁵”.*

Yukarıda varlık vergisi hakkında verilen bilgileri şöyle değerlendirebiliriz. Bu dönemde varlık vergisi yükümlü olan kişi sayısı 114.368’dir. Bu mükelleflerin içindeki yabancı ise 3874’tür. Bu mükelleflere toplam 465.384.820 lira vergi tahakkuk ettirilmiştir. İstanbul’da yaşayan yabancılara 80 milyon tahakkuk ettirilmişse de pazarlıklar sonucu bu rakam 17 milyon liraya çekilmiştir. Bu uygulamada İstanbul’da yaşayan azınlıkların mağdur edildiği, servetlerinin Türklere geçmesi için Varlık Vergisi’nin bir tuzak olduğuna dair o günden günümüze propaganda yapılmaktadır. Ancak o yıllarda %1 nüfusa tekabül eden azınlıkların ekonominin %18’ini kontrol ettiği gözden kaçırılmaktadır. Bu verginin %71’i azınlıklara tahakkuk etmişse de bu daha ziyade ülkede ticaretin belirli bir kesim tarafından idare edilmesinin bir sonucu olduğu gerçeğinin bir yansımasıdır⁵³⁶.

1.3. Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya Girişi (1946 – 1954)

İncelenen ders kitaplarında Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya girişi şu bilgilerle verilmiştir:

“Stalin’in Türkiye ve Yunanistan’ı kendi emelleri için kullanmayı istemesi ABD’nin bu bölgeye müdahale etmesini gerektirdi. Truman Doktrini (Mart 1947) ile Amerikalılar Yunanistan ve Türkiye’nin toprak bütünlüğü garantisini sağlayarak ekonomik – askeri açıdan güçlendirmeye karar verdi.

1930 yılında Türk – Yunan dostluğunun hedefi güçlü Balkan ittifakını oluşturmak ve Büyük Güçlerin koalisyonunu engellemek amacındaydı. 1947 yılında Truman Doktrini Batı dünyasında bir Türk – Yunan savunma kalkanı olur. Türk – Yunan ilişkilerine yeni bir ivme Türkiye’de Adnan Menderes’in seçim zaferinden

⁵³⁵Tarihi Konular II, s.98-99.

⁵³⁶Osman Yalçın, “Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C.I, S.1, 2012,s.325.

sonra oldu (1950). Yunan hükümeti başkan yardımcısı Sorokli Venizelos 1952 yılında Türkiye'yi ziyaret etti ve daha sonra Menderes, Venizelos'u ziyaret etti. Aynı yılın sonlarına doğru Devlet Başkanları ziyareti: Yunanistan kraliyet çifti resmi olarak Konstantinopolis'e ve Türk Cumhurbaşkanı Celal Bayar Atina'ya resmi ziyarette bulundu. Her iki ülkede 1949 yılında kurulmuş olan NATO'ya katılmak istemiştir. Menderes hükümeti BM operasyonlarının güçlendirilmesi için Kore'ye bir tugay gönderme kararı aldı.

Sonunda NATO ABD desteği ile Yunanistan ve Türkiye'yi kabul eder (1952)⁵³⁷ verilen bu bilgilerden sonra bu dönem hakkında ayrıca şu bilgiler yer almıştır:

“Türk – Yunan ilişkilerinde belirgin iyileşme azınlık toprakları ve Ekümenik Patrikhane'yi canlandırmıştır. Konstantinopolis'deki Rumların yaşam koşulları önemli ölçüde geliştirilmiş ekonomik faaliyet, eğitim, mülkiyet ve daha fazla özgürlük verilen yardım alanlarında gelişmeler olmuştur”⁵³⁸.

1954 yılına gelindiğinde ise Türk-Yunan ilişkilerini etkileyen Kıbrıs Sorunu'nun Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca görüşülerek uluslararası sorun haline geldiği incelenen ders kitaplarında yer almıştır⁵³⁹.

1.4. 6 – 7 Eylül 1955 Olayları ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Bu başlık altında yer alan bilgilere baktığımızda, ilk olarak Demokrat Parti hükümeti döneminden memnuniyetle bahsedilmektedir. Daha sonra 6-7 Eylül olaylarına kadar devam eden ilişkilerin sorunsuz olduğuna yer verilen ders kitabında olayların çıkmasına bilindiği üzere Selanik Türk Konsolosluğu ve Mustafa Kemal'in doğduğu evin arkasında patlayan bomba olduğu belirtilmiştir. Bu olayın faillerine de yer verilen ders kitabında iddialar, ulaşılan kayıtlar ve diğer devletlerin konu ile ilgili hazırladıkları raporlar neticesinde Türk siyasi tarihinde 6-7 Eylül olaylarının Demokratik Parti tarafından organize edildiği görüşü hâkim⁵⁴⁰ olduğu üzere ders

⁵³⁷ *Tarihi Konular II*, s.100-101; Yusuf Sarımay, “Türkiye'nin NATO'ya Girişi”, *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.925-926.

⁵³⁸ *Tarihi Konular II*, s.101.

⁵³⁹ *Tarihi Konular II*, s.102-103; Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, 9.baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s.483.

⁵⁴⁰ Derya Sevinç, *Demokrat Parti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri (1950-1960)*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2012), s.92; Ayrıca olayların

kitabı da bu yönde ifade etmiştir⁵⁴¹. Yine bu konuda olayların başlamasında ve yayılmasında Türk basınının özellikle de Hürriyet gazetesinden bahsedilen ders kitabında gazete tarafından yazılan Fener Patriği ile Makarios'un ilişkilerine yer verilmiştir⁵⁴². Ayrıca konu ile ilgili olarak gazete tarafından Patrik'ten Kıbrıs'da ortaya çıkan EOKA faaliyetlerini kınadığına dair kamuoyuna açıklama yapması istendiği ders kitaplarında yer alırken EOKA'nın kuruluşu, amacı bilinen Rum-Yunan iddialarından (Enosis) ve açıklamalarından pek de farklı olmayan bilgiler verilmiştir⁵⁴³.

6-7 Eylül'de yaşanan olaylar ise ders kitabında "06. 09. 1955 günü akşamı yetkililerin göz yumması üzerine Türk fanatik öğrenciler ile Konstantinopolis'deki 100.000 Rum arasında terör ekilmiştir"⁵⁴⁴. Burada belirtildiği gibi olayların birçok yere sıçramasında asker ve polis'in yumuşak davranmasının sebep olduğu söylene de olayların gelişimine yol açan toplumsal psikolojidir⁵⁴⁵. Konu devamı ise, "Gazete kanlı olaylar hakkında yazarken Türk yazar şu sonuca varıyordu: "O gece Aziz Barholomeos'un (katliam) gecesi gibiydi. Resmi rakamlara göre gece 16 Rum öldürüldü ve 32 kişi ağır yaralandı. Evler, dükkânlar, fabrikalar, otel, restoran, cemaat vakıfları, kiliseler, manastırlar ve hatta mezarlar tahrip ve yağma edildi" şeklinde ifade edilirken hasar'ın maddi boyutu şöyle belirtilmiştir: "Hesaplanamaz kayıplar vardı. Sadece Rum kiliselerinde hasar 150.000.000\$ aştı"⁵⁴⁶. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda olayın maddi boyutunun toplamda ne kadar olduğu

kimler tarafından tertip edildiği konusunda dört farklı görüş söz konusudur. Eldeki veriler dâhilinde kesin hükme varmanın mümkün olmadığını ifade edenler de vardır (Resul Babaoğlu, "6/7 Eylül 1955 Olayları'nın Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Jass Studies*, C.6, S.2, 2013, s.1351-1364).

⁵⁴¹ *Tarihi Konular II*, s.102.

⁵⁴² Ulaşılan birçok kaynakta ve incelenen Yunanistan ders kitaplarında Hürriyet gazetesinin söz konusu dönemde faaliyetleri olumsuz olarak gösterilmiştir. Ancak bazı kaynaklar hükümetin üstüne düşen görevi yapmadığı ve Hürriyet gazetesinin kamuoyu yaratarak Kıbrıs Sorunu'na sahip çıkılmasını sağladığı yönündedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Gürhan Gürcan, *6-7 Eylül 1955 Olayları*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2006), s.55.

⁵⁴³ *Tarihi Konular II*, s.102; *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.163; Gürhan Gürcan, *a.g.t.*, s.55; Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, s.484; A. Suat Bilge, *a.g.e.*, s.248; Richard Clogg *a.g.e.*, s.184.

⁵⁴⁴ *Tarihi Konular II*, s.102.

⁵⁴⁵ Gürhan Gürcan, *a.g.t.*, s.79.

⁵⁴⁶ *Tarihi Konular II*, s.102-103.

hakkında bilgi bulabildiğimize rağmen kiliselerin toplam hasarının ne kadar olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır⁵⁴⁷.

Olaylarından başlamasından sonraki durum hakkında ise ders kitapları bilinen şu bilgileri vermiştir: “*Anti-Yunan grubun öfke kontrolünü kaybettiğini gören hükümet Türkiye’nin üç büyük ilinde sıkıyönetim uygulamak zorunda kaldı. Hatta görünüşü kurtarmak için protestocu 2.214 kişi tutuklandı. Hemen sonrasında Türk hükümeti iddialardan ve sorumluluktan kurtulmak için çalıştı. Menderes’in açıklamalarına göre ayaklanmalardan komünistler sorumlu idi. Komünistlerin Türkiye’de rejimini değiştirmeye yönelik hareket düzenlediğini belirtti. Bu arada korkunç olayları açıklamak ve suçluları yakalamak için çalışan gazetecilere ve fotoğrafçılara karşı tavrını sertleştirdi*”⁵⁴⁸.

Türkiye’de yaşanan bu olaylara karşı Yunanistan’da ve hükümet cephesinde olaylara bakış ders kitabında şöyle yer almıştır: “*Yunan hükümetinin tepkisi zayıftı. Yeni hükümetin (Karamanlis) tutumunun sertleşmesi sonucu Washington zorlaması ile Yunanistan’ı manevi olarak tatmin etmek için Ankara, İzmir’de düzenlenen özel bir törenle Yunan bayrağı onurlandırıldı*”⁵⁴⁹.

6/7 Eylül 1955 olayları sonrası Türk-Yunan ilişkileri ise ders kitabında şu şekilde yer almıştır: “*Türk – Yunan ilişkilerinin bozulması Konstantinopolis’deki Rumlara tatsız sonuçları oldu. 1957 yılında milliyetçi örgütler yeni ayaklanmalar için “Kıbrıs’ın Türk olduğuna” yeşil ışık yaktı. Aynı zamanda Türk yetkililer, Yunanistan ve Kıbrıs’ta yürütülen EOKA finansmanı lehine casusluk yaptıkları gerekçesiyle, Konstantinopolis Yunan Birliğine bağlı Edebiyat Vakfı üyesi on iki kişi tutuklandı ve askeri cezaevine gönderildi. 1957 – 1959 tarihinden itibaren Yunan azınlık ve Yunan Birliği dağıldı. Önde gelen 57 kişi sınır dışı edildi ve mallarına el konuldu*⁵⁵⁰. Verilen bu bilgilerden sadece Kıbrıs’a yardım konusu benzer ifadelerle Hürriyet gazetesinde yer aldığına dair bilgi bulunabilmiştir⁵⁵¹.

⁵⁴⁷Resul Babaoğlu, “Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları”, *History Studies*, C.4, S.4, 2012,s.21-22; Derya Sevinç, *a.g.t.*,s.89-90; Gürhan Gürcan, *a.g.t.*,s.80-84.

⁵⁴⁸*Tarihi Konular II*, s.103; Ulvi Keser, “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, *ÇTTAD*, C.XII, S.25, 2012,s.206-216.

⁵⁴⁹*Tarihi Konular II*, s.103; A. Suat Bilge, *a.g.e.*,s.202; Gürhan Gürcan, *a.g.t.*,s.102.

⁵⁵⁰*Tarihi Konular II*, s.104.

⁵⁵¹Gürhan Gürcan, *a.g.t.*,s.58,73.

Yapılan görüşmelerde varılan sonuç ise şu şekilde verilmiştir: *Zürih ve Londra Antlaşmalarının (1959) imzalanmasından sonra Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler bir ölçüde iyileştirilmiştir*⁵⁵².

1960 yılı sonrası Türk-Yunan ilişkileri incelenen ders kitaplarında şöyle yer almıştır:

*“Türk hükümeti Yunanistan’ın Kıbrıs ve Rum Trakya’da mültecilerin istismar iddiasıyla bu adalarda Yunanlılara karşı misilleme başlattı. Aynı zamanda Ankara’da Türk – Yunan paktı kurulumu suçlanarak Konstantinopolis’in Rum vatandaşları sınır dışı edilmeye başladı”*⁵⁵³. Burada verilen Rumların sınır dışı edildiği ifadesi doğru değildir. Çünkü eğer zorunlu bir göç olsaydı bugün halen Türkiye’de Rum nüfusun olmaması ya da Türkiye’ye geri dönüş hareketi olması gerekirdi. Bu nedenle göç edenlerin yaşanan olaylar neticesinde kendi istekleri ile gittiklerini ve kalan Rumların olduğunu söyleyebiliriz⁵⁵⁴.

İstanbul’da yaşanan olayların komşumuz Yunanistan’da yaşayan Türk azınlığı da etkileyebileceği gündeme gelmiş bu konu da ders kitabında *Batı Trakya’da Eylül olaylarına benzer olaylar olmadı. Türk hükümeti Yunan azınlığa baskıcı davranıp, Trakya Müslüman azınlığın kaderine ise aktif bir ilgi göstermeye başladı (1957)*⁵⁵⁵ şeklinde verilen bilgileri açıklayacak olursak;

6/7 Eylül olayları yaşanması nedeniyle Türkiye, Batı Trakya’daki Türklerin durumuna önem vermiştir. Ayrıca Batı Trakya’daki Türklerin korkması üzerine Yunan yetkililerin her şeye rağmen intikam duygusu içerisinde olmadıklarını ifade ettikleri bilinmektedir⁵⁵⁶. Yunanistan’ın Batı Trakya politikasına tezimizde daha önce değindiğimizden burada tekrar bahsedilmeyecektir.

Ayrıca Türk hükümetinin azınlıklara baskı uyguladığı doğru değildir. Çünkü bu dönemde Rumlar seçtikleri milletvekilleri ile TBMM’de söz hakkına sahip olmuşlardı. Hatta bu konu da azınlık kökenli bir milletvekili: “Çok şükür DP

⁵⁵²*Tarihi Konular II*, s.105; Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, s.485; Sina Akşin, “*Siyasi Tarih (1950-1960)*”, *Türkiye Tarihi*, C.IV, s.218;

⁵⁵³*Tarihi Konular II*, s.107.

⁵⁵⁴Ulvi Keser, “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, s.222; Gürhan Gürcan, *a.g.t.*, s.109-110; Resul Babaoğlu, “Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları”, s.24.

⁵⁵⁵*Tarihi Konular II*, s.110-111.

⁵⁵⁶Derya Sevinç, *a.g.t.*, s.93.

sayesinde vatandaşlık ve insan haklarına sahip olduk...⁵⁵⁷ şeklinde ifadesi iktidarı/muhalefeti hakkında açık beyanda bulunacak kadar rahat bir yaşam sürdüklerini göstermeye yetecektir.

Türkiye'nin bu dönem politikasına yer verilen ders kitabında şu bilgilere yer verilmiştir: “Rumların tehcirinden (1964) birkaç yıl sonra demografik dengeyi bozan azınlıklar için özel gereksinimler vurgulandı. Amaç eski Müslüman azınlığın Kemalizm’i desteklemeyen liderliğini ortadan kaldırıp, Pomak üyelerini Türkleştirerek, Türk nüfusunu organize etmektir. Kıbrıs işgali (1974) sonrasında Yunanistan ve Batı Trakya konusunda Türkiye’nin politikasının üçüncü aşaması başlar ve Yunanistan’ın Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılması nedeniyle ona göre politika izler.

Yunan Parlamentosunda seçilen bağımsız, muhafazakâr milletvekilleri, 1989 yılından bu yana kendi partilerini kurma hakkı verilen üyeler, Yunan demokrasisi tarafından sağlanan özgürlüklerden yararlanarak Yunan hükümetinin insan haklarını ihlal ettiği iddiası ile çeşitli uluslararası kuruluşlara (AGİT, Avrupa Konseyi) zaman zaman başvurarak Yunanistan’ın uluslararası alanda gücünü sarsmak isterler”⁵⁵⁸.

Verilen bu bilgileri değerlendirecek olursak ilk olarak Pomak Türklerinden bahsedelim.

Yunanistan gibi bazı devletler kendi sınırları içindeki farklı millet ve azınlıkları asimile etmek için, gerçek dışı tarihi tezler vasıtasıyla yoğun propaganda yapmaktadırlar. Tıpkı incelemiş olduğumuz ders kitabında olduğu gibi.

Azınlıklar arasında en çok baskı, zulüm, asimilasyon ve soykırıma uğrayan Pomak Türklerini Yunanistan Türkleri tarafından zorla Müslüman yapılan ‘Helen’ (Yunan asıllı) olduğunu iddia etmektedir⁵⁵⁹. Ancak Ataları olan Kıpçaklar (Kumanlar)’ın XI. yüzyılda Balkanlar’a geldikleri, eski Türk inancına yakın olması nedeniyle İslâmiyet’i benimsedikleri ve Osmanlı Türkleriyle kaynaştıkları

⁵⁵⁷Resul Babaoğlu, “Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları”, s.26.

⁵⁵⁸Tarihi Konular II, s.111.

⁵⁵⁹İlker Alp, *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., Edirne 2012,s.9;Yunanistan’ın Pomak Türkleri hakkında diğer iddiaları için bkz., İlker Alp, a.g.e.,s.8-13.

bilinmektedir⁵⁶⁰. Bu sebeple ders kitabında yer alan ve Türkiye'nin politikası olarak belirtilen *Pomak üyelerini Türkleştirme* ifadesi tamamen yanlıştır. Çünkü uzun zaman önce Pomaklar zaten Türkleşmiş/ İslâmlaşmıştır⁵⁶¹.

Türkiye/Türk politikası olarak ifade edilen bir başka husus ise Yunanistan'ın uluslararası arenada prestijini düşürmeye yönelik yapılan girişimleridir. Aslına bakılacak olursa Türk-Yunan ilişkilerinde bir prestij düşürme politikası olduğu ve bunu da Enosis hayallerini gerçekleştirmek ve Türkiye'nin ikili sorunlarda taviz vermesini sağlamak amacıyla tüm Batılı ve Bağlantısız devletlerarasında etkili olarak bunu tıpkı Kıbrıs Sorunu'nda olduğu gibi BM, Avrupa Konseyi, A.E.T.ve NATO'da dile getiren Rumlar'dır⁵⁶².

Yunanistan'da yaşayan Türkler hakkında da bilgiler verilen ders kitabında başka hiçbir yerde karşılaşamadığımız türden şu bilgiler verilmiştir: *“Türkçe konuşan azınlık ve öğretmenler üzerindeki denetimini pekiştirmek için Türk diplomasisinin ve basın'ın çabalarına rağmen bölgedeki Müslümanların çoğu Yunan hükümetini tercih ediyorlardı.*

*Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılım birçok yarar sağladı, üyelikten sonra bölgenin ekonomik statüsü arttı. Bu nedenle fanatikler, Yunan ve Trakya Müslümanları arasındaki ilişkileri bozma çabalarında başarısız oldu”*⁵⁶³.

1.5. Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekâtı

İncelemiş olduğumuz ders kitaplarında konu hakkında iki ders kitabında bilgi bulunmuştur. Ders kitaplarında yer alan bilgilere geçmeden önce Kıbrıs Sorunu'nu kısaca tanımlayalım.

Kıbrıs Sorunu, Rauf Denktaş'ın tanımlamasına göre Rum ve Yunan ikilisinin Megalo İdea'nın bir parçası olan Enosis için yaptıkları mücadeledir. Kelime anlamı “ilhak” demek olan Enosis, ilk Megalo İdea haritasının çizildiği 1791- 1796 yıllarından beri gündemde olan bir konudur. Bir anlamda Kıbrıs Sorunu'nun da bu

⁵⁶⁰ *A.g.e.*,s.7; Pomakların etnik kökeni ve Pomak tabirinin menşei hakkında birço tez mevcuttur. Bu tezler için bkz., Aşkın Koyuncu, “Balkan Savaşları Sırasında Pomakların Tanassur Edilmesi (1912-1913)”, *OTAM*, S.33, Ankara 2013, s.140-147.

⁵⁶¹ Pomakların İslâmlaşma süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., *A.g.m.*, s.148-156.

⁵⁶² Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*,s.213.

⁵⁶³ *Tarihi Konular II*, s.111.

tarihten itibaren var olduğu söylenebilir⁵⁶⁴. Megalo İdea yolunda hiçbir engel tanımayan Yunanistan büyük devletlerinde sempatisi ve yardımı ile Anadolu'dan toprak kopara kopara genişlemiştir⁵⁶⁵. Diğer bir tanıma göre Kıbrıs Sorunu Yunanistan'ın emperyalist özlemlerinin yeni bir aşamasından başka bir şey değildir⁵⁶⁶.

İncelenen ders kitaplarında ilk önce Kıbrıs adasının nüfusunu dair bilgilere bakıldığında; “*Kıbrıs nüfusunun büyük çoğunluğu Rumlardan oluşmaktadır*⁵⁶⁷. *Kıbrıs nüfusunda ilk gerçek sayım 1881 yılında İngilizler tarafından yapıldı. Kıbrıs'ta Rum Ortodoks nüfus oranı %73,9 ve Müslümanlar %24 olarak belirlendi*⁵⁶⁸, *Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonra ise Kıbrıs nüfusunun %80'i Rumlardan ve az sayıda bir Türk azınlıktan(%18) oluşmaktaydı*⁵⁶⁹”

Verilen bilgilere bakıldığında ilk olarak dikkatimizi 1881 yılındaki sayımda Türk nüfusu oranı %24 olarak gösterilirken burada bulunanlara Türk ifadesi kullanmak yerine Müslüman tabirinin kullanılması Yunanistan'ın Türk kimliğini kabul etmez ve görmezden geldiği şeklinde yorumlanabilir.

Verilen bilgilere dair yapılan araştırmada ise Kıbrıs'taki Türk nüfusunun 45.458 olduğu Rum nüfusun ise 137.631 olduğu tespit edilmiştir⁵⁷⁰.

Diğer bir husus olan Lozan Antlaşmasından sonra Türk nüfusunun azalmasıdır. Bunun nedeni pek çok Türk'ün Kıbrıs'tan Anadolu'ya göç etmesidir⁵⁷¹. İkinci Dünya Savaşına kadar süren⁵⁷² bu göçlerin sebebi ise, 1923'te Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs adasında yaşayan Türklere serbestçe göç etme hakkı tanınması, adayı yöneten İngilizlerin Türk idareci ve memurları görevlerinden uzaklaştırılması, Türklerin

⁵⁶⁴Turgay Bülent Göktürk, “Rumlar'ın Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; -Öncesi ve Sonrası-”, *ÇTTAD*, C.VII, S.16-17,2008,,s.336.

⁵⁶⁵Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*,s.169;Ayrıca Yunanistan'ın genişlemesini gösteren haritalar için bkz., Ek: 7 ve 8

⁵⁶⁶Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*,s.169; Ayrıca sorunun ortaya çıkması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Bora Ünay, *Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007), s.81.

⁵⁶⁷*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.163.

⁵⁶⁸*Tarihi Konular II*, s.114.

⁵⁶⁹*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.163.

⁵⁷⁰Ahmet Atasoy, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası”, *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C.8, S.15, 2011,s.35.

⁵⁷¹Ramazan Tosun, “Kıbrıs Meselesi”, *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, 2001,s.99.

⁵⁷²Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*,s.165.

ellerindeki malların alınması için sinsi kampanyalar yürütülmesi, okul bitiren Türk gençlerinin istihdam edilmemesi ve bunun üzerine iş bulamayan, malları elinden alınan Türklerin bir de yoğun baskılara maruz kalmalarıdır⁵⁷³. Bu göçler karşısında Yunanistan ise bunun tam aksi politikasını takibe devam ederek Rum göçleriyle Ada'da Rum nüfus çoğunluğunu sağlamayı başardığı bilinmektedir⁵⁷⁴.

Ders kitabında verilen bir başka nüfus verisinin ise *1931 yılı nüfus sayımına göre Rum Ortodoks oranı %79,5 ve Müslümanlar %18,5 oranındaydı*⁵⁷⁵ şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bizim bu dönemdeki nüfusa dair ulaşabildiğimiz veriler de ise, Türk nüfus 64.245 iken Rum nüfus 276.572'dir⁵⁷⁶.

Tezimizde daha öncede bahsi geçen Zürih ve Londra antlaşmalarının imzalanması ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ders kitabında şöyle yer almıştır: *"Yunan hükümeti tarafından bağımsız bir Kıbrıs Devleti kuruldu. Zürih, Londra Antlaşmaları ve Türk müzakereleri ile 1960 yılında bağımsızlığı ilan edildi"*⁵⁷⁷. İncelenen ders kitaplarında yer verilmese de Zürih ve Londra Antlaşmaları hakkında bilgi verilmesi Kıbrıs Barış Harekâtı'nın daha iyi anlaşılabilmesi sağlayacağı için değinmeye çalışalım.

Yunanistan'ın İngiltere'nin ortaya attığı Mac Millan Planı'nı reddederek sorunu ikinci kez Birleşmiş Milletler'e taşıması ve BM'de lehine bir karar çıkaramayınca Türkiye ile anlaşma yoluna gitmesi üzerine iki ülke başbakanları Adnan Menderes ve Georgios Karamanlis 5 Şubat 1959'da Zürih'te bir araya geldiler. Görüşmeler sonunda 11 Şubat 1959 yılında Zürih Antlaşması'nın esasları konusunda fikir birliğine vardılar. Bu esaslar temelde şu şekildeydi:

*Kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkanı Rum, Başkan Yardımcısı Türk olacaktır ve icra yetkisi bu iki kişide toplanacaktır.

*7 Rum 3 Türk'ten oluşan Bakanlar Kurulu oluşturulacaktır.

*Temsilciler Meclisi %70 Rum ve % 30 Türk olarak seçilecekti.

*Devletin resmi dili Türkçe ve Rumca olacaktır ve bu iki toplum milli bayramlarını özgürce kutlama hakkına sahip olacaklardı.

⁵⁷³ Ahmet Atasoy, *a.g.m.*, s.35.

⁵⁷⁴ Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.165; Adaya göç eden Rumların geldikleri yer için bkz., Ramazan Tosun, "Kıbrıs Meselesi", s.98; Ahmet Atasoy, *a.g.m.*, s.35.

⁵⁷⁵ *Tarihi Konular II*, s.114.

⁵⁷⁶ Ahmet Atasoy, *a.g.m.*, s.36.

⁵⁷⁷ *Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.163.

*Devletin ordusu % 60 Rum ve %40 Türk olmak üzere 2000 kişiden oluşacaktı.

*Yine aynı şekilde % 70 Rum ve % 30 Türk oranında 2000 kişilik polis ve jandarma gücü kurulacaktı.

*Kıbrıs Adası'nın Lefkoşa, Magosa, Larnaka, Limasol, Baf kasabalarında Kıbrıs Türklerine ayrı belediyeler kurma hakkı tanınacaktı.

* Türk ve Rum halkının, hukuk ve ceza davaları kendi toplumuna ait 100 hâkimlerinin görevlendirildiği mahkemelerde görülecekti.

*Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devleti olacak ve Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ilhakı anlamına gelen "Enosis" faaliyetlerini yürütmeye çalışanlar cezalandırılacaktı⁵⁷⁸.

Yapılan bu antlaşmayı, İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'ın Türk ve Rum toplumlarının temsilcilerinin de kabul etmesi gerekiyordu. Bunun üzerine, 19 Şubat 1959'da Londra'da beşli bir toplantı yaparak Londra Antlaşması imzalandı. Ayrıca 15/16 Ağustos 1960'da kuruluş, Garanti ve İttifak antlaşmaları parafe edildi⁵⁷⁹.

Ders kitaplarına tekrar dönecek olursak konu devamında şu bilgilerin yer aldığı görülmektedir: "*Kıbrıs anayasasındaki arızalar nedeniyle Kasım 1963 yılında Makarios (Cumhurbaşkanı) Anayasa'nın geçerliliği için 13 madde önerdi. Kıbrıs'ta yaşanan toplumlararası çatışma ve isyanın ardından kısa bir süre sonra Türkiye bu öneriyi reddetti*"⁵⁸⁰.

Verilen bu bilgilere baktığımızda anayasanın ayrılmaz parçalarını oluşturan Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması ile kabul edilen/uygulamaya başlanan Kıbrıs anayasasında aksaklık olduğu ve Türkiye'nin anayasa değişikliğini reddettiğinden bahsedilmiş ancak ne Kıbrıs anayasasından ne değiştirilmesi teklif edilen maddelerin içeriğinden ne de Türkiye'nin neden kabul etmediği açıklanmıştır. Şimdi bu eksiklikleri açıklamaya çalışalım.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın derece başarılı olduğunun denenmesi için zamana ihtiyaç vardı ve zamanla aksayan yanların değiştirilmesi gerekliydi. Bu anayasa hakkında o dönem için her kesimin

⁵⁷⁸Derya Sevinç, *a.g.t.*,s.99-100.

⁵⁷⁹Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*,s.178; Ahmet Gazioğlu, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs", *Türkler*, C.19, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002,s.945.

⁵⁸⁰*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.164.

ortak görüşüydü. Cumhuriyet yıllarında Meclis Başkanı olarak görev yapan Klerides’de aynı görüşteydi⁵⁸¹.

199 maddeden oluşan Kıbrıs Anayasasına göre 7 Rum 3 Türk bakan ile 2 Nisan 1959’da bir geçiş hükümeti kuruldu⁵⁸². Kıbrıs, Rum bir cumhurbaşkanı ve Türk yardımcısının, 7 Rum’a karşılık 3 Türk’ün yer aldığı bir bakanlar kurulu ve genel seçimlerde toplumların ayrı oylamayla 7/3 oranında seçeceği 50 üyeli temsilciler meclisinden oluşan bağımsız bir cumhuriyet olacaktı⁵⁸³. Yasaların uygulanması ve vergiler gibi önemli konularda her iki toplumun temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluk oyu aranacaktı. Hukuk sistemi de bir Rum ve bir Türk’ten oluşan ve tarafsız bir ülkeden sözleşmeli bir hâkimin başında bulunduğu Anayasa Mahkemesi’nin başkanlığı altında yürütülecekti. Buna ilaveten anayasaya göre adadaki diğer Hıristiyanları da içeren Rum toplumu ve Türklerden oluşan iki ayrı toplumun din, kültür ve eğitim meseleleri için ayrı mahkemeleri olacaktı. Hükümetin tüm yapısı oluşumu ve faaliyetlerinde iki toplumluluğun altını çizmiş ve iki toplumun farklılığı ve ayrımı korumuştur. Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasına göre azınlık değil, eşit hak ve şartlara sahip milli varlık “Entitée Nationale” kabul edilmişti. 15–16 Ağustos 1959 gecesine Kıbrıs Cumhuriyeti bir devlet olarak resmi bir törenle kuruldu⁵⁸⁴. Anayasaya göre devlet işlerinde Türkler Rumlardan daha az olarak 30/70 ve askeri birliklerde 40/60 gibi kurallar çerçevesinde denge sağlanarak yürütülecekti. Anlaşma uyarınca Türkiye, Yunanistan ve İngiltere için Kıbrıs Cumhuriyeti “en çok ayrıcalıklı ülkeler” olarak gösterilmekle beraber, kendi toplumları için mali yardımda bulunma serbestisi tanındı. Anlaşmalar gereğince Türk ve Yunan askerlerine adada belli yerlerde garantör devlet olarak üs kurma hakkı verildi. Anayasaya eklenen Garantörlük ve İttifak Antlaşması’na göre Türkiye, İngiltere ve Yunanistan anayasa ihlâl edildiği zaman birlikte ya da tek başına adaya müdahale edebilecek ve İttifak antlaşmasına göre adaya 950 Yunan ve 650 Türk

⁵⁸¹ Ahmet Gazioğlu, “Rum Mezalimi ve KKTC’YE Doğru”, *Türkler*, C.19, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.950.

⁵⁸² Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın tamamı için bkz., (<http://www.kktcb.org/upload/pdf/77826.pdf> ; erişim tarihi: 30.08.2014).

⁵⁸³ 1959’da açılan bu 3 Türk bakan şunlardı; Osman Örek: Savunma Bakanı, Fazıl Plümer: Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Dr. Niyazi Manyera: Sağlık Bakanı idi (Ahmet Gazioğlu, “Rum Mezalimi ve KKTC’YE Doğru”, s.947).

⁵⁸⁴ (http://www.metu.edu.tr/~kktctntm/KKTC_tarihi/kibris_cum.html; erişim tarihi:30.08.2014).

askeri bulunacaktı⁵⁸⁵. Ancak Yunan General Karayannis 1960-1963 döneminde gizlice eğitilip örgütlenen Rumların sayısının 5000'den fazla olduğunu ifade etmiştir⁵⁸⁶. Adaya her iki ülkeden gelen askerler, antlaşmalara göre 6'ya 4 oranında Rum ve Türklerden oluşan 2000 kişilik Kıbrıs Ulusal Muhafızları'ndan ayrı olacaktı. Makarios, cumhurbaşkanı seçildi ve aynı gün Kıbrıslı Türklerin lideri Fazıl Küçük de muhalefet olmadan cumhurbaşkanı yardımcısı seçildi⁵⁸⁷.

Makarios tarafından 30 Kasım 1963'te anayasaya dair 13 maddelik değişiklik önerileri Türk haklarını (bu hakların en önemlisi ise Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkının kaldırılması)tümüyle ortadan kaldırır nitelikteydi. Hakları kaldırılan Türkler azınlık durumuna düşerek Rum çoğunluğu altında hiçbir hak ve özgürlükleri hatta yaşama hakları olmayacaktı. Bu sebeple Türkiye Bakanlar Kurulu, 7 Aralık 1963 tarihindeki özel bir toplantı ile Makarios'un anayasa değişikliği önerilerini reddetme kararı aldı⁵⁸⁸. Diplomatik yollarla emellerine ulaşamayacaklarını anlayan Yunan Rum ikilisi Kıbrıs'ı ilhak etmek, buradaki Türk varlığına son vermek için tedhiş ve katliam hareketlerine devam etmişlerdir. Antlaşmalar mucibince Türklerin sahip olması gereken hakları vermedikleri gibi daha da azıtarak Türkleri imha plânları yapmaya başlamışlardır⁵⁸⁹. Bu plânların ilk hedefi ise Türkleri tahrik ederek olayları başlatmaktı⁵⁹⁰. Akritas Plânı⁵⁹¹ da denilen bu plânın bir parçası olarak tezimizin Lozan Antlaşması başlığı altında da bahsi geçen 23 Aralık 1963 tarihinde Kanlı Noel⁵⁹² olarak bilinen katliamı gerçekleştirmişlerdir. 1963'de yaşanan bu

⁵⁸⁵Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, s.486.

⁵⁸⁶Sabahattin İsmail, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu*, Akdeniz Haber Ajansı yay., Lefkoşa (yayın tarihi yok), s.85.

⁵⁸⁷Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1950-1960)", *Türkiye Tarihi*, C.IV, s.218.

⁵⁸⁸Ahmet Gazioğlu, "Rum Mezalimi ve KKTC'YE Doğru", s.951;

(http://www.metu.edu.tr/~kktctntm/KKTC_tarihi/kibris_cum.html; erişim tarihi:30.08.2014).

⁵⁸⁹Ramazan Tosun, "Kıbrıs Meselesi", s.102.

⁵⁹⁰Türkleri tahrik etmeye yönelik yapılanlar için bkz., Aydın Akkurt, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve "Yorgacis'in Casuslar"*, Boğaziçi yay., İstanbul 2000, s.294-296; Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılıy", *ÇTTAD* 2012, C.XII, S.24, s.257-258.

⁵⁹¹Akritas Plânı, Makarios'un emellerini diplomatik yollardan elde edememesi üzerine şiddete başvurarak Türkleri tümüyle katledecekleri bir planı hazırlamak için içlerinde Glafkos Klerides'in de bulunduğu üç kişilik bir grubu görevlendirmişti(Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, s.486). Hazırlanmasından sonra Makarios'un onayladığı Akritas Planı'nın içeriği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Gazioğlu, "Rum Mezalimi ve KKTC'YE Doğru", s.949; Ayrıca Akritas Plânı'nın içeriğinin değerlendirilmesine dair bilgi için bkz., Fikret Kürşad (ve diğerleri) *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi (Megali İdea – Filika Eteria – Kilise)*, Kutsun yay., İstanbul 1978, s.196-199.

⁵⁹²21 Aralık 1963'te Türk sivillerin öldürülmeye başlandığı olaydır. Kıbrıs'ta Türklere yönelik olarak yapılan katliamlar Kanlı Noel, Kumsal Katliamı, 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtına

olaylar neticesinde 103 Türk köyü yakılıp yıkılmış, 500'den fazla Türk katledilmiş ve on binlerce Türk göçe zorlanmıştır⁵⁹³. Sonuç olarak Rumlar tarafından yapılan saldırılara antlaşma gereği Kıbrıs'ta bulunan 950 kişilik Yunan alayının da katıldığı bilinmekle⁵⁹⁴ beraber bu saldırılar kurulan cumhuriyetin fiili olarak yıkılmasına neden olmuştur⁵⁹⁵.

Ada'da yaşanan bu kanlı olaylar sonrası bilinenlerden farksız olarak ders kitaplarında şöyle yer almıştır: “1964 yılında Yorgo Papandreu'nun hükümeti olası bir Türk işgaline karşı kalkan olarak Kıbrıs'a bir tümen gönderdi ise de ayrıca barışı sağlamak için BM gücü adaya gönderildi. Yunan kuvvetleri komutanı Kıbrıs'ın (eski EOKA) lideri George Grivas oldu.

Albaylar yönetimine büyük şüpheyle Helenizm'in popüler lideri Makarios seçildi. 1967 yılında yeni bir Türk – Yunan krizinden sonra diktatörlük adanın Rum bölümüne geçti. Ancak diktatörler Grivas'ın teşviki ile 1972 – 1974 yılında Kıbrıs'a döndü ve II. EOKA örgütü ile Makarios'u devirmek için silahlı bir girişim organize edildi. 15 Temmuz 1974 tarihinde diktatör Ioannides, Makarios'a karşı bir darbe düzenledi ancak Türkiye'nin 20 Temmuz tarihinde Kıbrıs'a yasadışı işgal bahanesi (Atilla operasyonu) vardı. 14 Ağustos 1974 tarihinde Türk birlikleri ikinci işgali (II. Atilla operasyonu) başlattı ve 200.000 Kıbrıslı Rum'un evlerinden sürgün edilmesiyle adanın %38'i işgal edildi”⁵⁹⁶.

Yukarıda ders kitabında verilen bilgilere bakıldığında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yasadışı işgal bahanesi olarak yer aldığı görülmektedir. Ancak Türkiye Garanti Antlaşmasındaki garantörlük hakkını kullanmıştır⁵⁹⁷.

Diğer bir ders kitabı olan *Tarihi Konular II* adlı ders kitabında ise bu durum “Kıbrıs Trajedisi” başlığı altında şöyle verilmiştir:

kadar devam eden Türk sivillerin katliamı ile Türkiye'nin bu katliam karşısında takındığı tavır ve Türkiye tarafından yapılan yardımlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ulvi Keser, “Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay”, s.258-269.

⁵⁹³Kemal Akmaral, *Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Plânı ve Annan'a Dek Uzanan Plânlar Süreciyle Kıbrıs*, Bilge Karınca yay., İstanbul 2004, s.212; Ayrıca 1963 yılı Aralık ayı boyunca şehit edilen Türkler'e ait liste için bkz., Kemal Akmaral, *a.g.e.*, s.212-214.

⁵⁹⁴Sabahattin İsmail, *a.g.e.*, s.89.

⁵⁹⁵Ulvi Keser, “Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay”, s.255.

⁵⁹⁶*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.164; *Tarihi Konular II*, s.141; Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.199-200.

⁵⁹⁷Durmuş Yalçın (ve diğerleri), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, s.487.

“15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'taki Yunan askerleri diktatörlük kurumlarını devirip darbe yapmak için Kıbrıs Başpiskoposu meşru Başkanı Makarios'a suikast düzenlenmiştir. Darbe çok kana ve büyük hasara neden oldu. Kıbrıs'ta anayasal düzenin bu hali garantörlük antlaşması taraflarından biri olan İngiltere'nin katılmayı reddetmesiyle Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgaline neden olur. Türkiye 20 Temmuz 1974 tarihinde işgal ve sert mücadeleden sonra Kıbrıs'ın kuzey kıyısında Girne'nin batısında askeri köprü oluşturmayı başarmıştır. 22 Temmuz sonrasını izleyen ateşkesler sonucuna rağmen Türkiye köprübaşını genişleterek Kıbrıs'a askeri güç çıkarmaya devam etmiştir. Cenevre'de 12 ve 13 Ağustos'ta Güvenlik Konseyi görüşmeleri, konuşmaları ve kararlarının alındığında Türkiye'nin de olması Kıbrıs'taki askeri varlığının artmasına engel olamadı ve ada'da Türk askeri varlığı 40.000 asker ve üç yüz zırhlı tank sayısına ulaştı.

*Bu güçlerin 14 ve 15 Ağustos 1974 tarihinde taahhüdü ile Türkiye II. Atilla harekâtını yapmış, Kıbrıs'ın şiddetli parçalanmasına neden olan ve topraklarının yaklaşık %36,7'sinde askeri işgal bölgesini genişlemiştir. Türk askeri tarafından Kıbrıs'ın kuzey kısmının işgali ile bölgesel Kıbrıs Cumhuriyeti en zengin ve en gelişmiş bölgeleri kazandı, kaynakların zenginliğinin neredeyse %70'i ve hemen hemen tüm turizm altyapısı bu bölge'de toplanmıştı*⁵⁹⁸.

Verilen bu bilgilerden görüldüğü üzere Türkler ya da Türkiye barış esnasında bile savaş yanlısı olduğu belirtilmeye çalışılmıştır. Ancak durum hiç de sanıldığı gibi değildir. Barış görüşmeleri ve ateşkeslerine kulak asmayarak Türk halkın katliamına devam edildiği ve yapılan görüşmelerden Rum-Yunan ikilisinin uzlaşmaz tavırları ve Türkiye'yi oyalama girişimleri nedeniyle Türk askeri Türk halkının güvenliğini sağlamak ve olaylara son vermek için gitti. Bu görevi II. Harekât sonuna kadar adaya 40.000 asker ve 300 tank'la sağlayabilmiştir⁵⁹⁹.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasına dair şu bilgilere yer verilmiştir: “Binlerce insan ve yüzlerce sivil, saldırganlar tarafından istismar edildi ve öldürüldü. 1974 yazında işgal kurbanı 3.000 ölü olduğu tahmin ediliyor. Kurbanlar dışında sivil, kadın ve çocuklar dâhil olmak üzere 1619 kişi kayboldu ve Ağustos 1974 yılında

⁵⁹⁸ Tarihi Konular II, s.141.

⁵⁹⁹ Ramazan Tosun, “Kıbrıs Meselesi”, s.105-106; Ahmet Gazioğlu, “Rum Mezalimi ve KKTC'YE Doğru”, s.964; Süleyman Kocabaş, a.g.e., s.206.

*uluslararası insani yardım kuruluşları kayıpların kaderini çözmeye çalışırken Türkiye işbirliği yapmayı reddetti*⁶⁰⁰.

Ders kitabında yer alan bu bilgileri değerlendirdiğimizde Türk askerleri saldırgan olarak ifade edilmiştir. Burada merak edilen husus Kıbrıs Türklerine yaptıkları katliamları ve saldırıları dünya basınında yer alan Rumlara/Yunanlara ders kitabında yer verilseydi hangi kelime ile hitap edileceğidir⁶⁰¹.

Ders kitabında dikkatimizi çeken diğer husus Rum kayıplarına yer verilen ders kitabında Türk kayıplarına yer verilmemesidir. Barış Harekâtı ile Türklerin kayıpları şöyledir:

Türk Silâhlı Kuvvetlerine ait 498 ölü ve 1.200 yaralı; Kıbrıs Türklerine ait 70 mücahit ölü, 270 sivil ölü, 803 kayıp sivil ve 1.000 civarında yaralıdır⁶⁰². Kıbrıs Barış Harekâtının bilançosu ders kitabında yer aldığı ve bizim Türk kayıplarına dair vermiş olduğumuz bilgilerden ibarettir. Bu bilançonun karşılaştırılması için yine Kıbrıs'a yaşanan olayları örnek aldığımızda ilk akla gelen EOKA faaliyetleridir. EOKA'nın dört yıllık faaliyetlerine baktığımızda 30 Türk köyüne saldırı yapılmış, toplam 4750 bombalı saldırıda bulunmuş ve 2976 sabotaj eylemi gerçekleştirmiştir. Bu olaylar neticesinde Türk halkının göçe zorlandığı, 200 civarında sivil Türk'ün şehit edildiği, yüzlercesinin yaralandığı bilinmektedir⁶⁰³. Ulaştığımız ve kıyaslamak istediğimiz diğer bir bilgi ise 1963-1965 döneminde Kıbrıs Türkü'nün 500 şehit, binlerce yaralı verdiği; 103 köyün yakılıp yıkıldığı ve 30.000 Türk'ün göçmen durumuna düşürüldüğüdür⁶⁰⁴.

Ders kitabında yer alan diğer bir ifade ise Türkiye'nin kayıpların kaderini çözme konusunda işbirliğini reddettiğidir⁶⁰⁵. Ancak bu iddiaya ulaşabildiğimiz kaynaklarda rastlayamadık.

⁶⁰⁰ *Tarihi Konular II*, s.141.

⁶⁰¹ Türklere yönelik yapılan katliamların dış basında nasıl yer aldığına dair ayrıntılı bilgi için bkz., Kemal Akmaral, *a.g.e.*, s.223-226; Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s.203,205-206; Ahmet Gazioğlu, "Rum Mezalimi ve KKTC'YE Doğru", s.954,957; (<http://eyvatan.wordpress.com/2007/10/20/kibris-gercegi-dunya-basini-katliamlari-nasil-yansitmisti/>; erişim tarihi: 30.08.2014).

⁶⁰² Tolga Uslubaş, *Geçmişten Günümüze Türkiye Tarihi*, CNR Stüdyo, İstanbul 2013, s.239; (http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1br%C4%B1s_Harek%C3%A2t%C4%B1; erişimtarihi: 30.08.2014).

⁶⁰³ Sabahattin İsmail, *a.g.e.*, s.78.

⁶⁰⁴ *A.g.e.*, s.92.

⁶⁰⁵ Rum kayıpları mevzusu, Rum yönetimi tarafından 1974'teki harekâttan sonra bin 491 Rum vatandaşının kaybolduğu ve 211 Rum vatandaşının da yerlerinden edildiği gerekçesiyle 22 Kasım

Kıbrıs Barış Harekâtı hakkında ayrıca *“Türk askeri tarafından Kıbrıs'ta insan hakları ihlallerine dair büyük veriler Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından toplanarak değerlendirilmiş, belgelendirilmiş sonra Kıbrıs'ta temyiz edilmiştir. Komisyon raporu 20 Temmuz 1979 'da yayınlandı. Atilla işgal bölgelerinin sınır gerisinde 20.000 Kıbrıslı Rum ve Marunî evlerini terk etmeleri için baskı yapıldı. Bu nüfus daha çok Karpaz yarımadasında, Girne şehrinin komşu köylerinde ve Kormakitis'de yoğunlaşmıştır”*⁶⁰⁶ şeklinde verilen bilgilere baktığımızda AİHM'nin bahsi geçen raporuna ulaşmasak da raporun içeriği hakkında benzer bilgilere ulaşarak bilgileri teyit ettiğimiz söylenebilir⁶⁰⁷.

Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türklerin yağma ve tahripleri olduğu *“Kanunsuz Türk işgal kuvvetleri ve yağmacılar sistematik olarak arkeolojik yerleri ve kiliseleri yok ettiler.*

*Tarih öncesine ait çok önemli arkeolojik eserlerden Klasik ve Helenistik Kıbrıs'a ait Engomi, Aya İrini, Salomis, Lipe ve Soloı gibi eserleri yağmaya ve korumasız olarak yıkılmaya terk ettiler. İşgal yetkililerinin heyecanı kiliselerin yok edilmesine ve Kıbrıs Bizans ikonlarının ve Fresklerinin kaçırılmasına neden olur”*⁶⁰⁸ şeklindeki iddialara başka hiçbir kaynakta ulaşamadığımızdan değerlendirme fırsatı olmamıştır.

Yine aynı ders kitabında KKTC'nin kurulması ve sonraki durum bilinen şu bilgilerle belirtilmiştir: *“1983 yılında işgal lideri Rauf Denktaş, Ankara yardımı ile Kıbrıs'ın yasadışı işgali sonunda bağımsızlığını ilan etti. KKTC Türkiye dışında uluslararası toplumun herhangi bir üyesi tarafından tanınmıyor. Cumhuriyet'e Mayıs 2004'te Avrupa Birliğine tam üyelik için sunulan teklif gelecek için büyük umut olmuştur. Avrupa elbette Kıbrıs'ın güvenliği, refahı ve Türk – Yunan bütün vatandaşların haklarını garanti edemez. Ancak bunu çözmek için Annan planı ile*

1994'de AİHM'e yapmış olduğu başvurusuyla yeniden gündeme gelmiş, açılan dava 2001 yılında karara bağlanmış, ancak davanın tazminat kısmıyla ilgili ceza hükmü ileri bir tarihe ertelenmişti. Bunun üzerine Rum yönetimi, davanın maddi manevi tazminat kısmının görüşülmesi için 2011'de yeniden mahkemeye başvuruda bulunmasıyla AİHM Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan dolayı 90 milyon Euro tutarında manevi tazminat ödemesine karar verdi (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26403738.asp>; erişim tarihi: 14.07.2014).

⁶⁰⁶ *Tarihi Konular II*, s.143.

⁶⁰⁷ (http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1br%C4%B1s_Harek%C3%A2t%C4%B1; erişim tarihi: 30.08.2014).

⁶⁰⁸ *Tarihi Konular II*, s.143; Türklerin tahrip ve yağmasına maruz kaldığı iddia edilen kiliselere ait resimler için bkz., Ek: 8

Kıbrıs sorununu çözmek için sürdürülen çabaları Rumların dörtte üçünün reddetmesinden dolayı barış sağlanamamıştır. Kıbrıs sorunu bütün Yunan ulusu için acı bir yara olmaya devam edecektir”⁶⁰⁹.

⁶⁰⁹Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze), s.165; Müge Vatansever, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.12, S.Özel, 2012, s.1516-1526.

SONUÇ

Çalışmamızda Yunan tarih ders kitaplarında Türk ve Türkiye kavramlarının nasıl ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Yunan eğitim sisteminde kullanılan tarih ders kitapları baştan sona tarandıktan sonra Türk ve Türkiye ile ilgili ifade ve değerlendirmeler mercek altına alınmıştır. Kronolojik olarak olayların sıralanmasından sonra araştırmamızda konu ile ilgili diğer kaynaklar da gözden geçirilerek Yunan tarih ders kitaplarında Türklerle ilgili ifadelerin ve yorumların ne derece gerçeği yansıtıp yansıtmadığını tespiti çalışılmıştır.

İncelenen Yunan ders kitaplarında tarihi gerçekler dışında olaylara ideolojik ve duygusal yaklaşıldığı, bunun yanında tarihi bilgi ve ifadelerdeki eksiklik olayların okuyan kişi tarafından yanlış anlaşılmasına sebep olacak boyutta olduğu görülmektedir.

Türklerin tarih sahnesine çıkmasıyla başlayan ilişkiler Bizanslılarla yaşanmış olsa da Yunanlar kendilerini Bizans'ın devamı şeklinde görmektedirler. Bu düşünce Osmanlı Devleti'nin Greklere değer vererek onlara Rum demesiyle destek bulmuştur.

Selçuklu Türkleri'nin düşman olarak ifade edildiği ders kitaplarında Osmanlı Devleti hakkında ise İstanbul'un fethinden Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik olayların sadece olumsuz yönlerine yer verilmiş, Türk ve Türk yönetimi baştan aşağı kötülenmiştir. Ayrıca ders kitabında yer alan Türkler tarafından Hıristiyan nüfusa katliam yapıldığı, yerli Hıristiyan halkın azalmasına neden olunduğu bilgisi tamamıyla yanlıştır. Zira Osmanlı Yükselme devrinde 1552- 1571 yılları arasında Hıristiyan nüfus artışı olmuştur⁶¹⁰.

Yunanların Anadolu'da hiçbir hakkı olmadıkları halde işgale kalkışmaları, yaptıkları zulmü, harap edilen yakılıp yıkılan yerlerin görmezden gelindiği, Megalo İdea ve yayılmacı politikanın yaşadıkları coğrafyada sebep olduğu yıkımdan bahsedilmeyen ders kitabında; her iki milletinde ortak tarihinde yer alan Mübadele'ye, 5/6 Eylül 1955 Olaylarına ve Kıbrıs Barış Harekâtı'na ayrı bir önem verilmiş ancak Rumların ve Yunanların çektiği sıkıntılardan bahsedilmiş, Türkler ve Türklerin çektiği sıkıntılar adeta yok sayılmıştır.

⁶¹⁰Doğan Yörük, *a.g.m.*, s.640.

Ayrıca incelenen ders kitaplarında sadece Türk ve Türkiye’den bahsedilmediği Türklerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen İslâm dini üzerine bazı bilgilere yer verildiği görülmüştür.

İslam hakkında ders kitaplarında yer alan bilgilere baktığımızda, İslâm dini ile bağdaşmayan hatta İslâm dininin tamamıyla karşı çıktığı uygulamaları/davranışları sözde İslâm dininden kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda ders kitaplarında İslâm Fanatizmi, İslâmlaştırma gibi İslâm dini ile alakası olmayan yaftalar atılmış ve bu iddiaların doğru olmadığına tezimizde yer verilmiştir.

Sonuç olarak, Yunan tarih ders kitaplarında ırkçı/milliyetçi ideoloji ve duygunun ders kitaplarının kaynağı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu doğrultu’da AB; Türkiye, Yunanistan, Ermenistan, Makedonya ve Arnavutluk gibi ülkelerde katı milliyetçilik hâkim olduğunu söylemiştir⁶¹¹. Bu yargının Yunanistan, Makedonya, Arnavutluk ve Ermenistan için doğru olduğunu bu ülkelerinde okutulan Tarih ders kitapları kanıtlar niteliktedir⁶¹². Ancak artık Türkiye hakkında bu yargının yapılan düzenlemelerle doğru olmadığı söylenebilir⁶¹³. Nitekim Türkiye ve Yunanistan, 1952’de 5 yılı sürecek ve kendi mevzuatlarının kabul ettiği sınırlar dâhilinde ders kitaplarının karşılıklı değiş-tokuşunu içeren, düşmanca ifadelerin çıkarılmasını öngören bir antlaşma imzalamıştı. Türkiye bu antlaşma gereğince düzenleme yaparak ders kitaplarında yer alan birçok ifade yapılan çalışmalarla ders kitaplarından çıkarılmıştır⁶¹⁴. Ancak günümüzde ve daha önceleri gerek Batı Trakya Türkleri ile gerekse basın/yayın yolu ile sık sık ırkçı olarak nitelendirilen Yunan ders kitaplarında her ne kadar düzenleme yapıldığı/yapılacağı belirtilse de ders kitaplarında halen tam anlamıyla bir düzenleme yapılmadığını söyleyebiliriz⁶¹⁵. Bu

⁶¹¹Mustafa Sağlam (ve diğerleri), “Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemi’ne Etkileri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.VIII, S.I, Aralık 2011, s.87-109.

⁶¹²Ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo:1, Ek:6; Tahir Tamer Kulkale, “Ermenistan Ortaokul Tarih Kitaplarında Yer Alan Türk Düşmanlığı ve Ermeni Soykırımını Ders Notları”, <http://www.kumkale.net/yazi.asp?id=1268>; erişim tarihi: 28.05.2013; Serkan Avcı, *a.g.t.*, s.52-57; Ayfer Arif, *Makedonya Cumhuriyeti’nin Azınlık Politikası ve Eğitime Etkisi*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008).

⁶¹³Türkiye’deki tarih ders kitaplarında Yunanlar hakkında düzenlemeler yapılmadan önceki bazı ifadeler için bkz., Mustafa Safran-Bahri Ata, “Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar: Türkiye’deki Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin İfadelere Yönelik Öğrenci Görüşleri”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.1,1996,s.16-20.

⁶¹⁴(<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=7959363>; erişim tarihi: 01.09.2014).

⁶¹⁵ Yunan ders kitaplarında ırkçılığın dair değişik dönemlerde basında yer alan haberler için bkz., Ek:10

da hiç Őpbe yok ki iki ülke ilişkilerini yıkıcı ve onarılması zor derin ayrılıklara götürmektedir. Bu sebeple Yunanistan ders kitaplarının yeniden bir kez daha düzenlenmesi uygun olacaktır.

Savaşı önlemenin ve dünya barıŐının sağlanması için yapılması gerekenler sadece siyasî ve ekonomik önlemlerden ibaret olmamalıdır. Barışı sağlamanın ancak eğitim, bilim ve kültür yoluyla gerçekleŐtirilebileceėi unutulmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

1. Yunan Tarih Ders Kitapları

- 1- Δημητρουκας, Ιωαννης,- Ιωαννου, Θουκυδιδης,- Μπαρουτας, Κωστας, Ιστορια Του Μεσαιωνικου Και Του Νεοτερου Κοσμου 565-1815, Αθηνα 2011.
(Dimitroukas, Ioannis- Ioanou, Thoukididis- Baroutas,Kostas., Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815, Atina 2011.)
- 2- Δημητρουκας, Ιωαννης,- Ιωαννου, Θουκυδιδης., Μεσαιωνικη Και Νεοτερη Ιστορια Β' Γυμνασιου Αθηνα.
(Dimitroukas, Ioannis – Ioannou, Thoukididis., Ortaçağ ve Modern Tarih, Atina.)
- 3- Δημητριος, Ευαγγελια Λουβη- Ξιφαρας,Χρ., Νεοτερη Και Συγχρονη Ιστορια Γ' Γυμνασιου, Αθηνα 2011.
(Dimitrios, Efangelia Louvi- Ksifaras, Christina., Modern ve Çağdaş Tarih, Atina 2011.)
- 4- Γύζης, Νικόλαος., Θεματα Νεοελληνικης Ιστοριας, Αθηνα.
(Gizis, Nikolaos., Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar, Atina.)
- 5- Κατσουλακος,Θεοδωρος-Κοκκορου,Γεωργια-Σκουλατος,Βασιλειος.,Αρχαια Ιστορια Α' Γυμνασιου, Αθηνα 2010.
(Katsoulakos, Theodoras- Kokoru, Georgia- Skoulatos, Vasilios., Eski Çağ Tarihi, Atina 2011.)
- 6- Κολιοπουλος,Ιωαννης., Ιστορια Του Νεοτερου Και Του Συγχρονου Κοσμου, Αθηνα 2011.
(Koliopoulos, Ioannis., Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi, Atina 2011.)
- 7- Μαστραπα,Αντωνη Ν., Ιστορια Του Αρχαιου Κοσμου, Αθηνα 2011.
(Mastrapa, Antoni., Eski Dünya Tarihi, Atina 2011.)
- 8- Νυσταζοπουλου,Μαρια-Πελεκιδου,ΕυαγγελιοσΚωφοσ.,ΘεματαΙστοριας, Αθηνα.
(Nistazopoulou, Maria- Pelekidou, Efangekos Kofos., Tarihi Konular II, Atina.)

2. Kitaplar, Tezler, Makaleler, Kongreler, Bildiriler ve Konferanslar

a- Kitaplar

- Açıkses, Erdal.– Doğanay, Rahmi., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri, Data yay., Ankara 2010.
- Adıyeke, Ayşe Nüket., Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908), TTK, Ankara 2000.
- Akkurt, Aydın., Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve “Yorgacis’in Casuslar”, Boğaziçi yay., İstanbul 2000.
- Akmaral, Kemal., Kıbrıs Türkü’nü İmhayı Hedefleyen Akritas Plânı ve Annan’a Dek Uzanan Plânlar Süreciyle Kıbrıs, Bilge Karınca yay., İstanbul 2004.
- Alp, İlker., Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar), Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., Edirne 2012.

- Anastasius Pallis, Alexander., Yunanlıların Anadolu Macerası, (çeviren: Orhan Azizoğlu), Yapı Kredi yay., İstanbul 1997.
- Asaf, Mehmet., 1909 Adana Ermeni Olayları ve Anıları, (Yay. Haz., İsmet Parmaksızoğlu) Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1982.
- Atatürk, Mustafa Kemal., Nutuk (1919-1927), 4.baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997.
- Atsız, Hüseyin Nihal., "Aşıkpaşaoğlu" Tarihi, M.E.B. yay., İstanbul 1970.
- Bakır, Abdülhalik., Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler, C.II, Bizim Büro yay., Ankara 2008.
- Bilge, A.Suat., Büyük Düş Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000, 21.yüzyıl yay., Ankara 2000.
- Bulaç, Ali., İslâm ve Fanatizm, İstanbul 1995.
- Cin, Turgay., Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu), Seçkin yay., Ankara 2003.
- Clogg, Richard., Modern Yunanistan Tarihi, (çeviren: Dilek Şendil), İletişim yay., İstanbul 1997.
- Çapa, Mesut., Pontus Meselesi, Serander yay., Trabzon 2001.
- Demirbaş, Uğurhan (ve diğerleri)., Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi I Balkanlar'da Yunan Mezâlimi, OADB. yay., Ankara 1995.
- Demirkent, Işın., Haçlı Seferleri, Dünya yay., İstanbul 1997.
- Dilek, Bahadır Selim., Ege'nin Unutulan Türkleri, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Erkân-ı Harbiye Miralay Kadri, Fransızlara Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı, (Yay. Haz. Erdal Açıkse), Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi yay., Elazığ 2010.
- Etensel İldem, Arzu., -Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar -19. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Yapıtlarında Karşılaştırmalı Türk ve Yunan İmgesi, 1. baskı, İstanbul 2000.
- Gorce, La., Çağlar Boyu Yunanlılar, (Türkçe Yay. Haz. Doğu Araştırma Merkezi), Belge yay., İstanbul 1986.
- Halaçoğlu, Yusuf., Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- Hammer- Purgstall, Baron Joseph Von., Büyük Osmanlı Tarihi, C.I, İstanbul 1998.
- Hammer- Purgstall, Baron Joseph Von., Büyük Osmanlı Tarihi, C.III, İstanbul 1998.
- Hammer- Purgstall, Baron Joseph Von., Büyük Osmanlı Tarihi, C.IX, İstanbul 1998.
- Hatipoğlu, M. Murat., Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk – Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821 – 1922), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara 1988.
- Hülagü, Metin., Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Erciyes Üniversitesi yay., Kayseri 2001.
- İnal, Halil İbrahim., Osmanlı Tarihi, İstanbul 2012.

- İnalcık, Halil., Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, C.I, İstanbul 2009.
- İsmail, Sabahattin., Kıbrıs’ta Yunan Sorunu, Akdeniz Haber Ajansı yay., Lefkoşa (tarih yok).
- Kafesoğlu, İbrahim., Türk Milli Kültürü, İstanbul 2004.
- Karabekir, Kâzım., Soykırım Yalanı: Ermeni Mezâlimi, 1917-20 Arasında Erzincan’dan Erivan’a, 6. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul 2005.
- Karaköse, Hasan., Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı, Nobel yay., Ankara 2006.
- Karal, Enver Ziya., Osmanlı Tarihi, C.V, 7. baskı, TTK, Ankara 1999.
- Kocabaş, Süleyman., Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi, İstanbul 1984.
- Köstüklü, Nuri., 1820-1836 Yıllarında Hamid Sancağı ve Türkiye, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi yay., Konya 1993.
- Köstüklü, Nuri., Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları I, Çizgi Kitapevi yay., Konya 2013.
- Köstüklü, Nuri., Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi, 4.baskı, Konya 2006.
- Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (Yay. Haz. Hayrettin Karaman ve diğerleri), Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 2000.
- Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi, (Yay. Haz. Abdullah Özkan), Morpa Ofset, İstanbul 2011.
- Kürşad, Fikret(ve diğerleri)., Belgelerle Kıbrıs’ta Yunan Emperyalizmi (Megali İdea – Filika Eteria – Kilise), Kutsun yay., İstanbul 1978.
- Maalouf, Amin., Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, (çeviren: M. A. Kılıçbay), Telos yay., İstanbul 1998.
- Mısıroğlu, Kadir., Yunan Mezalimi (Türk’ün Siyah Kitabı), Sebil yay., İstanbul 1973.
- Mutlu, N. Yücel., Lozan’da Mübâdele veya Memleketin Türk Nüfusunun Arttırılması, Ankara 2005.
- Nakracas, Georgios., Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni 1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felaketi, (çeviren: İbrahim Onsunuğlu), Belge yay., İstanbul 2003.
- Ögel, Bahaeddin., Türk Kültür Tarihine Giriş I, Ankara 1985.
- Özcan, Murat., Tarihin Işığında Yunan Mezalimi, 3.baskı, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul 2005.
- Runcıman, Steven., Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, (çev: Fikret Işıltan), T.T.K yay., Ankara 1986.
- Runcıman, Steven., Haçlı Seferleri Tarihi, C.II, (çev: Fikret Işıltan), T.T.K yay., Ankara 1986.
- Runcıman, Steven., Haçlı Seferleri Tarihi, C.III, (çev: Fikret Işıltan), T.T.K yay., Ankara 1986.
- Şahin, M. Süreyya., Fener Patrikhânesi ve Türkiye, Ötüken yay., İstanbul 1996.
- Tabakoğlu, Ahmet., Türk İktisat Tarihi, Dergâh yay., İstanbul 1994.
- Tosun, Ramazan., Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri’deki Rumlar, Tolunay yay., Niğde 1998.
- Turan, Mustafa., Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923), Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999.
- Turan, Osman., Selçuklular Tarihi ve Türk - İslâm Medeniyeti, İstanbul, 2005.

- Turan, Şerafettin., Türk Devrim Tarihi II – Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne, Bilgi yay., Ankara 1992.
- Türsan, Nurettin., Yunan Sorunu, 3. baskı, Ankara 1987.
- Umar, Bilge., İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Bilgi yay., Ankara 1974.
- Uslubaş, Tolga., Geçmişten Günümüze Türkiye Tarihi, CNR Stüdyo, İstanbul 2013.
- Yalçın, Durmuş- Akbıyık, Yaşar- Akbulut, Dursun Ali- Balcıoğlu, Mustafa- Köstüklü, Nuri- Süslü, Azmi- Turan, Refik- Eraslan, Cezmi- Tural, Mehmet Akif., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, 9.baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011.
- Yalçın, Durmuş- Akbıyık, Yaşar- Özkaya, Yücel- Bozkurt, Gülnihal- Akbulut, Dursun Ali- Tokgöz, Erdiñ- Turan, Refik- Köstüklü, Nuri- Balcıoğlu, Mustafa- Tural, Mehmet Akif- Eraslan, Cezmi- Avcı, Cemal., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II, 9.baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011.

b- Tezler

- Akıncı, Ahmet., İslâm Hukukuna Göre Savaşta Uyulacak Kurallar, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007).
- Akıncı, Tunç., 1560 Cerbe Deniz Savaşının Türk ve İspanyol Tarihindeki Yeri, (yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008).
- Arif, Ayfer., Makedonya Cumhuriyeti'nin Azınlık Politikası Ve Eğitime Etkisi, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008).
- Avcı, Serkan., Türkiye ve Balkan Savaşlarına Katılan Balkan Ülkelerinin Tarih Ders Kitaplarında Balkan Savaşları, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2009).
- Baybal, M.Sami., Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Anadolu'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Durumu, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992).
- Çelik, Rüştü., 1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit'ten Mersin Sancağı'na Göçler (1898–1907), (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2009).
- Ertürk, Zübeyde., Fatih Döneminde Hıristiyan Azınlıkların Sosyal ve Dini Durumu, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1989).
- Göksel, Sinan Can., Osmanlı Askeri Düzeni ve Yeniçeriler, (yayınlanmamış Bitirme Ödevi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009).
- Gürcan, Gürhan., 6-7 Eylül 1955 Olayları, (yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2006).
- Sevinç, Derya., Demokrat Parti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri (1950-1960), (yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2012).

- Taniş, Cihat., Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi Emniyet Gazetesi (1896-1897), (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011).
- Tekinsoy, Yunus Emre., Türk Rum Nüfus Mübadelesi ve Konya, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007).
- Ünay, Bora., Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007).
- Ünsal, Emin., Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2009).

c- Makaleler

- Akın, Veysi., "Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)", Türkler, C.16, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Akşin, Sina., "II. Mahmut'un Padişahlığı (1808-1839) ve Islahatın Yeniden Canlanması", Türkiye Tarihi, C.III, Cem yay., İstanbul 2009.
- Akşin, Sina., "İT'in Tam İktidarı ve I. Dünya Savaşına Giriş", Türkiye Tarihi, C.IV, Cem yay., İstanbul 2008.
- Aktan, Gündüz., "Hukukta Soykırım ve Ermeni Olayları," Popüler Tarih, S.35, Temmuz 2003.
- Alim Baran, Tülay., "Balkan Savaşı'ndan Sonra İzmir'de Rumlar'ın Göç Hazırlığı", ÇTTAD, C.II, S.6-7,1996-1997.
- Altan, Ebru., "İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular", Türkler, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Altan, Ebru., "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", Türkler, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Altıntaş, Ahmet., "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , C. 7, S.2, 2005.
- Anzerlioğlu, Yonca., "Bizans İmparatorluğu'nda Türk Varlığı", Türkler, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Arı, Kemal., "Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924), Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1, 1991.
- Arıkan, Zeki., "Mütareke Döneminde İzmir", ÇTTAD, C.I, S.1, 1991.
- Atalay, Bülent., "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri", Türkler, C.13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Atalay, Bülent., "İşgal Döneminde İzmir Metropoliti Hrisostomos (1919-1922)", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.11, S.1, Haziran 2009.
- Atalay, Bülent., "Fener Patrikhanesi'nin Balkanları Rumlaştırma Politikasına Karşı Farklı Bir Duruş: Türk – Bulgar Ortak Tavrı", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, , C.9, S.1, Haziran 2007.
- Atasoy, Ahmet., "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C.8, S.15, 2011.

- Ateş, Toktamış., “Lozan Beklentileri”, Türkler, C.16, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Aybars, Ergün., “Türk-Yunan İlişkileri”, ÇTTAD,C.I, S.3,1993.
- Aydın, Mithat., “Girit Ayaklanması’nın (1866–1869) Ortaya Çıkışı ve Uluslar Arası Bir Sorun Haline Gelişinde Yunanistan’ın Rolü”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl. 11, S. 1, Nisan 2007.
- Ayışığı, Metin., “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi”, Türkler, C.15, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Ayönü, Yusuf., “Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)”, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.25, Konya Bahar 2009.
- Ayönü, Yusuf., “Selçuklu – Bizans İlişkileri”, Türkler, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Ayönü, Yusuf., “Selçuklu – Bizans İlişkileri”, Türkler, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı., “Fâtih”, Türkler, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Babaoğlu, Resul., “ 6/7 Eylül 1955 Olayları’nın Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Jass Studies 2013.
- Babaoğlu, Resul., “Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları”, History Studies, C.4, S.4, 2012.
- Bakırcılar, Nimet Ayşe., “Makedonya Sorunu Hakkında Bir Risale: Makedonya Mes’alesi ve Balkan Harb-i Ahiri”, History Studies, C.3, S.1, 2011.
- Balkaç, Zerrin., “Batı Trakya Türkleri”, Türkler, C.20, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Bayraktar, Bayram., “Mütareke’de Yunanistan’ın Ayvalık Politikası”, ÇTTAD, C.I, S.2, 1992.
- Budak, Ömer., “Sevr Paylaşımı”, Türkler, C.13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Çetin, Nurten., “1914 Osmanlı – Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.24, 2010.
- Çetintaş, Erdal., “Doğu Akdeniz Politikaları Çerçevesinde Avrupalı Devletlerin Yunan İsyanına Desteği; Kamuoyu Desteği, Diplomatik Destek, Silahlı Destek”, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), S.22, Ankara 2007.
- Çiçek, Rahmi., “Millî Mücadele’de Ermeni-Rum-Yunan İttifakı’nın Anadolu Basınındaki Yankıları”, Atatürk Yolu Dergisi, C. 2, S.6, Kasım 1990.
- Delilbaşı, Melek., “Osmanlı – Bizans ilişkileri”, Türkler, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Demirci, Süleyman., “Erken Dönem Osmanlı Tarihi “Kara Bir Delik / A Black Hole” Mi?” Osmanlı Devletinin Kuruluşu “Gazi/Gazâ” İdeolojisi İle İlgili Tartışmalar”, History Studies, Volume 5 Issue 1, January 2013.
- Dördüncü, Muharrem., “1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.III, S.1,2001.
- Dündar, Recep., “Kıbrıs’ın Fethi”, Türkler, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Emecen, Feridun M., “İstanbul’un Fethi”, Türkler, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

- Emecen, Feridun., “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine”, Türkler, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Gazioğlu, Ahmet., “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs”, Türkler, C.19, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Gazioğlu, Ahmet., “Rum Mezalimi ve KKTC'YE Doğru”, Türkler, C.19, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Göktürk, Turgay Bülent., “Rumlar'ın Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; -Öncesi ve Sonrası-”, ÇTTAD, C.VII, S.16-17, 2008.
- Güçlü, Muhammet., “İzmir'in İşgaline Tanık Bir Zatin Kaleminden: 'İzmir'de Neler Oldu? 1336/1920' Kitapçığı Üzerine”, ÇTTAD, C.X, S.22, 2011.
- Gümüş, Nebi., “İlk Anadolu Selçuklu-Gürcü Karşılaşması: Pasinler Savaşı ve Sonuçları”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, S.3, 2006.
- Halaçoğlu, Ahmet., “Balkan Savaşları (1912-1913)”, Türkler, C.13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Halaçoğlu, Ahmet., “Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler”, Türkler, C.13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Hassan, Ümit., “Siyasal Tarih: Açıklamalı Bir Kronoloji”, Türkiye Tarihi, C.I, Cem yay., İstanbul 2009.
- İnan, Kenan., “Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un Fethi ve Etkileri”, Türkler, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- İnbaşı, Mehmet., “Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti”, Türkler, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- J. Shaw, Stanford., “Türk İstiklâl Harbi” (çeviren: Bülent Keneş), Türkler, C.15, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Kalan, Ekrem., “Volga Örneğinde Hun Kent Kültürüne Genel Bir Bakış”, Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, S.24, Ankara Güz 2012.
- Kalelioğlu, Oğuz., “Türk – Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.41, Mayıs 2008.
- Karayaman, Mehmet., “İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali”, ÇTTAD, C.VI, S.15, 2007.
- Kayaoğlu, İsmet., “Türk Yönetiminde Gayri Müslimlere Gösterilen Tolerans”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.4, 1998.
- Kazıcı, Ziya., “Osmanlılarda Hoşgörü”, Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Kerimoğlu, Hasan Taner., “Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı – Rum İlişkileri”, ÇTTAD, C.VI, S.14, 2007.
- Keser, Ulvi., “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, ÇTTAD, C.XII, S.25, 2012.
- Keser, Ulvi., “Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay”, ÇTTAD, C.XII, S.24, 2012.
- Kırlıdökme, Utku., “Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 46, Güz 2010.
- Koçak, Cemil., “Siyasi Tarih (1923-1950)”, Türkiye Tarihi, C.IV, Cem yay., İstanbul 2008.

- Koyuncu, Aşkın., “Balkan Savaşları Sırasında Pomakların Tanassur Edilmesi (1912-1913)”, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), S.33, Ankara 2013.
- Küçükcalay, Mesud – Çetinkaya, Ali., “Osmanlı Vergi Sistemi ve Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak İltizam”, Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Maksudoğlu, Mehmet., “Osmanlı Devleti mi, Osmanlı İmparatorluğu mu?”, Marmara Üniversitesi, İlahiyat F. Dergisi, S.5-6, 1987-1988.
- Öksüz, Melek., “Girit Meselesi’nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S.25, Bahar 2010.
- Özdemir, Mustafa., “I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri”, ÇTTAD, C.VI, S.14, 2007.
- Özel, Sabahattin., “Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri ”, Türkler, C.16, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Özgiray, Ahmet., “Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Birlikte Türkiye Üzerine Çevirdikleri Entrikalar (1914 1919)”, Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, S.4, Kasım 1989.
- Özkan, Haldun., “Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.15, Erzurum 2000.
- Öztürk, Said., “İstanbul’un Fethinden Sonra Ayasofya Kilisesinin Camiye Çevrilişi”, S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.14, Güz 2004.
- Pehlivanlı, Hamit., “Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri”, Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler), (Yay. Haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999.
- Pekak, M.Sacit., “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Gayrimüslim Vatandaşların İmar Faaliyetleri ve Mustafapaşa (Sinassos)”, bilig, S.51, Güz 2009.
- Petrosyan, Irina Ye., “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Yeniçerilerin Kökeni”, Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Pınar, Hayrettin., “Osmanlı-Yunan Krizi ve 1869 Paris Konferansı”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, S.16, Bahar 2012.
- Polat, Hasan Ali., “Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren Rum ve Ermeni Çeteleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.26, 2011.
- Safran, Mustafa- Ata, Bahri., “Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar: Türkiye’deki Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin İfadelere Yönelik Öğrenci Görüşleri”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, S.1, 1996.
- Sağlam, Mustafa (ve diğerleri)., “Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemi’ne Etkileri”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:VIII, Sayı:I, Aralık 2011.
- Sarınay, Yusuf., “Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası”, Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler), (Yay. Haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999.
- Sarınay, Yusuf., “Türkiye’nin NATO’ya Girişi”, Türkler, C.16, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

- Saydam, Abdullah., “Kurtuluş Savaşı’nda Trabzon’a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi”, Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler), (Yay. Haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999.
- Sofuoğlu, Adnan., “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi’nin Faaliyetleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.28, C.X, Ankara Mart 1994.
- Sürgevil, Sabri., “Türk – Yunan İlişkileri İçinde İzmir’in İşgali Sorunu”, ÇTTAD, C.I, S.3,1993.
- Şimşirgil, Ahmet., “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Hizmeti Geçen Alpler ve Gaziler”, Türkler, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Tacar, Pulat Y., “Hukukî ve Siyasî Boyutuyla Ermeni Sorunu: Ermeniler Soy Kırımına Uğratıldı mı?,” Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim: Özel Sayı: Tarihten Bir Kesit, S. 38, Nisan 2003.
- Taş, Fahri., “Millî Mücadele Döneminde Rum Ayaklanması”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.34, C.XII, Ankara Mart 1996.
- Tellioglu, İbrahim., “Doğu Karadeniz Bölgesindeki Rum Varlığına Dair Görüşler”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.60, C.XX, Ankara Kasım 2004.
- Toksoy, Ahmet., “Malazgirt Zaferinden Önce Doğu Anadolu’ya Yapılan Türk Akınları”,Türkler, C.4, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Toprak, Serap., “1821 Mora İsyanı”, Tarih’in Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.6, Ankara 2011.
- Tosun, Ramazan., “Kıbrıs Meselesi”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.10, 2001.
- Tunç, Salih., “İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları (15-26 Mayıs 1919), Türkler, C.15, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Turan, Şerafettin., “1829 Edirne Antlaşması”, AÜDTCFD, C.IX/1-2, Mart-Haziran 1951.
- Türkdoğan, Orhan., “Tarihsel Bir Yaklaşım: Ponto(u)s Kültürü –II-”, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, S.242, Şubat 2007.
- Türkmen, Zekeriya., “İzmir’in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.10, 2001.
- Uluslan, Şayan.,“Şark Meselesi’nden Sevr’e Türkiye”, ÇTTAD, C.VIII, S.18-19,2009.
- Ural, Selçuk., “Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili”, Türkler, C.15, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Vatansever, Müge., “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.12, S.Özel, 2012.
- Yalçın, Emruhan., “Heybeliada Ruhban Okulu’nun Yeniden Açılması”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.41, Mayıs 2008.
- Yalçın, Osman., “Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması”, Avrasya İncelemeleri Dergisi, C.I, S.1, 2012.
- Yıldırım, Azmi., “Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri (1912-1922)”, Türkler, C.15, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

- Yıldırım, Münir., “Fener Patrikhanesi ve Ekümenizm: Dinler Tarihi Açısından Bir Analiz”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.15, S.1, 2006.
- Yılmaz, Mehmet., “Balkan Savaşı’ndan Sonra Türkiye’den Yunanistan’a Rum Göçleri”, S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.10, Güz 2001.
- Yörük, Doğan., “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.17, 2007.
- Yuvalı, Abdülkadir., “Malazgirt Meydan Muharebesi ve Bununla İlgili Yerli ve Yabancı Araştırmalar”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.5, Kayseri 1994.

d- Kongre, Bildiri ve Konferans

- Işık, Hüseyin., “Anadolu’da Yunan Mezalimi”, Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e kadar), Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Genel Kurmay basımevi, Ankara 1986.
- Köstüklü, Nuri “Kıbrıs Rum Kesimi Tarih Ders Kitaplarında “Türk” ve “Türkiye” İmajı”, International Burch Üniversitesi I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 17-19 Mayıs 2013, Saraybosna.
- Köstüklü, Nuri., “Türk Tarih Ders Kitaplarıyla Karşılaştırmalı Olarak İngiliz Tarih Ders Kitaplarında Metodoloji ve “Türk” İmajına Dair Bazı Tesbitler”, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 9-11 Eylül 1998, Konya.
- Köstüklü, Nuri., “Balkan Savaşının Arefesinde Rumeli’nin durumuna Dair Bir Osmanlı İstihbarat Görevlisinin Raporu ve Düşündürdükleri”, 9. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 16- 18 Haziran 2011, Bakü-Azerbaycan.
- Kurat, Yuluğ Tekin., “Yunanistan’ın Küçük Asya Macerası”, Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e kadar), Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Genel Kurmay basımevi, Ankara 1986.
- S. Kütükoğlu, Mübahat., “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e kadar), Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Genel Kurmay basımevi, Ankara 1986.
- Öz, Mehmet., “Kuruluşun Fatih Devrine Kadar Osmanlılar ve Gaza”, İstanbul’un Fethinin 550. Yıldönümü Münasebetiyle Fatih, Fetih ve İstanbul Sempozyumu, Kültür Bakanlığı ve Türk Ocakları Genel Merkezi, 31 Mayıs 1 Haziran 2003, Ankara.
- Üçok, Coşkun., “Osmanlı İmparatorluğu ve Rum – Ortodoks Kilisesi”, Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e kadar), Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Genel Kurmay basımevi, Ankara 1986.

3. Elektronik Kaynaklar

- Beydilli, Kemal., “Şark Meselesi”, (<http://www.belgeler.com/blg/2ba4/sark-meselesi>; erişim tarihi: 11.08.2013).
- Çangaoğlu, Abdullah., “Osmanlı Devleti'nde devşirme sistemi”, (<http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/osmanli-devletinde-devsirme-sistemi.html>; erişim tarihi: 18.07.2013).
- Çayırılı, Necati., “İzmir Basınına Göre Makedonya Meselesi (1908-1914)”, (<http://www.turansam.org/makale.php?id=200>; erişim tarihi: 20.10.2013).
- Döğüş, Selahattin., “İlk Gaziler”, (<http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/4/5.pdf>; erişim tarihi: 13.07.2013).
- Ergin, Hüseyin., “Haçlılar ve Kudüs Katliâmı”, (<http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/haclilar-ve-kudus-katlimi.html>; erişim tarihi: 02.07.2013).
- Eroğlu, Haldun., “Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları”, (<http://www.populertarih.com/category/uygarliklar/sectiklerimiz/osmanlilari-n-1453-oncesi-istanbul-kusatmalari/> erişim tarihi: 21.07.2013).
- Karaman, Kıvanç, - Pamuk, Şevket., “Avrupa Devletleriyle Bir Karşılaştırma Osmanlı Bütçeleri ve Mali Yapının Evrimi”, (<http://www.ata.boun.edu.tr/Faculty/Sevket%20Pamuk/publications/pamuk-Toplumsal%20Tarih.pdf>; erişim tarihi: 20.08.2013).
- Kulkale, Tahir Tamer., “Ermenistan Ortaokul Tarih Kitaplarında Yer Alan Türk Düşmanlığı ve Ermeni Soykırımı Ders Notları”, (<http://www.kumkale.net/yazi.asp?id=1268>; erişim tarihi: 28.05.2013).
- Loules, Dimitris., Fransız Devriminin Yunanistan Üzerindeki Etkisi, (çev: Seda Kılıç), ([http://www.eskieserler.com/dosyalar/mpdf%20\(664\).pdf](http://www.eskieserler.com/dosyalar/mpdf%20(664).pdf); erişim tarihi: 09.08.2013).
- Özgen, Ferhat Başkan., “Osmanlı Devletinin Diğer Devletlerle İktisadi İlişkileri”, (<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/osmanli.pdf>; erişim tarihi: 04.09.2013).
- Tarakçı, Nejat., “Sömürgecilikten 21. Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi”, (<http://www.dho.edu.tr/pusula/70/inebahti-deniz-muharebesi.html>; erişim tarihi: 25.07.2013).
- Tayar, Mustafa., “Türk Yemek Kültürü”, (<http://www.dunyagida.com.tr/yazar.php?id=12>; erişim tarihi: 22.05.2013).
- (<http://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=235>; erişim tarihi: 11.08.2013).
- (<http://balturk.org.tr/bulgarlarin-adi-ve-kokeni/>; erişim tarihi: 23.05.2013).
- (<http://evvatan.wordpress.com/2007/10/20/kibris-gercegi-dunya-basini-katliamlari-nasil-yansitmisti/>; erişim tarihi: 30.08.2014).
- (http://files.ticiz.com/4285_bilinmeyen_osmanli.doc; erişim tarihi: 09.08.2013).
- (<http://istanbulunfethi.gen.tr/istanbulun-fethinin-sonuclari.html>; erişim tarihi: 15.07.2013).
- (http://tr.wikibooks.org/wiki/Osmanlılarda_Bilim#Gerileme_D.C3.B6neminde_Bilim; erişim tarihi: 11.08.2013).
- (http://tr.wikipedia.org/wiki/Dramalı_Mahmut_Pa%C5%9Fa; erişim tarihi: 04.09.2013).
- (http://tr.wikipedia.org/wiki/Ertuğrul_Gazi; erişim tarihi: 11.07.2013).

- (http://tr.wikipedia.org/wiki/Hun_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu;erişimtarihi:20.05.2013).
- (http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1br%C4%B1s_Harek%C3%A2t%C4%B1;erişim tarihi: 30.08.2014).
- (http://tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Gazi;erişim tarihi: 12.07.2013).
- (http://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanl%C4%B1_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu_kapit%C3%BClasyonlar%C4%B1; erişim tarihi:09.08.2013).
- (<http://www.arem.gov.tr/Arem/defaultarem.aspx?icerik=132>;erişimtarihi:11.08.2013).
- (<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=7959363>;erişimtarihi:01.09.2014)
- (<http://www.bilinmeyenturktarihi.com/tag/hacli-ordulari-komutani-turk>;erişim tarihi: 01.07.2013).
- (<http://www.bingolhaberler.com/guncel-haber/120-bin-rum-donus-hazirliginda-h9311.html> ; erişim tarihi: 10.12.2013).
- (<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/DiniBilgilerDetay.aspx?ID=1074>;erişim tarihi: 04.08.2013).
- (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26403738.asp>;erişim tarihi: 14.07.2014).
- (<http://www.gazetebursa.com.tr/medya/turkler-seytandir-h26935.html>;erişim tarihi: 29.06.2013).
- (<http://www.genbilim.com/content/view/1629/39/>; erişim tarihi:25.08.2013).
- (<http://www.kktcb.org/upload/pdf/77826.pdf> ; erişim tarihi: 30.08.2014).
- (http://www.metu.edu.tr/~kktctntm/KKTC_tarihi/kibris_cum.html;erişim tarihi:30.08.2014).
- (http://www.milligazete.com.tr/haber/Akdeniz_Stratejisi_1/254467#.UfGJ1mIepVS;erişim tarihi:26.07.2013).
- (http://www.radikal.com.tr/turkiye/ruhban_okulu_muzikle_acilacak-1151468;erişim tarihi: 11.10.2013).
- (<http://www.tarihbilinci.com/forum/osmanli-siyasi-tarihi-204/osmanlinin-genisleme-stratejileri-7593/> ;erişim tarihi:26.07.2013).
- (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51e11b6c41d7d9.76046334; erişim tarihi: 13.07.2013).
- ([http://www.turuz.info/Dil/0184Sumerle%20turkermuezziz%20ilmiye%20chigh%20\(51d\)\(2.212KB\).pdf](http://www.turuz.info/Dil/0184Sumerle%20turkermuezziz%20ilmiye%20chigh%20(51d)(2.212KB).pdf);erişim tarihi:24.05.2013).

EKLER

Ek:1

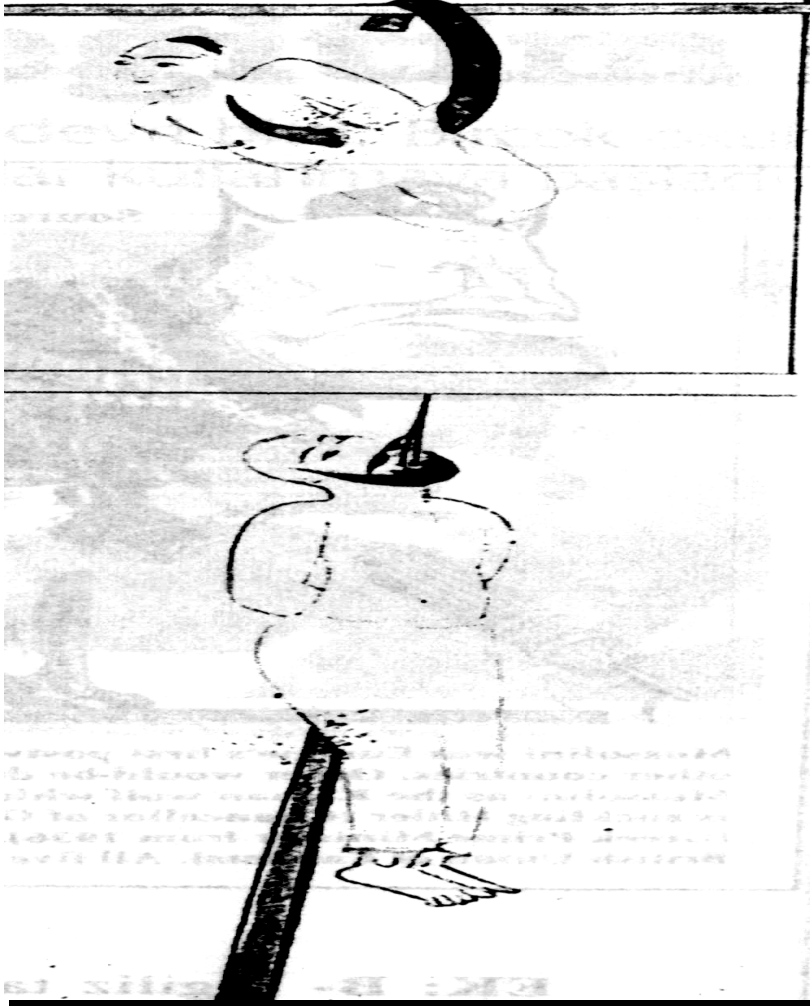
M.Ö.2.yüzyılda Roma İmparatorluğu sınırlarını gösteren harita (*Eskiçağ Tarihi*, s.138).

Harita'da gösterilen yerlere bakıldığında, İspanya(İσπανια), Almanya(Γερμανια), İtalya(Ιταλια),Makedonya(Μακεδονια), Suriye(Συρια), Ermenistan(Αρμενια) o dönemde devlet olma özeliğine sahip olmadıkları halde haritada yer aldığı ancak XI. yüzyıldan itibaren Türkiye olarak anılan Anadolu, Küçük Asya(M. Ασια) olarak gösterilmiştir (Prof. Dr. Güngör Karauğuz'dan naklen).

Ek:2

Vatikan Grafik Kart Galerisi (*Ortaçağ ve Modern Dünya Tarihi 565-1815*,s.137).

Ek:3

Nuri Köstüklü, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*,s.139.

Ek:4

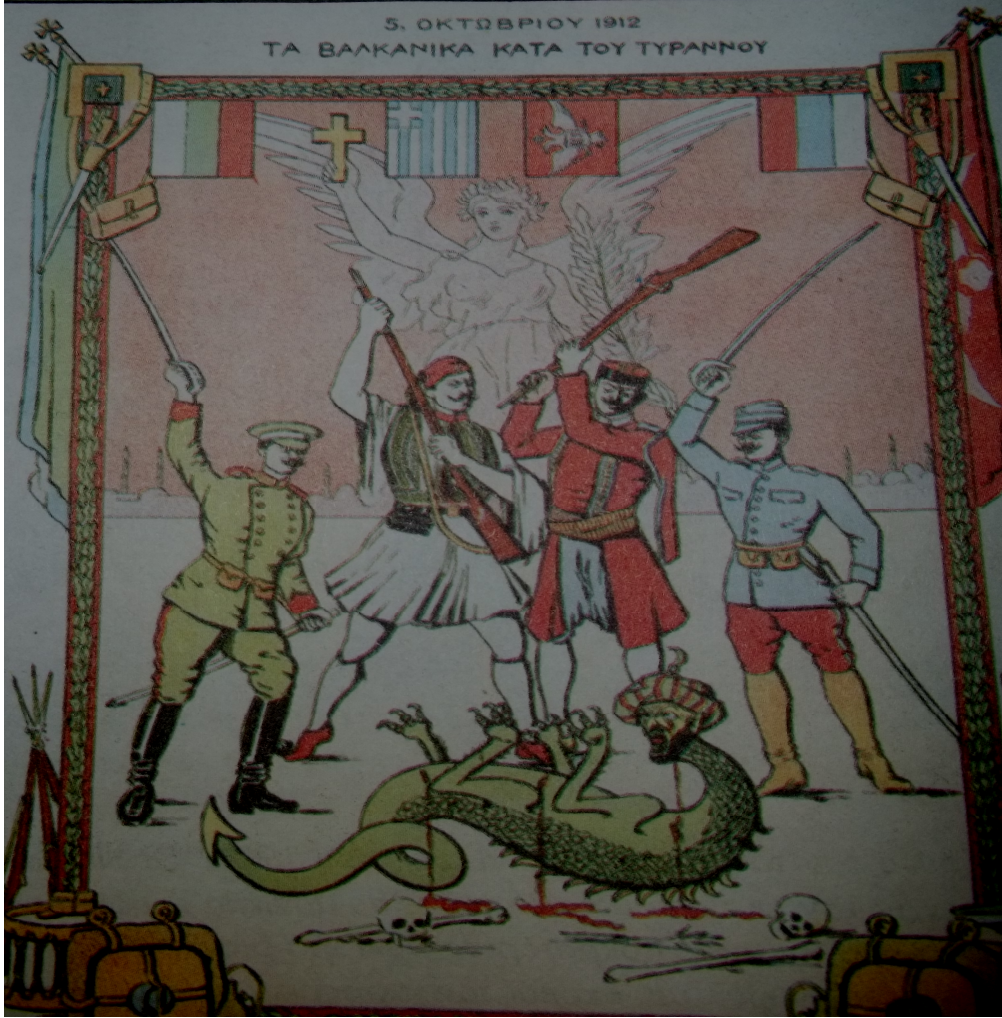
Ulusal Tarih Müzesi, Atina (*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*, s.67).

Ek:5

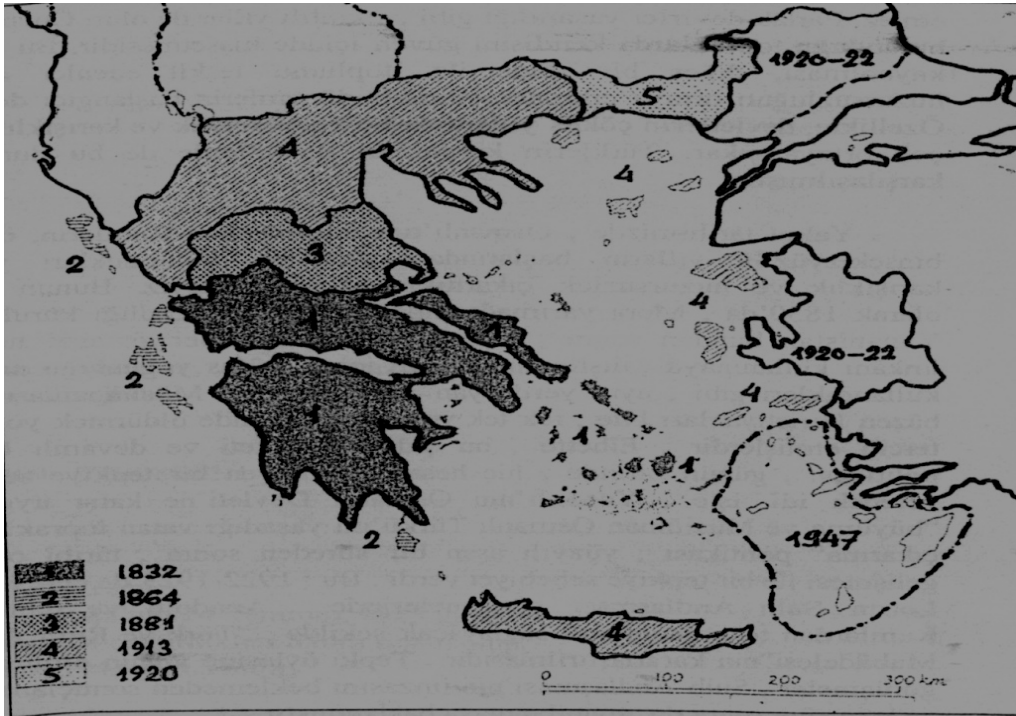
Modern Yunan Tarihine İlişkin Sorunlar, s.215.

Ek:6

Balkan ulusları; Bulgarlar, Yunanlar, Sırlar, ve Karadağ, ile Osmanlı arasında yapılan I.Balkan Savaşında Osmanlı İmparatorluğu yenilmiştir(*Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi (1815'den Günümüze)*,s.68).

Ek:7

Yunanistan'ın 1830-1947 yıllarına ait yayılma haritası (N.Yücel Mutlu, *a.g.e.*, s.12). Yunanistan'ın yayılmasını maddeler halinde şöyle verebiliriz:

- 1830'daki kuruluşunda 47.516 km² iken,
- 1865'de İngiltere'nin, kendi hâkimiyetindeki İyon Adaları'nı Yunanistan'a hediye etmesi ile 50,211 km²'ye çıkmıştır,
- Berlin Antlaşması'nın gereği olarak 1881'de yapılan sınır tashihleri sonucu Teselya'nın da kazanılması ile yüzölçümü 67,270 km² olmuştur,
- 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın sonucunda Osmanlı Devleti'ne iade edilen bir kısım arazi ile azalan hükümrânlık sahası,
- 1912 – 1913'deki Balkan Savaşları sonrasında; 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ile Selanik, Güney Makedonya'nın bir kısmı ve Girit Yunanistan'a verildi. Böylece yüzölçümü 97.237 km² oldu,
- 10 Aralık 1913'deki Bükreş Antlaşması ile Epir, Drama ve Kavala da Yunanistan'a verildi. Sonuç: 102.730 km²
- 13 Şubat 1914'deki Londra Büyükelçiler Konferansının ardından, Yunanistan'ın işgal ettiği Doğu Ege Adalarının kazanımı ile yüzölçümü 108.311 km² ye çıktı,
- Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Bulgaristan'dan Batı Trakya topraklarını da alan Yunanistan'ın toprağı 129,880 km² oldu,
- Vaktiyle Osmanlı ülkesinin bir parçası iken, Lozan Antlaşması ile İtalya'ya terk edilen Oniki Ada'yı da İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki toprak paylaşımında ele geçirerek 1947'de, 131.390 km² ye ulaşmıştır (N. Yücel Mutlu, *a.g.e.*,s.13-14).

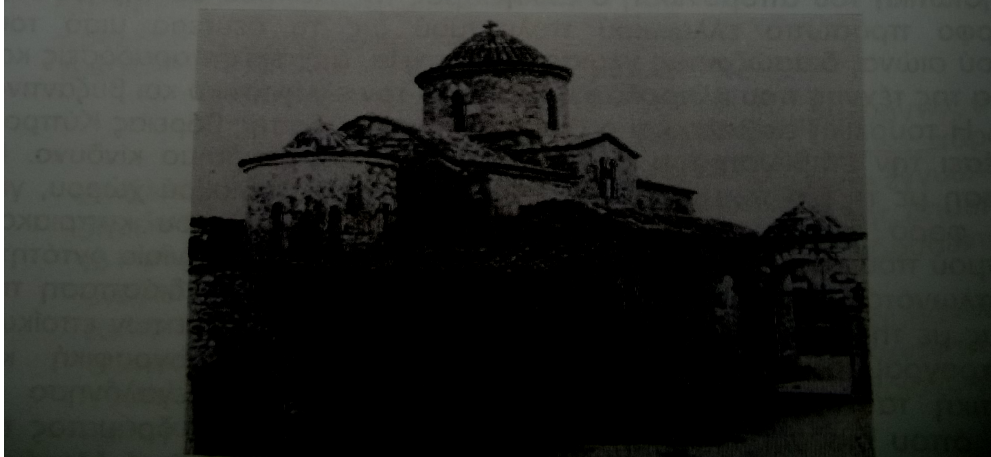
Ek:8

Tarihi Komular II, s.89.

Ek:9

Ο οκταγωνικός βυζαντινός ναός του Αντιφωνητή στα βουνά της Κερύνειας. Ένα από τα σπουδαιότερα βυζαντινά μνημεία της Κύπρου. Βρίσκεται στην τουρκική κατοχή, με αποτέλεσμα οι σπουδαιότερες τοιχογραφίες να καταστραφούν από αρχαιοκάπηλους.

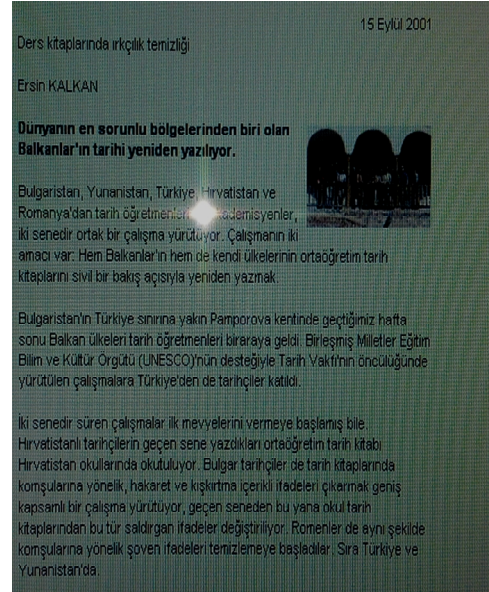

Tarihi Komular II, s.144.

Ek:10

Birlik Gazetesi, 03.10.2013.

Hürriyet Gazetesi, 15.09.2001.

Milliyet Gazetesi, 02.08.2012.

Amerika'nın Sesi, 26.09.2007.

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü
ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	MUSTAFA KIRAN	İmza:	
Doğum Yeri:	SELÇUKLU		
Doğum Tarihi:	12.10.1988		
Medeni Durumu:	BEKÂR		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Ahmet Haşhaş		KONYA	
Ortaöğretim	Ahmet Haşhaş		KONYA	
Lise	SELÇUKLU	Sözel	KONYA	2006
Lisans	FIRAT	Tarih	ELAZIĞ	2011
Yüksek Lisans	NECMETTİN E.	Tarih Eğitimi	KONYA	...

Becerileri:	
İlgi Alanları:	
İş Deneyimi:	
Aldığı Ödüller:	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ Prof. Dr. Erdal AÇIKSES Yrd. Doç. Dr. Ergünöz AKÇORA Yrd. Doç. Dr. Ayşegül HÜSEYİNKLİOĞLU
Tel:	(554) 750 82 44

Adres: Mehmet Akif Mah. Zehra Sok. 4/1 Selçuklu-KONYA